

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

**II. ABDÜLHAMİD HAN'IN BATI DİLLERİNDEN
TÜRKÇEYE ÇEVİRTTİĞİ ESERLER**

GÜLİSTAN UÇAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. CANER ARABACI

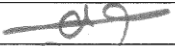
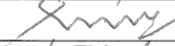

KONYA – 2020

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gülistan UÇAR
	Numarası	17810501076
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı / Tarih Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Caner ARABACI
	Tezin Adı	II. Abdülhamid Han'ın Batı Dillerinden Türkçeye Çevirttiği Eserler

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "II. Abdülhamid Han'ın Batı Dillerinden Türkçeye Çevirttiği Eserler" başlıklı bu çalışma 21/02/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Caner ARABACI	
2	Prof. Dr.	Ömer AKDAĞ	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Hasan Ali POLAT	
4	Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa ARIKAN	

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	GÜLİSTAN UÇAR		
	Numarası	17810501076		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH ANA BİLİM DALI / TARİH BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	II. ABDÜLHAMİD HAN'IN BATI DİLLERİNDEN TÜRKÇEYE ÇEVİRTTİĞİ ESERLER			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Gülistan UÇAR

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	GÜLİSTAN UÇAR		
	Numarası	17810501076		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH ANA BİLİM DALI / TARİH BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	PROF. DR. CANER ARABACI		
Tezin Adı	II. Abdülhamid Han'ın Batı Dillerinden Türkçeye Çevirttiği Eserler			

II. Abdülhamid şehzadelğinde elde ettiği tecrübeler, tahta geçtiğinde bu tecrübelerden faydalanmaya çalışır. Başa geçtiğinde Osmanlı Devleti'nin durumu kötüdür. O da karşılaşılan her konu hakkında sağlam bir görüşe sahip olmak zorunda kalmıştır. Çünkü zeki padişah ön alma, sorun çözmede başarılı olmak zorundadır.

Sultan devleti en az zararlar toparlamaya çalışır. Dış borçlar için devlet dairelerindeki masrafları kontrol altına alır. Bunun için kendisine "Pinti Hamid" lakabı takılır. Amcasının bir suikast sonucunda öldürülmesi, abisinin delilik buhranı geçirmesi vb. olaylar, II. Abdülhamid'in evhamlı olmasına neden olmuştur. En yakınlarındakilere bile güveni kalmamıştır. Böyle bir ortamda devleti yönetmek zordur. Ancak bütün bu durumlara rağmen, 1616 eserin çevirtilerek okunması fevkalâde bir şeydir. II. Abdülhamid bulunduğu mevkiden dolayı çok düşman kazanmış bir şahsiyettir. O, kurduğu istihbarat teşkilatı sayesinde kendisine ve devletine yapılacak herhangi bir kötülüğe karşı tedbirler alınmasına neden olunmuştur. Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanlarını bastırmaya ve diğer ülkelerin çıkarttığı kargaşalar için önlemler almaya çalışması bir hak olarak görülmemiş aleyhte değerlendirilmiştir. Eğitim için ülkede kendinden önceki dönemlerle kıyas edilmeyecek çoklukta eğitim kurumu açtığı gibi yurt dışına da öğrenciler göndermiştir. Bu takibin en önemli sonucu Batı'da yayınlanan, tefrika edilen kitapların çevirtilerek değerlendirilmesi olmuştur. Özellikle polisiye romanları çevirterek okumuş veya okutarak dinlemiştir.

II. Abdülhamid'in çevirttiği eserler İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, İspanyolca, Arapça ve Farsça dillerden olup onlar için mütercimler görevlendirmiştir. Mütercimler sadece kitapları çevirmekle yetinmemiş, Osmanlı Devleti hakkında yapılan olumlu ve olumsuz haberleri de yakından takip ederek bütün dünyada olup biten her şeyden haberdar olmasını sağlamışlardır. Böylece sultan kendisine, halkına ve devletine yapılan herhangi bir hainliğe ve suikasta karşı okumalar yaparak zihnen hazırlanmış, nasıl önlem alacağını düşünmüştür.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	GÜLISTAN UÇAR		
	Student Number	17810501076		
	Department	DEPARTMENT HISTORY / HISTORY DEPARTMENT OF SCIENCE		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	PROF. DR. CANER ARABACI		
Title of the Thesis/Dissertation	The literary works translated into Turkish from Foreign Languages by the request of Abdülhamid II.			

Abdulhamid II has tried to make use of the experiences that had gained in his early prince times. When he ascended the throne, the condition of Ottoman state had been in the deepest trouble. He too had to get his hands on solid views about every aspects of the state matters. Clever sultan had to be successful on taking the necessary precautions and solving the problems.

Sultan took the control of every costs in government offices. Therefore he had been labelled as "Abdulhamid the Stingy". The assasination of his uncle, his brother's psychological crisis led him to be neurotic. He had no trust even to his family and the kinsmen. In this harsh condition, it is not easy to handle the state matters. Despite this conditions, it is marvelous of him to read 1616 translated literature works. Abdulhamid II has gained numerous enemies due to his position. Thanks to the intelligence service formed by him, his precautions on Armenian revolts and the disturbance invoked by other countries were not been regarded as a natural right to protect his country. On education issues, he has dispatched the students to foreign countries as well as he constituted many educational institutions incomparably to the previous periods. The outcome of this pursuit is the translation of the books which were published in the West. In particular, he has read or listened to detective novels by translating them.

The translated Works are from English, French, German, Russian, Spanish, Arabic and Persian languages. They worked day and night. Not only the translators did not translate the books, but also they followed the positive and negative news about the Ottoman State closely and made him informed of everything that was happening all over the world. Thus, the sultan was prepared mentally by making readings against him, any treachery and assassination to his people and state, and thought how to take precautions.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
II. ABDÜLHAMİD HAN'IN HAYATI VE ŞAHSİYETİ	3
1.1. II. Abdülhamid Han'ın Saltanat Yıllar	9
1.2. Meşrutiyet'in İlanı.....	15
1.3. II. Abdülhamid Döneminde Dış Borçlar	20
1.4. II. Abdülhamid Zamanında Dış Politika	23
1.5. Ermeni Meselesi.....	26
1.6. Yahudiler ve Siyonizm	33
1.7. 31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi	37
İKİNCİ BÖLÜM	41
II. ABDÜLHAMİD'İN BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİ ESERLERİYLE İLİŞKİSİ	41
2.1. Batı Kültürü ile Olan Münasebet.....	41
2.2. Abdülhamid Han'ın Kitaba Olan İlgişi	50
2.3. II. Abdülhamid Han'ın Tercümesini Yaptırdığı Kitaplar	59
2.3.1. Polisiye Romanlar	60
2.3.2. Hatırat ve Seyahat Yazıları.....	134
2.3.3. Hikâye; Tiyatro	158
2.3.4. Coğrafya.....	163
2.3.5. Hikâye.....	168

2.3.6. Tarih	169
2.3.7. Hukuk Davaları	170
2.3.8. Din.....	170
2.3.9. Gazete Kupürleri.....	171
2.3.10. Biyografi.....	171
2.3.11. Eğitim	171
2.3.12. Fotoğrafçılık.....	171
2.3.13. Tıp.....	171
2.3.14. Kavanin; İdare.....	172
2.3.15. Sosyoloji	172
2.3.16. Komedi Oyun	172
2.3.17. Türk Şiiri	172
2.4. Çevirttiği Kitaplardan Bazıları	174
2.4.1. Bir Câsûsun Hâtıraları	175
2.4.2. Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat-ı Fenniyeleri	175
2.4.3. Dört Köşeli Kutu	175
2.4.4. Garemersi Park Cinayeti II.....	176
2.4.5. Hıyânet-i Muallim	176
2.4.6. Korkunç Hane	176
2.4.7. Mâî Adam Su Bendi Kâtilleri	178
2.4.8. Meşhûr Haydûd Monöz'ün (Moneuse) Tercüme-i Hâli	179
2.4.9.1. Milyoner Çocuk I.....	180
2.4.9.2. Milyoner Çocuk II	180
2.4.9.3. Milyoner Çocuk III	180
2.4.9.4. Milyoner Çocuk IV	181
2.4.9.5. Milyoner Çocuk V	181
2.4.9.6. Milyoner Çocuk VI	181
2.4.10. Misâfirperver Bir İhtiyar.....	181
2.4.11. Monte Kristo Zeyli	182
2.4.12. Nâbedid Adam	182
2.4.13. Polis Müfettişi Morgan'ın İfşaatı	182
2.4.14. Yâbancı Bir Ölü	183

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 184

II. ABDÜLHAMİD HAN'IN OKUDUĞU ESERLERİN MÜTERCİMLERİ 184

3.1. Resmi Mütercimler	186
3.1.1. Abdullah Bey	186
3.1.2. Abdullah Sıddık.....	186
3.1.3. Ahmed Nermi	187
3.1.4. Ancelo Bey.....	187
3.1.5. Boğos Efendi	188
3.1.6. Corci Bey.....	188
3.1.7. Doktor Lois (Louis) Sabuncu	188
3.1.8. Hikmet Bey	190
3.1.9. İbrahim Hakkı Bey.....	190
3.1.10. Malyakas Efendi.....	191
3.1.11. Mehmed İzzet Bey	192
3.1.12. Mehmed Said Bey	192
3.1.13. Memduh Bey	192
3.1.14. Rasim Bey.....	193
3.1.15. Rıza Bey.....	193
3.1.16. Veli Bey.....	194
3.2. Resmi Olmayan Mütercimler	194
3.2.1. Abdullah Nuri.....	195
3.2.2. Abdülhamid Hamdi Bey	195
3.2.3. Adil Bey.....	196
3.2.4. Ali Fehmi Bey	196
3.2.5. Fuyye Bey	196
3.2.6. Hasan Sırrı Bey	196
3.2.7. Herman Bey.....	197
3.2.8. Hüseyin Tarık.....	197
3.2.9. Ohannes Bey.....	197
3.2.10. Şakir Bey.....	197
3.2.11. Şefikü'l-müeyyed Bey.....	198

3.2.12. Teodor Kasap.....	198
3.3. Batı Dillerinden Çevrilen Eserlerden Yararlanma Şekli	199
3.3.1. Kitap Tercihi ile Siyasi Gelişmelerin İlişkisi	200
3.3.2. Polisiye Romanlar ile Darbe Teşebbüsleri, Yıldız Mahkemesi İrtibatı	203
3.3.2.1. Darbe Teşebbüsleri	204
3.3.2.2. İstihbarat Teşkilatı	209
3.4. Sürgünde Çeviri Kitap Okumanın Anlamı	222
SON SÖZ	224
KAYNAKÇA	226
a. Arşiv Belgeleri	226
b. Kitaplar	227
c. Makaleler	231
EKLER	233

ÖN SÖZ

II. Abdülhamid Han dönemi, şahsiyeti ve politikası hâlâ tartışılmaktadır. Kendisi hakkında değişik isnatlar yapılmış, dönemi ve yaptıkları yeterince değerlendirilmemiştir. Bu yüzden tezin birinci bölümünde hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgi verilecektir.

II. Abdülhamid, 33 yıl devleti yönetmiştir. Yıkılış döneminde, Osmanlı Devleti gibi geniş bir coğrafyaya hükmeden, yığınla sorunları olan bir cihan devletini sürdürmek kolay olmamıştır. Bu zaman zarfında başından birçok olay geçmiş ve kendisine birçok suikast yapılmıştır. Onun için önlemler almaya, tedbirler geliştirmeye çalışması normaldir. Tedbirlerinden birisi, istihbarat teşkilatını geliştirmektir. Yıldız İstihbaratı diye ünlenen teşkilatı sayesinde önceden tedbirler alır. Bazen olaylar, başlayıp önlenemez hale gelmeden önce engellenir. II. Abdülhamid olaylara çözüm bulmak için çabayı kendini geliştirmede görmüştür. Onun için ilgi alanını geniş tutmuş, yerli-yabancı birçok eser okumuştur. Bu kitaplardan yararlanarak olayları çözmeyi düşünmüştür. Batı'da cinayetlerin nasıl işlendiğini, olayların nasıl planladığı ve ne şekilde geliştiğini polisiye kitaplardan takibe almıştır, denilebilir. Savaş konularında da yayılmacı devletlerin nasıl önlemler aldığını, hangi teknikleri kullandığını öğrenmeye gayret etmiştir. Seyahatnameler ve coğrafya eserlerinden, değişik yerler hakkında bilgi sahibi olmuştur. Örneğin bir şehirden önemli bir şey alınması gerektiğinde hafiyelerini, o şehre hiç gitmediği halde okuduğu eserler sayesinde o şehirde ne yapılması ve nelere dikkat edilmesi gerektiği hususunda bilgilendirmiştir. Bütün bunlar, hem bilgi hem tecrübe hem de pratik çözüm bulmayı gerektirmektedir. Karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek, engelleri aşmak zorunluluk haline gelmiştir.

Abdülhamid dönemini anlamak, kitaplarla ilgisini ortaya çıkarmak sıra dışı bir bilgi toplama ve çalışmayı gerektirdi. Tezimin hazırlanması sırasında, bilgi ve belge toplama dahil bir çok konuda faydalandığım kimseler oldu. Bu konularda, Prof. Dr. Caner Arabacı, Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ali Polat, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürü Bekir Şahin Bey'e, Mustafa Metli'ye, Abdullah Toy'a, Burak

Çakıcı'ya, Ebubekir Kaya'ya ve tüm yaşamım boyunca bana destek olan aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Gülistan Uçar

Konya - 2020

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Tercüme Edilerek Verilen Romanlar ve Satın Alınan Risâlelerin İsimleri.....	58
Tablo 2. Mâbeyn-i Hümâyun Mütercimlerinin İsimleri.....	185

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Eserleri En Çok Okunan Müellifler.....	173
Grafik 2. Eserleri Çevirme Düzeyine Göre Mütercimler.....	173
Grafik 3. En Sık Tercüme Yapılan Diller.....	174

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.g.	: Adı Geçen Gazete
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
BOA Arşivi	: T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DH. MKT.	: Dahiliye Mektubi Kalemi
DN.	: Demirbaş Numarası
Edt.	: Editör
FTG.f.	: Fotoğraf
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
HR.SFR.3	: Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri
İ.DH.	: İrade Dahiliye
İ.TAL.	: İrade Taltifat
İÜNEK	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
KYEEM	: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü
M.	: Miladi
ML. EEM.	: Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye
No.	: Numara
R.	: Rumi
s.	: sayfa

- S.** : Sayı
- ŞD.** : Şûrâ-yı Devlet
- Y. B.** : Yazarı Bulunamadı
- Y.EE.** : Yıldız Esas Evrakı
- Y.EE.d.** : Yıldız Esas Evrakı Defterleri
- Y.PRK. AZJ.** : Yıldız Perakende Arzuhal ve Jurnal Kataloğu
- Y.PRK. BŞK.** : Yıldız Perakende Başkanlığı Kataloğu
- Y.PRK. MYD.** : Yaverân ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi
- Y.PRK. SGE.** : Mâbeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Arızaları
- Y.PRK. TKM.** : Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mâbeyn Mütercimliği
- vb.** : ve benzeri

GİRİŞ

II. Abdülhamid Han devlet işleriyle yoğun bir şekilde ilgilenen bir kişiydi. Osmanlı Devleti'nin durumu o sıralar iyi değildi; meşguliyet ve zihin yorgunluğu yüksekti. Bu yüzden sultan, mevkidaşlarından farklı bir yöntemi tercih ederek kafasını dağıtmak ve dinlenmek için kendisine kitaplar okuttururdu. II. Abdülhamid'in Batı düşüncesinin eseri olan kitaplara merakı vardı. En çok okutarak dinlediği kitaplar; polisiye romanlar, hatıratlar, seyahatnameler, gezi yazıları, hikâyeler ve dış savaşlarla ilgili eserlerdi. Bunların hepsi de enteresan konuları içermekteydi.

“II. Abdülhamid Han'ın Batı Dillerinden Türkçeye Çevirttiği Eserler” adlı konu Türkiye’de çok incelenmemiştir. Bilinen Erol Üyepazarcı'nın “*Korkmayınız Mister Sherlock Holmes!-Türkiye’de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)*” ve Yervant Odyan'ın “*Sultan Abdülhamid ve Sherlock Holmes*” adlı eserleridir. Bu kitaplar da yalnızca polisiye romanları kapsamaktadır. Diğer konular ele alınmamıştır. Ayrıca Abdülhamid'in devlet adamı olarak yalnız roman okuma zevkini tatmin için bu eserleri çevirtmediği düşünülmektedir. Darbe ve suikast teşebbüslerinin muhatabı bir siyasetçi olarak II. Abdülhamid'in, Batı kaynaklı kurguları da anlamak istemiş olma ihtimali yüksektir. Bu araştırmada amaç; Abdülhamid dönemini içeriden kavramak, Abdülhamid'in merak ettiği konuları öğrenmek ve niçin böyle bir tercihte bulunduğunu ortaya çıkartmaktır.

Abdülhamid bir siyasi şahsiyettir. Hâlâ hayatı tartışılır. Böyle bir şahsiyetin kitap ilgisini, kültürel gelişmelerle alakasını ortaya koymak tarihimizi aydınlatacaktır. Böylece yapılan çalışma, araştırmacılara farklı pencerelerden bakma fırsatı sunacaktır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, *II. Abdülhamid Han'ın Hayatı* başlığını taşımaktadır. İkinci bölümde *II. Abdülhamid'in Batı Kültürü ve Edebi Eserleriyle İlişkisi* ele alınmıştır. Bu bölümde en çok okuduğu kitapların hangileri olduğu ve bazılarının içerikleri hakkında bilgi verilmiştir. Çevrilen bu eserlerden “*Misâfirperver Bir İhtiyar*” adlı eserde evine misafir kabul eden bir yaşlı ev sahibinin başına gelenler anlatılır. “*Nâbedid Adam*” adlı eserde ise garip bir seyyah üstünden merak uyandırıcı gelişmeler romanlaştırılmıştır. “*Yabancı Bir Ölü*”

adlı eserde de iç içe iki kaçırma olayı anlatılır. “*Mâî Adam Su Bendi Kâtilleri*” adlı eserde, sömürge topraklarında maden arayan İngilizlerin, eşkıyaları nasıl etkisiz hale getirdikleri anlatılır. Araştırmaya, değerlendirmeden sonra arşiv belgeleri ve çevrilen kitaplardan bazı fotoğraflar konarak zenginlik katılmak istenmiştir. Üçüncü bölüm başlığı, *II. Abdülhamid Han’ın Okuduğu Eserlerin Mütercimleri*’dir. Bu bölümde çevrilen eserlerin mütercimlerinin kimler olduğu ve bu mütercimler hakkında bilgi verilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan belgeler tahlil edilerek eserde kullanılmaya gayret edildi. Eserde yerli gazeteler de incelenmeye çalışıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD HAN'IN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

II. Abdülhamid Han 21 Eylül 1842'de doğmuştur. Annesi Tir-i Müjgan Kadınefendi, babası Abdülmecid'dir. II. Abdülhamid, Abdülmecid'in tahta çıkan dört oğlundan ikincisidir. Diğerleri ise 1840 yılında doğan V. Murad, 1844'te doğan V. Mehmed Reşad ve 1861 doğumlu olan VI. Mehmed Vahideddin'dir. Abdülhamid on bir yaşında iken annesini kaybetmiştir¹. Annesi vefat ettiğinde babası, Allah'ın emrine karşı gelinemeyeceği, annesi ve babasının kendisi olduğunu söyleyerek oğlunu teselli etmiştir². Annesi Yeni Cami haziresindeki türbesine defnedilmiştir³. Küçük yaşta annelerini kaybeden padişah çocukları, çocuğu olmayan veya çocuğunu kaybetmiş padişah zevcelerinin manevi anneliğine verilirdi. Abdülmecid, çocuğu olmayan Perestu Kadın Efendi'yi Abdülhamid'e analık yapmakla görevlendirir⁴.

Perestu Kadın, Abdülmecid'in beşinci zevcesi; II. Mahmud'un ablası olan "Küçük" Esmâ Sultan'ın manevi kızıdır. II. Abdülhamid'den on iki yaş kadar büyük idi. O, gerçek bir anne sevgisiyle sultanı büyüttü. Cemile Sultan ise Abdülhamid'den on bir ay küçük olup iki yaşında iken annesi olan Düzdüdidil Kadınefendi'yi kaybetmiştir. Her ikisine de Perestu Kadın bakmıştır. II. Abdülhamid bunun için Cemile Sultan'ı daha çok severdi. Abdülmecid ölünce Abdülaziz'in hediye ettiği Maçka'daki sarayında oturmaya başlamışlardır. Perestu Kadın, hayır sahibiydi. Yoksullara yardım eder, siyasete karışmaz, iktidar hırsından uzak, mütevazı ve tatlı bir kadındır. II. Abdülhamid, tahta geçtikten sonra manevi annesi olan Perestu Kadın'ı "valide sultan" olarak ilan etmiştir. O, 28 yıl boyunca valide sultan olmuştur. Perestu Kadın, çocuğu olmadığı halde valide sultan olan tek kadındır. Aynı zamanda Osmanlı tarihinin son valide sultanıdır⁵. Perestu Kadın, Abdülhamid'i çok sevmiş ve

¹ Vahdettin Engin, *Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 11.

² Yavuzhanlı Osmanoğlu, *Sultan İkinci Abdülhamîd Han Hakkında: Meshurların İtirafı*, 6. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2015, s. 13.

³ Ömer Faruk Yılmaz, "Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın Yetiştirilmesi ve Tahta Cülüsü", *Uzakları Görebilen Hükümdar Sultan İkinci Abdülhamid Han*, Edt. Osman Doğan-Selman Soydemir, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2018, s. 27.

⁴ Engin, *a.g.e.*, s. 11.

⁵ Yılmaz Öztuna, *II. Abdülhamîd*, 5. Basım, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2017, ss. 19-20.

ona bağılı kalarak bütün mirasını da ona vermiştir⁶. Abdülhamid padişah olunca Perestu, “Mehdî-i Ulyâ-yı Saltanat-ı Seniyye” unvanını almıştır. Fakat sultan için, küçük yaşta kaybettiği annesinin yeri ve hatırası farklıdır. II. Abdülhamid çok sonraları annesinden bahsederken, genç yaşında vefat ettiğini, onun hayalinin gözlerinin önünden gitmediğini ve kendisini çok sevdiğini söyleyerek ağlamıştır⁷.

II. Abdülhamid’in, daha küçükken nasıl bir kişiliğe sahip olduğu belliydi. Bir gün İngiltere Büyükelçisi olan Lord Stratford Canning saraya geldiğinde, babası Abdülmecid, büyükelçinin elini öpmesini istemiş fakat Abdülhamid öpmemiştir⁸. Abdülhamid, Osmanlı ailesinin bütün özelliklerini taşıyordu. İri burunlu idi, parlak gözleri ve soğukkanlı bir mizacı vardı. Çok dinler, az konuşurdu. Herkese karşı nazik davranırdı. Sevmediği kişilere bile güler yüzlü olurdu. Karşısındaki insanın nasıl olduğunu tahmin edebiliyordu. Olayları hemen kavrardı⁹. Sabahları erken kalkardı. İçki içmezdi. Haremi dışındaki kadınlara bakmazdı. Sigara ve kahveyi çok severdi¹⁰. Tütüncübaşı olan Ali Efendi sigaralarını yapardı. Sigarayı sarıp kutu içinde sultana takdim ederdi¹¹. Abdülhamid’in odasında her çeşit tütün, sigara kağıtları ve sigara ağızlıkları bulunmaktaydı¹². Şadiye Osmanoğlu, babasını sürgüne götürdüklerinde odasındaki sigaraları topladığını ve babasının sevdiği özel sigaraları olduğunu söylemiştir. Sigaradan sonra su içtiği için babasının su çantasını da almıştır. Ancak Abdülhamid, bu su çantasının içinde su olmadığını söylemiştir. Bu çantanın içi, elmaslarla doludur. Anahtarını da sürekli kendisi üzerinde taşımıştır. Abdülhamid, kızına küçük bir hediye olarak ananas içine elmaslar koyarak vermiştir¹³. II. Abdülhamid, banyodan sonra bir sedir üzerine oturur kahvesini içerdi. Kahvecibaşı kahveyi hazırlar bir cezve ve iki fincanla birlikte bir kutu içine koyup mühürlendi.

⁶ Aydın Talay, *Eserleri ve Hizmetleriyle: Sultan II. Abdülhamid*, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s. 49

⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, ss. 27, 29.

⁸ Melik Arvasi, *II. Abdülhamid’e Darbe Yapan Gizli Örgüt*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2015, s. 74.

⁹ Cevdet Küçük, “Abdülhamid II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. I, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, s. 223.

¹⁰ Öztuna, *a.g.e.*, s. 180.

¹¹ Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa’nın Yıldız Hatıraları: Sultan Abdülhamid*, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990, s. 216.

¹² Hüseyin Cahid, “Yıldız’ı Ziyaret”, *Tanin*, No: 254, 18 Mayıs 1909, s. 2.

¹³ Şadiye Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid: Saray ve Sürgün Yılları*, 8. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 51, 55, 63.

Kahveyi de musahip Nadir Ağa götürürdü. Padişah mührü açardı. Kahveyi ya kendisi ya da Nadir Ağa veya kadınlardan biri doldururdu. Sultan banyodan sonra çalışma odasına geçerdi. Bu sefer kahvecibaşının hazırladığı kahveyi, yanında içerdi. Sonra, Drama ve İskeçe'nin en kıymetli olan tütünlerinden sigarasını içmeye devam ederdi. Havanın güzel olduğu günlerde de kayıkla gezinti yapar ve hayvanları ziyaret ederdi¹⁴.

II. Abdülhamid namazını kılan dindar bir insandı. Kızı Ayşe Sultan, babasının beş vakit namazını kıldığını ve Kur'ân-ı Kerîm okuduğunu söylemiştir. Ramazanlarda ise Süleymaniye Camisinde namaz kılmakta ve sarayın bahçesinde beş vakit namaz için Ezân-ı Muhammedi okutulmaktadır¹⁵. II. Abdülhamid'le ilgili olarak; son çar olan Nikolay, II. Abdülhamid Han'ın olağanüstü bir zekaya sahip olduğunu ve Avrupa politikacılarından çok iyi bir siyasi dehasının bulunduğunu söylemiştir¹⁶. Son vakanüvis olan Abdurrahman Şeref, Abdülhamid hakkında şöyle demiştir: “*Sima ve bünyesinde Osmanlı hanedanına mahsus alametler iyice görülürdü. Zeki ve hassas, tez anlayışlı ve etrafını iyi gören adamdı. Mutad¹⁷ muamelesi çok nazik, sesi de halavetliydi¹⁸. Padişahlık ve hilafet makamının izzet ve vakarını¹⁹ tamamıyla korurdu. Tehdidini hakkıyla yerine getirmeye kadirdi. Lüzumunda şiddet göstermeyi de hiddetini teskin etmeyi de bilirdi. Kendisiyle görüşen ecnebilere daima tesir etmiştir*”²⁰. Zamanını boşa harcamazdı ve çok çalışırdı. Olayları derinlemesine incelerdi²¹. Padişahın mahalle kahvesi en sevdiği eğlencelerinden bir tanesidir. Bu kahvehaneler şehirden uzak yerlerdeydi. Kahveci kahvehaneye müşterisi gelince “*Buyurun efendim*” diye karşılardı. Kahveci sonra “*Şekerli bir, nargile bir!*” diye bağırdı. Padişah da böyle bir kahveye gittiğini farz eder. Hizmetinde çalışanlardan biri hemen kahveci rolünü oynar. II. Abdülhamid

¹⁴ Süleyman Kâni İrtem, *Bilinmeyen Abdülhamid*, 1. Baskı, Temel Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 74-75.

¹⁵ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Haz. Hasan Can, 1. Basım, Tutku Yayınevi, Ankara, 2018, ss. 183-184.

¹⁶ Öztuna, *a.g.e.*, s. 178.

¹⁷ Mutad: Alışkanlık haline gelmiş, adet edinilmiş, alışılmış, her zamanki.

¹⁸ Halavetli: Zevk verici, tatlı, şirin, hoş.

¹⁹ Vakar: Ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma, temkin.

²⁰ Ramazan Balcı, *Çetelerin Hedefindeki Abdülhamid*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011, ss. 192-193.

²¹ Öztuna, *a.g.e.*, s. 181.

eğlencenin sonuna kadar kalır, sonra on lira vererek oyundan çıkardı. O, böylece sıradan kimseler olmanın tadını çıkarırdı²². Sultan olağanüstü bir hafızaya sahipti. Ses tonu muhataplarına hitap edildiği zaman onları tesiri altına alırdı²³. Ancak bazı kaynaklarda içine kapanık biri olduğu, davranışlarında samimi olmadığı ve sözünde durmadığından bahsedilmektedir. Bu yanlış tanımlamalara karşılık çok zeki, azimli ve vesveseli olduğu söylenebilir²⁴.

Şehzade iken, haremağalarının hesap defterlerini inceler ve büyük bir zevkle okurdu. Banker Zarifi ve Borsa Tüccarı Assani ile iyi ilişkiler kurmuştu. Onlardan öğrendikleriyle de Galata borsasında oynar ve kazançlar sağlardı. Böylece paranın gücünü ve değerini daha iyi anlıyordu. Vambery'nin anlattığına göre, kendisi bir gün Çubuklu'da bir ağacın altına uzanmış Farsça bir metin incelemektedir. Bu sırada Abdülaziz ve şehzade Abdülhamid gelir. Amcası, Vambery'ye yere uzandığı için kızar. Ancak Abdülhamid, araya girerek Vambery'nin kim olduğunu anlatır. Böylece olayı tatlıya bağlar. Vambery, şehzadenin bu yardımını hayatı boyunca unutmayacaktır. O, babası Abdülmecid'i on dokuz yaşında iken kaybetmiştir. Babasının yerine 1861'de tahta amcası Abdülaziz geçmiştir. Amcasından sonra, abisi olan V. Murad başa geçecektir. Ancak Abdülhamid Han ile kimse ilgilenmediği için onun olayları gözleme fırsatı olacaktır. Böylece hangi durumlarda nasıl davranması gerektiğini öğrenecektir. Abdülaziz, şehzadelerin özgür bir ortamda yetişmelerine ortam sağlamıştı. II. Abdülhamid saraydan ayrılmış ve kendi ailesiyle yaşamaya başlamıştır. Tutumlu bir insan olması nedeniyle kendisine verilen maaş ile ailesini geçindirebiliyordu. Maaşı dışında, Kağıthane'deki çiftliği işleterek gelir elde ediyordu. Diğer şehzade ve sultanlar eğlenceli hayat sürüp, gelirlerini yetiremezken Abdülhamid, eğlenceye düşkün olmadığı ve kumardan hoşlanmadığı için geçimini kolaylıkla sağlamış ve şahsi servetini de arttırmıştır. Tutumlu olması, paralarını nasıl

²² Hüseyin Cahid, "Yıldız Hatıratı", *Tanin*, No: 266, 30 Mayıs 1909, s. 3.

²³ Levon Panos Dabağyan, *Osmanlı Ermenileri ve Bir Devrin Anatomisi: Bilinmeyen II. Abdülhamid Han I*, 1. Baskı, Yedirenk Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 122.

²⁴ Hasan Celâl Güzel, *II. Abdülhamid (1876-1909), Osmanlı Hanedanı*, Edt. Güler Eren-Kemal Çiçek, C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999-2014, s. 232.

kullanacağını ve çitfliği nasıl idare etmesi gerektiği gibi konuları bilmesi ileride işine yarayacaktır²⁵.

II. Abdülhamid sanat faaliyetlerine destek vererek sanatla bütünleşmeyi amaçlamıştır. Halkın farklı gelişmeleri tanınasına ve modernleşmesine neden olmuştur. Ayrıca sultan, ahşap ve mobilya işinde ustalaşmış ve kendisine sunulan eserlerde değişiklikler yapmıştır²⁶.

Osmanlı ailesinin geleneksel bir kuralı vardır. Buna göre şehzadelere sadece ilim-irfan eğitimi verilmezdi. Çünkü böyle olursa bazı şeylerin eksik kalacağını düşünürlerdi. Onun için Ahi atalardan gelen bir anlayışla şehzadelerin en az bir zanaatla uğraşması lazımdı. Böylece ruhun şekillenmesi ve insanın olgunlaşması sağlanmış olurdu. Amaç, hem kendi ayakları üstünde durmayı sağlama hem de gelecekte devleti yönetirken sağlam bir ruh terbiyesini alma idi. Böylece insana hizmet etmek, sanatçıyı tanımak için bir mesleği yapmaları gerekirdi. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman mücevheri şekillendirmiş, Çelebi Mehmed urgan imalinde ustalaşmış, Fatih Sultan Mehmed bahçivanlığı geliştirmişti. Bütün şehzadeler kabiliyetlerine göre bir mesleğin eğitimini alırlardı. II. Abdülhamid de babasının yanında ahşap işlemeciliği öğrenmiştir. Zamanla mobilyacılıktan keyif almaya başlamıştır. Ayşe Sultan, babasının marangozluk merakının dedesi döneminde başladığını anlatır. Bu mesleği Halil Efendi'den öğrenmiştir. Dedesinin marangoz takımlarında, Halil Efendi'nin imzası olduğunu ve bunların babasının atölyesinde yer aldığını söylemiştir²⁷. Abdülhamid'de marangozluk merakını artıran Alman bir usta olan Karl Yensen'dir²⁸. Abdülhamid Han'ın yaptığı renkli sedef kakmalı iki raf, odasında yer almaktaydı²⁹. Marangozhane-i Hûmayun'da altmıştan fazla işçi ve usta bulunmaktaydı³⁰. O, mobilyacılığa mahirdir. Onun mobilyacılığı zanaattan ziyade, sanata hitap eden bir güzellikteydi. Oyma sanatıyla yaptığı eserler; yazı masası,

²⁵ Engin, *a.g.e.*, ss. 12-14.

²⁶ Ayşe Ersay Yüksel, "Sultan II. Abdülhamid'in Sanat Hâmiliği", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXVI, 2017, ss. 263-264.

²⁷ Talha Uğurluel, *II. Abdülhamid Han*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 147-148.

²⁸ İrtel, *a.g.e.*, 2003, s. 77.

²⁹ Hüseyin Cahid, "Yıldız'ı Ziyaret", *a.g.g.*, s. 3.

³⁰ Tarkan Suçıkar, *Sultan II. Abdülhamid: Taht ve Güç*, 1. Baskı, Panama Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 17.

masa, koltuk, iskemle³¹, kütüphane duvar rafı, dolap, gardırop vb³². Bu eserler müzelerde bulunmaktadır. Hususi eşyaları ise büyük bir parayla satılmıştır³³. Şadiye Osmanoğlu, babasının marangozluğu hakkında bir olayı anlatır. Bu olaya göre babasının mobilyacılığa olan düşkünlüğü çocukken başlamıştır. Onun dairesinin yanında bir iş odası bulunurdu. Babası, ev eşyaları yapmak ve dinlenmek için atölyesinde zaman geçirirdi. Bir gün babasının atölyesine üç güzel kız gelip sultanı seyretmişlerdir. Ancak bu atölyede, herkes çıktıktan yarım saat sonra yangın çıkmıştır. Eşyalar yanmış ve yangın söndürülmüştür. Babası, üç kızını çağırıp ve kimin yaptığını sorar. Fakat kimse cevap vermeyince köpeğinden, suçluyu getirmesini ister. Cherie adındaki sadık köpeği, kızlardan birisinin eteğini tutarak getirir. Bunun üzerine kız, suçunu itiraf eder. Sultan, bütün olanlara rağmen onu affederek böyle kıskançlıklar yapmaması gerektiğini söyler. Sonra kendisine para vererek saraydan çıkarır³⁴. Abdülhamid Han, ilgilendiği alandaki yenilikleri takip eden birisidir. Japonya ve Almanya'dan birçok alet ve el testeresi getirtmiştir³⁵. Ülkeye, Japonez adı verilen ilk el testeresini de o getirtmiştir³⁶. Sultan, Tophane Fabrikası ustalarından Yüzbaşı Mehmed Efendi ile bu aletleri kullanarak mobilyalar üretmiştir. Bunlar sadece Tamirhane-i Hümayun'da kullanılmaz. Piyasada olan mobilya atölyelerine de dağıtılarak bunların kullanımını yaygın hale getirir³⁷.

Abdülhamid espriden hoşlanırdı. İnsan sarrafı olma özelliği yanında, fedakârlığı öne çıkardı³⁸. Sultan, Kağıthane suyu içerdi. Bu su, kaynağın olduğu yerden alınırdı. Buraya kimse yanaşamazdı. Bir rivayete göre; Afitap adında bir falcı kadın, Abdülhamid'in şehzadelğinde bu suyu içmeye devam ederse saltanata çabuk ulaşacağını söylemiştir. Tahta geçince padişah, bu falcı kadına iyilikler yapıp hediyeler vermiş ve kızını da hizmetine almıştır. Abdülhamid, yemekten sonra jurnallerle ilgilenirdi. Canı sıkılınca da sohbeti iyi olan musahibi Ali Efendi'yi

³¹ İskemle: Sandalye, kürsî.

³² Dabağyan, *a.g.e.*, 2014, s. 122.

³³ Öztuna, *a.g.e.*, s. 21.

³⁴ Şadiye Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 38.

³⁵ Deniz Demirarslan, "19. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretiminin Gelişimi", *Turkish Studies*, S. 12/29, Ankara, 2017, s. 187.

³⁶ Suçkar, *a.g.e.*, s. 17.

³⁷ Demirarslan, "a.g.m.", 2017, s. 187.

³⁸ Adnan Nur Baykal, *Günü Kurtarma Sanatı: II. Abdülhamid'in Yöneticilik Sırları*, 1. Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 3

çağırırdı. Ali Efendi, kendisine hediyeler ve iyilikler getireceğini bildiği için eğlencede kendisine yapılan eziyetlere bir şey demezdi³⁹. Abdülhamid çok iyi bir nişancı olup revolver kullanırdı⁴⁰. Ayrıca tedbirli ve uyanık birisiydi. Nedeni yaşadığı dönemin karışık olması ve güvenli bir ortamın bulunmamasıdır⁴¹.

Abdülhamid'in on üç zevcesi vardır. Sultan, diğer padişahlar gibi câriye asıllı veya hür hanımlarla evlenmiştir. Zevcelerinin çoğu Kafkasyalı ve Abhaz asıllı idi⁴². Sultanın bu eşlerinden on üç kızı ve sekiz oğlu olmuştur. Kızları; Ulviye Sultan, Zekiye Sultan, Fatma Naîme Sultan, Naile Sultan, Seniyye Sultan, Senîha Sultan, Şâdiye Sultan, Hamîde Ayşe Sultan, Refî'a Sultan, Hadîce Sultan, Aliye Sultan, Cemîle Sultan, Sâmiye Sultan idi. Oğulları ise; Mehmed Selîm Efendi, Mehmed Abdülkadir Efendi, Ahmed Nûrî Efendi, Mehmed Burhâneddîn Efendi, Abdürrahîm Hayrî Efendi, Ahmed Nûreddîn Efendi, Mehmed Bedreddîn Efendi, Mehmed Âbid Efendi idi⁴³.

1.1. II. Abdülhamid Han'ın Saltanat Yılları

II. Abdülhamid, abisi olan V. Murad'la aynı eğitimi almıştır. Sultanın yazıları incelenince Türkçeye ne kadar hakim olduğu anlaşılmaktadır⁴⁴.

II. Abdülhamid, sarayda bir şehzadenin yetiştirilmesi gerektiği gibi yetiştirilmiştir. Askeri ve kültürel eğitimleri almış ve çeşitli lisanlar da öğrenmiştir. Verilen bu eğitim için özel hocalar tayin edilmiştir⁴⁵. O, Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe, Ali Mahvi Efendi'den Farsça, Ferid ve Şerif Efendilerden Arapça öğrenmiştir. Ayrıca, Vakanüvis Lütfi Efendi'den Osmanlı Tarihi; Edhem, Kemal Paşalarla Gardet adlı bir Fransızdan Fransızca; Guatelli ve Lombardi adlı iki

³⁹ İrtem, *a.g.e.*, 2003, s. 78.

⁴⁰ İrtem, *a.g.e.*, 2003, s. 76.

⁴¹ İsmail Çolak, *Son İmparator: Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası*, 9. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2017, s. 15.

⁴² Ekrem Buğra Ekinci, *Sultan Abdülhamid'in Son Zevcesi: Behice Sultan'la Altı Ay*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 180.

⁴³ Öztuna, *a.g.e.*, ss. 259-277.

⁴⁴ Talay, *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁵ Engin, *a.g.e.*, s. 11.

İtalyandan musiki eğitimi görmüştür⁴⁶. Lala Mehmed Sadık Ağa'dan spor ve at biniciliğini ve Mâbeynci Osman Efendi'den de silah kullanmasını öğrendi⁴⁷. Aleksan Efendi'den piyano; Celaleddin Efendi ve 1850'den itibaren Kazasker Tosyalı Mustafa İzzet Efendi'den hat; viyolist olan Hidayet Bey'den keman çalmayı öğrenmiştir. Bütün bu dersleri görmesine neden olan veziri Ahmed Kemal Paşa'dır. Paşa, Abdülhamid'in sultanlığı döneminde altı defa Maârif ve iki defa Evkaf Nazırı olmuştur. Sultanın aldığı müzik eğitimi semeresini vermiştir. Onun, Batı Musikisi tarzında birkaç bestesi ve birkaç şiiri vardır. Bunlar dışında hat, resim ve piyano ile de uğraşmıştır⁴⁸. Tiyatro ve operayı severdi. Bunun için Yıldız Sarayı'nda tiyatro yaptırmıştır. Sultanın en sevdiği piyeslerden biri Alman şairi olan Friedrich Schiller'in "*Haydutlar*" adlı eseri idi. En sevdiği operalar ise *La Traviata*, *Aida*, *Carmen*, *Faust*, *Manon* idi⁴⁹. Hocaları, onun her konuyla alakalı ve pratik bir zekaya sahip olduğundan bahsederlerdi. Sultanın olağanüstü hafızasının olması, okudukları ve gördüklerini unutmamasını sağladı. Macaristanlı Türkolog olan Vambéry'nin anlattığına göre, Abdülmecid'in kızı olan Fatma Sultan'a Fransızca dersi verdiği sırada yanına bir şehzade gelir. Bu şehzade, Abdülhamid'dir. Vambéry, şehzadenin, ağzından çıkan her kelimeyi anında kaptığını ve bilmediği yerleri de sorduğunu anlatır. Böylece Abdülhamid'in ne kadar yetenekli olduğundan bahseder⁵⁰. Fransızcadan duyduklarıyla Fransızca öğrenmiştir. Bilmediği kelimeleri ise lügattan yararlanarak öğrenirdi⁵¹. O, tıp ilmine de önem verirdi. Tıpın gelişmesi için elinden geleni yapardı. En iyi doktorlarla görüşür ve tıp hakkında bilgiler alırdı. Doktorun yazacağı ilaçları bilir, hangilerinin iyi geleceğini söylerdi. Abdülhamid, doktoru Âtıf Hüseyin Bey'e İbn-i Sina'nın tıp kitabını Arapçadan okuduğunu anlatmıştır⁵².

Sultanın şehzadeliğinde Dolmabahçe Sarayı'nda bir dairesi, Tarabya'da bir yalısı ve Maslak'ta köşkü vardı. Bazen Tarabya'daki yalısında, yüzme ve diğer spor dallarıyla ilgilenmiştir. Maslak'ta ise atçılıkla uğraşmış ve kuş merakı da burada

⁴⁶ Küçük, *a.g.e.*, s. 217.

⁴⁷ Ahmet Şimşirgil, *Kayı X: II. Abdülhamid Han*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 256.

⁴⁸ Öztuna, *a.g.e.*, ss. 20-21.

⁴⁹ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 184.

⁵⁰ Engin, *a.g.e.*, s. 12.

⁵¹ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 9.

⁵² Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 257.

ortaya çıkmıştır⁵³. Sultan, bütün Türk atlarına düşküdü. Yabancı ağır misafirleri geldiğinde onlara at hediye etmiştir. Bu atların birer ismi vardır. Padişahın başından geçen binicilikle ilgili bir olay da vardı. Bir defasında, Cuma Selamlığı için Ortaköy Camisi'ne at ile gitmiştir. Yolda atın huysuzlaşması nedeniyle padişah yere düşecekken iyi bir binici olduğu için düşmemiştir. Ancak bundan sonra tedbir olarak selamlığa atlı arabayla gitmeye başlamıştır. Bu atların soylarının devamı için elinden geleni yapmıştır. Eskişehir ve İzmir çiftliklerinde atların ıslah ve üretimini başlatmıştır. Eskişehir'de bazı köylerde yarış atları yetiştirterek bu geleneğin devamı sağlanmıştır⁵⁴. Atları çok seven II. Abdülhamid, sürgüne giderken odasında İngiliz yarış atlarının resimlerini de bulundurmıştır⁵⁵. Yıldız Sarayı'nda ahırların yanında büyük bir meydan halinde at pazarına benzer bir yer de vardı⁵⁶.

Abdülhamid'in fotoğraf merakı nedeniyle, Yıldız Albümü'nde otuz beş binden fazla fotoğrafın olduğu bir koleksiyonu bulunmaktadır. Bu fotoğrafların bir kısmının albüm şeklinde yurtdışına gönderilmesi ülkeyi tanıtmak içindir⁵⁷. Sultanın odasında masa başında birçok albüm bulunmaktaydı. Bunlarda hemen her tarafın resimleri yer alırdı. Mesela bazı yaverlerin fotoğrafları bulunurdu. Bu fotoğraflar üzerinde, “ kulları” yazılı idi. Abdülhamid'in odasındaki dolapta, resimler ve resimlere ait alet ve levazımlar da bulunmaktaydı⁵⁸. Odasında at ve kız resimleri de bulunmuştur⁵⁹. Abdülhamid, fotoğraflarla uğraşırken ticaret yapmaktan da geri kalmazdı. Doktoruna, koyun ve keçileri çok sevdiğini söylemiştir. Hatta bunların sütlerini, peynirlerini ve yünlerini satarak para kazandığından bahseder. Çok meraklı olan Abdülhamid Han, ticaret yaparken çok kâr elde ediyordu. Kazanmanın ve iş yapmanın bir hüner olduğunu söylerdi⁶⁰. Sultan, iyi bir kâhya gibi topraklarının işletilmesine göz kulak olur; inekleri, koyunları yetiştirir; çiftliklerinin ürünlerini; sebzelerin, etin, sütün satışlarıyla ilgilenirdi. 500-600 tane merinos koyununu her yıl

⁵³ Engin, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁴ Uğurluel, *a.g.e.*, ss. 199-200.

⁵⁵ Ahmed Cevad-Mehmed Kazım Giridi, “Sâir Eşya ve Melbûsât”, *Siper-i Sâika-i Hürriyet*, 24 Nisan 1325, s. 2.

⁵⁶ Hüseyin Cahid, “Yıldız Bahçesinde”, *Tanin*, No: 255, 19 Mayıs 1909, s. 3.

⁵⁷ Engin, *a.g.e.*, s. 272.

⁵⁸ Hüseyin Cahid, “Yıldız'ı Ziyaret”, *a.g.g.*, s. 3.

⁵⁹ Ahmed Cevad-Giridi, *a.g.g.*, s. 2.

⁶⁰ Engin, *a.g.e.*, s. 15.

satın alır, bunların ürünlerini ve kuzularını satardı⁶¹. Hayvanları çok sevdiği için onlara isimler bile vermiştir. Bu isimler şunlardır: Menekşe, Sürat, Aşiret, Sakız, Kibar, Şahin, Mısır, Malum, Küheylan, Fîruz, Zarif, Numune, Tayyar, Yıldırım, Sehab, Mizacgir, Limon, Çilek, İpek, Dilistan, Keman, Karagöz vb.⁶²

Sultanın suya ilgisi yüksektir. Kız Kulesi'nin yanına bir deniz hamamı yaptırması, onun suya ilgisini ve iyi bir yüzücü olduğunu göstermektedir. II. Abdülhamid, Doktoru Âtîf Bey'e gençliğinde başından geçen bir olayı anlatır. Şehzadelik döneminde, bir kaza geçirmiştir. Buna göre kazada arabadan atlamak zorunda kalmıştır. Olay sırasında başını duvara vurunca bayılmış, burnundan kan gelmiştir. Onu bir eczaneye götürürler. Eczanenin bir Hristiyan doktoru vardır. Hristiyan doktor, onu iyileşinceye kadar bırakmaz. Şehzadeye soğuk su tedavisi uygular. İyileşince de her gün onu kayıkla denize götürerek banyo yaptırır. Abdülhamid daha sonra soğuk su dökünmeye devam etmiştir.

Abdülaziz'in 1863'te Mısır seyahati onun İstanbul dışına ilk çıkışı idi. Bu geziye kardeşleri Murad ve Reşat'la birlikte katılmıştır. İkinci seyahati, 1867'de amcası Sultan Abdülaziz maiyetinde Avrupa gezisidir. Fransa imparatoru olan Napolyon, uluslararası Paris sergisi için Abdülaziz'i davet etmiştir. Abdülaziz, oğlu Yusuf İzzeddin ve yeğenleri olan Murad ile Abdülhamid'i de yanında götürmüştür. Böylece Abdülhamid, Batılıların gelenek ve göreneklerini, hayat tarzlarını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Avrupalıların en ileri tekniklerini görmüş ve uluslararası diplomasinin ne şekilde sürdürüldüğü hakkında bilgi sahibi olmuştur. Abdülhamid 1917'de doktoruna, seyahatle ilgili bir anısından bahsederken, dünyada İngiliz kadınları kadar güzel ve kibar kadın olmadığını söyler. Kraliçenin onu çok sevdiğini ve hatta akrabasından birisini vermek istediği halde bu teklifini nazikçe reddettiğini aktarır. Çocukluk günlerinde başından geçen başka bir olay da dikkat çekicidir. Londra'nın en büyük tüccarlarından biri onları davet etmiştir. Biraderi de yanındadır. Salona ev sahibi, kızı ile birlikte girer. Biraderi onu dürtmüş ve kızı göstermiştir. Yalnız biraderi yüksek sesle Türkçe olarak, "Beğendin mi?" diye sorar. Abdülhamid

⁶¹ François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktaş, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 38.

⁶² Hüseyin Cahid, "Yıldız Bahçesinde", *a.g.g.*, s. 3.

de hoşuna gittiğini söyler. Yabancı ülkede olmanın rahatlığı içindedirler. Ancak kızın babasının Türkçeyi bildiğini anlayınca, kıpkırmızı olduğunu aktarır⁶³.

II. Abdülhamid tahta çıkmadan dört-beş sene önce bir rüya görmüştür. Bu rüyada kendisinin, kanatlı otuz adet beygir tarafından çekilen bir araba içinde bulutların üzerinde uçtuğunu görür. Rüyanın ne anlama geldiğini anlamak için Ebu'l-hüda'ya danışır. Ebu'l-hüda, rüyayı yorumlamak için bir gün düşünür. Sonra şehzadenin huzuruna çıkarak rüyasını yorumlar. Önce bu rüyanın hayırlı olduğunu belirtir. Aydınlatılmış araba resmi, Osmanlı Devleti'ni pırıl pırıl idare edeceğini göstermektedir. Otuz kanatlı beygir ise, otuz sene boyunca hüküm süreceğine işarettir. Rüyanın yorumu, Abdülhamid'in hoşuna gitmiş ve mutlu olmuştur. II. Abdülhamid, Ebu'l-hüda'ya 30.000 çek mükafat vermiştir. Bu parayla Ebu'l-hüda, Beşiktaş hamamını ve gelir getiren bazı yerleri satın almıştır⁶⁴.

1876 yılında Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Midhat Paşa, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmed Paşa, Şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi, Mekteb-i Harbiye Komutanı Süleyman Paşa, Abdülaziz'i bir darbe ile tahttan indirirler. Onun yerine V. Murad getirilir⁶⁵. V. Murad Avrupa seyahati sırasında masonlarla tanışmıştır. İngiliz Kralı olan Prens Edward, masonluğa girmesini teklif etmiştir. Bu şehzadenin masonluk ilgisi, daha sonra devam etmiştir. Hatta onun tahta çıkarılması ile o irtibatının ilişkisi bulunmaktadır⁶⁶. Ancak V. Murad'ın delilik buhranı göstermesiyle, o da tahttan indirilir⁶⁷. Nakşifend Kalfa'ya göre hastalığı bir tesadüf değildir. Doktoru olan Kapilyon, ters ilaçlar verdiği için bu hale gelmiştir. Bu durum sadece masonlar tarafından bilinmektedir⁶⁸. Abdülhamid, amcası Abdülaziz'in nasıl tahttan indirildiğini ve Dolmabahçe Sarayı'nın deniz tarafından nasıl götürüldüğünü gözleri yaşlı izlemiş ve bu sahneyi ömrü boyunca unutmamıştır⁶⁹. Abdülaziz'in tahttan indirilme fikrini ilk önce Hüseyin Avni Paşa

⁶³ Engin, *a.g.e.*, ss. 16-18.

⁶⁴ Ahmed İhsan, "Abdülhamid'in Rüyası", *Servet-i Fünûn*, C. XXXVII, No: 937, 20 Mayıs 1909, s. 5.

⁶⁵ Engin, *a.g.e.*, s. 21.

⁶⁶ Suçıkar, *a.g.e.*, s. 36.

⁶⁷ Öztuna, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁸ Balcı, *a.g.e.*, s. 152.

⁶⁹ Dabağyan, *a.g.e.*, 2014, s. 123.

ortaya atmıştır. Nedeni, Abdülaziz'in onu daha önce Isparta'ya sürmesidir. Amcası, herkesi kendisi gibi iyi zannetmektedir. Hüseyin Avni Paşa'yı hatalarına rağmen bağışlamış ve tekrar seraskerliğe getirmiştir. O, amcasının bu hatasına kurban gittiğini söylemektedir⁷⁰. Abdülhamid şehzadelğinde, eğer tahta çıkarsa amcasına suikast yapanlardan hesap sormaya ahdetmiştir⁷¹. Yalnız Hüseyin Avni Paşa, Abdülaziz'in kayınbiraderi olan Çerkez Hasan tarafından öldürülür. Meşrutiyet taraftarları ise, amaçlarına ulaşmak için II. Abdülhamid'e meşrutiyet hakkındaki görüşlerini sorarlar. Abdülhamid meşrutiyete karşı olduğunu söylemez⁷². Midhat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşarak 31 Ağustos 1876'da tahta çıkar. Amacı anayasaya dayalı bir meşrutî yönetim kurmaktır⁷³. Onu zorlu bir hayat beklemektedir.

II. Abdülhamid, Osmanoğulları içinde ender kişilerinden birisidir. Devlet işlerine doğrudan karışmıştır. Zira Sultan, bütün muhataplarından daha zeki ve sorumluluk sahibiydi⁷⁴. II. Abdülhamid, en zor durumlardan bile kolaylıkla kurtulmasını bilirdi. Mahir bir insandı. Bir gün usta, yarın fen adamı olarak görülebilirdi. Sultan, ticari ve mali bir mesele olduğunda, önce bu konuyu iyi bilen kişilere danıştı. Bazı kötü olan konularla, bizzat kendisi ilgilenmiştir. Bu hal, siyasi meseleler için de geçerlidir. Bir konu hakkında, alanla ilişkili olanların fikirlerini yazılı veya sözlü olarak almak isterdi. Böylece elde ettiği malumatlarla faydalı olan bilgilerden yararlanırdı⁷⁵. Önemli konularda kendisinin, uykuda bile olsa kaldırılmasını istemiştir⁷⁶. Kadınların devlet işlerine karışmasına izin vermezdi⁷⁷. Başkıtabete gelen evraklar arasında önemli olanların, gecenin kaçı olursa olsun kaldırılarak kendisine bildirilmesini istemiştir. Zaten takip içinde gelen evrakın üzerine geldiği saat hemen yazılırdı⁷⁸.

⁷⁰ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, ss. 17-18.

⁷¹ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 15.

⁷² Engin, *a.g.e.*, s. 25.

⁷³ Küçük, *a.g.e.*, s. 217.

⁷⁴ Erol Üyepazarcı, *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes: Türkiye'de Yayınlanmış Çeviri Ve Telif Polisiye Romanlar Üzerine Bir İnceleme 1881-1928*, 1. Baskı, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 67-68.

⁷⁵ Hüseyin Cahid, "Yıldız Hatıratı", *a.g.g.*, s. 3.

⁷⁶ Çolak, *a.g.e.*, s. 19.

⁷⁷ Talay, *a.g.e.*, s. 52.

⁷⁸ Baykal, *a.g.e.*, s. 289.

Sultan tahta çıktığında sadrazam, Mütercim Rüştü Paşa idi. Rusya, Osmanlı Devleti'ne "hasta adam" diyordu. Hristiyanları ayaklandırarak, Osmanlı Devleti'ni parçalayıp Balkanlar ve Orta Doğu'da küçük devletler kurmak istiyordu. Rusya, böylece sıcak denizlere inebilecekti. Bu da İngiltere'nin Hindistan ve Orta Doğu'daki nüfuzunu tehlikeye atabilirdi. İngiltere onun için Rusya'nın başarılı olmasını istememiştir⁷⁹.

1.2. Meşrutiyet'in İlanı

Osmanlı Devleti'nde Sırbistan-Karadağ isyan etmişti. Bosna-Hersek'teki ayaklanmalar da devam etmekteydi. Rusya'nın Türkiye'nin iç işlerine karışması Avrupa devletlerini korkutmuştu. Durum en çok da İngiltere'yi kuşkulandırmıştı⁸⁰. Balkan meseleleri için 23 Aralık 1876 Tersane Konferansı yapıldı. Bu arada Mütercim Rüştü Paşa istifa etmiş yerine Midhat Paşa atanmıştı⁸¹. Midhat Paşa ve arkadaşları konferansta iyi bir sonuç elde etmek için meşrutiyeti ilan etmek istiyorlardı. Abdülhamid bu konuda şöyle demiştir: "*Midhat Paşa, öteden beri meşrutiyet taraftarı idi. Lakin ismini ve bazı kitaplarda medhini işitmekle hâsıl olmuş bir taraftardı. Hiçbir devletin Kanun-ı Esasî'sini tetkik etmiş ve bu bâbda esaslı bir fikir edinmiş değildi. Rehberi, Nâfia Müsteşarı Odyan Efendi idi. Odyan Efendi ise o zaman bile bizde en mümtaz hukukşinas⁸² değildi. Hele memleketi hiç bilmezdi. Zannedirim bu vukufsuzluk, Midhat Paşa ile Tâif Kalesi'ne kadar beraber gitti*"⁸³.

İlk Osmanlı anayasası olan Kanunu-ı Esasî, 1876'da ilan edildi. Amaç, meşruti yönetime geçmekti. Bu anayasayla ayan üyeleri seçim ve atama yoluyla belirleniyordu. Bunlara Ayan Meclisi deniliyordu⁸⁴. Midhat Paşa ve arkadaşları yabancılara tavizler veriyorlardı⁸⁵. Bunlardan biri, Osmanlı Devleti'ndeki her milletin mecliste kendi dillerini kullanmaları idi. Abdülhamid bu maddeyi kaldırarak tek resmi dilin Türkçe olduğunu söyledi. Rum ve Ermeni mebuslardan bazılarının

⁷⁹ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 35.

⁸⁰ Öztuna, *a.g.e.*, s. 27.

⁸¹ Engin, *a.g.e.*, s. 32.

⁸² Hukukşinas: Hukuk ilmini bilen (kimse).

⁸³ Şimşirgil, *a.g.e.*, ss. 30-31.

⁸⁴ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 175.

⁸⁵ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 16.

“Türkçe bilmediğimiz için konuşmaları anlamıyoruz, kendi dilimizde konuşmak istiyoruz” demeleri, alınan bu kararın ne kadar yerinde olduğunu gösterir⁸⁶. Midhat Paşa’nın, devletin aleyhinde gösterdiği bir diğer faaliyet⁸⁷ hükümdarın nüfuzunu ortadan kaldırmaktı. Bunun için anayasayı, Avrupa büyük devletlerinin ortak kefaleti altına almak istiyordu.. Midhat Paşa, bu anayasa için Odyan Efendi’yi, Londra’ya göndermişti. Abdülhamid Türk devletinin istiklalini tamamen ortadan kaldıracak bu maddeyi de taslaktan çıkarttı⁸⁸. Midhat Paşa, bir İngiliz taraftarı olup II. Abdülhamid’e karşıydı. Durum bilindiği halde gençler onu hürriyet ve meşrutiyet kahramanı olarak tanımaktaydılar⁸⁹. Bunun dışında Kanun-ı Esasî’nin 17. maddesine göre tüm Osmanlılar, kanun önünde eşittir ve din ayrımı gözetilmeksizin eşit hak ve görevlere sahiptirler. Bu maddeyle Midhat Paşa, Hristiyanları devlet yapısına katmak ister. Hristiyan valilerin vilayetlere atanmasını da önerir. Midhat Paşa bunları yaparak “Osmanlıcı” bir politikayı hayata geçirmeye uğraşmaktadır. Amacı tüm milletlerden oluşan ortak bir cephe kurmaktır. Midhat Paşa’nın düşmanları onu uyarır; sultanın masası üzerine jurnaller yığılmıştır. Bu jurnallerde, Midhat Paşa’nın niyetinin Osmanlı hanedanının devirmek olduğu ve kendisinin başkan olacağı bir “cumhur” rejimi kurmak istediği ileri sürülür⁹⁰. Daha sonra Midhat Paşa, Kanun-ı Esasî’nin 113. maddesine dayanarak sürgüne gönderilmiştir.

1877’de 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşı çıkmıştı. Bu savaşta Ruslar, Osmanlıyı yenerek Trakya’yı işgal etmişlerdi. Bunlar üzerine sultan, idareyi tek başına yönetmeye çalıştı. Savaş, 1878’de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasıyla sona ermişti. Rusya’nın Osmanlıyı fiilen egemenliği altına katılmaya zorlaması diğer devletleri endişelendirilmişti. Böylece 1878’de Ayastefanos’un yerine Berlin Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre, Rusya’nın kazanmış olduğu topraklar geri alınmıştır. Ama Karadağ ve Romanya bağımsız olmuştur. Almanya ve Avusturya’nın egemenliğinde Bulgaristan’da özerk bir prenslik kuruldu⁹¹. 1878’de

⁸⁶ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 31.

⁸⁷ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 16.

⁸⁸ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 31.

⁸⁹ Öztuna, *a.g.e.*, s. 141.

⁹⁰ Georgeon, *a.g.e.*, ss. 90-92.

⁹¹ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, ss. 175-177.

Ermeniler, Osmanlıya karşı isyanlara başlamıştır. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek’i işgal etmiştir. Bu dönemde tekrar Makedonya sorunu ortaya çıkmıştır⁹².

Abdülhamid, meşrutiyet rejiminin devleti parçalayacağını biliyordu. 1877’de bizzat kendisi görmüş ve yaşamıştı. Sultan, artık yapacak birşeyin olmadığını farkındaydı. Bunun için Tahsin Paşa’ ya şu sözleri söylemiştir: “*Bir hükümdar için lazım olan şey memleketin menfaatidir. Eğer bu menfaat Kanun-ı Esasî’nin ilanında ise o da yapılıyor; fakat iyi tatbik olunur mu, Türk’ün menfaati mahfuz kalır mı? Burasını kestiremiyorum!*”⁹³. Avrupa’da padişaha karşı olan Jön Türkler ortaya çıkar. Daha sonra Jön Türklerden Ahmet Rıza ve Abdullah Cevdet, Avrupa’da yıllarca bu düşüncenin etkisinde kalırlar. Abdullah Cevdet, bu muhalif tutumu Balkan Harbi’nde bile göstermiştir. O, ikinci bir medeniyetin olmadığı sadece Avrupa Medeniyetinin olduğunu söylemektedir⁹⁴.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1889’da kurulur⁹⁵. Askeri Tıbbiye öğrencileri olan İbrahim Temo, İshak Sükuti, Mehmet Reşid, Hüseyinzade Ali bir araya gelirler. Bunlar meşrutiyet yanlısı olup İttihad-ı Osmani örgütünü kurarlar. Bu örgütün amacı mevcut idarenin yerine meşruti idare kurmak, anayasalı rejime geçmek ve padişahın yetkilerinin kısıtlanmasını sağlamaktır. Sonra örgütün adı değiştirilerek Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olur. 1894-1895’te bu örgütle bağlantısı olanlar yakalanır veya sürgüne gönderilir. Bu tutuklamalar sonucunda örgütün Avrupa kolu, faaliyetlerini Ahmet Rıza öncülüğünde Paris’te devam ettirir⁹⁶. Ahmet Rıza, ıslahatlar için sultana layihalar gönderir. Annesi Avusturyalı, babası “İngiliz” lakaplı Ali Bey olan Ahmet Rıza, ailesinin etkisiyle Batı kültürüyle erken tanışmıştır. 1895’te “*Meşveret*”i Halil Ganem ve diğer arkadaşlarıyla çıkartmıştır. Amacı cemiyete hizmet olan bu yayın organının dili Türkçe olup ayda iki kez bastırılmıştır⁹⁷. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri fikirlerini ülkede rahatça

⁹² Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, ss. 17-18.

⁹³ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 198.

⁹⁴ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, 25. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 16.

⁹⁵ Çolak, *a.g.e.*, s. 148.

⁹⁶ Engin, *a.g.e.*, ss. 283-284.

⁹⁷ Çolak, *a.g.e.*, s. 148.

yayamadıkları için Avrupa'ya giderler⁹⁸. Bunlar, Avrupa'nın etkisinde kalmaya devam ederler. Abdülhamid'e göre, Batıya giden gençler örf, adet ve geleneklerini kaybetmişlerdir. Bunların amacı yeniliği getirmek gibi görünse de asıl amaçları padişahı tahttan indirerek yönetimi değiştirmektir. Bunlar, Hristiyanlarla işbirliği yaparak faaliyetlerde bulunmuş ve Avrupalı devletler tarafından desteklenmişlerdir⁹⁹.

1899'da Damad Mahmud Paşa, II. Abdülhamid'e kızdığı için iki oğlu olan Sabahaddin ve Lütfullah ile Avrupa'ya kaçmıştı. Prens Sabahaddin, Ahmet Rıza ile fikir ayrılıkları olunca diğer Jön Türklerle birlikte hareket etmiştir. Sabahaddin böylece Jön Türklerin liderliğini yapmaya başlar¹⁰⁰. Ancak Jön Türkler, Avrupa'daki faaliyetlerinde fikir birliğini sağlayamayınca dağılırlar¹⁰¹. Ahmet Rıza, II. Abdülhamid'e karşı darbe girişiminde, silahlı mücadeleye ve yabancı devletlerin müdahalesi düşüncesine karşı çıkmıştı. Prens Sabahaddin ise, tam tersini yapmaya çalışıyordu¹⁰². Müdahaleciler ve Ademi Müdahaleciler olmak üzere iki gruba ayrıldılar. Müdahaleciler, Prens Sabahaddin'e destek olanlardı. Ademi Müdahaleciler, azınlıkta kalmışlardı. Liderleri Ahmet Rıza Bey'di¹⁰³. Daha sonra Prens Sabahaddin, Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdu. *Terakki* gazetesini çıkartarak fikirlerini yaymaya çalıştı¹⁰⁴. Avrupa'daki Jön Türkler gibi İttihat ve Terakki'de de fikir ayrılığı vardı. Abdülhamid karşıtlığı dışında ortak bir görüşleri olmamıştı. Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı sorunlar, bunlar arasında fikir ayrılıklarının gittikçe artmasına neden olmuştu¹⁰⁵. Jön Türklerin yayınlarının Osmanlı Devlet'i içerisine girmesine izin verilmiyordu¹⁰⁶. II. Abdülhamid'e göre

⁹⁸ Arvasi, *a.g.e.*, s. 85.

⁹⁹ Çolak, *a.g.e.*, ss. 205-207.

¹⁰⁰ Engin, *a.g.e.*, s. 284.

¹⁰¹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi: 1789-1914*, 13. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 578.

¹⁰² Engin, *a.g.e.*, s. 285.

¹⁰³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 583-584.

¹⁰⁴ Engin, *a.g.e.*, s. 285.

¹⁰⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 582.

¹⁰⁶ Süleyman Kâni İrtəm, *Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 243.

nasıl bir anne-baba, kendi evladının kötü kitapları okumasını istemezse kendisi de halkın zararlı fikirleri okumasını istemiyordu¹⁰⁷.

Yurt dışındaki meşrutiyet taraftarlığı, sivil kadrolar ve subaylar arasında yayılmaya başlamıştı. Yapılan gizli görüşmeler sonucunda 1906'da Talat Bey, İsmail Canbulat Bey, Rahmi Bey, Midhat Şükrü Bey, Bursalı Tahir Bey, Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdular. Cemiyet silahlı eylemler yapmaya kalkıştı. Bu da Jön Türkler üzerinde baskıya neden oluyordu. Jön Türkler ile İttihat ve Terakki tam uyuşmasalar da II. Abdülhamid'e olan düşmanlıkları aynıydı¹⁰⁸. Berkes, edebiyat alanında da tepkilerin oluştuğunu söyler. Onları üç ana başlık altında toplar. İlki Tıp ve Harp Okulu'ndaki gençler arasında kurulan gizli cemiyetlerdir. İkincisi, subay ve askerler dışındakilerin katılımıyla oluşturulan gizli komitelerdir. Üçüncüsü Paris, Kahire gibi yerlerde bir araya gelmiş olan aydın gruplarıdır. Bunların hepsi, ayrı gözükseler de birlikte hareket etmekteydiler. II. Abdülhamid'in baskıcı rejimi sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Mardin ise Jön Türklerin Batı'da olup bitenlerden haberdar oldukları için Avrupalıların etkisinde kaldığını söylemektedir¹⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nde siyasi fikirler artmış, bu arada Balkanlar'ın durumu da gittikçe karışmaya başlamıştır. 1878 Berlin Antlaşması'na göre Avusturya, Bosna-Hersek ve Yeni Pazar Sancağı'na da yerleşir ve Selanik'e kadar yayılmaya çalışır. Bunun için de demiryolu politikası izlemeye başlar. Bu durum Rusya ve Sırbistan'ın tepki göstermesine neden olmuştur. Rusya ile Avusturya arasında Balkanlar için 1903'te Münzsteg Antlaşması imzalanır. Bu antlaşmaya göre Rusya, Balkanlar'dan uzak kalacak, Uzak Doğu'ya doğru yayılacaktı. Rusya'nın Uzak Doğu emperyalizmi Japonya ile çatışmayı getirmiştir. Bu iki devlet arasında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı gerçekleşmiştir. Rusya yenilgiye uğrayınca 1906'da tekrar Boğazlar ve Balkanlar'a döner. Bunlar dışında Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan toprak mücadelesine

¹⁰⁷ Yasin Odabaşı, "Sultan İkinci Abdülhamid Han Devrinde Osmanlı Matbuatı", *Uzakları Görebilen Hükümdar Sultan İkinci Abdülhamid Han*, Edt. Osman Doğan-Selman Soydemir, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2018, s. 56.

¹⁰⁸ Engin, *a.g.e.*, s. 286.

¹⁰⁹ Ömer Faruk Yelkenci, *Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi*, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 57

girmişlerdir. Bu mücadelenin verildiği topraklar, Osmanlı Devleti bünyesindeydi¹¹⁰. Bu olaylarla her şey kontrolden çıkmıştı. İstanbul'a gönderilen telgraflarda meşrutiyet ilan edilmezse meydana gelecek hadiselerden sultan sorumlu olacaktı. Bununla birlikte padişah değişikliğine de gidilecekti. Abdülhamid bunun üzerine 23 Temmuz 1908 akşamı nazırları çağırıp meşveret toplantısı yaptı. Bu toplantıda ne yapılması gerektiği hakkında konuştular. Ancak Sadrazam Said Paşa ve diğer nazırlar tereddüt ediyorlardı. Bu kararı padişaha bırakıyorlardı. Tophane Müşiri Zeki Paşa ve Maârif Nazırı Haşim Paşa ise bu tehditlere boyun eğilmemesi gerektiğini belirtmişlerdi¹¹¹.

II. Meşrutiyete kadarki sistem II. Abdülhamid'in idare tarzıdır. Bu döneme "istibdat dönemi" denilmiştir. Kanun-ı Esasî yürürlükten kaldırılmamıştır. Yine salnamelerin başında yerini almaya devam etmiştir. Meclis üyeleri istifa etmemiştir. Ayan üyeleri ise ömür boyu görevde kalıyorlardı. Şimdiye kadar kalan ayan üyeleri şunlardır: Sadrazam Küçük Said Paşa, Abraham Paşa ve Logofet Bey'dir. Sultan, Osmanlı Devleti için uygun bir anayasa hazırlatıyordu. Bunun için dünyanın bütün anayasalarını Türkçeye çevirtmeye başlamıştı. Ancak bu anayasa çalışması sonuçlanıp ilan edilmeden darbe olmuştur. O, meşrutiyeti baskıyla ilan etmek zorunda kaldı. Gelişmeler II. Abdülhamid'in tahtı kaybetmesine ve olayların çıkmasına neden olacaktır¹¹². 1908 meşrutiyetin kabul edilmesine en çok Siyonistler sevinmiştir¹¹³. Çünkü bu vesile ile önlerindeki en büyük engelin ortadan kaldırılmasının yolu açılmıştır.

1.3. II. Abdülhamid Döneminde Dış Borçlar

Osmanlı devlet adamları, Tanzimat devrine kadar para darlığına ve bütçe açığına rağmen dışarıdan borç almamaya dikkat etmişlerdir. Ancak İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ni mali açıdan kontrol altına almak istiyorlardı. Bu yüzden baskı yapıyorlardı. Mustafa Reşid Paşa sayesinde bu emellerine ulaşacaklardı. 1850-1851'de Mustafa Reşid Paşa, hazinenin zorda olduğunu söyleyerek ilk dış borç

¹¹⁰Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 585.

¹¹¹Şimşirgil, *a.g.e.*, ss. 198-199.

¹¹²Öztuna, *a.g.e.*, ss. 137-139.

¹¹³Çolak, *a.g.e.*, s. 202.

anlaşmasını imzaladı. Ancak dış borçlanma tehlikeli sonuçlara neden olacaktı. Bunun için Sultan, Abdülmecid'in eniştesi Fethi Ahmet Paşa ve Damad Mehmed Ali Paşa, padişahı uyardılar. Böylece Abdülmecid bu anlaşmayı onaylamadı. Alalecele yapılan bu anlaşmanın bozulması neticesinde devlet 2.200.000 Osmanlı lirası tazminat ödemek zorunda kaldı. İngiltere ve Fransa'nın kışkırtmasıyla başlayan Kırım Savaşı (1853-1856) Osmanlı maliyesini sarsmıştı. Osmanlı devlet adamları ve Reşid Paşa, İngiltere ve Fransa'nın kredi açma konusundaki tekliflerini kabul etmişlerdi. Böylece 24 Ağustos 1854'te ilk borç anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla ilk dış borçlanma dönemi başladı¹¹⁴.

Abdülaziz dönemindeki Bosna-Hersek ile Bulgar ayaklanmaları, sonra V. Murad devrindeki Sırbistan ve Karadağ savaşları devam etmekteydi. Ancak mali imkansızlıkların da etkisiyle bunlar bastırılmamıştı¹¹⁵. Dış borçlanma zamanla alışkanlık haline gelerek 1854'ten 1874'e kadar on beş dış borç anlaşması imzalandı. İç ve dış borç taksitleri ödenemez hale gelince de hükümet, bütün ödemeleri durdurdu. Mahmud Nedim Paşa'nın bu kararı almasında, Rusya'nın İstanbul elçisi İgnatıyef'in etkisi olmuştu¹¹⁶. Abdülaziz dönemindeki dış borçlara Mahmud Nedim Paşa'nın getirdiği düzenlemeye Avrupa tepki göstermişti¹¹⁷. Bu baskılar üzerine hükümet, borçlarını ödemek için bir kararname yayınladı. Böyle bir durumda Sultan Abdülaziz'e darbe yapıldı. Darbecilerin israfı, V. Murad döneminde gittikçe artmaya başladı. Aynı zamanda Rusya'ya verilecek tazminatla da ülke iflas edecek duruma gelmişti¹¹⁸. 1875-1878 krizi sadece askeri, siyasi ve diplomatik değil, aynı zamanda mali bir krizdi. Art arda gelen savaşların masrafları, zengin vilayetlerin kaybedilmesi (Tuna Vilayeti) sonucunda, Osmanlı Devleti'nin maliyesi iyice bozulmuştur¹¹⁹.

II. Abdülhamid Han, şehzadelğinde çok tutumlu olmasıyla daha tahta çıkmadan servet sahibi olmuştu¹²⁰. II. Abdülhamid, amcası Abdülaziz'in devleti iflas uçurumunun kıyısına kadar getirmesine tanık olmuştur. Bunun için sayı saymayı hep

¹¹⁴ Şimşirgil, *a.g.e.*, ss. 90-91.

¹¹⁵ Küçük, *a.g.e.*, s. 217.

¹¹⁶ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 91.

¹¹⁷ Küçük, *a.g.e.*, s. 217.

¹¹⁸ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 91.

¹¹⁹ Georgeon, *a.g.e.*, s. 163.

¹²⁰ Öztuna, *a.g.e.*, s. 182.

bilmiş ve akıllıca iş idaresi sayesinde servet sahibi olmayı başarabilmiştir¹²¹. Nan-ı aziz olarak adlandırılan ekmek fiyatları uçmuştur. Bunun için ekonomiden anlayan Jorj Zarifi'yi saraya davet ederek ondan ders alır. Onun fikirlerine önem verir ve Zarifi, saraya gelince de bekletilmeyip hemen huzuruna çıkartılır¹²². Sultan önce kaime sorununu çözümlenmeye önem verir. 1879'da çıkartılan bir iradeyle vergilerin 4/5 'i madeni parayla ödenebilecek, geri kalanın ise 1/5'i kaimeyle ödenecektir. Ancak kaimeler Hazine tarafından 1 liraya 400 kuruş oranıyla kabul edilecektir. Ertesi gün kaimelerin tamamen çökmesiyle, elinde kaimesi olan herkesi zarara uğratar. Böylece bu soruna son noktayı konmasını sağlar. Bir diğer konu ise borç sorunudur¹²³.

Abdülhamid padişah olunca dış borçların çoğunu ödemeye çalışır¹²⁴. Sultan başa geçince saray ve devlet dairelerindeki masrafları kontrol altına almıştır. Mâbeynci Mahmud Celaleddin Paşa ile Maliye Nazırı Galip Paşa'ya masrafları kontrol etmeleri, israf eden memurlara izin vermemeleri ve bu masraflar için çareler aramalarını istemiştir. Bu aldığı önlemler sayesinde hazineden hiç para alınmamıştır¹²⁵. Bununla ilgili ilginç bir örnek ise Selanikli jandarma Mersin Çavuş'un iddiasıdır. Çavuş, Rumeli lehçesiyle Hamidof'un fena adam olduğunu ve ülkeyi Moskof'a sattığını Yıldız Sarayı'ndan her gün para istediğini ve para vermeyenleri görevinden aldığını söyler. Ancak olay böyle değildir. Olay bütçenin yetersiz olmasından ileri gelmektedir. Bunun için her ay maaş verilmez. Sadece Ramazan ve Kurban bayramlarında herkese bir maaş verilir. Bütün bunların nedeni ise, sultanın ülkeyi borçlandırmak istememesidir¹²⁶. Ancak şehzadelikten günümüze kadar Abdülhamid'e "Pinti Hamid" lakabı takılmıştır. Halk arasında bu lakabı yaymışlardır. Onun tasarruf çabası bile, dışlama sebebi olmuştur. Ancak bu isnadın tamamen yalan olduğu söylenebilir. Tutumlu ve idaresini bilen birisi olduğu için "Pinti Hamid" denilirdi. Sultan parayı gereç olarak değil de araç olarak

¹²¹ Georgeon, *a.g.e.*, s. 39.

¹²² Talay, *a.g.e.*, ss. 23-24.

¹²³ Georgeon, *a.g.e.*, ss. 164-165.

¹²⁴ Abdülhamid Han Osmanoglu, *a.g.e.*, s. 13.

¹²⁵ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 37.

¹²⁶ Balcı, *a.g.e.*, s. 190.

değerlendirirdi. İsrافی sevmeyen bir insandı. Konu, halk ve devlet olduğunda hiç düşünmeden parayı harcamıştır¹²⁷.

Dış borçlar giderek artmaya başlamıştır¹²⁸. Bu, devletin maliyesine zarar vermekteydi. İlk alınan borçların yarısından fazlası ödendi. Böylece diğer devletlerin baskıları önlenmeye çalışıldı. II. Abdülhamid'in tutumlu olması ve faizlerin zamanında ödenmesiyle devletin maliyesi düzelmeye başlamıştır¹²⁹. 1881'de Muharrem Kararnamesi ve Düyûn-ı Umûmiye kuruldu. Böylece borçlar denetim altında ödenmeye başlandı¹³⁰. Düyûn idaresi, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını denetleyen kurumdu. II. Abdülhamid, ülkenin iktisadi yapısını tekrar toparlamaya çalışmıştır. Yatırımlar yaparak ülkenin gelirini artırma yolunu aramıştır. Demiryolu için yapılan yatırımlar önemlidir¹³¹. Abdülhamid alacaklı ülkelerle indirim yapmak için elinden geleni yapardı. Bunun için de sarayda toplantılar düzenlenirdi. Sultan borçları büyük bir oranda indirdi. Bu pazarlıklar sırasında Abdülhamid şöyle demişti: *“Biz ülke olarak iflas etmenin bütün sıkıntılarını yaşadık, yaşıyoruz. Fakat bu şartlarda borcumuzu ödememiz mümkün değil. Dolayısıyla ya makul bir noktada anlaşacağız veya biz borcumuzu ödememeye devam edeceğiz. Şimdiye kadar biz zaten sıkıntılar yaşadık. Ödeme yapamamamız halinde alacaklı ülke olarak sizin vatandaşlarınız da ciddi sıkıntılar yaşayacak. Avrupa piyasalarında genel bir felâket meydana gelebilecek. O yüzden makul bir çözüm bulunmalı.”* Sonuç olarak Abdülhamid Han, borç meselesini çözümlenmeyi başarmıştır¹³².

1.4. II. Abdülhamid Zamanında Dış Politika

II. Abdülhamid'in yeni tahta geçtiği sıra 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda birçok toprak parçası kaybedilmişti. Bu durum II. Abdülhamid'in evhamlı olması nedeniyle tedbirler almasına neden olacaktır. Böylece kendine ait dış politika geliştirecektir.

¹²⁷ Dabağyan, *a.g.e.*, 2014, s. 125.

¹²⁸ Engin, *a.g.e.*, s. 20.

¹²⁹ Halil İbrahim Çelik, “II. Abdülhamid Döneminde Yönetimde Değişim”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S. 1, 2015, s. 9.

¹³⁰ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

¹³¹ Engin, *a.g.e.*, ss. 67-69.

¹³² Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 93.

Avrupa devletleri; 1878 Berlin Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmiş, Osmanlı Devleti'ni parçalamaya çalışmaktadır. II. Abdülhamid'e göre, en tehlikeli olan devlet İngiltere idi. Nedeni; Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı'yı yalnız bırakarak politika değişikliğine gitmesidir. Böylece Osmanlı topraklarını parçalamaya başlamıştır. 1878'de Kıbrıs'ın idaresini ele geçirmiştir. 1882'de Mısır, vali olan Hidiv İsmail Paşa tarafından yönetiyordu. İsmail Paşa da Osmanlı Devleti'ne bağlıydı. İsmail Paşa'nın İngiltere ve Fransa'ya borcu yüz milyonu bulunca Süveyş Kanalı hisseleri İngiltere'ye geçmiştir. Böylece kanal, İngiliz ve Fransız memurlar tarafından yönetilmeye başlanır. Bunlar Mısır'a iyice yerleşmeye ve kargaşalar yaratmaya başlarlar. İsmail Paşa'nın istifa etmesi için ellerinden geleni yaparlar. 1879'da Mehmed Tefvik Paşa, Hidiv tayin edilmiştir. Bunlar olurken, Arabi Bey önderliğinde "Mısır Mısırlılarıdır" sloganları atılmaya başlanılır. Bu sloganla millî hareket güçlenir. II. Abdülhamid, Arabi Bey'i hareketinden dolayı yükseltir ve mecidîye nişanı verir. Arabi Paşa, Mısır'daki yabancı memurları görevinden alır. İngiliz ve Fransızlar, Mısır idaresini ele geçirmek istemektedirler. İngiltere, İskenderiye'yi bombalayarak ele geçirir. Sonra da 1882'de Kahire'yi işgal eder. Mısır fiilen İngiltere'nin eline geçmiştir. Bu arada 1881'de Fransa, Tunus'u işgal etmiştir.

Kayıplar büyüktür. Sultan, devletleri ayrı ayrı değerlendirmeye çalışır. Abdülhamid yabancı ülkelere karşı politikasını uygularken onlar arasındaki rekabetten faydalanmıştır. Amacı Osmanlı Devleti'nin mevcut toprak bütünlüğünü sağlamaktır. Bu nedenle diplomasiyi öne çıkaran bir dış politika izler. Her şeyden haberdar olabilmesi için, "istihbarat teşkilatını" geliştirir. Dış politikada bağımsız ve tarafsız davranır. Çanakkale Boğazı'nı güçlendirerek İngiltere'ye karşı önlem alır. Abdülhamid, devlet için alacağı tedbirlere diğer devletlerin karışmasını istemezdi. Vambery, İngiltere'ye yazdığı raporda, önceki padişahların her konuyla ilgilenmediklerini belirtmektedir. Böylece elçilikler işlerini rahatlıkla yapmaktadırlar. Ancak II. Abdülhamid her şeyle ilgilenmektedir¹³³.

¹³³ Engin, *a.g.e.*, ss. 199-201, 206.

İlk demiryolunu İngiliz mühendis George Stephenson yapmıştır. 1830'da Liverpool-Manchester arasında ilk seferler gerçekleştirilir. Ülkemizde ilk demiryolu Abdülmecid zamanında İzmir-Aydın arasında yapılır. Demiryolları ulaşım, savaş, isyan, iletişim, ticaret vb. önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti demiryolu yapımına başlayınca, iki sorun ortaya çıkmıştır. Yeterli sermayenin olmaması ve personelin deneyimsizliğinden o demiryollarının kontrolleri yabancıların eline geçmiştir. II. Abdülhamid döneminde yapılan demiryollarının artması, ülke hazinesine gelir getirmiştir¹³⁴. Sultan döneminde en önemli şimendüfer hattı Bağdat Demiryoludur. Abdülhamid için demiryollarının bu kadar önemli olmasının nedeni askeri, stratejik getirileri ile birlikte halkın refahını artırmak yönündendir. Ziraat için de yatırım yapılacaktır. Böylece çiftçiye ucuz kredi verilerek üretim artırılacak tarımda modern usuller kullanılacaktır¹³⁵.

Hicaz Demiryolu, demiryolu hatlarının en büyüğüdür. II. Abdülhamid'in yaptırdığı en önemli garlar ise Sirkeci ve Haydarpaşa'dır. 1906 senesinde Haydarpaşa garı yapılmaya başlanmıştır¹³⁶. Hicaz Demiryolu yapımını çok istemesinin nedeni siyasi hakimiyetini pekiştirmektir. Böylece Müslümanların rahatlıkla haclarını yapmaları ve hacıları korumayı da hedeflemiştir¹³⁷. 1900 senesinde başlanılan bu proje için Müslümanlar arasında paralar toplanmıştır¹³⁸. Dış politikada demiryolunun yapımı, siyaset üzerinde etkili olmuştur. İmkansız olarak görülen Hicaz Demiryolu, bütün Müslümanlar için önemliydi. Fuad Paşa, padişaha en önemli tedbirlerden biri demiryolu olduğunu söyler. Neticede demiryollarının miktarı arttıkça devletlerin en büyüğü haline gelir. Bu da stratejik olarak ne kadar önemli olduğunu gösterir¹³⁹.

¹³⁴ Suçıkar, *a.g.e.*, ss. 248-250.

¹³⁵ Engin, *a.g.e.*, s. 69.

¹³⁶ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 189.

¹³⁷ Arıevi, *a.g.e.*, s. 117.

¹³⁸ Suçıkar, *a.g.e.*, s. 253.

¹³⁹ Musa Gümüş, "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", *Tarih Okulu*, S. 10, Mayıs-Ağustos 2011, s. 155.

1.5. Ermeni Meselesi

Rivayete göre, Hayk namında bir sergerdenin elde ettiği Ermeni devletini sonra İranlılar, Bizanslılar, Emeviler ve Mısır sultanları zapt etmişlerdi. Ermenilerin bazıları Kars'a, bazıları Adana taraflarına çekilerek birer küçük devleti teşkil ettiler. Ama tek başlarına yaşayamadılar. Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin hükmü altına girdikten sonra can ve mallarından emin olabildiler. Daha sonra ziraat, ticaret ve sanayi işlerine girip mal ve mülk sahibi oldular¹⁴⁰. Osmanlı topraklarında yüzyıllar boyunca Müslümanlarla birlikte yaşamış ve kaynaştılar. Bunu gören Helmut von Moltke, durumu şöyle anlatır: *“Bu Ermenilere hakikatte Hristiyan Türkler denilebilir. Rumların kendi özelliklerini korumuş olmalarına rağmen, Ermeniler Türk âdetlerini; hatta dilini benimsemişlerdir. Bir Ermeni kadını sokakta bir Türk kadından ayırmak mümkün değildir”*.

Osmanlı'da 1878'de, önceden millet-i sadıka olan bir grup, ayrılıkçı faaliyetlere başladılar¹⁴¹. 1885'te Ermeniler, Van'da Armenakan Partisi'ni kurdular. Daha sonra Kafkas asıllı Ermeniler, iki devrimci parti kurarlar. Bunlar; 1887'de Cenevre'de kurulan Hınçak (Çan) Partisi ve 1890'da Tiflis'te kurulan Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaksutyun/Taşnak Partisi)'dur. Bu partiler, Ermenilerin özgürlüğü için silahlı mücadeleye ve terörizme başvururlar¹⁴².

1890'larda Ermeniler, Doğu Anadolu ve İstanbul'da ayaklanmalar çıkartarak bağımsızlıklarını kazanmak istiyorlardı¹⁴³. Cyrus Hamlin¹⁴⁴, Hınçak lideri ile görüşmesinde ondan duyduklarını şöyle anlatır: *“Adeta kanım dondu.”* Hınçak lideri ise amaçlarının doğudaki Müslüman köyleri basıp herkesi öldürmek olduğunu vurgular. Buna ekleme de yapar: *“Biz bunu yaptığımız zaman onlar da bizim Ermeni köylerimizi basacaklar. Böylece biz Avrupa devletleri nezdinde mazlum durumunda*

¹⁴⁰ Salih Münir Paşa, *Geçmiş Zamanlar: II. Abdülhamid Devri Osmanlı Diplomasisi, İstanbul ve Paris Hatıraları*, Haz. Ali Birinci-Selma Günaydın, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, ss. 411-412.

¹⁴¹ Uğurluel, *a.g.e.*, s. 208.

¹⁴² Georgeon, *a.g.e.*, s. 390.

¹⁴³ Engin, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁴⁴ Cyrus Hamlin, Amerikalı misyoner ve eğitimcidir. American Board misyoner kuruluşu adına Ocak 1839'da Osmanlı Devleti'ne geldi. 1860 yılında Robert Kolej'in kurulması çalışmalarına başladı ve 1876 yılına kadar da okulun müdürü olarak görev yaptı.

görüneceğiz. Bulgarlar gibi bağımsızlığımızı elde edeceğiz.” Bir Ermeni devletinin Osmanlı topraklarında kurulmasını en çok isteyen Ruslardır¹⁴⁵. 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması’nın 61. maddesi olan “*Babıali, Ermenilerin oturdukları vilayetlerin yerel şartları dolayısıyla muhtaç oldukları ıslahat ve düzenlemeleri yapmayı, Kürtler ve Çerkezlerle karşı (Ermenilerin) emniyet ve huzurlarını korumayı taahhüt eder*”¹⁴⁶. Böylece Ermenilerin de bulunduğu topraklarda ıslahat maddesi yer alır. Ancak II. Abdülhamid, bunu hiçbir zaman uygulamayacaktır¹⁴⁷. Sason ayaklanmasından birkaç ay evvel Rus Sefiri M. Nelidov İstanbul’a gelerek Çar’ın selamını Abdülhamid’e bildirir. Nelidov, sultana gizlice bazı tebligatların olduğunu söyler. Sultan da, “*Size Münir Bey’i yollarım. Ona anlatınız.*” demiştir. Münir Bey: “*Aldığım emir üzerine sefarete gittim. Nelidov bana,*

‘Sizin bu şark vilayetlerinizin hâli ne olacak? Çar merak ediyor, endişe ediyor. O taraflardaki valilerinizin, memurlarınızın, kumandanlarınızın gidişini, hâlini beğenmiyor. ‘Bunlar galiba kendi başlarına da bizim başımıza da bir Ermeni meselesi ve belası çıkaracaklar.’ diyor. Bu vilayetlerinizde küller altında kaynayan ateşler var. Bu ateşleri körükleyenler içinde öteden beri size dost görünüp bizi de size düşman tanıtmışa çabalayanların elleri yok mudur zannedersiniz? Müdebbirane hareketle bir an evvel bu ateşleri söndürmeli ve Ermenilerin taşkınlıklarını behemehâl teskin etmelisiniz. Böyle yapmazsanız yakınlarda birçok yerde birden isyanlar çıkar, çok kanlar dökülür. Asi Ermeniler, Avrupa’dan muavenet ve şefaata görürler. Bizim taraftaki Ermenilerden de büyük bir Ermenistan teşkili hülyasına düşenler çoğalıyor. Biz, hududumuzda bir Ermeni çıbanı çıkmasına razı olamayız ve buna meydan vermemek için icap ederse sizin tarafa da geçerek Ermenilerin hadlerini bildirmeğe mecbur oluruz, mesele karışır ve büyür. İş bu dereceye vardırmamalısınız ki aramız açılmasın. Valileriniz, kumandanlarınız da komplo keşfiyle silah, bomba ve şüpheli Ermeni aramakla uğraşsınlar. Böylelikle Ermenileri teskin edemezsiniz. Bilakis, büsbütün heyecana getirip kudurtursunuz. Askeri hareket yapıp ve isyana kalkışanları bir kere gayet şiddetle tenkil etmeli, ezip

¹⁴⁵ Uğurluel, a.g.e., ss. 208-209.

¹⁴⁶ Taha Niyazi Karaca, *Büyük Oyun: İngiltere Başbakanı Gladstone’un Osmanlı’yı Yıkma Planı*, 3. Baskı, Timaş Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 211.

¹⁴⁷ Engin, a.g.e., s. 155.

dağıtmalısınız. Böylece bütün Ermenileri korkutmak ve yıldırma lazımdır. Böyle yaparsanız komitalara meyyal olanlarda cüret ve cesaret kalmaz, sınırlar.’ dedi.”

Sefir şu sözleri de ilave eder:

“Bu sözler hep İmparator’un sözleridir, mahremane söylüyorum!”

Münir Bey, Nelidov’un anlattıklarını Abdülhamid’e izah etmiştir. Birkaç gün sonra da Ermeniler isyan etmişlerdi. Münir Bey, Nelidov’un anlattıklarından şu sözleri çıkartır: *Moskoflar, vilayetlerdeki memurlarımızın, kumandanlarımızın vilayetlerini, hâllerini ve Ermenilere bu sıralarda ne nazarla baktıklarını elbet biliyorlar. Binaenaleyh öyle şiddetli ve kat’i bir emir alınca kabahatli, kabahatsiz demeyerek -hatta küçük bir bahane ile- Ermenilere mükemmel bir satır atacıklarını tahmin ederler. Bu tahminleri tahakkuk edince Garbî Avrupa’da efkâr-ı umumiyenin ve kabinelerin son derecede galeyana geleceğinden ve bize karşı fena bir cereyan olacağından emindirler. O hâlde şimdi bize dostluk yüzünden söylediklerini o vakit unutup veya tevil edip “Size yalnız kabahatlıleri vurunuz dedik, Ermenileri toptan kırınız demedik ya!” gibi safsatalarla bizi suçlu çıkarıp susturacaklar, sonra icap ederse Garp devletlerine dönüp “Türklerin ne mal olduklarını ve eski bunrizliklerinden fariğ olmadıklarını gördünüz ya! Bunlar, islah kabul etmezler! diyerek bizi itham edecekler! Bu suretle de Şark meselesini alevlendirmeye ve zuhur edecek buhrandan istifade ile kendilerine bir külâh kapmağa çalışacaklardır¹⁴⁸.*

1894’te Bitlis’in Sason ilçesinde Ermeni isyanları olmuştur¹⁴⁹. Ermenilere bağımsızlık sözü veren Gladstone¹⁵⁰, diğer politacılarından idi. Amaçları propaganda ile Abdülhamid’i kötülemektir. Bunlardan biri de Vahank N. Dadrian idi. Dadrian, eserinde, “*Abdülhamid Devri Katliamları*” başlığıyla Ermeni isyanları ve sonuçlarını anlatmıştır. Dadrian’a göre Abdülhamid döneminde seri katliamların ilki Sason’da yapılmış idi. Bu isyanı başlatan Hınçak komitesinin İstanbul sorumlusu Murad kod adlı Hamparsun Boyacıyan’dı. Boyacıyan yaptığı propagandada “Avrupa’dan

¹⁴⁸ Salih Münir Paşa, *a.g.e.*, ss. 415-417.

¹⁴⁹ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁵⁰ Gladstone, XIX. yüzyıl İngiltere bürokrasisinin önde gelen isimlerindedir. Gladstone, hem Avam Kamarası’na üye seçilmiş hem de Liberal Parti’nin lideri olmuştur. İngiltere’nin dört dönem başkanlığını yapmış ve on dört yıl iktidarda bulunmuştur.

geldiğini, isyan ettikleri takdirde Avrupa devletlerinin müdahale ederek bir Ermeni devleti kurabileceklerini” söyleyerek halkı ayaklandırmıştır¹⁵¹. Bu ayaklanmada Kürtler, Ermenilerin hayvanlarını almasıyla Ermeniler ele geçirdikleri Müslümanları öldürmüşlerdir. Sultan bu isyanın bastırmasını emretmiştir¹⁵².

Ermenilerin ayrılıkçı faaliyetleri artınca Abdülhamid, bazı tedbirler almaya çalışacaktır. Bunun için Hamidiye Alayları kurulmuştur. Bu alaylar, Doğuda Kürt aşiretlerinden olup Osmanlı Devleti için Doğuyu koruyan yarı askeri birliklerdir. Hamidiye Alayların diğer amacı, Kürtlerin devlete olan bağlılıklarını pekiştirmektir. Böylece Kürt çocukları, İstanbul’da eğitilecek ve Osmanlı birliği bilincinin oluşması sağlanacaktı. Bunun için İstanbul’da açılan Aşiret Mektebi’ne Kürt çocukları da alınmıştır. Bölgede eğitime önem verilmiştir. Bunların hepsinin amacı, Doğu Anadolu halkının devletle bütünleşmesini sağlamak ve Doğu’nun İslam diyarı olarak kalmasını temin etmektir. Böylece meydana getirilen yeni oluşum, Ermenilere yardım eden Ruslara karşı bölgesini savunacaktır¹⁵³. Vambery, Ermenilerle ilgili olarak İngiliz hükümetini şöyle uyarır: “*Ermeniler Avrupalılarca ne kadar fazla desteklenirse, bu Hristiyanların içinde buldukları dağınık ve izole durum nedeniyle Kürtler ve Osmanlı yönetiminden gelecek ve onları tehdit edecek tehlike de daha büyük olacaktır. Özellikle maceraperest Kürtlerden oluşan Hamidiye Alaylarının Sultan tarafından modern silahlarla donatıldığı bir sırada*”¹⁵⁴. Sultan, Ermeni meselesi için Doğu Anadolu’daki Kürtleri kullanacaktır. Kürtler XIX. yüzyıl boyunca çoğu kez merkezi iktidara karşı ayaklanmışlardır. Sultan, onları fazla zorlamanın tehlikeli olacağını bildiği için Hamidiye Alayları içinde dizginlemeye bakar¹⁵⁵. Genelde Hamidiye Alaylarının kurulmasının amacı; aşiretleri devlete bağlamak, Ermeni isyanlarını bastırmak, İngiliz ve Rusların müdahalesini engellemektir¹⁵⁶. Neticede Ermeni komitacılar, hedeflerine ulaşmamışlardır. Bu sefer Abdülhamid Han’ı ortadan kaldırmaya çalışacaklardır¹⁵⁷. 1894’de İngiltere’nin Van

¹⁵¹ Karaca, *a.g.e.*, 2015, s. 291.

¹⁵² Arvasi, *a.g.e.*, ss. 88-89.

¹⁵³ Engin, *a.g.e.*, ss. 155-156.

¹⁵⁴ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁵⁵ Georgeon, *a.g.e.*, s. 392.

¹⁵⁶ Suçıkar, *a.g.e.*, s. 133.

¹⁵⁷ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 81.

konsolosu, Ermenilerin yaşadığı yerlere seyahat eder. Ancak bu seyahat sonucunda Sason Ayaklanması olmuş ve Osmanlı askerleri bu ayaklanmayı bastırmıştır. Bu olay üzerine Avrupa’da “Ermeniler katlediliyor” yaygarası yapılmıştır¹⁵⁸.

Hınçak Partisinin hedefi, 1895’te Zeytun İsyanı’nın Anadolu’ya yayılmasını sağlamaktır. Bu isyanı düzenleyenler Agasi ve arkadaşlarıdır. Bunlar Hınçak Partisi tarafından görevlendirilmiştir. Agasi, 1888’de Amerika ile İngiltere’ye gitmiştir. Buralardan topladığı revolverlerle tekrar Antakya’ya gelmiştir. Agasi, ayaklanmalar için hazırlıklar yapıp halkı ikna etmeye çalışarak İngiltere’nin kendilerine destek vereceğini söylemiştir. O, Ermeniler arasında bir toplantı düzenleyip bu toplantıda bağımsızlıklarını kazanana kadar savaşacaklarını dile getirir. Onun için tertipler düzenlenerek, isyan her tarafta yayılacak, askeri birliklere saldırılacak ve haberleşme kesilecektir. Ermeniler, Zeytun İsyanı’nda mühimmatları bitince İngiltere’den yardım istemişlerdir. İngiltere Başbakanı Lord Salisbury, Osmanlı Devleti’ne mektup gönderir. Bu mektuba göre Ermeniler, silahlarını bırakacak ve onlara iyi muamele edilecekti. Zeytun olayları nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri’nde, açlıktan ölecek Ermenilere yardım toplanır. İngiliz-Ermeni Derneği¹⁵⁹ kendilerine paralar gönderir. Ancak Ermeniler savaşmaya devam ettikleri için 100.000 kişi açlıktan ölmüştür. Birçok yerde Türklerin Ermenileri katlettikleri ve Hristiyanların bu olaylara müdahale etmedikleri anlatılıyordu. Batılı devletler, bu olaya müdahale ederek Ermenilerle irtibat kurmaya başlamışlardı. Ermenilerin en önemli isyanları Zeytun’dur. Bu isyan, Londra’da yaşayan Ermeni lideri Nazarbeg tertip etmiştir. İsyanda, Londra’nın parmağı da bulunmaktadır. Agasi’nin getirmiş olduğu revolverler ise İngiltere’den temin edilmişti. Ermenilerin 1895’teki Bayburt İsyanı’nda kullandıkları revolverler de İngiltere’ye aittir¹⁶⁰.

1896’da Taşnak komiteleri, İstanbul’daki Ermenilerden zorla para toplamaya çalıştılar. Para vermeyen Ermenilerin hepsini öldürdüler. Bunlardan bazıları; Ermeni olan Avukat Haçik Efendi, Dacat Vartabet ve Kumkapı Ana Kilisesi rahibi olan Der

¹⁵⁸ Uğurluel, *a.g.e.*, s. 210.

¹⁵⁹ İngiliz-Ermeni Derneği: James Bryce, Ermeni bağımsızlığını sağlamak için 1891 yılında Anglo-Armenian Society (İngiliz- Ermeni Derneği) kurmuştu. Derneğin kurulmasıyla, idare merkezini İngiltere’ye taşımıştır.

¹⁶⁰ Karaca, *a.g.e.*, 2015, ss. 311-316.

Sükyas'dır. Bütün bu suikastları yapan ve Rus vatandaşı olan Vart Badrikyan yakalanmıştır. Bunlar dışında Osmanlı Bankası'na baskın ve Ermenilerin olduğu bölgelerde propagandalar yapıldı¹⁶¹. 1896'da Bir İngiliz gazeteci, Abdülhamid döneminde Türkiye'ye gelerek gördüklerini anlatır. Onun anlattıklarına göre, Osmanlı Bankası'na Ermeniler tarafından baskın yapılmıştır. Bu baskında yerde insanların cesetleri bulunmaktadır. Her taraf kanlar içinde kalmış, bütün dükkanlar kapatılmış ve dışarıda, köpekler dışında kimse kalmamıştır. Otele döndüğünde masanın üzerine her ihtimale karşı silahlar yerleştirir. Ölüler, Şişli'deki Ermeni mezarlığına gömülmüştür. Ermeni patriği olan Ormanyen, bu konuyla alakası olmadığını ve bunları yapan Ermenileri kınadığını söylemektedir. Ermeni-Rum ve İtalyan-Yahudiler arasındaki farkı anlamak mümkün değildir. Bu olaylardan sonra bir Yahudi sarraf, Türklerin saldırısına uğrayınca, kendisinin Ermeni olmadığını ve Yahudi olduğunu söyler. Türkler, adamın doğru söylediğini anladıklarında onu bırakmışlardır. Türkler, adam kaçtığına gelip paralarını toplamasını ve niyetlerinin kendisini soymak olmadığını söylemişlerdir¹⁶². Oysa Ermeniler, Türkiye'nin asayişini bozmaya çalışarak ayaklanmalar çıkartmışlardır. Bunlar Merzifon, Sis, Zeyton, Samsun isyanlarıdır¹⁶³. Ermeniler Ruslarla işbirliği yaparak buldukları yerlerdeki Müslümanlara işkenceler yapmışlardır¹⁶⁴.

Kimileri Abdülhamid'i "Ulu Hakan" diye yüceltirken kimileri de "Kızıl Sultan" diye aşağılamışlardır¹⁶⁵. Kızıl Sultan lakabını, Fransız yazar olan Albert Vandal ortaya atmıştır¹⁶⁶. Bir gün Abdülhamid'in musahibi kendisine bir kitap getirir. Kitabın ismi, "*Piyer Kiyar'ın Hatırasına*"dır. Bu kitapta övülen Piyer, yerilen ise Abdülhamid Han'dır. Vandal'ın 23 yıl önce İstanbul'a gelerek fesat öğretmenliği yaptığından bahsedilmektedir. II. Abdülhamid'e "Kızıl Sultan- Bete Rouge" lakabını da o takmıştır. Ancak Abdülhamid, "Kızıl Hayvan" isminin ne için konulduğunu, iç düşmanlarından öğrenmek ister. Bu ismi, Aharonyan ve Çobanyan adlı iki Ermeni

¹⁶¹ İbrahim Kamil, "Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Abdülhamid Suikastına Ermeni-Bulgar İşbirliği ve Terörü (1877-1905)", *Yeni Türkiye*, S. 2, 2014, s. 14.

¹⁶² Sidney Whitman, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Bir İngiliz Gazetecinin Türkiye Anıları*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, ss. 32-34, 36-37.

¹⁶³ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 154.

¹⁶⁴ Engin, *a.g.e.*, s. 157.

¹⁶⁵ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, s. 67.

¹⁶⁶ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 186.

hatibinin hararetli nutuklarından öğrenir. Burada 1893'te Piyer Kiyar'ın İstanbul'a gelip Ermeni okullarında tarih ve felsefe dersleri verdiği ve onları Türklerin egemenliğinden kurtarmak için çalıştığı anlatılmaktadır¹⁶⁷. Bu lakabı takmanın nedeni, II. Abdülhamid'in Ermeni isyanlarını bastırmış olmasıdır. O nedenle Avrupa devletlerinde, "kan dökücü padişah" olarak propagandalar yapılmıştır. Ötekileştirmek için bu ad verilmiştir¹⁶⁸. Ermenilerin öldürmüş olduğu Müslümanların sayısı, öldürülen Ermenilerden daha fazladır. Bunlar dışında gayrimüslimler isyana teşvik edilmiş, ırkçılık faaliyetleri çıkartılarak onlar İstanbul'dan kopartılmaya çalışılmıştır¹⁶⁹. Piyer Kiyar, üç-dört sene İstanbul'da kalır daha sonra geri gider. Onlara göre Piyer, Ermenileri önce Allah'a sonra padişahın şefkatine bırakmamalıydı¹⁷⁰. Ermeni İsyanı, Ermenilere mal edilse de aslında Yahudilerin de planıdır¹⁷¹. 1885'te Ermeniler İstanbul Büyükdere'de bir kilise inşa etmişlerdi. Bu kiliseye mermer bir levha üzerine II. Abdülhamid Han'ın ismini Ermeni diliyle yazmışlardı. Böylece sultanı şerefliendirmek istemişlerdir. Padişahın isminin bu levhaya yazılmasının nedeni merhametli, sevgi ve sadakatli olmasından dolayıdır¹⁷². Zira II. Abdülhamid, amcası Abdülaziz'in katillerine bile idam cezası yerine müebbet cezasını vermiştir¹⁷³.

1897'de Osmanlı-Yunan savaşı çıkmıştır. Nedeni, Yunanistan'ın Girit'i topraklarına katmak istemesidir. Bu savaşta Yunanlılar yenilmiştir. Neticede Avrupa devletlerinin müdahale etmesiyle ateşkes imzalandı. Yunanistan, Osmanlıya dört milyon lira savaş tazminatı verdi. Buna karşılık Girit'e özerklik verildi.

¹⁶⁷ İsmet Bozdağ, *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, 7. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 53-54. Ali Birinci, "Sultan Abdülhamid'in Hâtıra Defteri Meselesi" başlıklı makalesinde böyle bir kitabın olmadığı ve uydurma olduğundan bahsetmektedir. (*Divân İlmî Araştırmalar*, S. 19)

¹⁶⁸ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 186.

¹⁶⁹ İhsan Süreyya Sırma, *Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi*, 4. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, s. 72.

¹⁷⁰ Bozdağ, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁷¹ Kadir Mısıroğlu, *Bir Mazlum Padişah: Sultan II. Abdülhamid*, 7. Baskı, Sebil Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 360.

¹⁷² Sırma, *a.g.e.*, ss. 214-215.

¹⁷³ Çolak, *a.g.e.*, s. 13.

Sonuç olarak çalkantılı bir devir olan Abdülhamid dönemine İttihatçılar tarafından, İstibdat Devri denildi¹⁷⁴.

1.6. Yahudiler ve Siyonizm

Arap seyyahı olan İbn-i Battuta, Orhan Gazi zamanında Türkiye'ye gelmiş ve yaklaşık her yeri dolaşmıştır. Bu seyyah İslam diyarında Yahudi doktorları görünce şaşırmıştır. Düşüncesine göre mikrop küçük bir varlıktır. Ancak gün gelir pehlivana dönebilir. Daha sonraki dönemde Fatih Sultan Mehmed'in baştabibi olan Yahudi asıllı Yakup Paşa'nın sultanı kademeli olarak zehirleyip öldürmesi gibi. Endülüs yok edilirken Hristiyanlar, Müslümanlarla birlikte Yahudileri de öldürüyorlardı. Osmanlı Devleti, katliamdan gemicileri vasıtasıyla mümkün olduğunca insan kurtarmaya çalışır. O dönem, Fatih'in oğlu II. Bayezid devrinde (1492), Yahudiler İstanbul'a gelmeye başlar¹⁷⁵. II. Bayezid, Yahudiler Türkiye'ye geldikleri sırada yakınındakilere şu sözleri söylemiştir: “Sizin ‘akıllı’ diye bahsettiğiniz şu Ferdinand, Yahudileri sürmekle yönetimini fakirleştirilmiş, benim idarem ise onları kabulle zenginleşmiştir”¹⁷⁶. Yahudiler önceden devlette hiç memuriyetleri yokken çok sonraları siyaset adamı ve subay olmuşlardır¹⁷⁷.

Evanjelizm inancı Protestanlık içinde gelişmiştir. Buna göre iyi haber İncil, Hz. İsa'nın öğretileri ve kutsal kitaba inanmaktır. Evanjelizm kelimesi Yunanca “evangelion”dan gelmektedir. Önce bu sözcük Almanya ve İsviçre’de Lutherci gruplar için kullanılmıştır. Günümüzde ise Lutheran Kiliseleri için kullanılmıştır. İskoçyalı bir genç kız olan Margaret Macdonald'ın XIX. yüzyılda İsa'nın doğuşuyla ilgili mektubunda Evanjelizmin ortaya çıktığından bahsetmektedir. Evanjelik inancını şekillendiren ise İngiliz Geotge Whitefield, Metodizmin kurucusu olan John Wesley ve Amerikalı teolog Jonathan Edwards olduğunu söylemektedir¹⁷⁸.

¹⁷⁴ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, ss. 178-179.

¹⁷⁵ Mısıroğlu, *a.g.e.*, ss. 351-353, 357.

¹⁷⁶ Süleyman Kocabaş, *Siyonizm ve Türkiye: Kutsal Topraklarda Şer Planları*, 4. Baskı, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2018, s. 36.

¹⁷⁷ Mısıroğlu, *a.g.e.*, s. 357.

¹⁷⁸ Karaca, *a.g.e.*, 2015, s. 81.

Yahudiler, Hristiyanlar içinden kendilerine müttefikler bulmuşlardır. Protestanlar onlardandır. Evanjeliklere göre Hristiyanlığın geliş kaynağı Tevrat'tır. Dünya devleti olacağına ve kutsal toprakları kurtaracağına inanılmaktaydı. Evanjeliklerde Hristiyanlık, Müsevîlik ve Yahudilik bir bütündür. Siyonizm'e göre Filistin, Yahudilere "vaat edilmiş toprak"tır. Yahudilerin inancına göre Şave Vadisi'nde bazı olumsuz olaylar yaşanmıştır. Gece Tanrı, İbrahim'e görünmüş ve kendisine inanmasını, korkmaması gerektiğini ve kendisini koruyacağını söylemiştir. Buna karşılık Filistin topraklarını vereceğini vadedmiştir. Rusya'da ve Avrupa'da saldırılar başlayınca 1879'da Yahudilerin Filistin'e yerleştirmeleri için çalışmalarına başlanır¹⁷⁹. Yalnız Batılı devletler, Yahudilerin kendi topraklarında yaşamalarını istemiyorlardı. Yahudiler üzerinden siyaset yaparak onları Filistin'e yerleşmeye yönlendirmişlerdir. Amaçları Orta Doğu'da bir üs kazanmaktır¹⁸⁰. Yahudiler de örgütlenerek bu doğrultuda çalışmalar yapmışlardır.

Yahudi lideri Herzl (1860-1904) de onlardan biridir. Herzl, 1860'ta Macaristan'da doğdu. Hukuk okudu ve gazetecilik yaptı. Herzl önce bazı İngiliz ve Fransız gazetelerinde muhabirlik yaptı. Daha sonra kendisi gazeteler çıkarmaya başladı. Herzl'in amacı dünyadaki bütün Yahudileri bir arada toplamak ve onların yaşayabilecekleri bir Yahudi devleti kurmaktır¹⁸¹. Amacına ulaşmak için elinden geleni yapar. Herzl, Osmanlı Devleti'nin maddi sorunları üzerinden, amacına ulaşmaya çalışır¹⁸². Osmanlı Devleti'nin 1881'de kurulan Düyûn-ı Umûmiye borçlarının bir kısmını vereceklerini söyleyerek Filistin'e yerleşme izni ister. Ancak Sultan bunu kabul etmemiştir. Abdülhamid, bununla ilgili olarak şöyle demiştir: *"Ben bir karış bile olsa toprak satamam. Milletim bu imparatorluğu savaşta kanlarını dökerek kazanmış. Türk İmparatorluğu bana ait değil, Türk Milleti'ne aittir. Bırakalım Yahudiler milyonlarını saklasınlar. Benim imparatorluğum*

¹⁷⁹ Taha Niyazi Karaca, *Sınırları Çizen Kadın: İngiliz Casus Gertrude Bell*, 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, ss. 271-277.

¹⁸⁰ Ertuğrul Arıevi, *Neslime Not: II. Abdülhamid Han*, Baskı 1, Sinada Yayınevi, Ankara, 2018, s. 191.

¹⁸¹ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁸² Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, Çev. Hakan Başak, 2. Basım, Sümer Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 22.

parçalandığı zaman onlar Filistin'e karşılıksız sahip olabilirler"¹⁸³. Herzl'in amacı Osmanlı'ya iktisadi yardım yaparak sultana isteklerini kabul ettirmektir. Ancak başarısız olmuşlardır¹⁸⁴.

Rotschild ve Baron Hirsh gibi Yahudi zenginler, aldıkları topraklara göçmenleri yerleştirmeye başladılar¹⁸⁵. Rotschild, Yahudileri yerleştirse de başarısız olacağına inanır. Yerleşen Yahudiler iş bulmakta sıkıntı çekecekler, iş bulmasalar da hayatta kalmaları zorlaşacaktı. Herzl, Rotschild'den gereken desteği bulamamıştır. Yahudileri Filistin'e yerleşmek için başka planlar yapmaya çalışır¹⁸⁶. II. Abdülhamid devrinde 1882'de Osmanlı topraklarına otuz bin Yahudi yerleşmiş ve aldıkları yerler giderek artmaya başlamıştır. Bu yerleşim Kudüs'e kaymaya başlayınca II. Abdülhamid 1891'de Yahudi göçmenin gelmesini yasaklamıştır¹⁸⁷. 1892'de ise Yahudilerin Kudüs civarında toprak almasını engellemiştir¹⁸⁸.

Herzl'e göre, Mûsevî olanlar, İbranilere hayatı boyunca bağlı kalmak zorundadır. Avrupa'da Yahudilere zulüm edildiği bilinmektedir. Çünkü kendisi de gençken Mûsevî olduğu için arkadaşları tarafından dışlanmıştı. Herzl bu konuda Vambery'nin desteğini almak ister. Vambery, Mûsevî olarak doğmuş, Protestan olduğunu iddia ederek profesör olmuş ve Müslüman olarak Asya'yı gezmiştir¹⁸⁹. 1900'de Vambery ile görüşen Herzl, şöyle anlatır: "*Yetmiş yaşını aşkın bu topal Macar Mûsevîsinin şahsında dünyanın en ilginç insanlarından birini tanıdım. Kendisinin Türk mü yoksa İngiliz mi olduğuna bir türlü karar veremeyen bu insan, Almanca kitap yazmakta, oniki dili aynı akıcılıkla konuşmaktadır; ayrıca ikisine ruhban olarak bağlandığı beş din değiştirdiğini iddia etmektedir. Bana Şark'ın bin bir muammasını ve Padişah'la olan ilişkisini anlattı. Bana tümüyle güvenerek kendisinin Türkiye'nin ve İngiltere'nin gizli ajanı olduğunu söyledi. Mûsevîlere düşman olan bir toplumda çektiği sıkıntıları anlatarak Macaristan'daki öğretim*

¹⁸³ Çolak, *a.g.e.*, ss. 139-140.

¹⁸⁴ Arievi, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁸⁵ Arievi, *a.g.e.*, s. 192.

¹⁸⁶ Herzl, *a.g.e.*, 2018, s. 22.

¹⁸⁷ Karaca, *a.g.e.*, 2018, s. 277.

¹⁸⁸ Çolak, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁸⁹ Mim Kemâl Öke, *Saraydaki Casus: Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Wambery*, 5. Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2017, ss. 210-211.

üyeliğinin göstermelik olduğundan söz etti. Bana bir sürü Osmanlıca gizli belge gösterdi -dili bilmediğim için- okuyamazdım. Aralarında Padişah'ın el yazısı notları vardı”¹⁹⁰. Herzl böylece, Abdülhamid’le görüşmek için Vambery’den yardım ister.

Yahudi gazeteci olan Theodor Herzl, Yahudilerin Filistin topraklarında rahat edeceğini ve orada devlet kurma düşüncesini yaymaya çalışmıştır. Bu amaçla, 197 delegenin katılımıyla Dünya Siyonist Organizasyonunu kurar. Siyonistlerin amacı, kendilerine vaat edildiğini iddia ettikleri topraklara yerleşmektir. Siyon kelimesi, Kudüs’te bulunan bir tepenin adıdır. Siyonizm ismi ondan türetilmiştir. Theodor Herzl, Siyonistlerin isteklerini gerçekleştirmek için Türkolog Arminius Vambery sayesinde sultanla görüşür. Bu görüşmede II. Abdülhamid, Kudüs dışındaki yerlere Yahudilerin yerleşmesine izin vereceğini söylemiştir. Böylece Herzl, istediği amaca ulaşamayınca görüşme başarısız olmuştur¹⁹¹. Yahudiler isteklerini padişaha yaptırılmamışlardır. Bunun üzerine İttihat ve Terakki ile anlaşarak II. Abdülhamid’i tahttan indirmeye karar verirler¹⁹².

Herzl 18 Nisan 1897’deki kongrede İsrail devletini kuracağını açıkça ilan etmiştir¹⁹³. Herzl hatıra defterinde Basel şehrinde bir Yahudi devletini kurduğunu söyler. Bununla ilgili olarak Herzl şöyle demiştir: “*Ben bunu bugün yüksek sesle söylesem bütün dünyada bir kahkaha tufanı yükselir. Fakat bundan beş sene sonra, belki elli sene sonra ise muhakkak herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır*”¹⁹⁴. İsviçre’nin Basel şehrinde 1897 yılında yapılan Siyonist kongrede Kudüs’ü unutmayacaklarını ve eğer unutulursa sağ ellerinin bütün yetenekleri kaybetmesini söyleyerek yemin etmişlerdir. Yahudilerin amacı zengin olmak, sermayelerini büyütme, milliyetçilik duygularını artırmak ve diplomatik yollarla hedeflerine ulaşmaktır. Yahudiler Filistin’de bir devlet kurmak Orta Doğu’nun ve dolayısıyla dünya haritasını değiştirmeyi amaçlamışlardır¹⁹⁵. Herzl, zeki ve kurnaz birisidir. Sultan, Herzl’e üçüncü rütbeden bir mecidiye nişanı vermiştir. II. Abdülhamid,

¹⁹⁰ Öke, *a.g.e.*, ss. 211, 213.

¹⁹¹ Karaca, *a.g.e.*, 2018, ss. 278-279.

¹⁹² Çolak, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁹³ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁹⁴ Theodor Herzl, *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl’in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Çev. Ergun Göze, 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 129.

¹⁹⁵ Çolak, *a.g.e.*, ss. 134-135.

Tahsin Paşa'ya Herzl hakkında şöyle demiştir: “Göreceksin... Beni bu adam devirecek. Eğer o beni devirmezse kimse beni deviremez”¹⁹⁶. Siyonizmi destekleyen bir diğer isim, Emanuel Karasu idi. Karasu, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi için çabalamıştır. Hatta bunun için de Sultan'a yirmi milyon teklif eder. II. Abdülhamid bu teklifi kabul etmemiştir. Karasu, Tahsin Paşa'ya: “Ben Padişah'ı bir daha görmeye geleceğim, fakat bu kere kendisinden acıma ve iyilik isteme için değil...” diyerek ileride Abdülhamid'in hal' fetvası verenlerden biri olacaktır¹⁹⁷.

Necip Fazıl'ın, *Ulu Hakan II. Abdülhamid Han* isimli eserinde yer alan bir cümle şöyledir: “Abdülhamid'i anlamak, her şeyi anlamak olacaktır.” Onun yaptıkları her şeyi anlatmaktadır¹⁹⁸. Hiçbir padişah, Abdülhamid Han düzeyinde yönetici olamamıştır. Somali'de Zengibar'da vb. hutbeler onun adına okutulmuştur. Padişah olarak sadece Abdülhamid Han bilinmiştir. Aydınlar arasında ise II. Abdülhamid ülkenin gelişmesini engelleyen, yeniliğe karşı çıkan, gençleri öldürerek denize atan.. bir tip olarak ötekileştirilmiştir¹⁹⁹.

1.7. 31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi

İttihat ve Terakki, Jön Türkler, Yahudiler ve Ermeniler, Abdülhamid düşmanlığında birleşmişlerdir. Hepsinin amacı meşrutiyeti ilan etmek, sonra II. Abdülhamid'i tahttan indirmektir. Amaçlarına ulaşmak için planlar yapmaya çalışırlar. Meşrutiyetin 1908'de ilan edilmesiyle ilk hedeflerine ulaşmışlardır. Sıra sultanın baştan indirilmesine gelmiştir²⁰⁰.

31 Mart Vakası'nda Abdülhamid olaylara engel olmak istediye de başarılı olamamıştır. Bu vakaya kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti istediklerine ulaşamamıştır. Onların görünüşte hürriyet, eşitlik ve kardeşlik sloganları öne çıksa da

¹⁹⁶ Süleyman Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldı?: Hayaller... Komplolar... Kayıplar... 1890-1918*, Vatan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1991, ss. 102-103.

¹⁹⁷ Süleyman Kocabaş, *Osmanlı İmparatorluğu'nu Yıkıncılar: Jön Türkler, Komitacılar ve Siyonistler*, 3. Baskı, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2018, s. 71.

¹⁹⁸ Oktan Keleş, *Sırdas: Abdülhamid Han'ın Bilinmeyen Sırları*, 3. Basım, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 7.

¹⁹⁹ Mustafa Armağan, *Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı*, 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 121.

²⁰⁰ Kocabaş, *a.g.e.*, 1991, s. 199.

aslında sloganların muhtevası ile alakaları yoktur. Yunanlılarla, Bulgar, Sırp, Ermeni çeteleri ile ortak faaliyetler yapmışlar ve İstanbul'da hürriyet diyerek cinayetler işlemişlerdir. Sultanın yakın adamlarından olan İsmail Mahir Paşa'nın öldürülmesi ve İttihatçılara karşı olan *Serbesti* gazetesinin yazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesi cinayetlerden bazılarıdır. Halk yapılanlara tepki duyarak sokaklara çıkmış ve adalet isteriz sloganları atılmıştır²⁰¹. Bu durumu Ender Kâmil Boyacı teslimiyet olarak görür. Anlatımı şöyledir: “*Türk halkının uyanış sürecinin önemi ve anlamını kavramak değil Osmanlı İmparatorluğunun adım adım sömürge durumuna sokularak büyük emperyalist devletler arasında paylaşılması kavgasında yetiştirilmiş bir kısım bürokratların hürriyet, eşitlik, adalet gibi çekici sloganlarla batıcılığı nasıl Türkiye'ye zorla soktuklarının, mason localarına bağlı yerli masonların eline teslim edip koskoca imparatorluğun çökmesine neden oluşlarının tarihidir*”²⁰².

Herzl, 1902'de durumu şöyle anlatır: “*Sultana karşı kampanya açmalı, bunun için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurmalı.*” Böylece Yahudiler harekete geçmişlerdir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilme fikri, İttihatçılar tarafından da desteklenmiştir. Bunun için masonlarla işbirliği yapmışlardır²⁰³. 1909'da II. Abdülhamid tahtan indirilerek yerine Mehmed Reşad getirilmiştir. Fetva hazırlanırken orada bulunanlar şunlardır: Sadrazam, Şeyhülislam, ayan ve mebusan meclislerinin başkanları ve mebuslardan Mustafa Asım Bey, Elmalılı Küçük Hamdi Efendi. Fetvanın verilmesi talebi Nuri Efendi'ye iletilir. Ancak o, kabul etmez. Fetva vermenin şeyhülislamın vazifesi olduğunu söyler. Neticede fetvayı yazan Elmalılı Hamdi Efendi, zorla imzalayan da Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi'dir²⁰⁴. Fetvada sultanın hazineyi israf ettiği, birçok insanın öldürülmesine neden olduğu ve dini kitaplar yasakladığı vb. yazılmıştır. Oysa II. Abdülhamid başa çıktığından itibaren devletin borçlarını ödemek için uğraşmıştır²⁰⁵. Ayan reisi olan Said Paşa, fetvayı okurken feragat edilsin demeden Abdülhamid'in saltanatına son verilmesi dikkat çekmiştir. En sonlarda oturan Ayandan Yorgiyadis Efendi, sultanın feragat etmesinin

²⁰¹ Suçıkar, *a.g.e.*, ss. 167, 169.

²⁰² Talay, *a.g.e.*, s. 90.

²⁰³ Çolak, *a.g.e.*, s. 202.

²⁰⁴ Engin, *a.g.e.*, s. 320.

²⁰⁵ Suçıkar, *a.g.e.*, ss. 176-177.

yazık ve günah olduğunu söylemiştir²⁰⁶. Neticede II. Abdülhamid Han'ın tahttan indirilip Selanik'te Alatini Köşkü'nde gözaltında tutulmasına karar verilir. Bu kararda Mahmud Şevket Paşa ve Talat Bey etkili olmuşlardır. Abdülhamid'i götürüp muhafaza edecek olan Binbaşı Fethi Bey'dir. Tahttan indirilmeyi tebliğ eden mebus heyeti; ayan azası olan Ermeni Aram Efendi, Gürcü Arif Hikmet Paşa, Draç Mebusu Arnavut Esat Paşa ve Selanik Mebusu olan Yahudi Emanuel Karasu'dan oluşturulmuştur²⁰⁷.

II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu hal' edilme fetvasını şöyle anlatır: *“Dört kişi idiler. Babamın karşısına sıra ile durup kısa birer selâm verdiler. Babam mukabele etti. Gelenler Arnavut Esad Toptâni, Laz Arif Hikmet Paşa, Ermeni Aram Efendi ve Yahudi Karasu Efendi idi. Başta duran Esad Toptâni yekten, ‘Millet seni azletti.’ dedi. Babam metin ve gür bir sesle, ‘Zannedersem hal’ etti demek istiyorsunuz. Pek âlâ! Buna gösterilen sebep nedir?’ diye cevap verdi. O zaman ikinci askerî şahıs ki bunun da Arif Hikmet Paşa olduğunu sonradan öğrendik, fetva suretini okumaya başladı. Fetva şöyle başlıyordu: ‘İmâm-ı Müslimîn olan Zeyd bazı mesâil-i mühimme-i şer’iyyeyi kütüb-i şer’iyyeden tayy u ihrâc ve kütüb-i mezkûreyi men’u hark ü ihrak...’ Bu “kütüb-i şer’iyyeyi hark ü ihrak” yani “şer’î kitapları yırtıp yakma” sözleri geçince babam yüksek sesle, ‘Ben hangi kütüb-i şer’iyyeyi yakmışım? Hasbinallah derim.’ dedi ve fetvayı sonuna kadar dinledi. Fetvanın okunması bitince, ‘Bu kararı hangi makam verdi?’, diye Arif Hikmet Paşa’ya sordu. Arif Hikmet, ‘Meclis-i Millî’ diye cevap verdi. Bunun üzerine babam, ‘Ya... Öyle mi? Bu meclise riyaset eden kimdir?’ dedi. Ve Ayan Reisi Said Paşa olduğu cevabı alınca hayret eden bir seda ile ‘Said Paşa, öyle mi?’ dedikten sonra şu sözleri söyledi, ‘Otuz üç sene millet ve devletim için, memleketimin selâmeti için çalıştım. Elimden geldiği kadar hizmet ettim. Hâkimim Allah ve beni muhakeme edecek de Resûlullah’tır. Bu memleketi nasıl buldumsa öylece teslim ediyorum. Hiç kimseye bir karış toprak vermedim. Hizmetimi ancak Cenab-ı Hakk’ın takdirine bırakıyorum. Ne çare ki düşmanlarını bütün hizmetime kara bir çarşaf çekmek istediler ve muvaffak da oldular.’ Burada babam sağ ayağını öne atarak, ‘Allah düşmanlarımı*

²⁰⁶ Engin, a.g.e., s. 322.

²⁰⁷ Engin, a.g.e., s. 321.

*kahretsin!’dedi. O zaman hepimiz birden ‘Amin’ dedik’’²⁰⁸ ... Said Paşa, Abdülhamid tarafından yedi defa sadrazamlığa getirilmiş biridir. Ancak buna rağmen Millî Meclise başkanlık etmiş ve Abdülhamid’in tahtan indirilmesinde rol oynamıştır²⁰⁹. 31 Mart Ayaklanması, İttihat ve Terakki ile masonlar tarafından düzenlenmişti²¹⁰. 31 Mart Olayı’nın çıkmasında en çok çabayı Emanuel Karasu göstermiştir. Emanuel Karasu, İttihat ve Terakki’nin akıl hocası durumundadır. 31 Mart Olayı için Emanuel Karasu’nun dört yüz bin altın lira harcadığı ve bu parayı Said Bey’e verdiği belirtilmektedir. Karasu adeta 31 Mart Vakası’nı İttihatçılara parayla yaptırmıştır²¹¹. Nedeni ise II. Abdülhamid Han’dan intikam almaktı. Karasu, “*Ben Padişah’ın huzuruna bir daha geleceğim. Ama bu sefer bir başka şekilde...*” demişti. Bunun için yıllarca çalışmış ve amacına ulaşmıştır²¹².*

II. Abdülhamid, 31 Mart Olayı ile ilgili olarak, buna sebep olan kişileri milletin araştırıp bulmasını istemiş, milleti için çok çalıştığını ancak hepsinin boşa gittiğini üzülerek dile getirmiştir²¹³. Sultan hakkında birçok farklı görüş de vardır. II. Abdülhamid hakkında bir Bulgar şunu söyler: “*1908’de İstanbul’da idim. Ertesi yıl Abdülhamid tahttan indirildi. Onunla beraber Türk İmparatorluğu da, Balkanlar’daki sulh da, Avrupa Devletleri’nin dengesi de sona erdi*”²¹⁴. Enver Paşa’nın ise Abdülhamid’i tahttan indirmekle hata yaptıklarını ve padişahı yanlış anladıklarını söyledikten sonra ülkeyi terk etmesi anlamlıdır²¹⁵.

²⁰⁸ Ayşe Osmanoğlu, *a.g.e.*, ss. 149-150.

²⁰⁹ Levon Panos Dabağyan, *Osmanlı’da Şer Hareketleri ve Abdülhamid Han*, 5. Baskı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 244.

²¹⁰ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 182.

²¹¹ Çolak, *a.g.e.*, s. 204.

²¹² Kocabaş, *a.g.e.*, 3. Baskı, 2018, s. 173.

²¹³ Engin, *a.g.e.*, s. 321.

²¹⁴ Talay, *a.g.e.*, s. 56.

²¹⁵ Yavuzhanlı Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 87

İKİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD'İN BATI KÜLTÜRÜ VE EDEBİ ESERLERİYLE İLİŞKİSİ

II. Abdülhamid Han yeniliğe ve gelişmeye açık bir padişahdır. Batı'daki gelişmeleri yakından takip etmiş, ilim, teknolojik gelişmeler, icatlar vb. değişiklikleri Osmanlı Devleti'ne getirmek içinde elinden geleni yapmıştır. İttihatçılar ise ilerleme yolunda ciddi gayret içinde olan II. Abdülhamid'i gerici olarak suçlamışlardır. O, suçlamaların aksine birçok yeniliğe imza atmıştır²¹⁶. Sultan, doğunun kültürünü aldığı gibi batının kültürünü de takibe alarak kendini her yönden geliştirmiştir²¹⁷.

2.1. Batı Kültürü ile Olan Münasebet

Batı'da geliştirilen fikirlerin takibe alındığı dönem, II. Abdülhamid Han dönemidir. Sultan modern teknolojiye meraklıydı. İcat edilen şeylerin ülkemizde de yapılmasını istiyordu. Sultana göre modernleşmenin yolu ilk önce eğitimden geçmekteydi²¹⁸.

Modernleşme; toplumların ekonomi, demokrasi, kentleşme, sanayileşme vb. alanlarda gelişmesi anlamına gelmektedir²¹⁹. II. Abdülhamid döneminde öğrenciler yurt dışına gönderilmeye devam edildi. Fransa, bilim ve kültürel alanda gelişmişti. Onun için Osmanlı Devleti'nde Batı eğitim sisteminin alınmasında Fransa'nın etkisi çok olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra devlet tarafından İsviçre'ye öğrenciler gönderilmiştir. En fazla öğrenci gönderilen yer Fransa, sonra Almanya olmuştur. Almanya'nın bu kadar tercih edilmesinin nedeni askeri ve siyasi olarak etkisinin artmasıydı. Almanya'ya 1883'ten itibaren eğitim için subaylar gönderilmmişti. İngiltere'ye birkaç bahriye subayı dışında öğrenci gönderilmemiştir. Ancak Osmanlı bahriyesi, İngilizlere benzerdir. Bunlar dışında Osmanlı, Rusya'ya Mekteb-i Harbiye'den beş subay göndermiştir²²⁰. Şerif Mardin'e göre bu zaman

²¹⁶ Çolak, *a.g.e.*, s. 14.

²¹⁷ Arvası, *a.g.e.*, s. 75.

²¹⁸ Engin, *a.g.e.*, s. 108.

²¹⁹ Yelkenci, *a.g.e.*, s. 22.

²²⁰ Mustafa Gençoğlu, "Sultan II. Abdülhamid'in Yurt Dışı Eğitim Politikası", *Dergipark*, C. IV, S. 2, Temmuz 2014, ss. 37-39.

dilimi batı fikirlerinin benimsenmeye başlandığı bir dönem olmuştur. Yeni kurulan okullarda yabancı dil bilenlerin sayısı artmaya başlar. Sultan bazı yönlerden Batıyı örnek almıştır. II. Abdülhamid'e göre, "Batıcılık" Batı'nın tekniğini, idare sistemini, askeri teşkilatını, eğitimini, bilim ve teknolojisini almaktır. Bunların Müslümanlar arasında yaygınlaşmasını istiyordu. Bunun için Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiyenin dersleri okullarda verilmeye başlanmıştır²²¹. Batıdan sadece faydalı bilgiler alınmalıydı²²². Bernard Lewis, Abdülhamid döneminin gericiilikten uzak ve yenilikçi bir dönem olduğunu söylemiştir. Bu dönemde reformlar ve değişimler yaşanmıştır. Hukuk, yönetim, eğitim alanlarındaki gelişmeler bazılarıdır. Selim Deringil ise eğitim seviyesinin yükseltilerek devlete bağlı bireylerin yetiştirildiğini vurgulamıştır²²³. Eğitim alanında gerçekleştirilen hamlelerin bazıları şunlardır:

- Meslek ve sanat okulları açılır.
- Özel eğitim alanında ilk kez faaliyetlerde bulunulur. Dilsiz, körler için okullar açılır.
- Okullar yaygınlaştırılmaya başlanmıştır.
- Ders programlarında din ve ahlak dersleri artırıldı.

Bunlar dışında köy, kasaba ve nahiyelere mektepler açılır. II. Abdülhamid, her köye bir cami ve bir ilkokul açar. İlkokuldan sonra ortaokul ve devamı olan liseye gidilebilecektir. Bütün faaliyetlerin amacı ülkemizin de Avrupa'daki eğitimden geri kalmamasıdır²²⁴. İlköğretim meselesi Abdülhamid devrinde 1876 Anayasası (Kanunu-ı Esasî) hazırlanırken ele alınmış ve anayasaya konulan "*Osmanlı efrâdının kâffesince tahsil-i maârifin birinci mertebesi mecburî olacak ve bunun derecâtı ve teferruâtı nizâm-ı mahsus ile tayin kılınacaktır*" maddesiyle ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluğun konulması kız ve erkek çocukların eşit şekilde eğitim imkanlarından yararlanmalarını sağlamaktır. Abdülhamid döneminde ilkokulların yaptırılması, cehaletin kaldırılması ve genel maârif hizmetlerinin halka götürülmesi konusunda öncelik Müslüman nüfusun

²²¹ Mardin, *a.g.e.*, s. 15.

²²² Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, 21. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 381.

²²³ Yelkenci, *a.g.e.*, s. 180.

²²⁴ Engin, *a.g.e.*, ss. 108-110.

olduğu bölgelere verilmiştir²²⁵. Rüşdiyelerin başlangıcı 1838'e kadar gitmektedir. Önce Sınıf-ı Sâni ismiyle açılıp daha sonra Rüşdiye ismini almıştır. Aynı senede memur yetiştirmek ve bilgilerini artırmak için "Mektebi Maârif-i Adli" açılmış, bir sene sonrada "Ulum-u Edebiye" adında bir okul açılmıştır. Bayram Kodaman'ın ifadesine göre her iki okul başlangıçta meslek okulu olup daha sonra Rüşdiyelere çevrildikleri için bu kategoride yer almışlardır. 1845'te Sultan Abdülmecid tarafından kurulan Muvakkat Maârif Meclisi rüşdiyeleri, ilkokuldan sonra yerini almış ve bir yıl sonra da Mekâtib-i Umumiye Nezareti'nin kurulmasıyla geniş çapta açılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid'in tahta çıkışında bütün yurttan 423 rüşdiyede yirmi bine yakın öğrenci okumuştur. Onun döneminde rüşdiyelere ağırlık verilmiştir. Rüşdiyelerin başlangıçta dört yıl öğrenim görürken Maârif Komisyonununun 1888 yılındaki kararıyla bir ara iki yıla indirmişse de 1892'den itibaren üç yıla karar kılınmıştır. II. Abdülhamid devri sonunda resmi ve hususi sadece İstanbul'da yetmiş altıya yakın rüşdiye olduğu belirtilmektedir²²⁶.

1869 Nizamnâmesiyle idadilerin açılması kararlaştırılmış ancak Tanzimat devri sonuna kadar ihmal edilmiştir. 1876 tarihine kadar taşrada bir, İstanbul'da dört veya beş civarında idadi açılabilmiştir. Bu idadiler bina, öğretmen ve program yönünden yeterli değillerdi. İdadilere önem verildiği halde hemen açılmamasının nedeni mali imkansızlıklar yüzündendir. 1885'te idadilerin açılması için faaliyetlere başlanmış, Edirne, Bursa, Yanya ve Çanakkale'de birer idadi açılmıştır. Aynı senede İzmir, Selanik, Rodos, Konya, Trabzon, Elazığ, Ankara, Üsküp, Priştine, Serfice, Gümülcine, Manisa, Adana, Halep, Kudüs, Maraş, Kırşehir, Çankırı, Teke, Bitlis, Muş, Kastamonu, İzmit ve Sivas'ta idadi okulu açılmasına karar verilmiş ve yapımlarına başlanmıştır²²⁷. Bunun dışında okullarda İslamcılık, Osmanlılık ve Türkçülük fikir akımları etkili olmuştur²²⁸.

²²⁵ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 67, 69.

²²⁶ Talay, *a.g.e.*, ss. 165-167.

²²⁷ Kodaman, *a.g.e.*, ss. 118-119.

²²⁸ Yaşar Baytal, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *Otam (Ankara Üniversitesi Osmanlı tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 11, 2000, s. 29.

Tiyatrolar sarayda da düzenlenmiş ve Batı müziği dinlenmiştir²²⁹. Müzik eğitimi için Kemancı Vondra Bey, Paris'e gönderilir. İstanbul'a 1897'de geri döndüğünde onun için bir davet hazırlanır. Bu törende Şehzade Burhaneddin Efendi piyano, Abdürrahim Efendi viyolonsel, Mızıkâ-i Hümâyun'dan Tevfik Efendi de kemanla birlikte konser verirler²³⁰.

Sultan Avrupalı ressamalara siparişler vermiştir. Mesela Fransız ressam olan H. Bertaux, III. Selim ve II. Mahmud'un portrelerini çizmiştir. Bir diğeri, Alman ressam olan W. Reuter'dir. 1897'de İtalyan ressamı Fausto Zonaro'yu saray ressamı olarak atamıştı. 1905'te Zonaro; Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u kuşatmasını ve Meşrutiyet'in ilanından sonra Abdülhamid'in portresini çizmiştir. Padişah, Batı müziğini sevse de alaturka müzikten vazgeçmemiştir. Avrupalılar İstanbul'da piyano mağazaları açmışlardır. Batı tarzı müziğe önem verilmesiyle yerli piyano, 1907'de imal edilmiştir²³¹.

II. Abdülhamid, Yıldız Kütüphanesi'nde olan bir albümden anlaşılacağı üzere İstanbul'da bir kültür projesi yapmayı hedeflemiştir. Bu projeye göre Sultan Ahmet Meydanı'nda bir mimari eser yapılacaktı. Bunun için Fransa'dan şehircilik uzmanları getirilmişti²³². Alexandre Vallauray, Sanayi-i Nefise Mektebinin mimarı ve ilk hocasıdır. Osmanlı mimarisini canlandırmak amacıyla mektebe yeni bir sınıf eklemiş ve uzmanlık için de iki öğrenci Kahire'ye gönderilmiştir. Yıldız Tiyatrosu'nun inşa edilmesi için Viyana'dan planlar getirilmiş ve seçilen plan Vallauray'e uygulatılmıştır²³³.

Bu dönemde bilim ve teknolojiye büyük gelişmeler yaşanır. II. Abdülhamid, 1881'de Osmanlıya ilk telefon, otomobil ve bisiklet getirmiştir²³⁴. Elektrikle çalışan sandalı da getirir. Sultan fotoğraflarla ilgilenmeyi çok severdi. Özel günler ve merasimler olduğunda Yıldız Sarayı'ndan ayrılırdı. Her şeyden haberdar olmak için

²²⁹ Arıevi, *a.g.e.*, s. 142.

²³⁰ Seda Bayındır Uluskan, "II. Abdülhamit'in Sanata ve Sanatçıya Bakışı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XVIII, S. 36, Bahar-2018, s. 8.

²³¹ Ersay Yüksel, *a.g.m.*, ss. 274, 276.

²³² Çolak, *a.g.e.*, s. 223.

²³³ Ersay Yüksel, *a.g.m.*, s. 278

²³⁴ Çolak, *a.g.e.*, s. 227.

fotoğraflardan yararlanırdı. II. Abdülhamid çektiği fotoğraflar üzerinde değerlendirmeler yapardı. Örneğin Elazığ Vilayet Konağının açılışı üzerine çekilen fotoğraflardan yorum yaparak sofra takımlarının zevksiz olduğunu ve binanın daha güzelinin yapılabileceğini söylemiştir²³⁵. En önemli konulardan biri de arkeolojik kazılardır. Arkeolojik kazılar sonucunda eserler ortaya çıkartılıyordu. Bu eserleri yabancıların götürmemesi için Âsâr-ı Âtîka Nizamnamesi getirmiştir. Böylece çıkartılan eserler müzeye aktarılmaktaydı. Osman Hamdi Bey müze için para toplayarak hazırlık yapar. 1893'te Sıpara'da yapılan kazıların masraflarını II. Abdülhamid kendi hazinesinden karşılamıştır²³⁶.

II. Abdülhamid döneminde çevrilmiş olan eserler, Avrupa'nın en büyük filozof, alim ve edebiyatçıların eserleriydi. O, öğrencileri Avrupa'ya göndererek Batılı aydınlardan faydalanmalarını sağladı. Sultan Avrupa'nın bilgisinden değil, sadece düşmanlığından korunmaya çalıştı²³⁷. Yurt dışına gönderilen öğrenciler Batı medeniyetini tanımalı, faydalı bilgileri almalı, gereksiz bilgileri almamalıydı. Böylece ufukları gelişir, yararlı bilgiyi kendi ülkelerine getirirlerse faydalı olurlardı. Ancak zararlı fikirler, büyük felâketlere yol açabilirdi²³⁸. Sultan döneminde eğitim alanında önemli düzenlenmeler yapılmıştı. Ancak öğrenciler, Batı'da olup bitenlerden haberdar olunca alanlarında ülkeye hizmet edeceklerine, siyasete yönelerek padişahı eleştirmeye başladılar²³⁹.

Abdülhamid'e karşı gizli yayın yapılmaya başlandı. Avrupa'da önce Türkçe daha sonra İngilizce, Fransızca, Arapça, Ermenice, Arnavutça gazeteler çıkarıldı²⁴⁰. XIX. yüzyılda basın ve propaganda önemli bir etkiye sahipti. Bu dönemde Bulgaristan propaganda ile Osmanlı Devleti'nden ayrılma sürecine girmişti. Mısır'ın işgali, İngilizlerin propagandalarıyla meşrulaştırılmıştı. Bu olaylarla II. Abdülhamid propagandanın önemini anlamıştı. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu propagandalara cevap verecek merkezi yoktu. Matbuat İdaresi olduğu halde burası devleti savunacak

²³⁵ Engin, *a.g.e.*, ss. 271-272.

²³⁶ Ersay Yüksel, *a.g.m.*, ss. 278-279.

²³⁷ Bozdağ, *a.g.e.*, s. 85.

²³⁸ Çolak, *a.g.e.*, s. 351.

²³⁹ Yelkenci, *a.g.e.*, s. 56.

²⁴⁰ Öztuna, *a.g.e.*, s. 143.

nitelikte değildi. Sultan başa geldikten sonra bazı düzenlemeler yapılmasını istemişti. Bu istek üzerine kendisine 1878’de propagandalara karşı nasıl önlem alınacağına dair bir layiha sunulmuştur. Bu layihaya göre; yabancı devletlerin Osmanlı Devleti hakkında bilgi veren yayınlarının takip edilmesi, yanlış olan haberlerin düzeltilmesi ve mütercimlerden oluşan bir grubun olması gerektiğinden bahsedilmekteydi. İlk başlarda bununla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. 1878’den sonraki dönemde karşı propagandalar için bir grup olmalıydı. Böylece Avrupa basınına takip edip onların yazılarını çeviren mütercimlerden oluşan bir grubun oluşmasına karar verildi²⁴¹. Abdülhamid hem şahsı hem de hükümetinin aleyhindeki yazıların kimler tarafından düzenlediğini öğrenmek istiyordu. Bunun için sefirler, gazetelerde görülen zararlı makaleleri ve haberleri kesip hemen Hariciye Nezaretine göndermekle yükümlüydüler. Sultan yazılan bu yazıların bazılarını ehemmiyet verirdi. Bu eserlerin kimlerin eseri olduğuna ve kimin gazetede bastırıldığının tahkikini emrederdi²⁴². Ancak gazetelerde yayınlanan Osmanlı lehine yazılar için belirli bir ücret ödenirdi. Böylece yabancı hafiyeler ve Avrupa gazetelerine verilen para toplam 2600 altına kadar ulaştı²⁴³.

II. Abdülhamid döneminde gazete sayıları giderek artmaya başlamıştır. 1883’te 54 matbaa varken 1908’de miktar 99 matbaaya ulaşmıştır. Sultan döneminde Türkçe basılan kitapların sayısı dört bini bulmuştur. Bu dönemde aydınlar, daha çok edebiyat ve ilmi konulara ilgi göstermiştir. Bunlardan biri de Ebüzziya Tevfik’tir. Kendisi hem gazeteci hem de edebiyatçı ve yayıncıdır. Kitap, dergi, gazete, kartpostal vb. basmıştır. Otomatik baskı makineleriyle çalışmıştır. İlk matbaacılarıdır. 1887’de “*Rebî Marifet*” adlı almanağı (salname) ilk resimli eseridir²⁴⁴. Ebüzziya Tevfik ile ilgili bir jurnalde, onun İngiltereli olan Sezar Rafael’le sohbet ettiği ve Osmanlı Devlet’i hakkında çeşitli konuşmalar

²⁴¹ Karaca, *a.g.e.*, 2015, s. 328.

²⁴² Salih Münir Paşa, *a.g.e.*, s. 402.

²⁴³ İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 242.

²⁴⁴ Odabaşı, *a.g.e.*, ss. 58-60.

yaptıklarından bahsedilmektedir. Rafael vasıtasıyla İngiltere'ye bazı haberler de göndermiştir²⁴⁵.

Bu tür gelişmeler üzerine Hariciye Nezareti Müsteşarı Artin Dadyan Efendi kontrolünde yabancı basınla ilgili bir heyet oluşturuldu. Fakat bu heyetin başarısız olacağı düşünülerek yerine Abdullah Macit Bey'in yönetiminde Matbuat-ı Ecnebiye İdaresi kuruldu. Amaç, yabancı ülkelerde Osmanlı Devleti hakkında yayınlanan gazete ve dergilerin o ülkelerdeki temsilcilikler aracılığıyla gönderilmesini teminiydi. Matbuat-ı Ecnebiye İdaresi, elde edilen yayınlardaki yazıları tercüme ettikten sonra Sadaret, Dahiliye veya Hariciye Nezareti'ne verdi. Yanlış olan bilgiler Matbuat-ı Ecnebiye İdaresi tarafından düzeltilerek ilgili ülkelerdeki Osmanlı elçiliklerine yayınlattılması için gönderildi. İdarede çalışanların bazıları Ermeni kökenli idi. Ermeni gazeteleri müfettişi Agop Efendi, memurları Yervant Handanyan, Serkis ve Gareth Efendilerdir²⁴⁶. Matbuat-ı Ecnebiye İdaresi, Dahiliye Nezareti'ne bağlıdır. Saraydan emir alır, saray üzerinden hesap sorar ve gazeteler hakkında jurnaller verirdi. Gazetelerde çıkan bütün yazılar, önce Matbuat-ı Ecnebiye İdaresine gönderilirdi. Bu yazılar kontrol edildikten sonra basılabilirdi. İdare, önemli bulduğu yazıları saraya gönderir ya da kendisi götürürdü. Osmanlı Devleti'ne muhalif olan yazılar ise sefaretler tarafından şifreli telgrafla gönderilirdi. Bu gazeteleri başka amaçla getirtip okuyanlar sultana jurnaller verilince ceza alırdı. Bunun dışında gazetelerin geldiği postahaneler tarassud altında tutulur ve postahanedeki çalışanların isimleri her gece sultana verilirdi²⁴⁷. Gelen telgrafnamelerin çok olması nedeniyle mâbeynde çalışan nöbetçi katipler, sabahtan akşama kadar bunları çözmek için çabaladıkları halde yetişiremezlerdi²⁴⁸.

II. Abdülhamid edebiyatçıları, fikir adamları ve alimler, ne zaman faydalı yazılar yazarlarsa yanlarında olacağını söylemiştir. O, sadece aleyhte olan gazetelere karşı idi. Bunun dışında yerli yabancı gazetelere yardım etmiştir. Bu yardımı kendi

²⁴⁵ Kırımî-zâde Mehmed Neş'et Efendi, *Sultan İkinci Abdülhamîd Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkîk Raporları (1891-1893)*, Haz. Raşit Gündoğdu, Kemal Erkan, Ahmet Temiz, 2. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, s. 174.

²⁴⁶ Karaca, *a.g.e.*, 2015, s. 329.

²⁴⁷ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, ss. 161-162.

²⁴⁸ İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 243.

parasıyla yapmıştır²⁴⁹. Macar Türkolog olan Arminius Vambery, Abdülhamid'in elindeki bütün imkanları kullandığını ve bilim, kültür, sağlık vb. her alanda gelişmek için büyük paralar harcadığını söylemiştir. Sultan bütün bunları halkın mutluluğu için yapmıştır²⁵⁰. Avrupa gazetelerinde en çok ehemmiyet verdikleri şunlardır: *Taymis, Temps, Kolnişe Çaytung, Tribuna, Noye Fraye Prese, Viyedemosti*²⁵¹. Bu gazetelerdeki siyasetle ilgili konular günü gününe çevrilirdi. Bunlar içinde cevap verilmesi gerekenlere cevap verilirdi. II. Abdülhamid'in verdiği paralarla *Orient* gazetesi çıkarılmıştır. Bu gazeteyi Nikolayidis Paris'te çıkarmış ve yayınlamaya Berlin'de devam etmiştir²⁵². Osmanlı Devleti hakkında yanlış haberler, genellikle *Daily News* gazetesinde yayınlanmaktaydı. Gazetenin Ermeni kökenli muhabiri Sevasly idi. Gazetede çıkan yazılar uydurmaydı. Bu uydurma haberler *Daily News* gazetesinden alınarak diğer Avrupa gazetelerinde de kullanılıyordu. II. Abdülhamid Han'ın sağlık durumunun çok kötü gittiği ve İstanbul'da büyük olayların meydana geleceğinden bahsedilmekteydi²⁵³. Başka bir haberde ise padişahın İngiliz ordusunu Mısır'dan çıkartmak için hali kalmadığından bahsedilmekteydi²⁵⁴.

Sultan, Avrupa basınında çalışan gazetecileri yanına çekmeye çalışmıştır. Hatta Osmanlı'yı savunan gazetecilere teşekkür edip onlara hediyeler göndermiştir. Yalnız yanlış haberler 1893'ten itibaren gittikçe artmaya başlamıştır. Nedeni ise Ermenilerin ayaklanmaya başlamasıdır. Liberal Parti'de güçlü olan Lord Rosebery, Osmanlı Devleti'ne karşı olan yayınları durdurmak ister. Ancak İngiliz-Ermeni Derneği üzerinde baskı uyguladığı için başarılı olamaz²⁵⁵.

II. Abdülhamid Han yabancı ülkelerin aleyhinde çıkardığı yalan haberler için tedbirler almıştır²⁵⁶. Yabancı gazeteler, Osmanlı Devleti aleyhinde haber yayınladığında bu haberler elçilikler aracılığıyla İstanbul'a iletilirdi²⁵⁷. Gelen

²⁴⁹ Odabaşı, *a.g.e.*, s. 57.

²⁵⁰ Çolak, *a.g.e.*, s. 333.

²⁵¹ İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 242.

²⁵² İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 245.

²⁵³ Karaca, *a.g.e.*, 2015, ss. 329-330.

²⁵⁴ T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Y.EE.*, 116/76, 1309, s. 2.

²⁵⁵ Karaca, *a.g.e.*, 2015, ss. 330-331.

²⁵⁶ Ahmet Türk, *Payitaht: Abdülhamid*, Flipper Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 291.

²⁵⁷ Odabaşı, *a.g.e.*, s. 55.

jurnalden birine göre Kahire’de “*Lö Brogon*” adlı gazetede Fransızca yazılı metin, Kiryakoplo tarafından yayınlanmıştır. 22 Temmuz 1893’te *Lö Brogon* gazetesinin İzmir’de yayımlanan 77. sayısında Mehmed Reşad, zararlı olan kısmı tercümesiyle birlikte Lütü Ağa’ya göndermiştir²⁵⁸. Dışarıdaki elçiler, padişah aleyhinde yazılan bir makaleyi zamanında haber vermezlerse devlete en büyük kötülüğü yapmış gibi olurlardı²⁵⁹.

II. Abdülhamid döneminde gazeteler, dergiler, kitaplar, telgraflar, basın-yayın ve haberleşme araçları, önceden olduğu gibi sansüre tabi tutulmuştur. Kitaplar kontrol edildikten sonra yayınlanmasına izin veriliyordu²⁶⁰. 28 Ağustos 1898’de padişah, İstanbul’daki gazetelerin kişiler hakkında veya başka konularda hoş olmayan yazılar yayınladığını görmüştü. Bu gazeteler uyarıldıkları halde yayın yapmaya devam etmişlerdi. Bunun üzerine gazetelerin birer hafta kapatılacağı ve sorumlusunun da gazete sahibi olacağı bildirilmiştir²⁶¹. Sansüre karşı çıkanlar II. Abdülhamid’in Osmanlı-Rus Savaşı denilen 93 Harbinin çıkmasına, Osmanlı’nın aslana, Rusya’nın ise ayıya benzetilen bir karikatürün *Karagöz* gazetesinde yayımlanmasına ve buna sultanın sebep olduğunu söylemişlerdir. Ancak sultan genç olduğu halde bu savaşın çıkmasına karşıydı. Asıl savaşın çıkmasında Midhat Paşa ve adamları sebep olmuşlardır. Aynı zamanda sultanın tekniğe ve bilime karşı çıktığı, basın ve toplantı hürriyetini kaldırdığını ileri sürmüş ve çeşitli isnatlar yapmışlardır. Bu isnatlara karşılık Abdülhamid şöyle demiştir: “*Hayır ben evhamlı olmamaya dikkat ettiğim kadar gafil olmamaya dikkat ettim. Çünkü gaflet evhamdan da büyük zarar getirir. Avrupa’ya gönderip dünyayı öğrenmelerini sağladığım insanların bazıları kabiliyetsiz çıkıyor, memlekete zararlı fikirlerle dönüyorlardı. Bu câhilane fikirlerini gazetelerde yazmak memleketi alt üst etmek istiyorlardı. Yine bazıları Fransız İhtilali’ni okuyup öğreniyor ve neden koptuğunu araştırmadan halkı ayaklanmaya çağırmayı vatanperverlik sayıyorlardı. İzin vermiyordum. Bu fikirlerine engel oluyordum. ‘Sansür’ işte budur.*” Uluorta yazılan romanlar ve gazetelerdeki yazıların içte rahatsızlık doğuracağı gibi hakkımızda da yanlış

²⁵⁸ Kırımî, *a.g.e.*, s. 274.

²⁵⁹ İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 243.

²⁶⁰ Armağan, *a.g.e.*, s. 122.

²⁶¹ Odabaşı, *a.g.e.*, s. 55.

bilgilendirmelere sebep olacaktı. Gazete ve kitaplar bir milletin yönlendirilmesinde en yetkili araçtır. Bunun için bunların kontrolü devletin en tabii hakkıdır. Tenkit yapılmalıydı ancak yerli ve yabancı basın, halkın zihnini zehirleterek yapmamalıydı. Maârif Nezaretinde 74 üyeden oluşan “ Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti” ile 18 kişiden kurulan bir “Tetkik-i Müellefat Komisyonu” vardır. Bunlar Sultanın iradesiyle oluşturulmuştur. Aynı zamanda yabancı ülkelerden gelen kitaplar gümrüklerde tetkik edilir, girip girmeyeceklerini aynı heyet kararlaştırırdı. Hariciye Nezaretine bağlı bir komisyonda yabancı gazeteleri tetkik edilmekteydi. Sansür yönetmeliği şunlardı:

- Öncelikle üretilen ürünlerinin durumu, ziraat, ticaret ve sanayinin ilerlemesi ve sultanın sağlığı hakkında haber verilecektir.
- Maârifçe “Tetkik-i Müellefat Komisyonu” eserlerin ahlaki bakımından aykırı olup olmadığına karar verecektir.
- Şahsiyet zedelemeğe asla meydan verilmeyecektir. Bir mutasarrıfın veya valinin rüşvet, hırsız ya da adam öldürme gibi doğruluğunun ispatı zor olacağı gibi fitneye sebep olacağı için bunlar yayınlanmayacaktır.
- Vilâyet ahalisinin kişi veya toplumdandan veya padişahattan şikayetleri mahkemelere intikal ettirilecek ve yayımlanmayacak.
- Yabancı padişahlar aleyhine haber ve yazı yayımlanmayacak.
- Uzun edebiyat ve yazılara yer verilmeyecektir.

Her akşam Sansür Müdürü Hıfzı Bey ertesi gün çıkacak olan gazeteleri okurdu. Böylece *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah*, *Akşam* ve *Tarik* gazeteleri çıkardı. *Malûmat*, *Servetifünun*, *Resimli Gazete*, *Mektep*, *Irtika*, *Gayret*, *Nilüfer (Bursa)*, *Mütalaa (Selanik)* tam gazeteler olarak gelirdi. Hıfzı Bey'den sonra başkanlığına alim olan Hacı Zihni Efendi getirilmiştir²⁶².

2.2. Abdülhamid Han'ın Kitaba Olan İlgisi

Onca devlet meşgalesi arasında sultan, romana niçin yönelmiştir? II. Abdülhamid, “*Gündüzleri beni meşgul eden işlerin ağırlığından kurtulmak, zihnimi*

²⁶² Talay, a.g.e., ss. 233-235.

başka taraflara sevk edip düşüncelerimi def etmek ve rahat uyuyabilmek için her gece odamda kitap okutuyorum. Okuttuğum eserler ciddi olursa, büsbütün uyukum kaçıyor. Onun için bir takım romanlar tercüme ettiriyorum” demiştir. O, bu bilgilere şunları da ilave eder: *“Küçüklüğümde dadım bana ninni söylerdi. Şimdi de okunan kitaplar aynı tesiri yapıyor. Esasen yarı dinliyor, yarı dinlemeden uykuya dalıyorum. İşte benim uyku ilâcım budur”* demiştir²⁶³. Sultan, okuduğu eserlerden de yararlanmıştı. Hatta İngiliz ajanı Arminius Vambery’i²⁶⁴ sultan için *“Kendisinin entrika çevirmekteki ustalığına olan inancı dolayısı ile sorunlardan hiç de kaçmadığı bir gerçektir.”* demiştir²⁶⁵.

II. Abdülhamid Han cinayet romanlarına meraklıydı. Sultan odasına gidince kendisine kitap okunmasını isterdi. Yatak odasına gittikten sonra bazen bir koltuğa oturur bazen de karyolasına girerdi. Bir paravan arkasında, güvenilir bir emektar veya musahip tarafından kendisine tarih ve cinayet romanları okunurdu. Okuma padişahın uykusu gelinceye kadar devam ederdi²⁶⁶. Sultan “kâfi” deyince musahip dışarıya sessizce çıkardı²⁶⁷. Kitap okuyan gittikten sonra burada bulunan kalfa, padişahın yatağının olduğu yerin kapı tarafında yatardı. Ancak uyumayıp sabaha kadar beklerdi. Hünkâr sofasında yedi-sekiz kalfa daha nöbet tutarlardı²⁶⁸. Bu görevi padişahın güvenini kazanmış olan gidiş müdürü²⁶⁹ Sansar Hacı Mahmud Efendi yapardı²⁷⁰. Bunun dışında sultan uykusuz kaldığı günlerde Esvapçıbaşı²⁷¹ İsmet Bey de bu görevi yapmaktaydı²⁷². Önemli olan kitapları, Mâbeynci Emin Bey gündüzleri

²⁶³ Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid*, 14. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 36.

²⁶⁴ Arminius Vambery, aslen Yahudi idi. O, güçlü hafızası ve dil öğrenmedeki üstün yeteneği sayesinde daha yirmi yaşına gelmeden on altı dil konuşup on ikisinde yazabilmektedir. Şarkiyat ve Türkoloji alanında çalışmalarıyla şöhret yapmıştır. Vambery, seyyah, kâşif, derviş, öğretim üyesi, yazar, devletlerarası arabulucu, casus gibi bir çok kimliği vardır.

²⁶⁵ Talay, *a.g.e.*, s. 56.

²⁶⁶ İrtem, *a.g.e.*, 2003, s. 73.

²⁶⁷ Arievi, *a.g.e.*, s. 35.

²⁶⁸ İrtem, *a.g.e.*, 2003, s. 73.

²⁶⁹ Gidiş Müdürü: Padişahın araba veya atla bir tarafa azimetinde buna ait tertibat ile meşgul olan makamdır.

²⁷⁰ Osman Doğan, “On Dört Sene Sultana Başkâtiplik Yapan Tahsin Paşa Anlatıyor...: “Yıldız Sarayına Nasıl Alındım?”, *Uzakları Görebilen Hükümdar Sultan İkinci Abdülhamid Han*, Edt. Osman Doğan-Selman Soydemir, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2018, s. 43.

²⁷¹ Esvapçıbaşı: Padişahın ve saraydakilerin giyim işleriyle görevli olan esvapçıların başı, seresvâbi.

²⁷² Yervant Odyan, *Sultan Abdülhamid ve Sherlock Holmes*, Eftalya Kitap Yediveren Yayınları, İstanbul, 2018, s. 124.

okutup hazırlardı. Emin Bey, sultan çalıştığı anda yanında bulunurdu²⁷³. Daha sonra Doktor İzzet Bey'le şifre katibi Asım Bey de bu göreve alınmıştır. İkinci esvapçı İlyas, nedimlerinden Lûtfi Ağa da bazen bu hizmeti yapardı²⁷⁴.

Sultan, Batı hakkında bilgi sahibi olmak için sarayda mütercim odası kurmuştur. Türk, Ermeni, Rum birçok mütercime yabancı gazeteler ve polisiye romanları çevirtmiştir²⁷⁵. Bu mütercim odasına tayin edilenlerin unvanları “Mâbeyn-i Hümâyun Mütercimi” idi. Burada görev alan kişiler şunlardır: Sadrazam Hakkı Paşa, Rûsumat Müdürü Sırrı Bey, Hariciye Tercüme Kalemi Müdürü Nişan ve Sefer Efendi. Bunların en önemli vazifeleri, yabancı ülkelerdeki önemli polisiye romanları tercüme etmektir²⁷⁶. Bazen bu romanları çevirmeye bir mütercim yetmediği için iki mütercim sabahtan akşama kadar bir eseri çevirirlerdi²⁷⁷.

Mütercimlere parayla kitaplar tercüme ettirilmiştir²⁷⁸. Örneğin: “*Senyör Oteli*” adlı eserin tercümesini “Kitâbçı Karabet” yapmıştır. Bu romanın 90, 91’inci sayfasının ücreti 160 kuruş ve 98-103 sayfasına kadar yani 6 sayfanın ücreti de 460 kuruş olarak kendisine verilmiştir²⁷⁹. Tercüme edilen kitaplar el yazısı ile yazılmıştır. Bu kitapların çoğu İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde, bazıları T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde ve Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğünde bulunmaktadır.

Sultanın en tercih ettiği Fransız yazarlar şunlardır: Emil, Rişbor, Fesaviye, Montepen, Döteril, Ponson, Gabriyor, Julmari. Bu yazarların hemen hemen bütün eserlerini tercüme ettirmiştir. Uykusu gelmediği günlerde bu romanları dinlerdi²⁸⁰. Abdülhamid’in en çok sevdiği kitaplar polisiye romanlar, seyahatnameler ve cinayet romanlarıdır²⁸¹. Polisiye romanına daha çok merak sarması dedektiflere duyulan

²⁷³ Ayşe Osmanoğlu, *ag.e.*, s. 36.

²⁷⁴ İrtem, *ag.e.*, 2003, s. 73.

²⁷⁵ Üyepazarcı, *ag.e.*, 1997, s. 68.

²⁷⁶ Tahsin Paşa, *ag.e.*, s. 15.

²⁷⁷ Odyan, *ag.e.*, s. 124.

²⁷⁸ İrtem, *ag.e.*, 2003, s. 74.

²⁷⁹ BOA, *Y.PRK. SGE*, 7/15, 1313, ss. 2-3, (Bkz. Ek 16.).

²⁸⁰ Odyan, *ag.e.*, s. 123.

²⁸¹ Tahsin Paşa, *ag.e.*, s. 15.

ihtiyaçla izah edilmektedir²⁸². Bazı eserlerde Abdülhamid Han'ın çevirttiği polisiye romanların altı bin adet olduğu anlatılmaktadır²⁸³. “*Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*” adlı eserde ise bu polisiye romanların iki ile beş bin arasında olduğu söylenilmektedir²⁸⁴. Bunlar sadece polisiye roman değildir. Aralarında hatırat, seyahatname, hikâye, coğrafya vb. kitaplar da yer almaktadır.

Osman Nuri, padişahın kitap ile ilgili yönünü şöyle ifade etmektedir: “*Abdülhamid öğle yemeğinden sonra kütüphanelerini ziyaret ederdi. Abdülhamid'in dört kütüphanesi vardır. Bunlardan bir tanesi Devlet-i Osmaniye hakkında elsine-i²⁸⁵ muhtelif²⁸⁶ üzere yazılmış eser ile mâlâmaldır²⁸⁷. Bu eser meyanında²⁸⁸ el yazısı birçok kitaplarda mevcut olup hak telifi verilerek mubâyaa²⁸⁹ ve tab²⁹⁰ ve neşri men' edilmiş olduğundan bu kitaplar Yıldız Kütüphanesi'nden başka hiçbir yerde bulunmaz. Türkçe ve Arapça yazılmış eser oldukça muntazam surette tertip edilmiş ve numrolu gözlemlere yatırılmış olarak dizilmiştir. Abdülhamid'in kitapçıları Türkçe ve Arapçadan başka lisana vakıf olmadıklarından elsine-i ecnebiye üzere intişar²⁹¹ etmiş eser muntazam bir tasnif görmemiştir. Kütüphanelerin en büyüğü kısmen kârgir²⁹², kısmen ahşap olarak bina edilmiştir. Burada bulunan eserin mecmu'ı on bin kadardır. Bunların bir çoğu musavver²⁹³ ve gayet zarif surette teclid²⁹⁴ edilmiştir. Kütüphanelerde müteaddid²⁹⁵ kitapçılar ve otuz kadar memur hademe müstahdem²⁹⁶ idi.*

²⁸² Arıevi, *a.g.e.*, s. 35.

²⁸³ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, s. 68.

²⁸⁴ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 184.

²⁸⁵ Elsine: Diller, insanlar.

²⁸⁶ Muhtelif: Farklı çeşitli, çeşit çeşit, türlü.

²⁸⁷ Mâlâmal: Ağzına kadar dolu, dopdolu, lebâlep.

²⁸⁸ Meyan: Bir şeyin ortası, vasat.

²⁸⁹ Mubâyaa: Satın alma, iştirâ.

²⁹⁰ Tab': Kitap, dergi vb. basma.

²⁹¹ İntişar: Yayımlanma, neşredilme.

²⁹² Kârgir: Taş veya tuğladan yapılmış (yapı).

²⁹³ Musavver: Bir şekle, bir biçime konulmuş, şekil ve sûret verilmiş.

²⁹⁴ Teclid: Kitaba cilt yapma, yaptırma, ciltleme, ciltletme.

²⁹⁵ Müteaddid: Çok sayıda birçok.

²⁹⁶ Müstahdem: Hizmetli, hademe.

Abdülhamid kütüphanede hergün iki üç saat kadar oturur, burasını o kadar severdi ki huzura girecek vükelâyı²⁹⁷ ve saray memurlarını bile bazen burada kabul ederdi. Öğleden bir saat sonra haremdeki odasına çekilir. Bir buçuk saat kadar uyur. En sadık musahiplerinden biri bu esnada kapının önünde beklerdi. İşte Abdülhamid'in rahat rahat uyuduğu uyku hemen bundan ibarettir. Çünkü geceleri geç vakte kadar çalışır, ondan sonra da uykusu pek nadir gelirdi. Bu bir buçuk saatlik rahat ve emin uykudan sonra mesâlih²⁹⁸ devletle bila fazla iştigale²⁹⁹ başlar. Bu meşguliyet ikindi üzeri başlayıp gece saat sekize kadar devam ederdi³⁰⁰.

Aydın Talay padişahın kütüphanesinde on bin kitap olduğunu söyler³⁰¹. Süleyman Kâni ise on bine yakın olan bu kitapların çoğunun resimli ve ciltlenmiş olduğunu anlatır. Bunlar dışında birçok el yazması kıymetli eser bulunmaktadır³⁰². Yalnız II. Abdülhamid'in kütüphanesinde bulunan kitap miktarı on bin değildir. Bu miktarın çok üzerindedir.

“*Tanin*” gazetesinde II. Abdülhamid'in kütüphanesinde yirmi beş bin ciltli kitap olduğu yazılmıştır. Sultanın hasmı ve dönemin tanığı olarak gazetenin ifadesi önemlidir. Kütüphanede bulunan kitapların çoğu Fransızca'dır. İçlerinde *Goro'nun Hatırat'ı* da bulunmaktadır. Bu kütüphane Yıldız Sarayı'nın en düzenli yeri idi. Kütüphanede Ebuzziya Tefik Bey'in hanesinden alınan evrak da bulunuyordu³⁰³. Sultan okuyup araştırmayı çok seviyordu. Her işi en ince ayrıntısına kadar öğrenirdi³⁰⁴. Padişah günde 15-16 saat düzenli olarak kütüphanesinde çalışırdı³⁰⁵.

“*Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*” adlı esere göre de II. Abdülhamid'in kütüphanesi dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Yabancı dillerde Türkiye ile ilgili yazılmış eserler, gazeteler, roman ve hikâyeler, coğrafya ve seyahatnamelerdir.

²⁹⁷ Vükelâ: Vekiller.

²⁹⁸ Mesâlih: İşler.

²⁹⁹ İştigal: Uğraşma, meşgul olma.

³⁰⁰ Osman Nuri, *Abdülhamid Sâni ve Devri Saltanatı*, C. II, İstanbul, 1327, ss. 479-480.

³⁰¹ Talay, *a.g.e.*, s. 57.

³⁰² İrtem, *a.g.e.*, 2003, s. 76.

³⁰³ Hüseyin Cahid, “Yıldız'ı Ziyaret”, *a.g.g.*, s. 3.

³⁰⁴ Talay, *a.g.e.*, s. 57.

³⁰⁵ Çolak, *a.g.e.*, s. 19.

1. Yabancı dillerde Türkiye ile ilgili yazılmış eserler: Bu bölümde el yazısı ile yazılmış çok kitap vardır. Bunlar özel olarak çevirilmiş ve tek nüshadır. Basılması ve dağıtılması yasak olan kitaplardır.
2. Gazeteler: Avrupa’da çıkan bütün önemli gazetelere kütüphane abone idi. Neticede süreli yayın koleksiyonu zengindi.
3. Roman ve Hikâyeler: Saray için altı bin kitabı özel olarak çevirtmişti. Bu romanlar haremde de okunur ve kütüphaneye teslim edilirdi. Arthur Conan Doyle ve Carmen Sylva’nın eserleri burada yer almaktadır. Bu eserler Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir.
4. Coğrafya ve Seyahatnameler: II. Abdülhamid bu eserleri okuyarak dünyayı tanımış ve takip etmiştir³⁰⁶.

II. Abdülhamid zamanında gazeteler okunduktan ve kontrol edildikten sonra üzerine “Görölmüştür” diye yazılırdı³⁰⁷. Kitaplar da okunduktan sonra el yazısıyla kitabın üzerine “Okunmuştur” diye yazılmıştır³⁰⁸.

II. Abdülhamid’e göre kendisini hayran bırakan yazar, İngiliz Arthur Conan Doyle’dur³⁰⁹. Doyle İskoçya’nın Edinburgh şehrinde doğmuştur. Önce doktorluk yapmış daha sonra kendini edebiyata vermiştir. 60 tane eser yayınlanmıştır. Bunlardan 56 tanesi öyküdür. Diğer dördü ise romandır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

1. *Dörtlerin Parolası (The Sign of The Four)*
2. *Kızıl Leke (A Study in Scarlet)*
3. *Baskerviller’in Köpeği (The Hound of Baskervilles)*
4. *Korku Vadisi (The Valley Of Vear)*

Bazı kurgu eserleri de şunlardır:

1. *Son Selamı (His Last Bow)*
2. *Sherlock Holmes’un Anıları (The Memoirs of Sherlock Holmes)*

³⁰⁶ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, ss. 184-185.

³⁰⁷ Armağan, *a.g.e.*, s. 122.

³⁰⁸ Louis Léon Théodore Gosselin, *Meşhûr Haydûd Monöz’ün (Moneuse) Tercüme-i Hâli*, Çev. Fuyye, KYEBM, No:123, 1908, s. 1, (Bkz. Ek 1.).

³⁰⁹ Odyan, *a.g.e.*, s. 124.

3. *Sherlock Holmes'un Dosyaları (The Case Book of Sherlock Holmes)*
4. *Sherlock Holmes'un Dönüşü (The Return of Sherlock Holmes)*
5. *Sherlock Holmes'un Maceraları (The Adventures of Sherlock Holmes).*

Doyle'un bütün öyküleri bu beş dizide toplanmıştır³¹⁰. Sultan, geceleri Arsen Lüpen ve Şerlok Holmes'in serüvenlerini tüyleri ürperek dinlerdi³¹¹. Arthur Conan Doyle'un "*Sherlock Holmes*" adlı eseri Abdülhamid'in dikkatini çekmiştir. Sherlock Holmes, önemsiz gibi gözükken olaylardan yola çıkıp, küçük ayrıntılardan iz sürerek sonuca varan biridir. Sultan, Sherlock Holmes'e hayran kalmıştır³¹². Bu yüzden Abdülhamid, Conan Doyle'un eserlerini tercüme ettirmiştir. Odyan Efendi, kitabında hiçbir kaynak göstermeden 1904'te sultanın Conan Doyle'u davet ettiğini söyler. Ancak padişah Doyle'u oyalayıp görüşmeden geri gönderir. Nedeni, padişaha gelen bir jurnaldır. Ermeni yazarın verdiği bilgiye göre: "*Kabul sırasında Padişah'ın Sarayı'nu iyice inceleyip yeni bir eserinde konu olarak kullanmayı düşündüğünü, bunu dostlarına söyleyip hatta editörü ile bu yeni eser için anlaşma yaptığını*" söylemiştir. II. Abdülhamid bu tavırdan hoşlanmayıp görüşmeyi kabul etmemiştir. Başka bir konu ise 1907'de Doyle ve eşinin İstanbul'a gelişidir. Bu rivayete göre de padişah, ramazan olduğu için onları kabul etmemiştir. Ancak kendisine selam yollayarak bütün eserlerini okuduğunu söylemiştir³¹³. Abdülhamid, Doyle'u 1907'de mecîdiye nişanı ile taltif etmiştir³¹⁴. Sultan 1909'da ise Doyle'un karısına şefkat nişanı tevcih etmiştir³¹⁵.

II. Abdülhamid Han gazetelerde yayımlanan romanları takip ederdi. Bunları düzenli olarak okuttururdu³¹⁶. Sultan sürgün edildiğinde odasında torbalar bulunmuştur. Bu mühürlü torbaların içinde kitaplar bulunmaktadır. Onun dışında odasının her yerinde eserler bulunmuştur. *Siper-i Sâika-i Hürriyet* gazetesi Abdülhamid hakkında şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "*eşya arasında bulunan romanlar hakan mahlûkun tabi' hunhârâne en büyük bir delil teşkil eder. Kasa*

³¹⁰ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, ss. 39, 41.

³¹¹ Georgeon, *a.g.e.*, s. 193.

³¹² Odyan, *a.g.e.*, s. 124.

³¹³ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, ss. 70-71.

³¹⁴ BOA, *HR.SFR.3.*, 577/72, 1907, s. 1, (Bkz. Ek 13.).

³¹⁵ BOA, *HR.SFR.3.*, 605/1, 1909, s. 1, (Bkz. Ek 14.).

³¹⁶ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 162.

odasında Fransızcadan mütercim ve el yazısı ile muharrer (Ölüm Tuzağı) isminde bir roman ve yatak odasında (Bir Câninin Son Günü) isminde diğer bir roman bulunmuştur”³¹⁷.

Adülhamid’in en sevdiği yazarlardan biri Ahmet Mithat Efendi’dir. Ahmet Mithat Efendi roman, hikâye ve makaleler yazmıştır. Abdülhamid’e göre Ahmet Mithat Efendi, insanların yararı için durmadan çalışan bir insandır³¹⁸. Yerli yazarların yetmediği yerde çeviri çalışmaları devam ettirilmektedir.

³¹⁷ Ahmed Cevad-Giridi, *a.g.g.*, s. 2.

³¹⁸ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 163.

Tablo 1. Tercüme Edilerek Verilen Romanlar ve Satın Alınan Risâlelerin İsimleri

Para Miktarı Kuruş (guruş)	
800	Yazı verilmekte bulunan cüz iki hattat ücreti
2835	Fransızcadan tercüme ettirilen Tunçtan Kızlar (Xavier de Montepin, 1892) adlı romanın tercüme ücreti forma ³¹⁹ 95 beher ³²⁰ forması 35
200	Fransızca bir risâle tercümesi ücreti fi: 14/81 mukaddem dört yüz doksan guruş teslim
140	Üç aded levha tezhibi
Toplam 3975	
30	Hemşire An (Paul de Kock, 1889) aded 1 Namık Kemal aded 1
13	Ferdâne Hânım, İki Öksüz Evladlar, Hazan
820	Zavallılar, Talihsiz Familya, Kerem ile Aslı
730	Maskeli Adam, Kanun-ı Aşk, Evreni
1120	Yer Altında Seyâhat (Jules Verne, 1892) aded 4, Buzlar İçinde Yanardağ aded 5, Çirkin Kız (H. İrfan, 1891) aded 2
32	Meç Arkadaşları (Ponson de Terrail) aded 32
43	Divânenin Takriri aded: 18 fi: 40 Bir Kontun Cinâyeti aded: 16 fi: 40 Meçhûl Bir Gemi aded: 9 fi: 40
17	Fransuvâ Jozef Arzı aded: 10 fi: 40 İnhimak aded: 13 fi: 20 Kolon Rober aded: 1 fi: 20
45	Bikes aded: 20 fi: 60 Kapudan Hatermin Seyâhati aded: 8 fi: 50 Zavallı Klotild (Markiz Marie-Gabriel Jules, 1891) aded: 1 fi: 40
620	Müşâhedât aded: 2 fi: 60 İki Sevdâ aded: 1 fi: 40 Büyük Vâlîde aded: 5 fi: 20
520	Kamer Etrâfında Seyâhat aded: 1 fi: 40 Misâfirhâne aded: 2 fi: 40 Bir Kâdımın İntikâmı aded: 2 fi: 40
14	Elmaspâre (Jules Verne, 1891) aded: 4 fi: 40 Lügat-ı İlmiye ve Fenniye aded: 5 fi 60 Câni-i Meşhûr aded: 3 fi: 40
20	Müntehibü'l-Bahrî aded: 1
32	Piyasada Bir Çiçek (Xavier de Montepin) aded: 7 fi: 40 Ufak Romanlar aded: 10 fi: 40 Nâdide aded: 20 fi: 30
1020	San'atkâr Nâmusu aded: 6 fi: 60 Savende (a) Korsanları Aded: 2 fi: 30
90	Tercüme için kâğıd tob: 1
Toplam 436120	

³¹⁹ Forma: Basılı kitapların bir tabaka kâğıt üzerine basılan on altı sayfalık parçası.

³²⁰ Beher: Her biri.

22 Mart 1307, 30 Mayıs 1307 senesinde Teşrifât-ı Hümâyun Müdürü olan Hacı Mahmud Efendi'ye tercüme ettirilerek verilen roman ve her gün satın alınarak teslim olunan risâlelerin isimlerini açıklayan defter, tercüme faaliyetinin mahiyeti hakkında fikir vermektedir³²¹. Tablodaki eserlerin yazarları tespit edilirken Erol Üyepazarcı'nın “*Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler: Türkiye’de Popüler Romanın İlk Yüzyılının Öyküsü (1875-1975)*” adlı eserinden yararlanmıştır³²².

Abdülhamid'in çevirttiği kitaplar sadece onun kütüphanesinde bulunmaktaydı. 31 Mart Vakası'ndan sonra tahttan indirildiği sırada kütüphanesi yağmalanmıştır³²³. Ayşe Ersay Yüksel, makalesinde Yıldız yağması sonucunda Yıldız Sarayı'ndan gelen el yazması eserlerin çok azının İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde olduğunu söylemektedir³²⁴. Ancak araştırmalar sonucunda el yazısı ile yazılmış olan bu eserlerin çoğunun İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunduğu anlaşılmıştır.

2.3. II. Abdülhamid Han'ın Tercümesini Yaptırdığı Kitaplar

II. Abdülhamid yerli ve yabancı ciddi kaynakları tetkik etmeğe meraklıydı. Sultan vaktinin çoğunu okuyup araştırmakla geçirir ve edebi eserler de yazdırır ve bu konuda gayret edenlere de yardım ederdi. Beydeba adlı yazarın “*Kelile ve Dimne*” adlı eserini, Arapça “*Envan-ül Süheylî*” adlı aslından çocuklar için güzel ve düşündürücü hikayelerle dolu olduğundan tercüme ettirmiştir³²⁵.

II. Abdülhamid Han'ın, kitaplara ilgisi, dikkat çekici düzeydedir. Çevirttiği eserlerin muhtevâsından bu anlaşılmaktadır. II. Abdülhamid, Arthur Conan Doyle'un eserlerini yakından takip etmiş ve hemen hemen bütün eserlerini okutmuştur. Bunun

³²¹ BOA, *Y.PRK.HH.*, 24/42, 1308, s. 1, (Bkz. Ek 15.).

³²² Erol Üyepazarcı, *Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler: Türkiye’de Popüler Romanın İlk Yüzyılının Öyküsü (1875-1975)*, 1. Baskı, C. I, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 217-222.

³²³ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, s. 68.

³²⁴ Ersay Yüksel, *a.g.m.*, s. 282.

³²⁵ Talay, *a.g.e.*, s. 229.

dışında takip ettiği diğer yazarlar şunlardır: Xavier de Montepin, Marinony, Fortune de Buva Goya, Pierre Zaccone, Nick Carter ve Auguste Teryoye.

II. Abdülhamid, polisiye romanlardan 1103, hatırat ve seyahat yazılarından 313, hikâye-tiyatro 91, coğrafya 56, hikâye 12, tarih 15, hukuk davaları 6, din 2, gazete kupürleri 1, biyografi 4, eğitim 2, fotoğrafçılık 1, tıp 2, kavanin; idare 1, sosyoloji 1, komedi oyundan 1 adet kitap çevirtmiştir. Yıldız Kütüphanesi'nden, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ne aktarılan eserler arasında 5 tane Türk şiiri de vardır. Bu kitapların isimleri de listede yer almaktadır.

2.3.1. Polisiye Romanlar

Polisiye romanlara, dünyanın her tarafında ilgi duyulmaktadır. Baskı sayısı itibarıyla, polisiye romanlardan önce İncil ve Mao'nun "*Kırmızı Kitap*" adlı eseri gelir. Bunlardan sonra en çok satılan kitaplar polisiye romanlardır³²⁶.

Polisiye romanlar şüphe, gerilim ve suç gibi adlarla da karşımıza çıkar. Polisiye romanlarda işlenen bir cinayet ve cinayeti ortaya çıkaran bir dedektif bulunmaktadır³²⁷. Edgar Allen Poe'nun polisiye öykülerinden olan "*Morg Sokağı'nda Cinayet*" adlı eseri, polisiye öykülerin ilkidir. Bu kitapta dünyanın ilk hayal ürünü olan dedektifi oluşturulur. Bu dedektifin ismi C. Auguste Dupin'dir. Dedektif, olayları mantık yürüterek çözmeye başlar. Poe eserde Dupin'in kişiliğini hem amatör olarak ortaya çıkartmış hem de bilinmeyen anlatıcı ile arasında işbirliği sağlamıştır. Böylece "dehânın değerlendirilmesini" oluşturmuştur. Poe'nun kullandığı bu yöntemi daha sonra Arthur Conan Doyle, Agatha Christie vd. kullanmaya başlayacaktır.

Poe, ilk defa çözümlene yöntemini de ortaya koymuştur. Polisiye romana en çok yaklaşan iki yazar Eugene Sue ve Ponson de Terrail'dir. Polisiye romanlarda Poe, yedi aşamayı takip eder. Bunlar: problem, ilk çözüm, düğüm, karışıklık dönemi, ilk pırıltı, çözüm ve açıklamadır. Bu aşamalarla olayı çözer. Arthur Conan Doyle'un

³²⁶ Üyepazarcı, a.g.e., 1997, s. 8.

³²⁷ Mustafa Aydemir, "Tarihsel Bir Polisiye Roman: İstanbul Hatırası", *Turkish Studies*, S. 7/3, Ankara, Yaz 2012, s. 352.

eserinde de bir hafiye vardır. Bu hafiye Sherlock Holmes'dir. Olaylar farklı şekilde gelir onu bulur. Holmes olayları dinler, soruşturur ve gözlemlemek için de olay yerine gider. Daha sonra katilin peşine düşüp onu yakalar. Gaboriau ve Poe'nun eserlerinin aksine Doyle'un eserlerinde cinayet, daha olup bitmemiştir. Amacı cinayeti önlemeye yöneliktir³²⁸. II. Abdülhamid de, döneminde olaylar ve suikastlar sürekli yaşandığı için bu olaylar daha bitmeden anlamaya çalışmış olabilir. Bu yönelişinde, Arthur Conan Doyle'un bütün eserlerini okumasının etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Polisiye romanların kurucuları şunlardır: Edgar Allan Poe (1809-1849), Emile Gaboriau (1832-1873), Arhur Conan Doyle (1859-1930), Maurice Leblanc (1864-1941), Gaston Leroux (1868-1927), Marcel Allain (1885-1969) ve Pierre Souvestre (1874-1914)'dir³²⁹.

II. Abdülhamid Han'ın okuduğu veya okuttuğu eserlerin sıralaması şu şekildedir: yazar, eser, mütercim, el yazısı, lisan ve tarih.

1. Marie Navery, *7 Numaralı Oda*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³³⁰.
2. Xavier de Montepin (1823-1902), *13 Numaralı Kira Arabası*, Rik'a, Fransızca³³¹.
3. Arthur Grift, *99 Numaralı Oda*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce³³².
4. Yazarı Bulunamadı, *189 Numaralı Banknot*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³³³.
5. Jules Mary, *303 Numaralı Vagon*, Mütercim Edhem, Rik'a, İngilizce³³⁴.
6. Kont Alfred, *6431 Numaralı Arabada Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca³³⁵.
7. Y. B., *Adalet Muavini*, Rik'a³³⁶.

³²⁸ Üyepazarcı, a.g.e., 1997, ss. 22-25.

³²⁹ Üyepazarcı, a.g.e., 1997, ss. 37-53.

³³⁰ Marie Navery, *7 Numaralı Oda*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07738.

³³¹ Xavier de Montepin, *13 Numaralı Kira Arabası*, İÜNEK, DN: TY 07668.

³³² Arthur Grift, *99 Numaralı Oda*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07991.

³³³ Y. B., *189 Numaralı Banknot*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08661.

³³⁴ Jules Mary, *303 Numaralı Vagon*, Çev. Edhem, İÜNEK, DN: TY 07439.

³³⁵ Kont Alfred, *6431 Numaralı Arabada Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08456.

8. 1. Y. B., *Adliye Faciaları*, Mütercim Rıza, Rik'a³³⁷.
2. Y. B., *Adliye Faciaları*, Mütercim Rıza, Rik'a³³⁸.
9. Y. B., *Adliyenin Bir Hatası*, Mütercim Boğos, Rik'a³³⁹.
10. Y. B., *Ağreb-i Garaibden Bir Gaybubet Tahkikatı*, Mütercim Boğos, Rik'a³⁴⁰.
11. Y. B., *Ah Zengin Olsaydım*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1310/R. (1894/M.)³⁴¹.
12. Arthur Arnold, *Aile Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁴².
13. Noel La Blonde, *Aile Faciaları*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁴³.
14. Teo von Glankenze, *Alçak Bir Bankerin Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca³⁴⁴.
15. Y. B., *Altın Blok*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁴⁵.
16. Y. B., *Altın Göz*, Rik'a³⁴⁶.
17. Ezvald Feridburg, *Altının Kasrı*, C. I-II, Rik'a³⁴⁷.
18. Poul Vertiyer, *Altın İğne*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁴⁸.
19. Y. B., *Altın İntikamı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁴⁹.
20. Y. B., *Altın Makas*, Mütercim Rıza, Rik'a³⁵⁰.
21. Pierre Zaccone, *Amele Cemiyeti Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a³⁵¹.
22. Lovy Lenevar, *Amerika Çölleri'nin Esrarı*, Mütercim Şemseddin, Rik'a, 1303³⁵².

³³⁶ Y. B., *Adalet Muavini*, İÜNEK, DN: TY 08551.

³³⁷ Y. B., *Adliye Faciaları*, Çev. Rıza, İÜNEK DN: TY 07476.

³³⁸ BOA, *Y.EE.*, 143/46.

³³⁹ Y. B., *Adliyenin Bir Hatası*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08348.

³⁴⁰ Y. B., *Ağreb-i Garaibden Bir Gaybubet Tahkikatı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08617.

³⁴¹ Y. B., *Ah Zengin Olsaydım*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07664.

³⁴² Arthur Arnold, *Aile Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04286-TY 04287, TY 07827.

³⁴³ Noel La Blonde, *Aile Faciaları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08620.

³⁴⁴ Teo von Glankenze, *Alçak Bir Bankerin Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08100.

³⁴⁵ Y. B., *Altın Blok*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08270.

³⁴⁶ Y. B., *Altın Göz*, İÜNEK, DN: TY 08017.

³⁴⁷ Ezvald Feridburg, *Altının Kasrı*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08220- TY 08221.

³⁴⁸ Poul Vertiyer, *Altın İğne*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08587.

³⁴⁹ Y. B., *Altın İntikamı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08824.

³⁵⁰ Y. B., *Altın Makas*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08209.

³⁵¹ Pierre Zaccone, *Amele Cemiyeti Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07613.

³⁵² Lovy Lenevar, *Amerika Çölleri'nin Esrarı*, Çev. Şemseddin, İÜNEK, DN: TY 07430, TY 07435, 1303.

23. Marmontel, *Amerika'da İspanyalıların Mezalimi*, Mütercim Boğos, Rik'a, Amerikan³⁵³.
24. Y. B., *Amerikalı Bir Zengin*, C. I-II, Rik'a³⁵⁴.
25. Kuvil Davis, *Amerikalı Dul Bir Kadın*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce³⁵⁵.
26. Charles Cnick, *Amerikalılar ve Vahşiler*, Rik'a³⁵⁶.
27. Nick Carter, *Amerikalı Meşhur Hafiyeye*, Mütercim Rıza, Rik'a, Amerikan³⁵⁷.
28. Nick Carter, *Amerikalı Meşhur Tahkik Memuru*, Mütercim Rıza, Rik'a³⁵⁸.
29. Y. B., *Amerikalı Polis Hafiyesi Tom'un Sergüzeştləri*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce³⁵⁹.
30. Y. B., *Amerika-yı Cenubî Korsanları*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁶⁰.
31. Y. B., *Anarşistlik ve Anarşistler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁶¹.
32. Y. B., *Anarşist Salvan*, Mütercim Hikmet, Rik'a³⁶².
33. Jules Verne (1828-1905), *Antil Adaları Yolcuları*, C. I-V, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce³⁶³.
34. Y. B., *Antoni'nin Cani Oğlu*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁶⁴.
35. Y. B., *Antonya*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁶⁵.
36. Y. B., *Anvers Şehrinde Madam Junyo Davası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁶⁶.
37. Y. B., *Araba Esrarı*, Rik'a³⁶⁷.
38. Edward Konig, *Araba Numara 40*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca³⁶⁸.

³⁵³ Marmontel, *Amerika'da İspanyalıların Mezalimi*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 04488.

³⁵⁴ Y. B., *Amerikalı Bir Zengin*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07646- TY 07647.

³⁵⁵ Kuvil Davis, *Amerikalı Dul Bir Kadın*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08418.

³⁵⁶ Charles Cnick, *Amerikalılar ve Vahşiler*, İÜNEK, DN: TY 08024.

³⁵⁷ Nick Carter, *Amerikalı Meşhur Hafiyeye*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04765-01/01, TY 04765-01/03- TY 04765-01/05, TY 04765-01/07, TY 04765-01/09-TY 04765-01/11.

³⁵⁸ Nick Carter, *Amerikalı Meşhur Tahkik Memuru*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04765-02/02- TY 04765-02/03.

³⁵⁹ Y. B., *Amerikalı Polis Hafiyesi Tom'un Sergüzeştləri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04923.

³⁶⁰ Y. B., *Amerika-yı Cenubî Korsanları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04753-01- TY 04753-18.

³⁶¹ Y. B., *Anarşistlik ve Anarşistler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07935.

³⁶² Y. B., *Anarşist Salvan*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07955.

³⁶³ Jules Verne, *Antil Adaları Yolcuları*, Çev. Rıza, C.I-V, İÜNEK, DN:TY 04944-TY 04948.

³⁶⁴ Y. B., *Antoni'nin Cani Oğlu*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08112.

³⁶⁵ Y. B., *Antonya*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08225.

³⁶⁶ Y. B., *Anvers Şehrinde Madam Junyo Davası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08589.

³⁶⁷ Y. B., *Araba Esrarı*, İÜNEK, DN: TY 08259.

39. Poul Oskar Hofer, *Argos Unvanında Bir Tahkikat Şirketi*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca³⁶⁹.
40. 1. Y. B., *Arkaşon Cinayeti*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca³⁷⁰.
2. Y. B., *Arkaşon Cinayeti*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca³⁷¹.
41. Y. B., *Arsen Lüpen'in Hayat-ı Hârükulâdesi II*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1323³⁷².
42. Moris Leplan, *Arsen Lüpen'in Yeni Sergüzeştleri*, Mütercim Rıza, C. I, Rik'a, Fransızca³⁷³.
43. Y. B., *Artemis Vapuru Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce³⁷⁴.
44. Y. B., *Arthur Raper Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca³⁷⁵.
45. Henry de Bişob, *Asayiş Memuru De Bişob'un Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁷⁶.
46. Y. B., *Asılmış Adam*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a³⁷⁷.
47. Alexis Bouvier, *Asılmış Bir Adam Gölgesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁷⁸.
48. Y. B., *Atina Oteli Cinayeti*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, Fransızca³⁷⁹.
49. Y. B., *Avenü Ormanında Kanlı Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca³⁸⁰.
50. Y. B., *Axileben Cinayetinin Muhakemesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a³⁸¹.
51. Y. B., *Bambuş Keşfiyatı*, Mütercim Hikmet, Rik'a³⁸².
52. Y. B., *Baron de Branzi*, Mütercim Rıza, Rik'a³⁸³.

³⁶⁸ Edward Konig, *Araba Numara 40*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08508.

³⁶⁹ Poul Oskar Hofer, *Argos Unvanında Bir Tahkikat Şirketi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08470.

³⁷⁰ Y. B., *Arkaşon Cinayeti*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07478.

³⁷¹ BOA, *Y.EE.*, 143/43.

³⁷² Y. B., *Arsen Lüpen'in Hayat Hârükulâdesi II*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 142, 1323.

³⁷³ Moris Leplan, *Arsen Lüpen'in Yeni Sergüzeştleri*, Çev. Rıza, C. I, İÜNEK TY 04935.

³⁷⁴ Y. B., *Artemis Vapuru Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04924.

³⁷⁵ Y. B., *Arthur Raper Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04872.

³⁷⁶ Henry de Bişob, *Asayiş Memuru de Bişob'un Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08762.

³⁷⁷ Y. B., *Asılmış Adam*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07816- TY 07817.

³⁷⁸ Alexis Bouvier, *Asılmış Bir Adam Gölgesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08332.

³⁷⁹ Y. B., *Atina Oteli Cinayeti*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07601.

³⁸⁰ Y. B., *Avenü Ormanında Kanlı Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04785.

³⁸¹ Y. B., *Axileben Cinayetinin Muhakemesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07900.

³⁸² Y. B., *Bambuş Keşfiyatı*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08274.

53. Yohan Leopold Şenir, *Baronun Sırrı*, , Mütercim Veli, Rik'a, Almanca³⁸⁴.
54. Y. B., *Baskomb Vadisinde Vuku Bulan Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca³⁸⁵.
55. 1. Y. B., *Başparmak Polis Sergüzeşti*, Mütercim Rıza, C. I-IV, VII-VIII, Rik'a³⁸⁶.
2. Y. B., *Başparmak Polis Sergüzeşti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Cilt. V, 1323³⁸⁷.
3. Y. B., *Başparmak Polis Sergüzeşti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Cilt.VI, 1323³⁸⁸.
56. Y. B., *Bataklık Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a³⁸⁹.
57. Y. B., *Bazı Meşhur Canilerin Hikâyeleri*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca³⁹⁰.
58. Y. B., *Bazı Vakayi-i Cinaiyede Tahkikat-ı Adliye*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a³⁹¹.
59. Y. B., *Bedahat Mes'elesi*, Mütercim Rıza, Rik'a³⁹².
60. Y. B., *Belediye Dairesi Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁹³.
61. Polyos Moçkav, *Berlin Canileri*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca³⁹⁴.
62. Paul Lindenberg, *Berlin Polisi ve Canileri*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca³⁹⁵.
63. Teo von Flankenzy, *Berlin Şehri Canileri*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca³⁹⁶.
64. Hans Hayn, *Berlin Şehri Canileri*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca³⁹⁷.

³⁸³ Y. B., *Baron de Branzi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08404.

³⁸⁴ Yohan Leopold Şenir, *Baronun Sırrı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08392.

³⁸⁵ Y. B., *Baskomb Vadisinde Vuku Bulan Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08820.

³⁸⁶ Y. B., *Baş Parmak Polis Sergüzeşti*, Çev. Rıza, C. I-IV, VII-VIII, İÜNEK, DN: TY 04938- TY 04943.

³⁸⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 384, 1323.

³⁸⁸ BOA, *Y.EE.d.*, 385, 1323.

³⁸⁹ Y. B., *Bataklık Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08525.

³⁹⁰ Y. B., *Bazı Meşhur Canilerin Hikâyeleri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08085- TY 08086.

³⁹¹ Y. B., *Bazı Vakayi-i Cinaiyede Tahkikat-ı Adliye*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08594.

³⁹² Y. B., *Bedahat Mes'elesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04596.

³⁹³ Y. B., *Belediye Dairesi Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08516.

³⁹⁴ Polyos Moçkav, *Berlin Canileri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08450.

³⁹⁵ Paul Lindenberg, *Berlin Polisi ve Canileri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08489.

³⁹⁶ Teo von Flankenzy, *Berlin Şehri Canileri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08778.

³⁹⁷ Hans Hayn, *Berlin Şehri Canileri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08178.

65. Y. B., *Berr-i Elzem*, Mütercim Rıza, Rik'a³⁹⁸.
66. Ojen Shaded, *Beş Bin Frank Mükafat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca³⁹⁹.
67. Arthur Conan Doyle (1859-1930), *Beş Portakal Çekirdeği*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴⁰⁰.
68. Fortune de Buva Goya, *Beyaz Dominolu Kadın*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁴⁰¹.
69. Y. Kavlbah, *Beyaz Karanfil*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁴⁰².
70. Y. B., *Beyne'l-hayat ve'l-memat*, C. I-III, Rik'a, Fransızca⁴⁰³.
71. Y. B., *Biçareler*, Rik'a⁴⁰⁴.
72. Y. B., *Bigünah Amele*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁴⁰⁵.
73. Ferdinand Hıdoz, *Bigünah Bir Mahkumun Hatırası*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁴⁰⁶.
74. Y. B., *Bigünah Otuzuncu Mahkum*, C. I-II, Rik'a⁴⁰⁷.
75. Y. B., *Bikes Bir Kadın*, Rik'a⁴⁰⁸.
76. Y. B., *Bila Delil*, Mütercim Boğos, Rik'a⁴⁰⁹.
77. Jules Mary, *Bilcümle Akvamın Cinayat-ı Meşhur*, Rik'a⁴¹⁰.
78. Delkur, *Bir Adliye Memurunun Evrak Hafiyesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴¹¹.
79. Y. B., *Bir Apartman Cinayeti*, Mütercim Bağuci, Rik'a⁴¹².
80. Y. B., *Bir Asayiş Reisinin Hatıralarından*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1315⁴¹³.

³⁹⁸ Y. B., *Berr-i Elzem*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07957.

³⁹⁹ Ojen Shaded, *Beş Bin Frank Mükafat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07972.

⁴⁰⁰ Arthur Conan Doyle, *Beş Portakal Çekirdeği*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08775.

⁴⁰¹ Fortune de Buva Goya, *Beyaz Dominolu Kadın*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07455.

⁴⁰² Y. Kavlbah, *Beyaz Karanfil*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08575.

⁴⁰³ Y. B., *Beyne'l-hayat ve'l-memat*, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07706- TY 07708.

⁴⁰⁴ Y. B., *Biçareler*, İÜNEK, DN: TY 08143.

⁴⁰⁵ Y. B., *Bigünah Amele*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04469.

⁴⁰⁶ Ferdinand Hıdoz, *Bigünah Bir Mahkumun Hatırası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08779.

⁴⁰⁷ Y. B., *Bigünah Otuzuncu Mahkum*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08233- TY 08234.

⁴⁰⁸ Y. B., *Bikes Bir Kadın*, İÜNEK, DN: TY 08365.

⁴⁰⁹ Y. B., *Bila Delil*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07883.

⁴¹⁰ Jules Mary, *Bilcümle Akvamın Cinayat-ı Meşhur*, İÜNEK, DN: TY 08536.

⁴¹¹ Delkur, *Bir Adliye Memurunun Evrak Hafiyesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08161.

⁴¹² Y. B., *Bir Apartman Cinayeti*, Çev. Bağuci, İÜNEK, DN: TY 08224.

⁴¹³ Y. B., *Bir Asayiş Reisinin Hatıralarından*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07978, 1315.

81. Y. B., *Bir Asilzade Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴¹⁴.
82. Arthur Conan Doyle, *Bir Ayin Kitab-ı Esrarı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴¹⁵.
83. Hary Shef, *Bir Banka Direktörü*, Mütercim Veli, Rik'a⁴¹⁶.
84. Adolf İşterkafus, *Bir Baronun Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴¹⁷.
85. Y. B., *Bir Baronun Cinayetleri*, Rik'a, Fransızca⁴¹⁸.
86. Y. B., *Bir Bigünah*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁴¹⁹.
87. Y. B., *Bir Büyük Polis Hafiyesinin Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce, 1321⁴²⁰.
88. Koven, *Bir Büyük Şehir Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴²¹.
89. Rondoman, *Bir Câninin Akıbeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁴²².
90. Y. B., *Bir Câninin Hayatı*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁴²³.
91. Q. Carolin, *Bir Câninin İtirafı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁴²⁴.
92. 1. George Loafer, *Bir Casusun Hatıraları*, Mütercim Corci, C. I-III, Rik'a, İngilizce⁴²⁵.
2. Y. B., *Bir Casusun Hatıraları*, Mütercim Rıza, C. IV, Rik'a, 1323⁴²⁶.
3. Y. B., *Bir Casusun Hatıraları*, Mütercim Rıza, C. XI, Rik'a, Fransızca⁴²⁷.
93. Y. B., *Bir Cinayet Hikâyesi*, Mütercim Boğos, Rik'a⁴²⁸.
94. Y. B., *Bir Cinayet-i Hafiyeye*, Mütercim Boğos, Rik'a⁴²⁹.
95. Y. B., *Bir Cinayetin Hibe-i İrsiyesi*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁴³⁰.

⁴¹⁴ Y. B., *Bir Asilzade Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08098.

⁴¹⁵ Arthur Conan Doyle, *Bir Ayin Kitab-ı Esrarı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08707.

⁴¹⁶ Hary Shef, *Bir Banka Direktörü*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08499.

⁴¹⁷ Adolf İşterkafus, *Bir Baronun Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08272.

⁴¹⁸ Y. B., *Bir Baronun Cinayetleri*, İÜNEK, DN: TY 08673.

⁴¹⁹ Y. B., *Bir Bigünah*, İÜNEK, DN: TY 07680.

⁴²⁰ Y. B., *Bir Büyük Polis Hafiyesinin Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08823, 1321 H.

⁴²¹ Koven, *Bir Büyük Şehir Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04592.

⁴²² Rondoman, *Bir Câninin Akıbeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08037.

⁴²³ Y. B., *Bir Câninin Hayatı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07940.

⁴²⁴ Q. Carolin, *Bir Câninin İtirafı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04467, TY 07823.

⁴²⁵ George Loafer, *Bir Casusun Hatıraları*, Çev. Corci, C.I-III, İÜNEK, DN: TY 04952- TY 04954.

⁴²⁶ Y. B., *Bir Casusun Hatıraları*, Çev. Rıza, C. IV, KYEBM, No: 124, 1323 H.

⁴²⁷ George Loafer, *Bir Casusun Hatıraları*, Çev. Rıza, C.XI, İÜNEK, DN: TY 04972.

⁴²⁸ Y. B., *Bir Cinayet Hikâyesi*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08578.

⁴²⁹ Y. B., *Bir Cinayet-i Hafiyeye*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07762.

96. Y. B., *Bir Cinayetin Keşfi*, Rik'a⁴³¹.
97. Y. B., *Bir Dağ Esrarı*, Mütercim Boğos, Rik'a⁴³².
98. Y. B., *Birden Bire Bir Miras*, Rik'a⁴³³.
99. Henry Gilmor, *Bir Düello Neticesi*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴³⁴.
100. Y. B., *Bir Ebe Kadının Cinayeti*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁴³⁵.
101. Y. B., *Bir Ekspres Şarkısı*, Rik'a⁴³⁶.
102. Y. B., *Bir Facia*, Rik'a⁴³⁷.
103. Y. B., *Bir Gece Cinayeti*, Rik'a⁴³⁸.
104. Y. B., *Bir Generalin Muhakemesi*, Mütercim Hikmet, C. I-II, Rik'a⁴³⁹.
105. Y. B., *Bir Hafiyenin Kızı*, Mütercim Boğos, Rik'a⁴⁴⁰.
106. Mark Maryo, *Bir Hafiyenin Sırrı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴⁴¹.
107. Y. B., *Bir Hafiyenin Takibatı*, Rik'a, Fransızca⁴⁴².
108. Debu, *Bir Haftalık Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴⁴³.
109. Poul Lamber, *Bir Hapishane Gardiyanının Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴⁴⁴.
110. Raul de Navery, *Bir Hata-yı Müdhiş*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1311/R. (1895/M.)⁴⁴⁵.
111. Y. B., *Bir Haydutun Cinayetleri*, Rik'a⁴⁴⁶.
112. Y. B., *Bir İngiliz Polis Müfettişinin Otuz Yedi Senelik Tecrübeleri*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁴⁴⁷.

⁴³⁰ Y. B., *Bir Cinayetin Hibe-i İrsiyesi*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08119.

⁴³¹ Y. B., *Bir Cinayetin Keşfi*, İÜNEK, DN: TY 05336.

⁴³² Y. B., *Bir Dağ Esrarı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08032.

⁴³³ Y. B., *Birden Bire Bir Miras*, İÜNEK, DN: TY 07976.

⁴³⁴ Henry Gilmor, *Bir Düello Neticesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08378.

⁴³⁵ Y. B., *Bir Ebe Kadının Cinayeti*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08177.

⁴³⁶ Y. B., *Bir Ekspres Şarkısı*, İÜNEK, DN: TY 07975.

⁴³⁷ Y. B., *Bir Facia*, İÜNEK, DN: TY 08318.

⁴³⁸ Y. B., *Bir Gece Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 08512.

⁴³⁹ Y. B., *Bir Generalin Muhakemesi*, Çev. Hikmet, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07678- TY 07679.

⁴⁴⁰ Y. B., *Bir Hafiyenin Kızı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08195.

⁴⁴¹ Mark Maryo, *Bir Hafiyenin Sırrı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08801.

⁴⁴² Y. B., *Bir Hafiyenin Takibatı*, İÜNEK, DN: TY 08211.

⁴⁴³ Debu, *Bir Haftalık Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08794.

⁴⁴⁴ Poul Lamber, *Bir Hapishane Gardiyanının Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08713.

⁴⁴⁵ Raul de Navery, *Bir Hata-yı Müdhiş*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07809.

⁴⁴⁶ Y. B., *Bir Haydutun Cinayetleri*, İÜNEK, DN: TY 07963.

113. A. Garoj, *Bir İp Parçası*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁴⁴⁸.
114. Y. B., *Bir İtiraz*, Mütercim Herman, Rik'a, Almanca⁴⁴⁹.
115. Y. B., *Bir Kabristanın Esrarı*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁴⁵⁰.
116. Y. B., *Bir Kadının İntikamı*, Rik'a, Fransızca⁴⁵¹.
117. Edgard Ştraus, *Bir Katil Cemiyeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴⁵².
118. Piyer Nino, *Bir Katilin Encamı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁴⁵³.
119. Y. B., *Bir Katilin Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a⁴⁵⁴.
120. Y. B., *Bir Katilin İstikbali*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁴⁵⁵.
121. 1. Y. B., *Bir Katilin On Senelik Hayatı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)⁴⁵⁶.
2. Y. B., *Bir Katilin On Senelik Hayatı*, Mütercim Rıza, Rik'a⁴⁵⁷.
122. Petro Doruşenko, *Bir Katilin Takibi*, Mütercimi Veli, Rik'a, Fransızca⁴⁵⁸.
123. Y. B., *Bir Katilin Varisi*, C. I-II, Rik'a⁴⁵⁹.
124. Y. B., *Bir Kız Üzerine İcra Olunan Cinayet*, Rik'a⁴⁶⁰.
125. Rodifens Otolenki, *Bir Kol Düğmesi*, Mütercim Veli, Rik'a⁴⁶¹.
126. Ojen Rostan, *Bir Komiserin Evrak Cüzdanı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴⁶².
127. Jan Frolo, *Bir Komiserinin Hafayası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴⁶³.

⁴⁴⁷ Y. B., *Bir İngiliz Polis Müfettişinin Otuz Yedi Senelik Tecrübeleri*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08429.

⁴⁴⁸ A. Garoj, *Bir İp Parçası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08351.

⁴⁴⁹ Y. B., *Bir İtiraz*, Çev. Herman, İÜNEK, DN: TY 08431.

⁴⁵⁰ Y. B., *Bir Kabristanın Esrarı*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08943.

⁴⁵¹ Y. B., *Bir Kadının İntikamı*, İÜNEK, DN: TY 08520.

⁴⁵² Edgard Ştraus, *Bir Katil Cemiyeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07932.

⁴⁵³ Piyer Nino, *Bir Katilin Encamı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07655.

⁴⁵⁴ Y. B., *Bir Katilin Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07821.

⁴⁵⁵ Y. B., *Bir Katilin İstikbali*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07781.

⁴⁵⁶ Y. B., *Bir Katilin On Senelik Hayatı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07506, 1307.

⁴⁵⁷ BOA, *Y.EE.*, 143/44.

⁴⁵⁸ Petro Doruşenko, *Bir Katilin Takibi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08115.

⁴⁵⁹ Y. B., *Bir Katilin Varisi*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08437- TY 08438.

⁴⁶⁰ Y. B., *Bir Kız Üzerine İcra Olunan Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 08477.

⁴⁶¹ Rodifens Otolenki, *Bir Kol Düğmesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07876.

⁴⁶² Ojen Rostan, *Bir Komiserin Evrak Cüzdanı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08692.

⁴⁶³ Jan Frolo, *Bir Komiserin Hafayası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08700.

128. Y. B., *Bir Mabudenin Cinayetleri*, Mütercim Hikmet, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁴⁶⁴.
129. Y. B., *Bir Mahir Polisin Tahkîkatı*, C. I-II, Rik'a⁴⁶⁵.
130. Albert Holbavm, *Bir Mahkumun Eseri*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴⁶⁶.
131. Alexis Bouvier, *Bir Mahkumun Vasiyetnamesi*, Rik'a, Fransızca⁴⁶⁷.
132. Y. B., *Bir Maktulenin Keşfi*, Mütercim Veli, Rik'a⁴⁶⁸.
133. Y. B., *Bir Maktulün Dolarları*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁴⁶⁹.
134. Y. B., *Bir Maktulün Muhakemesi*, Mütercim Mehmed İzzet, C. I-II, Rik'a, İngilizce, 11 Eylül 1316/R. (24 Eylül 1900/M.)⁴⁷⁰.
135. Robert de Lavilherove, *Bir Maktulün Teessüratı*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca⁴⁷¹.
136. Ferkos Hum, *Bir Maskeli Balo Esrarı*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁴⁷².
137. Robert Loç, *Bir Mektubun Netâyîç-i Muhimmesi*, Mütercim Rıza, Rik'a⁴⁷³.
138. Fortune de Buva Goya, *Bir Mesele-i Hafîye*, Mütercim Boğos, Rik'a, Fransızca⁴⁷⁴.
139. Y. B., *Bir Mezarın Esrarı*, C. I-II, Mütercim Rıza, Rik'a⁴⁷⁵.
140. Y. B., *Bir Milyoncunun Esrarı*, Mütercim Boğos, Rik'a⁴⁷⁶.
141. Y. B., *Bir Milyonerin Katli*, Mütercim Memduh, Rik'a⁴⁷⁷.
142. Y. B., *Bir Muharririn Hatıratından*, Mütercim Rıza, Rik'a⁴⁷⁸.
143. Y. B., *Bir Müddeîumûmînin Fedâkârlığı*, Rik'a⁴⁷⁹.

⁴⁶⁴ Y. B., *Bir Mabudenin Cinayetleri*, Çev. Hikmet, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08231- TY 08232.

⁴⁶⁵ Y. B., *Bir Mahir Polisin Tahkîkatı*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04778- TY 04779.

⁴⁶⁶ Albert Holbavm, *Bir Mahkumun Eseri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04882.

⁴⁶⁷ Alexis Bouvier, *Bir Mahkumun Vasiyetnamesi*, İÜNEK, DN: TY 07459.

⁴⁶⁸ Y. B., *Bir Maktulenin Keşfi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08800.

⁴⁶⁹ Y. B., *Bir Maktulün Dolarları*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08330.

⁴⁷⁰ Y. B., *Bir Maktulün Muhakemesi*, Çev. Mehmed İzzet, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08411/01- TY 08411/02, 1900.

⁴⁷¹ Robert de Lavilherove, *Bir Maktulün Teessüratı*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07737.

⁴⁷² Ferkos Hum, *Bir Maskeli Balo Esrarı*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07947- TY 07948.

⁴⁷³ Robert Loç, *Bir Mektubun Netâyîç-i Muhimmesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08416.

⁴⁷⁴ Fortune de Buva Goya, *Bir Mesele-i Hafîye*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07505.

⁴⁷⁵ Y. B., *Bir Mezarın Esrarı*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08217- TY 08218.

⁴⁷⁶ Y. B., *Bir Milyoncunun Esrarı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08327.

⁴⁷⁷ Y. B., *Bir Milyonerin Katli*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08634.

⁴⁷⁸ Y. B., *Bir Muharririn Hatıratından*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08461.

144. Y. B., *Bir Müfettişin Hikâyeleri*, Rik'a⁴⁸⁰.
145. Y. B., *Bir Müfettişin Muvaffakiyetleri*, Rik'a⁴⁸¹.
146. Y. B., *Bir Müfettişin Ruznameleri*, Rik'a⁴⁸².
147. Y. B., *Bir Müfettişin Sergüzeştleri*, Rik'a⁴⁸³.
148. Arthur Conan Doyle, *Bir Mürebbiyenin Sergüzeşti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁴⁸⁴.
149. Emile Gaboriau (1832-1873), *Bir Müsemme Kadının Encamı*, Mütercim Şemseddin, Rik'a, Fransızca⁴⁸⁵.
150. Mare Clarck, *Bir Mustantikin İstirabat-ı Kalbiyesi*, Rik'a⁴⁸⁶.
151. Y. B., *Bir Mustantikin Hatırası*, Rik'a⁴⁸⁷.
152. Y. B., *Bir Orman Müdürünün Katli*, Rik'a⁴⁸⁸.
153. Y. B., *Bir Rekabet-i Mahirane*, Rik'a⁴⁸⁹.
154. Max Yohan Andres, *Bir Papanın Katli*, Mütercim Veli, Rik'a⁴⁹⁰.
155. Ojun Marikor, *Bir Papazın Cinayetleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁴⁹¹.
156. Y. B., *Bir Polis Hafiyesinden Menkul Hikayat*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁴⁹².
157. Y. B., *Bir Polis Hafiyesinin Muvaffakiyeti*, Rik'a, İngilizce⁴⁹³.
158. Pierre Zaccone, *Bir Polis Hatırası*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca⁴⁹⁴.
159. Y. B., *Bir Polisin Taharriyatı yahud, Kül Renginde Şapka*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁴⁹⁵.

⁴⁷⁹ Y. B., *Bir Müddeîumûmînin Fedâkârlığı*, İÜNEK, DN: TY 08359.

⁴⁸⁰ Y. B., *Bir Müfettişin Hikâyeleri*, İÜNEK, DN: TY 08126.

⁴⁸¹ Y. B., *Bir Müfettişin Muvaffakiyetleri*, İÜNEK, DN: TY 08005.

⁴⁸² Y. B., *Bir Müfettişin Ruznameleri*, İÜNEK, DN: TY 07995.

⁴⁸³ Y. B., *Bir Müfettişin Sergüzeştleri*, İÜNEK, DN: TY 08550.

⁴⁸⁴ Arthur Conan Doyle, *Bir Mürebbiyenin Sergüzeşti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08804.

⁴⁸⁵ Emile Gaboriau, *Bir Müsemme Kadının Encamı*, Çev. Şemseddin, İÜNEK, DN: TY 07545.

⁴⁸⁶ Mare Clarck, *Bir Mustantikin İstirabat-ı Kalbiyesi*, İÜNEK, DN: TY 07735.

⁴⁸⁷ Y. B., *Bir Mustantikin Hatırası*, KYEBM, No: 139.

⁴⁸⁸ Y. B., *Bir Orman Müdürünün Katli*, İÜNEK, DN: TY 08448.

⁴⁸⁹ Y. B., *Bir Rekabet-i Mahirane*, İÜNEK, DN: TY 07600.

⁴⁹⁰ Max Yohan Andres, *Bir Papanın Katli*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08135/01.

⁴⁹¹ Ojun Marikor, *Bir Papazın Cinayetleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07793.

⁴⁹² Y. B., *Bir Polis Hafiyesinden Menkul Hikayat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08726.

⁴⁹³ Y. B., *Bir Polis Hafiyesinin Muvaffakiyeti*, İÜNEK, DN: TY 07720.

⁴⁹⁴ Pierre Zaccone, *Bir Polis Hatırası*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 07894.

⁴⁹⁵ Y. B., *Bir Polisin Taharriyatı yahud, Kül Renginde Şapka*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08001.

160. Albert Şonbrun, *Bir Polis Komiserinin Hatıraları*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁴⁹⁶.
161. Y. B., *Bir Polis Memurunun Defter-i Hatıralarından*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁴⁹⁷.
162. Y. B., *Bir Pranga Bendin Masumiyeti*, Rik'a, Fransızca⁴⁹⁸.
163. Alexis Bouvier, *Bir Prangabendin Teehhülü*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca⁴⁹⁹.
164. Y. B., *Bir Roman*, Rik'a⁵⁰⁰.
165. Y. B., *Bir Sahtekârın Teşhis Olunması*, Rik'a⁵⁰¹.
166. Y. B., *Bir Sandaldaki Cinayet*, Rik'a⁵⁰².
167. Y. B., *Bir Sandıkkârın Vicdan Azabı*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁵⁰³.
168. George Mase, *Bir Sankard yahud, Cesed Parçalayanlar*, Mütercim Rıza, Rik'a⁵⁰⁴.
169. Y. B., *Bir Sergüzeşt-i Elim*, Mütercim Rıza, Rik'a⁵⁰⁵.
170. Y. B., *Bir Seyyahın Cinayetleri yahud, İtirafat*, Rik'a⁵⁰⁶.
171. Y. B., *Bir Sır*, Rik'a⁵⁰⁷.
172. Henry Greville, *Bir Sır*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁰⁸.
173. Y. B., *Bir Suikast*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁵⁰⁹.
174. Y. B., *Bir Tahkik Memurluğu Heveskârının Sergüzeştleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁵¹⁰.
175. Y. B., *Bir Taler*, Rik'a, Almanca⁵¹¹.

⁴⁹⁶ Albert Şonbrun, *Bir Polis Komiserinin Hatıraları*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07926.

⁴⁹⁷ Y. B., *Bir Polis Memurunun Defter-i Hatıralarından*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08267.

⁴⁹⁸ Y. B., *Bir Prangabendin Masumiyeti*, İÜNEK, DN: TY 08396.

⁴⁹⁹ Alexis Bouvier, *Bir Prangabendin Teehhülü*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08153.

⁵⁰⁰ BOA, *Y.EE.d.*, 1199.

⁵⁰¹ Y. B., *Bir Sahtekârın Teşhis Olunması*, İÜNEK, DN: TY 08091.

⁵⁰² Y. B., *Bir Sandaldaki Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 07886.

⁵⁰³ Y. B., *Bir Sandıkkârın Vicdan Azabı*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08451.

⁵⁰⁴ George Mase, *Bir Sankard yahud, Cesed Parçalayanlar*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07620.

⁵⁰⁵ Y. B., *Bir Sergüzeşt-i Elim*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04931.

⁵⁰⁶ Y. B., *Bir Seyyahın Cinayetleri yahud, İtirafat*, İÜNEK, DN: TY 08640.

⁵⁰⁷ Y. B., *Bir Sır*, İÜNEK, DN: TY 08064.

⁵⁰⁸ Henry Greville, *Bir Sır*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08485.

⁵⁰⁹ Y. B., *Bir Suikast*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04878.

⁵¹⁰ Y. B., *Bir Tahkik Memurluğu Heveskârının Sergüzeştleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04761-01-
TY 04761-04.

176. Arthur Conan Doyle, *Bir Tercümanın Sergüzeşti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵¹².
177. Y. B., *Bir Vak'a-yı Cinaiye*, Rik'a, İngilizce⁵¹³.
178. Jules de Gastyn, *Bir Validenin Felâketleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁵¹⁴.
179. Y. B., *Bir Validenin Yemini*, Mütercim Rıza, Rik'a⁵¹⁵.
180. Atyen Arnold, *Bir Vicdanın Hikâyesi*, Mütercim Rıza, Rik'a⁵¹⁶.
181. Arthur Conan Doyle, *Bir Yelek*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵¹⁷.
182. Şarpanye, *Bir Zabıta Memurunun Meşhudatı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵¹⁸.
183. Y. B., *Bir Zabıta Müdürünün Müşahedatı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵¹⁹.
184. Gorom, *Bir Zabıta Müdürünün Müzesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵²⁰.
185. Y. B., *Bir Zabıta Müdürünün Vakıaları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵²¹.
186. Y. B., *Bir Zehirci Kadının Muâşakatı*, Rik'a⁵²².
187. Pierre Zaccone, *Bister Tımarhanesi Esrarı*, Mütercim Hakkı, Rik'a⁵²³.
188. Marinony, *Bologna Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵²⁴.
189. Arthur Conan Doyle, *Boskomb Esrarı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵²⁵.
190. Emile Gaboriau, *Boyun İpi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁵²⁶.

⁵¹¹ Y. B., *Birtaler*, İÜNEK, DN: TY 08340.

⁵¹² Arthur Conan Doyle, *Bir Tercümanın Sergüzeşti*, Çev. Ahmed Nermi, DN: TY 08703.

⁵¹³ Y. B., *Bir Vak'a-yı Cinaiye*, İÜNEK, DN: TY 08279.

⁵¹⁴ Jules de Gastyn, *Bir Validenin Felâketleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07740.

⁵¹⁵ Y. B., *Bir Validenin Yemini*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08058.

⁵¹⁶ Atyen Arnold, *Bir Vicdanın Hikâyesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08638.

⁵¹⁷ Arthur Conan Doyle, *Bir Yelek*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08383.

⁵¹⁸ Şarpanye, *Bir Zabıta Memurunun Meşhudatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08342.

⁵¹⁹ Y. B., *Bir Zabıta Müdürünün Müşahedatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08799.

⁵²⁰ Gorom, *Bir Zabıta Müdürünün Müzesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08715.

⁵²¹ Y. B., *Bir Zabıta Müdürünün Vakıaları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08782.

⁵²² Y. B., *Bir Zehirci Kadının Muâşakatı*, İÜNEK, DN: TY 08056.

⁵²³ Pierre Zaccone, *Bister Tımarhanesi Esrarı*, Çev. Hakkı, İÜNEK, DN: TY 07624.

⁵²⁴ Marinony, *Bologna Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08435.

⁵²⁵ Arthur Conan Doyle, *Boskomb Esrarı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08414.

191. Y. B., *Brodi Nam Cani-i Meşhur*, Rik'a⁵²⁷.
192. Y. B., *Bu Defa Viyana Şehrinde Vuku Bulan Kanlı Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce⁵²⁸.
193. Victor Hugo, *Bug Jargal*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)⁵²⁹.
194. Y. B., *Buluni Ormanı Faciaları*, Mütercim Rıza, Rik'a⁵³⁰.
195. Y. B., *Bulunmuş Cesed*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁵³¹.
196. Y. B., *Burg Laren Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵³².
197. Y. B., *Buva Colomb Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁵³³.
198. Jules Verne, *Buzlar Arasında Bir Kış*, Mütercimi Rıza, Rik'a, 1904⁵³⁴.
199. Nick Carter, *Büyük Merkez Ambarında Bir Sirkat*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁵³⁵.
200. Muhlis b. Hafız Kadi, *Camiu'l-hikayat*, Nesih⁵³⁶.
201. Arthur Conan Doyle, *Cani Ahbabım*, Mütercim Corci, Rik'a, Fransızca⁵³⁷.
202. Moris Leplan, *Cani Arsen Lüpen'in Bir Sergüzeşti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵³⁸.
203. Mark Maryo, *Cani Avukat*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca⁵³⁹.
204. Y. B., *Cani Bir Doktor*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁵⁴⁰.
205. Max Yohan Andres, *Cani Bir Lokantacı Kadın*, Mütercim Veli, Rik'a⁵⁴¹.
206. Friç Molva, *Cani İki Arkadaş*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁵⁴².

⁵²⁶ Emile Gaboriau, *Boyun İpi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07461.

⁵²⁷ Y. B., *Brodi Nam Cani-i Meşhur*, İÜNEK, DN: TY 08063.

⁵²⁸ Y. B., *Bu Defa Viyana Şehrinde Vuku Bulan Kanlı Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08060.

⁵²⁹ Victor Hugo, *Bug Jargal*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07490, 1307.

⁵³⁰ Y. B., *Buluni Ormanı Faciaları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04494.

⁵³¹ Y. B., *Bulunmuş Cesed*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08473.

⁵³² Y. B., *Burg Laren Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08116.

⁵³³ Y. B., *Buva Colomb Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07918.

⁵³⁴ Jules Verne, *Buzlar Arasında Bir Kış*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04929, 1904.

⁵³⁵ Nick Carter, *Büyük Merkez Ambarında Bir Sirkat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04922.

⁵³⁶ Muhlis b. Hafız Kadi, *Camiu'l-Hikayat*, İÜNEK, DN: TY 08668.

⁵³⁷ Arthur Conan Doyle, *Cani Ahbabım*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04956.

⁵³⁸ Moris Leplan, *Cani Arsen Lüpen'in Bir Sergüzeşti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08760.

⁵³⁹ Mark Maryo, *Cani Avukat*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08653.

⁵⁴⁰ Y. B., *Cani Bir Doktor*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08081.

⁵⁴¹ Max Yohan Andres, *Cani Bir Lokantacı Kadın*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08514.

⁵⁴² Friç Molva, *Cani İki Arkadaş*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08337.

207. Y. B., *Cani-i Şerir Kara Tobyas*, C. I-V, Rik'a, Almanca⁵⁴³.
208. Y. B., *Cani Jöverdan*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁴⁴.
209. George Mase, *Cani Kadınlar*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca⁵⁴⁵.
210. Paul Dişnur, *Cani Kasadar*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁵⁴⁶.
211. Y. B., *Caniler Ahûdi*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁵⁴⁷.
212. H.G., *Canilerin Sergüzeştleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁴⁸.
213. Y. B., *Caniler Takibatı*, Rik'a⁵⁴⁹.
214. Y. B., *Carolin'in Katili*, Rik'a⁵⁵⁰.
215. Fortune de Buva Goya, *Casus*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Rusça⁵⁵¹.
216. Patrus, *Cava İnsan Yiyenleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁵⁵².
217. Y. B., *Cehennem Maişeti*, Mütercim Mehmed İzzet, C. II-I, Rik'a, Fransızca⁵⁵³.
218. Y. B., *Celb-i Nazar Bir Muhakeme*, Rik'a⁵⁵⁴.
219. Y. B., *Ceraim*, Mütercim Boğos, Rik'a⁵⁵⁵.
220. Y. B., *Ceset Paralamak Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁵⁶.
221. J.M., *Cesur Cani*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁵⁷.
222. R.L. Markof, *Cezalı Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁵⁵⁸.
223. Debu, *Cezalı Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁵⁹.
224. Y. B., *Cinai Roman*, Rik'a⁵⁶⁰.

⁵⁴³ Y. B., *Cani-i Şerir Kara Tobyas*, C. I-V, İÜNEK, DN: TY 08567- TY 08571.

⁵⁴⁴ Y. B., *Cani Jöverdan*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07887.

⁵⁴⁵ George Mase, *Cani Kadınlar*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08699.

⁵⁴⁶ Paul Dişnur, *Cani Kasadar*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08350.

⁵⁴⁷ Y. B., *Caniler Ahûdi*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08026.

⁵⁴⁸ H. G., *Canilerin Sergüzeştleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07919.

⁵⁴⁹ Y. B., *Caniler Takibatı*, İÜNEK, DN: TY 08436.

⁵⁵⁰ Y. B., *Carolin'in Katili*, İÜNEK, DN: TY 07462.

⁵⁵¹ Fortune de Buva Goya, *Casus*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08556- TY 08557.

⁵⁵² Patrus, *Cava İnsan Yiyenleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04754-0 - TY 04754-02, 1908.

⁵⁵³ Y. B., *Cehennem Maişeti*, Çev. Mehmed İzzet, C. II-I, İÜNEK, DN: TY 07602- TY 07603.

⁵⁵⁴ Y. B., *Celb-i Nazar Bir Muhakeme*, İÜNEK, DN: TY 08363.

⁵⁵⁵ Y. B., *Ceraim*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08394.

⁵⁵⁶ Y. B., *Ceset Paralamak Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08797.

⁵⁵⁷ J.M., *Cesur Cani*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08781.

⁵⁵⁸ R.L. Markof, *Cezalı Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04464.

⁵⁵⁹ Debu, *Cezalı Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07939.

225. Y. B., *Cinayat Cüzdanı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶¹.
226. Maturen, *Cinayat El Defteri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶².
227. Sokke, *Cinayat-ı Mazbuta*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶³.
228. Y. B., *Cinayat İzleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶⁴.
229. Debu, *Cinayat Sırları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶⁵.
230. Marinony, *Cinayat ve Takibat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶⁶.
231. Y. B., *Cinayet Aleminde Bir Cevalan*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁶⁷.
232. Y. B., *Cinayet Davası*, Rik'a⁵⁶⁸.
233. Y. B., *Cinayete Dair Fıkralar*, Mütercim Boğos, Rik'a⁵⁶⁹.
234. Jul Hosen, *Cinayete İnhimak*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Almanca⁵⁷⁰.
235. Y. B., *Cinayet Gölğeleri*, Mütercim Boğos, Rik'a⁵⁷¹.
236. Hanry Feramun, *Cinayetim*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁵⁷².
237. H.G., *Cinayet İtirafı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁷³.
238. Y. B., *Cinayet-i Müstahsene*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁵⁷⁴.
239. Y. B., *Cinayet Keşifleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁷⁵.
240. Victor Derely, *Cinayetle Ceza*, Mütercim Şakir, C. I-II, Rik'a⁵⁷⁶.
241. Y. B., *Cinayetler*, C. I-II, Rik'a, İngilizce⁵⁷⁷.
242. H.H., *Cinayetler ve Caniler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁷⁸.

⁵⁶⁰ Y. B., *Cinai Roman*, İÜNEK, DN: TY 07721.

⁵⁶¹ Y. B., *Cinayat Cüzdanı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08695.

⁵⁶² Maturen, *Cinayat El Defteri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07864.

⁵⁶³ Sokke, *Cinayat-ı Mazbuta*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08391.

⁵⁶⁴ Y. B., *Cinayet İzleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07865.

⁵⁶⁵ Debu, *Cinayat Sırları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07856.

⁵⁶⁶ Marinony, *Cinayat ve Takibat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07902.

⁵⁶⁷ Y. B., *Cinayet Aleminde Bir Cevalan*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08744.

⁵⁶⁸ Y. B., *Cinayet Davası*, İÜNEK, DN: TY 08282.

⁵⁶⁹ Y. B., *Cinayete Dair Fıkralar*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07981.

⁵⁷⁰ Jul Hosen, *Cinayete İnhimak*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04955.

⁵⁷¹ Y. B., *Cinayet Gölğeleri*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07799.

⁵⁷² Hanry Feramun, *Cinayetim*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08479.

⁵⁷³ H.G., *Cinayet İtirafı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08428.

⁵⁷⁴ Y. B., *Cinayet-i Müstahsene*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08157.

⁵⁷⁵ Y. B., *Cinayet Keşifleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07916, TY 08506.

⁵⁷⁶ Victor Derely, *Cinayetle Ceza*, Çev. Şakir, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08558 -TY 08559.

⁵⁷⁷ Y. B., *Cinayetler*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08191- TY 08192.

⁵⁷⁸ H.H., *Cinayetler ve Caniler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07857.

243. Rodolf Moldner, *Cinayet Mecmuası*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁵⁷⁹.
244. Y. B., *Cinayet Muhakemeleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸⁰.
245. Y. B., *Cinayet Neticeleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸¹.
246. Ojen Shaded, *Cinayet Odası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸².
247. Y. B., *Cinayet Ordusu*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1308/H. (1890/M.)⁵⁸³.
248. Debu, *Cinayet Sırları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸⁴.
249. Alfons Huvvar, *Cinayet Sırları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸⁵.
250. H. Hanry, *Cinayet Tahkikatları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸⁶.
251. Y. B., *Cinayet Tariki*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁵⁸⁷.
252. Y. B., *Cinayette Mahir*, C. I-II, Rik'a⁵⁸⁸.
253. Monye, *Cinayetten Beraat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁸⁹.
254. Y. B., *Cinayet Uçurumu*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁵⁹⁰.
255. Y. B., *Cinayet Vak'aları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁹¹.
256. Y. B., *Cinayet ve Cani*, Mütercim Mehmed İzzet, C. I-II, Rik'a, İngilizce⁵⁹².
257. Fere Oktav ve More Ojen, *Cinayet ve Ceza*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁵⁹³.
258. Y. B., *Cinayet ve Polis*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁹⁴.
259. Y. B., *Claudio'nun İntikamı*, Mütercim Hüseyin Kazım, Rik'a, Fransızca⁵⁹⁵.
260. Y. B., *Cloud Duval Nam Haydut*, Rik'a⁵⁹⁶.

⁵⁷⁹ Rodolf Moldner, *Cinayet Mecmuası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08379.

⁵⁸⁰ Y. B., *Cinayet Muhakemeleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08675.

⁵⁸¹ Y. B., *Cinayet Neticeleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07914.

⁵⁸² Ojen Shaded, *Cinayet Odası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07597, TY 07815.

⁵⁸³ Y. B., *Cinayet Ordusu*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07488, 1308.

⁵⁸⁴ Debu, *Cinayet Sırları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08071.

⁵⁸⁵ Alfons Huvvar, *Cinayet Sırları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08807.

⁵⁸⁶ H. Hanry, *Cinayet Tahkikatları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08515.

⁵⁸⁷ Y. B., *Cinayet Tariki*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08357.

⁵⁸⁸ Y. B., *Cinayette Mahir*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08257- TY 08258.

⁵⁸⁹ Monye, *Cinayetten Beraat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08430.

⁵⁹⁰ Y. B., *Cinayet Uçurumu*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08104.

⁵⁹¹ Y. B., *Cinayet Vak'aları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08714.

⁵⁹² Y. B., *Cinayet ve Cani*, Çev. Mehmed İzzet, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08212- TY 08213.

⁵⁹³ Fere Oktav ve More Ojen, *Cinayet ve Ceza*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07808.

⁵⁹⁴ Y. B., *Cinayet ve Polis*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07928.

⁵⁹⁵ Y. B., *Claudio'nun İntikamı*, Çev. Hüseyin Kazım, İÜNEK, DN: TY 07441.

261. Y. B., *Cuhudiye Esrarı*, Rik'a⁵⁹⁷.
262. Xavier de Montepin (1823-1902), *Cüzdan*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁵⁹⁸.
263. Kiforin, *Çakmak Horozu*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁵⁹⁹.
264. Xavier de Montepin, *Çalgıcı*, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁶⁰⁰.
265. Emile Barbiye, *Çalınmış Bir Cesed*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁰¹.
266. Alfred de Bereha, *Çelik Kol*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca⁶⁰².
267. Sokolof, *Çıkmaz Sokak Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁶⁰³.
268. Paul de Kock, *Çiçekçi Kız*, Rik'a⁶⁰⁴.
269. Arthur Conan Doyle, *Çiftlik Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-V, Rik'a⁶⁰⁵.
270. N. Genitse, *Çiftlik Faciası*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-III, Rik'a, Fransızca⁶⁰⁶.
271. Y. B., *Çingene Hikâyeleri*, Mütercim Boğos, Rik'a, İngilizce⁶⁰⁷.
272. Y. B., *Çinlilerin Altın Bir Heykelinin Çalınması*, Rik'a⁶⁰⁸.
273. Jules Benoît, *Daniel'in Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1308/H. (1890/M.)⁶⁰⁹.
274. Jules de Gastyn, *Danyalin Esrarı*, Mütercim Edhem, Rik'a, Fransızca⁶¹⁰.
275. Y. B., *Darağacı Esrarı*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁶¹¹.
276. Xavier de Montepin, *Darniyer Cinayeti*, C. I-II, Rik'a, Fransızca, 1298/H. (1880/M.)⁶¹².

⁵⁹⁶ Y. B., *Cloud Duval Nam Haydut*, İÜNEK, DN: TY 08377.

⁵⁹⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 353.

⁵⁹⁸ Xavier de Montepin, *Cüzdan*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07776.

⁵⁹⁹ Kiforin, *Çakmak Horozu*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08263.

⁶⁰⁰ Xavier de Montepin, *Çalgıcı*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07784- TY 07785.

⁶⁰¹ Emile Barbiye, *Çalınmış Bir Cesed*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07960.

⁶⁰² Alfred de Bereha, *Çelik Kol*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08074.

⁶⁰³ Sokolof, *Çıkmaz Sokak Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08183.

⁶⁰⁴ Paul de Kock, *Çiçekçi Kız*, İÜNEK, DN: TY 08129, 1892.

⁶⁰⁵ Arthur Conan Doyle, *Çiftlik Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-V, İÜNEK, DN: TY 08768- TY 08769.

⁶⁰⁶ N. Genitse, *Çiftlik Faciası*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 08235- TY 08238.

⁶⁰⁷ *Çingene Hikâyeleri*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08167.

⁶⁰⁸ *Çinlilerin Altın Bir Heykelinin Çalınması*, İÜNEK, DN: TY 08160.

⁶⁰⁹ Jules Benoît, *Daniel'in Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07486, 1892.

⁶¹⁰ Jules de Gastyn, *Danyalin Esrarı*, Çev. Edhem, İÜNEK, DN: TY 07440.

⁶¹¹ *Darağacı Esrarı*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08352.

277. Y. B., *Değirmen Esrarı*, Mütercim Boğos, Rik'a⁶¹³.
278. Y. B., *Dehşet-engiz Bir Cinayet*, Rik'a, Fransızca⁶¹⁴.
279. Y. B., *Dehşetli Haydut*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁶¹⁵.
280. Y. B., *Dehşetli İki Canı*, C. I-II, Rik'a⁶¹⁶.
281. Arthur Conan Doyle, *Dehşetli Sanduka*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶¹⁷.
282. Adolf İsterkafus, *Deli Hans*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁶¹⁸.
283. Alfons de Lunay, *Delila Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶¹⁹.
284. Y. B., *Demircinin Kızı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶²⁰.
285. Y. B., *Demir Çekmece*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)⁶²¹.
286. Y. B., *Demir Halka*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶²².
287. Andre Waldes, *Demirhane Müdürünün İntikamı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a Fransızca⁶²³.
288. Şarl Merovel, *Deni Altın*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶²⁴.
289. Simakof, *Deniz Akıntısında*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶²⁵.
290. Y. B., *Deniz Faciaları*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁶²⁶.
291. Y. B., *Desise*, Mütercim Boğos, Değişik El Yazısı⁶²⁷.
292. Jules Mary, *Devamsız Saadet*, Rik'a, Fransızca⁶²⁸.
293. H. von Zublich, *Devr-i Alem*, Mütercim Veli, C. I-IV, Rik'a, Almanca⁶²⁹.

⁶¹² Xavier de Montepin, *Darniyer Cinayeti*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07542- TY 07543, 1881.

⁶¹³ *Değirmen Esrarı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08579.

⁶¹⁴ *Dehşet-engiz Bir Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 04874/01.

⁶¹⁵ *Dehşetli Haydut*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04444.

⁶¹⁶ *Dehşetli İki Canı*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08562- TY 08563.

⁶¹⁷ Arthur Conan Doyle, *Dehşetli Sanduka*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04589.

⁶¹⁸ Adolf İsterkafus, *Deli Hans*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04480, TY 08654.

⁶¹⁹ Alfons de Lunay, *Delila Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07458.

⁶²⁰ *Demircinin Kızı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08057.

⁶²¹ *Demir Çekmece*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07489, 1307.

⁶²² *Demir Halka*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07786.

⁶²³ Andre Waldes, *Demirhane Müdürünün İntikamı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07896.

⁶²⁴ Şarl Merovel, *Deni Altın*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08358.

⁶²⁵ Simakof, *Deniz Akıntısında*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08010.

⁶²⁶ Y. B., *Deniz Faciaları*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08628.

⁶²⁷ Y. B., *Desise*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08580.

⁶²⁸ Y. B., *Devamsız Saadet*, İÜNEK, DN: TY 07460.

⁶²⁹ H. von Zublich, *Devr-i Alem*, Çev. Veli, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 08087-08090.

294. Y. B., *Dezebel Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a⁶³⁰.
295. A. Mate, *Dez Nevalid Sokağı Cinayeti*, Mütercim Memduh, Rik'a⁶³¹.
296. Jojer Ona, *Dikenli Yol*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁶³².
297. Y. B., *Dikişçi Kadın*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁶³³.
298. 1. Y. B., *Dilsiz Polis*, Mütercim Rıza, C. II-VI, Rik'a, İngilizce, 1324⁶³⁴.
2. Y. B., *Dilsiz Polis*, Mütercim Rıza, C. VIII-XIX, Rik'a, İngilizce, 1324⁶³⁵.
3. Y. B., *Dilsiz Polis*, Mütercim Rıza, C. XXI-XXIII, Rik'a, İngilizce, 1324⁶³⁶.
4. Y. B., *Dilsiz Polis*, Mütercim Rıza, C. XXV, Rik'a, İngilizce, 1324⁶³⁷.
299. Y. B., *Dinamit Arkadaşları*, C. I-II, Mütercim Rıza, Rik'a⁶³⁸.
300. Y. B., *Dinamit Cinayetleri ile Cinayat-ı Muhtelif*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁶³⁹.
301. Jules Mary, *Diyan Lapal*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁴⁰.
302. Y. B., *Divan-ı Harb Huzurunda*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁶⁴¹.
303. Y. B., *Doktor Andre*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁶⁴².
304. Frederick Teme, *Doktor-ı Evvel Howfun Sırrı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁶⁴³.
305. Fere Oktav ve More Ojen, *Doktorun Keşfiyatı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁴⁴.
306. Y. B., *Doktor Voltern'in Hatıratından*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁴⁵.

⁶³⁰ Y. B., *Dezebel Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07742.

⁶³¹ A. Mate, *Dez Nevalid Sokağı Cinayeti*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07662.

⁶³² Jojer Ona, *Dikenli Yol*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08618.

⁶³³ Y. B., *Dikişçi Kadın*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08039.

⁶³⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 357-361, 1324.

⁶³⁵ BOA, *Y.EE.d.*, 362-373, 1324.

⁶³⁶ BOA, *Y.EE.d.*, 374-376, 1324.

⁶³⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 377, 1324.

⁶³⁸ Y. B., *Dinamit Arkadaşları*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04490, TY 07828.

⁶³⁹ Y. B., *Dinamit Cinayetleri ile Cinayat-ı Muhtelif*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08759.

⁶⁴⁰ Jules Mary, *Diyan Lapal*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08659.

⁶⁴¹ Y. B., *Divan-ı Harb Huzurunda*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07884.

⁶⁴² Y. B., *Doktor Andre*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04471.

⁶⁴³ Frederick Teme, *Doktor-ı Evvel Howfun Sırrı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08315.

⁶⁴⁴ Fere Oktav ve More Ojen, *Doktorun Keşfiyatı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07739.

⁶⁴⁵ Y. B., *Doktor Voltern'in Hatıratından*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04973.

307. Ponomarof, *Don Kastelyon'un Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁶⁴⁶.
308. Arthur Conan Doyle, *Dört Köşeli Kutu*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, İngilizce⁶⁴⁷.
309. Y. B., *Dört Kuleli Hane*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁶⁴⁸.
310. Arthur Conan Doyle, *Dörtler Markası*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-IV, Rik'a, Fransızca⁶⁴⁹.
311. Y. B., *Dörtüol Ağzı Faciası*, Mütercim Rıza, Rik'a⁶⁵⁰.
312. Gaspar Giz, *Drayburg Çiftliği Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁶⁵¹.
313. Y. B., *Dudağı Kıvrık Adam*, Mütercim Rıza, Rik'a⁶⁵².
314. Y. B., *Duvarların Sükuneti*, Rik'a⁶⁵³.
315. Y. B., *Düğün Hanesinde Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁶⁵⁴.
316. F. Dup, *Eğri Başparmak*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁵⁵.
317. Y. B., *Ekspres Cinayeti*, Mütercim Boğos, Rik'a⁶⁵⁶.
318. A. Q., Garın, *El ile Yüzük*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-III, Rik'a, Rusça⁶⁵⁷.
319. Y. B., *El-Yüzük*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁶⁵⁸.
320. Gorom, *Ellü Üç Numaralı Tren Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁵⁹.
321. Y. B., *Elmas Göz*, Mütercim Rıza, Rik'a⁶⁶⁰.
322. Y. B., *Elmas Hazinesi*, Mütercim Boğos, Rik'a⁶⁶¹.
323. Xavier de Montepin, *Elmas Tüccarı*, Rik'a, Fransızca, 1889⁶⁶².

⁶⁴⁶ Ponomarof, *Don Kastelyon'un Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08333.

⁶⁴⁷ Arthur Conan Doyle, *Dört Köşeli Kutu*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 121.

⁶⁴⁸ Y. B., *Dört Kuleli Hane*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07767.

⁶⁴⁹ Arthur Conan Doyle, *Dörtler Markası*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 08766- TY 08767.

⁶⁵⁰ Y. B., *Dörtüol Ağzı Faciası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04491.

⁶⁵¹ Gaspar Giz, *Drayburg Çiftliği Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07909.

⁶⁵² Y. B., *Dudağı Kıvrık Adam*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04934.

⁶⁵³ Y. B., *Duvarların Sükuneti*, İÜNEK, DN: TY 08321.

⁶⁵⁴ Y. B., *Düğün Hanesinde Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08128.

⁶⁵⁵ F. Dup, *Eğri Başparmak*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08336.

⁶⁵⁶ Y. B., *Ekspres Cinayeti*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07792, TY 07872 .

⁶⁵⁷ A. Q. Garın, *El ile Yüzük*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07569- TY 07571.

⁶⁵⁸ Y. B., *El-Yüzük*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08187.

⁶⁵⁹ Gorom, *Ellü Üç Numaralı Tren Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04575.

⁶⁶⁰ Y. B., *Elmas Göz*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07970.

⁶⁶¹ Y. B., *Elmas Hazinesi*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08055.

324. Jule Clarety, *Emare*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁶³.
325. Jorj Lofer, *Erkân-ı Harbiye Dairesi Hafiyeye Memuru Olan Madam*, Mütercim Corci, Rik'a⁶⁶⁴.
326. Rudolf Leksof, *Eski New York Şehri Canileri*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁶⁶⁵.
327. Marinony, *Eski ve Yeni Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁶⁶.
328. Y. B., *Esrârâlûd Bir Mesele-i Sirkat*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1 Ağustos 1322/R. (14 Ağustos 1906/M.)⁶⁶⁷.
329. Y. B., *Esrarâmiz Bir Cinayye*, Rik'a⁶⁶⁸.
330. Y. B., *Esrarâmiz Hikâyeler*, Mütercim Bağuci⁶⁶⁹.
331. Piyer Mael, *Esrar*, Mütercimi Mehmed Şakir, C. I-II, Rik'a⁶⁷⁰.
332. Y. B., *Esrarengiz Bir Cinayet*, Rik'a⁶⁷¹.
333. Y. B., *Esrarengiz Bir Vak'a-i Cinaiye*, Rik'a⁶⁷².
334. Y. B., *Esrar-ı Acibe*, Rik'a⁶⁷³.
335. Y. B., *Esrarâmiz Bir Hane*, Mütercim Boğos, Rik'a⁶⁷⁴.
336. Karl Mayn, *Esrar-ı Cemiyet-i Nev-i Beşer*, C. I-XIX, Rik'a, Almanca⁶⁷⁵.
337. Y. B., *Esrar-ı Cinayet*, Rik'a⁶⁷⁶.
338. Y. B., *Esrar-ı Zabıta ve Cinayat*, Mütercim Rıza, Rik'a⁶⁷⁷.
339. Y. B., *Esrar İçinde Kalmış Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a⁶⁷⁸.

⁶⁶² Xavier de Montepin, *Elmas Tüccarı*, İÜNEK, DN: TY 07583, 1889.

⁶⁶³ Jule Clarety, *Emare*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08630.

⁶⁶⁴ Jorj Lofer, *Erkân-ı Harbiye Dairesi Hafiyeye Memuru Olan Madam*, Çev. Corci, KYEBM, No: 120.

⁶⁶⁵ Rudolf Leksof, *Eski New York Şehri Canileri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08345.

⁶⁶⁶ Marinony, *Eski ve Yeni Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07869.

⁶⁶⁷ Y. B., *Esrârâlûd Bir Mesele-i Sirkat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04879, 1906.

⁶⁶⁸ Y. B., *Esrarâmiz Bir Cinayye*, İÜNEK, DN: TY 08482.

⁶⁶⁹ Y. B., *Esrarâmiz Hikâyeler*, Çev. Bağuci, İÜNEK, DN: TY 08223.

⁶⁷⁰ Piyer Mael, *Esrar*, Çev. Şakir, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08095- TY 08096.

⁶⁷¹ Y. B., *Esrarengiz Bir Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 07722.

⁶⁷² Y. B., *Esrarengiz Bir Vak'a-i Cinaiye*, İÜNEK, DN: TY 07609.

⁶⁷³ Y. B., *Esrar-ı Acibe*, İÜNEK, DN: TY 08493.

⁶⁷⁴ Y. B., *Esrarâmiz Bir Hane*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08040.

⁶⁷⁵ Karl Mayn, *Esrar-ı Cemiyet-i Nev-i Beşer*, C. I-XIX, İÜNEK, DN: TY 08597- TY 08615.

⁶⁷⁶ Y. B., *Esrar-ı Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 07718, TY 08553.

⁶⁷⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 226.

⁶⁷⁸ Y. B., *Esrar İçinde Kalmış Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08683.

340. N. Genitse, *Esrarlı Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I, Rik'a, Fransızca⁶⁷⁹.
341. Arthur Conan Doyle, *Esrarlı Ölümler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁸⁰.
342. Y. B., *Eşkya ve Polisler*, Rik'a⁶⁸¹.
343. Y. B., *Eviko İçinde Cinayet*, Rik'a⁶⁸².
344. Y. B., *Evi Soyulan Akademi Azası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁸³.
345. Horban, *Evlad Uğrunda*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁸⁴.
346. Wilhelm Fischer, *Ezmine-i Muhtelifede Umur-ı Cinaiye Ahvali*, Mütercim Veli, Rik'a⁶⁸⁵.
347. Y. B., *Facialı Bir Muamma*, Rik'a⁶⁸⁶.
348. Y. B., *Facialı İzdivac*, Mütercim Memduh, Rik'a⁶⁸⁷.
349. Bevasyer, *Facialı Sergüzeşt*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁸⁸.
350. Y. B., *Fail Kimdir?*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁸⁹.
351. Y. B., *Fan Fan*, Rik'a⁶⁹⁰.
352. Y. B., *Fecayi Kahramanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁹¹.
353. S. Edwar, *Feci Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁹².
354. Teme, *Fedâkâr Bir Aile*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁶⁹³.
355. Y. B., *Felâketzede Bir Valide*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁶⁹⁴.
356. Y. B., *Fevalde'nin Katli*, Mütercim Memduh, Rik'a⁶⁹⁵.

⁶⁷⁹ N. Genitse, *Esrarlı Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, C. I, İÜNEK, DN: TY 08219.

⁶⁸⁰ Arthur Conan Doyle, *Esrarlı Ölümler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04967.

⁶⁸¹ Y. B., *Eşkya ve Polisler*, İÜNEK, DN: TY 07875.

⁶⁸² Y. B., *Eviko İçinde Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 07848.

⁶⁸³ Y. B., *Evi Soyulan Akademi Azası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04762-01- TY 04762-02.

⁶⁸⁴ Y. B., *Horban, Evlad Uğrunda*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08035.

⁶⁸⁵ Wilhelm Fischer, *Ezmine-i Muhtelifede Umur-ı Cinaiye Ahvali*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07920.

⁶⁸⁶ Y. B., *Facialı Bir Muamma*, İÜNEK, DN: TY 08491.

⁶⁸⁷ Y. B., *Facialı İzdivac*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07794.

⁶⁸⁸ Bevasyer, *Facialı Sergüzeşt*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07871.

⁶⁸⁹ Y. B., *Fail kimdir?*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08519.

⁶⁹⁰ Y. B., *Fan Fan*, İÜNEK, DN: TY 08013.

⁶⁹¹ Y. B., *Fecayi Kahramanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08458.

⁶⁹² S. Edwar, *Feci Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08101, TY 08708.

⁶⁹³ Teme, *Fedâkâr Bir Aile*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08133.

⁶⁹⁴ Y. B., *Felâketzede Bir Valide*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07766.

⁶⁹⁵ Y. B., *Fevalde'nin Katli*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 04486.

357. Y. B., *Findon Feryar Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁹⁶.
358. Mark Toven, *Fin Hiper'in Sergüzeştleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁶⁹⁷.
359. Y. B., *Firari Bir Masum*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁶⁹⁸.
360. Victor Tisu, *Firari*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁶⁹⁹.
361. August Gruner, *Firavun Bileziği*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁷⁰⁰.
362. Marinony, *Fonten de Binyon Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁰¹.
363. Y. B., *Franco Amerikan Bankası Cinayeti*, Mütercim Tosunpaşazade Muhammed Sedat, Rik'a⁷⁰².
364. Y. B., *Frank Ferry*, Rik'a⁷⁰³.
365. Y. B., *Fransa Asayiş Reis-i Sabıkı Mösyö Adro'nun Yeni Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a⁷⁰⁴.
366. Y. B., *Fransa Asayiş Reis-i Sabıkı Mösyö Goro'nun Hatıraları*, Mütercim Rıza, C. II-I, Rik'a, Fransızca⁷⁰⁵.
367. Y. B., *Fransa'da Lemans Departmanında Bir İdamla Mahkum Neferin Yeniden Muhakeme Olunması*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁷⁰⁶.
368. Y. B., *Fransa'da Sabıkalı Takımı Nasıl Teşhis Olunur?*, Rik'a⁷⁰⁷.
369. Debu, *Fransa'da Son Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁷⁰⁸.
370. Y. B., *Fransa Mehakim-i Cinaiyesinde Rü'yet Olunan Bazı Deavi-i Meşhure*, Mütercim Rıza, Rik'a⁷⁰⁹.

⁶⁹⁶ Y. B., *Findon Feryar Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08335.

⁶⁹⁷ Mark Toven, *Fin Hiper'in Sergüzeştleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08408.

⁶⁹⁸ Y. B., *Firari Bir Masum*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08165.

⁶⁹⁹ Victor Tisu, *Firari*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07805.

⁷⁰⁰ August Gruner, *Firavun Bileziği*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08487.

⁷⁰¹ Marinony, *Fonten de Binyon Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07870.

⁷⁰² Y. B., *Franco Amerikan Bankası Cinayeti*, Çev. Tosunpaşazade Muhammed Sedat, İÜNEK, DN: TY 04875.

⁷⁰³ Y. B., *Frank Ferry*, İÜNEK, DN: TY 07649.

⁷⁰⁴ Y. B., *Fransa Asayiş Reis-i Sabıkı Mösyö Adro'nun Yeni Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08131.

⁷⁰⁵ Y. B., *Fransa Asayiş Reis-i Sabıkı Mösyö Goro'nun Hatıraları*, Çev. Rıza, C.II-I, İÜNEK, DN: TY 08590- TY 08591.

⁷⁰⁶ Y. B., *Fransa'da Lemans Departmanında Bir İdamla Mahkum Neferin Yeniden Muhakeme Olunması*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08138.

⁷⁰⁷ Y. B., *Fransa'da Sabıkalı Takımı Nasıl Teşhis Olunur?*, İÜNEK, DN: TY 08809.

⁷⁰⁸ Debu, *Fransa'da Son Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07912.

371. Y. B., *Fransa Mehakim-i Cinaiyesinde 1896 Sene-i Efrenciyesinde Rü'yet Edilmiş Olan Meşhur Cinai Davalar Tercümesi*, Rik'a, Fransızca⁷¹⁰.
372. Y. B., *Hıyânet-i Muallim*, Mütercim Rıza, Rik'a⁷¹¹.
373. Walter Koh, *Gaddar Bir Katil*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce⁷¹².
374. Arthur Conan Doyle, *Garib Bir Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-III, Rik'a, Fransızca⁷¹³.
375. Nick Carter, *Garib Bir Muhakeme*, Mütercim Veli, Rik'a⁷¹⁴.
376. Y. B., *Garib Bir Müfettiş*, Rik'a⁷¹⁵.
377. Y. B., *Garib Cinayetler ve Ahz-ı İntikam*, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁷¹⁶.
378. Y. B., *Garib Fıkralar*, Rik'a⁷¹⁷.
379. Fortune de Buva Goya, *Garib*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca⁷¹⁸.
380. 1. Y. B., *Garremersi Park Cinayeti I*, Rik'a⁷¹⁹.
2. Y. B., *Garremersi Park Cinayeti II*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce, 1323⁷²⁰.
381. Y. B., *Gazete Muhabiri*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁷²¹.
382. Vudu Suze, *Gaz Yağı Geceleri*, Mütercim Şakir, Rik'a⁷²².
383. Pabloneski, *Gece Karanlığında*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷²³.
384. Y. B., *Gece Kraliçesi Nam Sefine*, Mütercim Boğos, Rik'a⁷²⁴.
385. Y. B., *Geceleyin Cinayet*, Rik'a⁷²⁵.

⁷⁰⁹ Y. B., *Fransa Mehakim-i Cinaiyesinde Rü'yet Olunan Bazı Deavi-i Meshure*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08170.

⁷¹⁰ Y. B., *Fransa Mehakim-i Cinaiyesinde 1896 Sene-i Efrenciyesinde Rü'yet Edilmiş Olan Meşhur Cinai Davalar Tercümesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08145.

⁷¹¹ BOA, Y.PRK.TKM., 4/43, 1298.

⁷¹² Walter Koh, *Gaddar Bir Katil*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08105.

⁷¹³ Arthur Conan Doyle, *Garib Bir Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 08765.

⁷¹⁴ Nick Carter, *Garib Bir Muhakeme*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04960.

⁷¹⁵ Y. B., *Garib Bir Müfettiş*, İÜNEK, DN: TY 08130.

⁷¹⁶ Y. B., *Garib Cinayetler ve Ahz-ı İntikam*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07844- TY 07845.

⁷¹⁷ Y. B., *Garib Fıkralar*, İÜNEK, DN: TY 08025.

⁷¹⁸ Fortune de Buva Goya, *Garib*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08079.

⁷¹⁹ Y. B., *Garremersi Park Cinayeti I*, KYEBM, No: 125.

⁷²⁰ Y. B., *Garremersi Park Cinayeti II*, Çev. Rıza, KYEBM, Lütfü İkiz D No:119, 1323.

⁷²¹ Y. B., *Gazete Muhabiri*, Çev. Hikmet, İÜNEK, TY 08002.

⁷²² Vudu Suze, *Gaz Yağı Geceleri*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08420.

⁷²³ Pabloneski, *Gece Karanlığında*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08401.

⁷²⁴ Y. B., *Gece Kraliçesi Nam Sefine*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08462.

⁷²⁵ Y. B., *Geceleyin Cinayet*, İÜNEK, DN:TY 08671.

386. Onfield, *Gece Mükaleme-i Hafiyesi*, Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷²⁶.
387. Beraddon, *Gece Yarısı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷²⁷.
388. Y. B., *Geçit*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷²⁸.
389. Y. B., *Genç Bir Cani*, Rik'a⁷²⁹.
390. Y. B., *Genç Bir Müdakkık*, Mütercim Baguci, Rik'a⁷³⁰.
391. Jules de Gastyn, *Girdab*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷³¹.
392. Fortune de Buva Goya, *Gizli Bir İş*, Mütercim Mahmud Savuk, Rik'a, Fransızca⁷³².
393. Y. B., *Gizli Bir Keder*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁷³³.
394. Marinony, *Gizli Cinayetler*, Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷³⁴.
395. Y. B., *Gizli İntikam*, Rik'a, Fransızca⁷³⁵.
396. Arthur Conan Doyle, *Gizli Mektub*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷³⁶.
397. Y. B., *Gogoz*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷³⁷.
398. Arthur Conan Doyle, *Gök Zümrüd Dîhim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷³⁸.
399. Y. B., *Görülme-yen El*, Rik'a⁷³⁹.
400. Louis Jacolliot, *Görünmezler*, Mütercim Şakir, C. I-IV, Rik'a, Fransızca⁷⁴⁰.
401. Arthur Conan Doyle, *Granj Baş Papazlığı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁴¹.

⁷²⁶ Onfield, *Gece Mükaleme-i Hafiyesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08042.

⁷²⁷ Beraddon, *Gece Yarısı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07895.

⁷²⁸ Y. B., *Geçit*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08162.

⁷²⁹ Y. B., *Genç Bir Cani*, İÜNEK, DN: TY 08549.

⁷³⁰ Y. B., *Genç Bir Müdakkık*, Çev. Baguci, İÜNEK, DN: TY 08239.

⁷³¹ Jules de Gastyn, *Girdab*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07812, TY 08353 .

⁷³² Y. B., *Gizli Bir İş*, Çev. Mahmud Savuk, İÜNEK, DN: TY 07424.

⁷³³ Y. B., *Gizli Bir Keder*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08621.

⁷³⁴ Marinony, *Gizli Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07942.

⁷³⁵ Y. B., *Gizli İntikam*, İÜNEK, DN: TY 07607.

⁷³⁶ Arthur Conan Doyle, *Gizli Mektub*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08743.

⁷³⁷ Y. B., *Gogoz*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08169.

⁷³⁸ Arthur Conan Doyle, *Gök Zümrüd Dîhim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08812.

⁷³⁹ Y. B., *Görülme-yen El*, İÜNEK, DN: TY 08044.

⁷⁴⁰ Louis Jacolliot, *Görünmezler*, Çev. Şakir, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 08783- TY 08786.

⁷⁴¹ Arthur Conan Doyle, *Granj Baş Papazlığı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08721.

402. Y. B., *Gulyo Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁴².
403. Y. B., *Güç Taşıyan Mütecessis Bir Adam Tarafından Nakil Olunan Güç Esrarı*, Rik'a⁷⁴³.
404. Victor Hugo, *Gülen Adam*, Rik'a, Fransızca⁷⁴⁴.
405. Rolan Mares, *Güvercin Sokağı Cinayeti*, Mütercim Corci, Rik'a, Fransızca⁷⁴⁵.
406. Ojen Su, *Güzel Alis*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁴⁶.
407. Xavier de Montepin, *Güzel Anjel*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca, 1891⁷⁴⁷.
408. Yohan Leopold Şenir, *Güzel Bir Kadının Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁷⁴⁸.
409. Y. B., *Güzel Luizon*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁴⁹.
410. Jules Mary, *Güzel Marsilin*, Mütercim Rıza, Rik'a⁷⁵⁰.
411. Y. B., *Güzel Melez*, Rik'a⁷⁵¹.
412. Fortune de Buva Goya, *Güzel Zindancı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁵².
413. Y. B., *Hafi Bir Cinayet*, Rik'a, Almanca⁷⁵³.
414. Y. B., *Hafi Develer*, Mütercim Corci, Rik'a⁷⁵⁴.
415. M., *Hafiyeye Blut'un Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁵⁵.
416. Philipp Riklam, *Hafiyeye Farkas'ın Bir Tahkikatı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁷⁵⁶.
417. Y. B., *Hafiyeye Hanmiyer'in Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Amerikan⁷⁵⁷.
418. Y. B., *Hafiyelik Sanatı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁷⁵⁸.

⁷⁴² Y. B., *Gulyo Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07618.

⁷⁴³ Y. B., *Güç Taşıyan Mütecessis Bir Adam Tarafından Nakil Olunan Güç Esrarı*, İÜNEK, DN: TY 08319.

⁷⁴⁴ Victor Hugo, *Gülen Adam*, İÜNEK, DN: TY 07456.

⁷⁴⁵ Rolan Mares, *Güvercin Sokağı Cinayeti*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04874/02.

⁷⁴⁶ Ojen Su, *Güzel Alis*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07451.

⁷⁴⁷ Xavier de Montepin, *Güzel Anjel*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 07425, 1891.

⁷⁴⁸ Yohan Leopold Şenir, *Güzel Bir Kadının Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08476.

⁷⁴⁹ Y. B., *Güzel Luizon*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07997.

⁷⁵⁰ Jules Mary, *Güzel Marsilin*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07611.

⁷⁵¹ Y. B., *Güzel Melez*, İÜNEK, DN: TY 08062.

⁷⁵² Fortune de Buva Goya, *Güzel Zindancı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08118.

⁷⁵³ Y. B., *Hafi Bir Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 08412.

⁷⁵⁴ Y. B., *Hafi Develer*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04630/02.

⁷⁵⁵ M., *Hafiyeye Blut'un Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08754.

⁷⁵⁶ Philipp Riklam, *Hafiyeye Farkas'ın Bir Tahkikatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07867.

⁷⁵⁷ Y. B., *Hafiyeye Hanmiyer'in Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08745.

419. Y. B., *Hafiye Memuru Nick Carter'in Büyük Muvaffakiyeti*, Mütercim Veli, Rik'a⁷⁵⁹.
420. Y. B., *Hafiye Memuru Ren'in Takibatı*, Rik'a⁷⁶⁰.
421. Y. B., *Hafiye Memuru*, Rik'a⁷⁶¹.
422. Granet Allen, *Hafiye Monteque*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁶².
423. Y. B., *Hafiye Polis Memuru*, Mütercim Veli, Rik'a⁷⁶³.
424. Hedan Hebl, *Hafiye Zamber'in Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Almanca⁷⁶⁴.
425. Bojo, *Hafiye Zamber'in Keşifleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁶⁵.
426. Y. B., *Hain Bir Kadın*, Rik'a⁷⁶⁶.
427. Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Hain Bir Katib*, Mütercim Veli, Rik'a, Rusça⁷⁶⁷.
428. Y. B., *Hakemin Cinayeti*, Rik'a⁷⁶⁸.
429. Granet Allen, *Hakim Cilders'in Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁶⁹.
430. Y. B., *Hakimin Zevcesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁷⁰.
431. Y. B., *Hakimü'l-leyl*, Mütercim Wiesenthal, Rik'a, 1310/H. (1892/M.)⁷⁷¹.
432. Y. B., *Hakireler*, Mütercim Hüseyin Kazım, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁷⁷².
433. Arthur Simon, *Hal-i Maznuniyet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁷⁷³.

⁷⁵⁸ Y. B., *Hafiyelik Sanatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04813.

⁷⁵⁹ Y. B., *Hafiye Memuru Nick Carter'in Büyük Muvaffakiyeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04962.

⁷⁶⁰ Y. B., *Hafiye Memuru Ren'in Takibatı*, İÜNEK, DN: TY 07974.

⁷⁶¹ Y. B., *Hafiye Memuru*, İÜNEK, DN: TY 08405.

⁷⁶² Granet Allen, *Hafiye Monteque*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08339.

⁷⁶³ Y. B., *Hafiye Polis Memuru*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08120.

⁷⁶⁴ Hedan Hebl, *Hafiye Zamber'in Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08733.

⁷⁶⁵ Bojo, *Hafiye Zamber'in Keşifleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08774.

⁷⁶⁶ Y. B., *Hain Bir Kadın*, İÜNEK, DN: TY 07847.

⁷⁶⁷ Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Hain Bir Katib*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08373.

⁷⁶⁸ Y. B., *Hakemin Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 08447.

⁷⁶⁹ Granet Allen, *Hakim Cilders'in Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08483.

⁷⁷⁰ Y. B., *Hakimin Zevcesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08627.

⁷⁷¹ Y. B., *Hakimü'l-leyl*, Çev. Wiesenthal, İÜNEK, DN: TY 07586- TY 07592, 1310.

⁷⁷² Y. B., *Hakireler*, Çev. Hüseyin Kazım, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07464-TY 07465.

⁷⁷³ Arthur Simon, *Hal-i Maznuniyet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08387.

434. Arthur Conan Doyle, *Harabuk Cefsun'un Ahvali*, Mütercim Corci, Rik'a, Fransızca⁷⁷⁴.
435. Arthur Conan Doyle, *Hasta Kiracı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁷⁵.
436. Raul de Navery, *Hata-yı Adli veya Bir Masum*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁷⁶.
437. Emile Richbourg, *Hayat Faciaları: Mösyö Jöramin'in Milyonları*, Mütercim Rıza, C. I-III, Rik'a, Fransızca⁷⁷⁷.
438. Jul Bolayer, *Haydut Karı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁷⁷⁸.
439. Y. B., *Haydutlar Reisi*, Mütercim Teodor Kasab, C. I-III, Rik'a, 1298/H. (1880/M.)⁷⁷⁹.
440. Y. B., *Haydut Mina*, Mütercim Memduh, Rik'a⁷⁸⁰.
441. Y. B., *Haydut Şakay*, Mütercim Memduh, Rik'a⁷⁸¹.
442. Y. B., *Heron Dayk Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1317⁷⁸².
443. Arthur Conan Doyle, *Heykeller Düşmanı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁸³.
444. Arthur Conan Doyle, *Heveskar Bir İngiliz Polisi*, Mütercim Seyfeddin, Rik'a, İngilizce⁷⁸⁴.
445. Adolf Streckfos, *Hırsız Erdesi Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a⁷⁸⁵.
446. 1. Y. B., *Hırsızlık Heveskârı Rafles I*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce, 1323⁷⁸⁶.

⁷⁷⁴ Arthur Conan Doyle, *Harabuk Cefsun'un Ahvali*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04964.

⁷⁷⁵ Arthur Conan Doyle, *Hasta Kiracı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08717.

⁷⁷⁶ Raul de Navery, *Hata-yı Adli veya Bir Masum*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07500.

⁷⁷⁷ Emile Richbourg, *Hayat Faciaları: Mösyö Jöramin'in Milyonları*, Çev. Rıza, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 08655- TY 08657.

⁷⁷⁸ Jul Bolayer, *Haydut Karı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07800.

⁷⁷⁹ Y. B., *Haydutlar Reisi*, Çev. Teodor Kasab, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07519- TY 07521, 1298.

⁷⁸⁰ Y. B., *Haydut Mina*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07778.

⁷⁸¹ Y. B., *Haydut Şakay*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08632.

⁷⁸² Y. B., *Heron Dayk Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08369, 1901.

⁷⁸³ Arthur Conan Doyle, *Heykeller Düşmanı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08719.

⁷⁸⁴ Arthur Conan Doyle, *Heveskar Bir İngiliz Polisi*, Çev. Seyfeddin, İÜNEK, DN: TY 07761.

⁷⁸⁵ Adolf Streckfos, *Hırsız Erdesi Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07648.

⁷⁸⁶ Y. B., *Hırsızlık Heveskârı Rafles I*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 144.

2. Y. B., *Hırsızlık Heveskârı Rafles II*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce, 1323⁷⁸⁷.
447. Y. B., *Hifre-i Mor Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁷⁸⁸.
448. Y. B., *Hikaya-yı Hind yahud Tuğ Racası*, C. I-II, Rik'a⁷⁸⁹.
449. Marinony, *Hileli Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁹⁰.
450. Y. B., *Hindistan'da Esrarengiz Bir Cinayet*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁷⁹¹.
451. Y. B., *Hindistan'da Tuklar'ın Muhakemesi*, Mütercim Hüseyin Kazım, C. I-V, Rik'a, Fransızca⁷⁹².
452. Bernard, *Hintli Kulübesi*, Mütercim Celaleddin Feyyaz, Fransızca⁷⁹³.
453. Y. B., *Hodun Sokağı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁹⁴.
454. Y. B., *Hog Ormanı Cinayeti*, Mütercim Şakir, Rik'a⁷⁹⁵.
455. Y. B., *Hohgebirge Şatosu Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁷⁹⁶.
456. Frederick Teme, *Holbat Hanesinde Bir Cinayet*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a, Almanca⁷⁹⁷.
457. Y. B., *Humbara Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁷⁹⁸.
458. Y. B., *Humbaralı Ravaşol'un Cinayetleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1310/H. (1892/M.)⁷⁹⁹.
459. Y. B., *Hususi Tahkik Memuru*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁸⁰⁰.
460. Y. B., *Hükm-i Giyabi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁰¹.

⁷⁸⁷ Y. B., *Hırsızlık Heveskârı Rafles II*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 146.

⁷⁸⁸ Y. B., *Hifre-i Mor Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08728.

⁷⁸⁹ Y. B., *Hikaya-yı Hind yahud Tuğ Racası*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08540- TY 08541.

⁷⁹⁰ Marinony, *Hileli Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08107.

⁷⁹¹ Y. B., *Hindistan'da Esrarengiz Bir Cinayet*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08441.

⁷⁹² Y. B., *Hindistan'da Tuklar'ın Muhakemesi*, Çev. Hüseyin Kazım, C. I-V, İÜNEK, DN: TY 07445- TY 07449.

⁷⁹³ Bernard, *Hintli Kulübesi*, Çev. Celaleddin Feyyaz, İÜNEK, DN: TY 04804.

⁷⁹⁴ Y. B., *Hodun Sokağı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08813.

⁷⁹⁵ Y. B., *Hog Ormanı Cinayeti*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08463.

⁷⁹⁶ Y. B., *Hohgebirge Şatosu Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08723.

⁷⁹⁷ Frederick Teme, *Holbat Hanesinde Bir Cinayet*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08565- TY 08566.

⁷⁹⁸ Y. B., *Humbara Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08694.

⁷⁹⁹ Y. B., *Humbaralı Ravaşol'un Cinayetleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07563, 1310.

⁸⁰⁰ Y. B., *Hususi Tahkik Memuru*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04790.

⁸⁰¹ Y. B., *Hükm-i Giyabi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08643.

461. Y. B., *Hüküm Giyen Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁰².
462. R.L. Markof, *İpissiz Külliye Faciası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁸⁰³.
463. Y. B., *İdam*, Rik'a, Fransızca⁸⁰⁴.
464. Y. B., *İdama Mahkum General Miranof*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁸⁰⁵.
465. Y. B., *İdamla Mahkumlar*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁰⁶.
466. Emile Arnold, *İdam Mahkumları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁰⁷.
467. A. Jenevre, *İhtimal Haricinde Bir Vak'a*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁰⁸.
468. A. J., *İhtiyatkar Caniler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁰⁹.
469. Xavier de Montepin, *İki Alis*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸¹⁰.
470. Y. B., *İki Câninin Akibetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸¹¹.
471. Hartong, *İki Câninin Takibi*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁸¹².
472. Adolf Verter, *İki Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁸¹³.
473. Ren Mary, *İki Cinayet*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸¹⁴.
474. Marinony, *İki Esrarlı Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸¹⁵.
475. Arthur Conan Doyle, *İki Lekeli Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸¹⁶.
476. Paul Lordun, *İki Mağdur*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca⁸¹⁷.

⁸⁰² Y. B., *Hüküm Giyen Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07905.

⁸⁰³ R.L. Markof, *İpissiz Külliye Faciası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08043.

⁸⁰⁴ Y. B., *İdam*, İÜNEK, DN: TY 08557/02.

⁸⁰⁵ Y. B., *İdama Mahkum General Miranof*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08204.

⁸⁰⁶ Y. B., *İdamla Mahkumlar*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07904.

⁸⁰⁷ Emile Arnold, *İdam Mahkumları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08736.

⁸⁰⁸ A. Jenevre, *İhtimal Haricinde Bir Vak'a*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07681.

⁸⁰⁹ A.J., *İhtiyatkar Caniler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08324.

⁸¹⁰ Xavier de Montepin, *İki Alis*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08004.

⁸¹¹ Y. B., *İki Câninin Akibetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08756.

⁸¹² Hartong, *İki Câninin Takibi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07922.

⁸¹³ Adolf Verter, *İki Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07853.

⁸¹⁴ Ren Mary, *İki Cinayet*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08023.

⁸¹⁵ Marinony, *İki Esrarlı Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07923.

⁸¹⁶ Arthur Conan Doyle, *İki Lekeli Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08780.

⁸¹⁷ Paul Lordun, *İki Mağdur*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 04487.

477. Arthur Conan Doyle, *İkinci Leke*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸¹⁸.
478. Felix Kok, *İki Rahibin İcraatı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁸¹⁹.
479. Malof, *İlk Av*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸²⁰.
480. Jules Mary, *İlkbahar Paris*, Mütercim Memduh, Rik'a⁸²¹.
481. A. Jenevre, *İmkan Haricinde Bir Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸²².
482. Karyon, *İnceden İnceye Tertib Edilmiş Bir Cinayet*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a⁸²³.
483. 1. Oswald John Frederick Crawford, *İngiliz Polis Müfettişi Morgan'ın İfşaatı*, C. I-II, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁸²⁴.
2. Oswald John Frederick Crawford, *İngiliz Polis Müfettişi Morgan'ın İfşaatı*, C. IV, Mütercim Rıza, Rik'a, 1323⁸²⁵.
484. Y. B., *İngiltere Baş Vekili ile Katib-i Hususisi*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁸²⁶.
485. Y. B., *İngiltere Cinayet ve Deavi-i Meşhuresi*, Mütercim Baguci, Rik'a, İngilizce⁸²⁷.
486. Y. B., *İngiltere Leed Zabıta Müdürü Jil Pesin'in Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁸²⁸.
487. Y. B., *İngiltere Zabıtası Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁸²⁹.
488. Y. B., *İnsan Avcısı*, Rik'a⁸³⁰.

⁸¹⁸ Arthur Conan Doyle, *İkinci Leke*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08696.

⁸¹⁹ Felix Kok, *İki Rahibin İcraatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08106.

⁸²⁰ Malof, *İlk Av*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08521.

⁸²¹ Jules Mary, *İlkbahar Paris*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07562.

⁸²² A. Jenevre, *İmkan Haricinde Bir Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08445.

⁸²³ Karyon, *İnceden İnceye Tertib Edilmiş Bir Cinayet*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08227- TY 08228.

⁸²⁴ Oswald John Frederick Crawford, *İngiliz Polis Müfettişi Morgan'ın İfşaatı*, Çev. Rıza, C. I, İÜNEK, DN: TY 04788- TY 04789.

⁸²⁵ Oswald John Frederick Crawford, *İngiliz Polis Müfettişi Morgan'ın İfşaatı*, Çev. Rıza, C. IV, KYEBM, No: 128, 1323.

⁸²⁶ Y. B., *İngiltere Baş Vekili ile Katib-i Hususisi*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08465.

⁸²⁷ Y. B., *İngiltere Cinayet ve Deavi-i Meşhuresi*, Çev. Baguci, İÜNEK, DN: TY 06735- TY 06737.

⁸²⁸ Y. B., *İngiltere Leed Zabıta Müdürü Jil Pesin'in Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04565.

⁸²⁹ Y. B., *İngiltere Zabıtası Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08802.

⁸³⁰ Y. B., *İnsan Avcısı*, İÜNEK, DN: TY 08000.

489. Y. B., *İnsan Boğanlar*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)⁸³¹.
490. Jules Mary, *İnsanlar ve Nefsaniyetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁸³².
491. Armin Brhimmnor, *İntihar Ettim*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁸³³.
492. Y. B., *İntihar mı? Kıtal mı?*, Mütercim Rıza⁸³⁴.
493. Kostan Garol, *İntikali Bir Leke*, Mütercim Ancelo, Rik'a, Fransızca⁸³⁵.
494. Arthur Amold, *İntikamcılar*, Mütercim Ancelo, Rik'a, Fransızca⁸³⁶.
495. Emile Loran, *İntikam Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸³⁷.
496. Edward Konig, *İntikam*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁸³⁸.
497. Y. B., *İntikam-ı Baid*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸³⁹.
498. Hans Rihter, *İntikam-ı İlahi*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁸⁴⁰.
499. Y. B., *İntikamın Netâyiçi*, Rik'a⁸⁴¹.
500. Sokolnikof Haruşçof, *İntikam ve Altın*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Rusça⁸⁴².
501. Bertol Garevil, *İntikam ve Ölüm*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸⁴³.
502. Gustav Hoker, *İpekli Mendil*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁸⁴⁴.
503. Y. B., *İsbathlı Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁴⁵.
504. Y. B., *İsimsiz Roman*, C. I-II, Rik'a⁸⁴⁶.
505. George Gladini, *İspanya Haydutları*, Mütercim Corci, Rik'a, İspanyolca⁸⁴⁷.

⁸³¹ Y. B., *İnsan Boğanlar*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07499, 1307.

⁸³² Jules Mary, *İnsanlar ve Nefsaniyetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08586.

⁸³³ Armin Brhimmnor, *İntihar Ettim*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08152.

⁸³⁴ Y. B., *İntihar mı? Kıtal mı?*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08446.

⁸³⁵ Kostan Garol, *İntikali Bir Leke*, Çev. Ancelo, İÜNEK, DN: TY 07814.

⁸³⁶ Arthur Arnold, *İntikamcılar*, Çev. Ancelo, İÜNEK, DN: TY 07599.

⁸³⁷ Emile Loran, *İntikam Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08163.

⁸³⁸ Edward Konig, *İntikam*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08012, 1894.

⁸³⁹ Y. B., *İntikam-ı Baid*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08452.

⁸⁴⁰ Hans Rihter, *İntikam-ı İlahi*, Çev. Veli, İÜNEK TY 08454.

⁸⁴¹ Y. B., *İntikamın Netâyiçi*, İÜNEK, DN: TY 07881.

⁸⁴² Sokolnikof Haruşçof, *İntikam ve Altın*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07824- TY 07825.

⁸⁴³ Bertol Garevil, *İntikam ve Ölüm*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07660/02.

⁸⁴⁴ Gustav Hoker, *İpekli Mendil*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08374.

⁸⁴⁵ Y. B., *İsbathlı Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08069.

⁸⁴⁶ Y. B., *İsimsiz Roman*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07672- TY 07673.

506. Y. B., *İspanya Kralına Edilen Suikast Muhâkemesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca, 1323⁸⁴⁸.
507. Y. B., *İstihbar*, Rik'a⁸⁴⁹.
508. Zayfred Klinker, *İşretin Netâyîçi*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁸⁵⁰.
509. Y. B., *İştibah*, Rik'a⁸⁵¹.
510. Y. B., *İtalya'da Bir Müfettiş*, Rik'a⁸⁵².
511. Y. B., *İtalya'da Bologna Şehri Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a⁸⁵³.
512. Bertol Garevil, *İyi Bir Alemde İki Cani*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸⁵⁴.
513. Alexis Bouvier, *İza Lolot ve Şürekası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁵⁵.
514. Hamar, *İz Birakan Caniler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁵⁶.
515. Y. B., *İzdivac Faciaları*, Mütercim Edhem, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁸⁵⁷.
516. Lui Letang, *İzsiz Cani*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁵⁸.
517. Garizon Jojer ve Sazy Leon, *Jack'ın Namusu*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁵⁹.
518. Garizon Jojer ve Sazy Leon, *Jan Bonkôr*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁶⁰.
519. Mazen, *Jan Dolakor*, Mütercim Şakir, Rik'a⁸⁶¹.
520. Y. B., *Jan'ın Sergüzeşti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁶².
521. F. Bougobe, *Jan Kop An de*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)⁸⁶³.
522. Y. B., *Jan Kop Ander*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸⁶⁴.

⁸⁴⁷ George Gladini, *İspanya Haydutları*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: 04763-02-04763-05.

⁸⁴⁸ Y. B., *İspanya Kralına Edilen Suikast Muhâkemesi*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 137.

⁸⁴⁹ Y. B., *İstihbar*, İÜNEK, DN: TY 07877.

⁸⁵⁰ Zayfred Klinker, *İşretin Netâyîçi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08393.

⁸⁵¹ Y. B., *İştibah*, İÜNEK, DN: TY 07993.

⁸⁵² Y. B., *İtalya'da Bir Müfettiş*, İÜNEK, DN: TY 08028.

⁸⁵³ Y. B., *İtalya'da Bologna Şehri Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07911.

⁸⁵⁴ Bertol Garevil, *İyi Bir Alemde İki Cani*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07660/01.

⁸⁵⁵ Alex Bovey, *İza Lolot ve Şürekası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07775.

⁸⁵⁶ Hamar, *İz Birakan Caniler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08701.

⁸⁵⁷ Y. B., *İzdivac Faciaları*, Çev. Edhem, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07553- TY 07554.

⁸⁵⁸ Lui Letang, *İzsiz Cani*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08417.

⁸⁵⁹ Garizon Jojer ve Sazy Leon, *Jack'ın Namusu*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08636.

⁸⁶⁰ Garizon Jojer ve Sazy Leon, *Jan Bonkôr*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08648.

⁸⁶¹ Mazen, *Jan Dolakor*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 07938.

⁸⁶² Y. B., *Jan'ın Sergüzeşti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08205.

⁸⁶³ F. Bougobe, *Jan Kop An de*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07485, 1307.

⁸⁶⁴ Y. B., *Jan Kop Ander*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07475/01.

523. Y. B., *Jan Maluz'ın Cinayeti*, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁸⁶⁵.
524. Y. B., *Jann Vakolin'in Hasedi*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁸⁶⁶.
525. Y. B., *Javel Sokağı Cinayet-i Müthişi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁶⁷.
526. Marie-François Goron, *Javel Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁶⁸.
527. Pierre de Korsel, *Jifolt*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁶⁹.
528. Gorom, *Jvazel Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁷⁰.
529. Le Koy, *Kabahatli midir?*, Mütercim Adil, Rik'a, İngilizce⁸⁷¹.
530. Y. B., *Kabirden Sonra*, Mütercim Rıza, Rik'a, Almanca⁸⁷².
531. Y. B., *Kadın Bir Hafıye*, Rik'a⁸⁷³.
532. Y. B., *Kadın Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁷⁴.
533. Jan Frolo, *Kadınlar Katili yahut Meşhur Cani Piranzini'nin Bir Eşi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁷⁵.
534. Y. B., *Kalbgâh-ı Çin*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸⁷⁶.
535. Y. B., *Kalikard Hanedanı*, C. I-II, Rik'a⁸⁷⁷.
536. Lehman Tarnove, *Kalpazanlar*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁸⁷⁸.
537. Xavier de Montepin, *Kalp Banknotlar*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a, Fransızca, 1310/R. (1894/M.)⁸⁷⁹.
538. Y. B., *Kalp Fırtınaları*, Mütercim Rıza, Rik'a⁸⁸⁰.

⁸⁶⁵ Y. B., *Jan Maluz'un Cinayeti*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07701- TY 07702.

⁸⁶⁶ Y. B., *Jann Vakolin'in Hasedi*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07966.

⁸⁶⁷ Y. B., *Javel Sokağı Cinayet-i Müthişi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08488.

⁸⁶⁸ Marie-François Goron, *Javel Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07964, 1901.

⁸⁶⁹ Pierre de Korsel, *Jifolt*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08635.

⁸⁷⁰ Gorom, *Jvazel Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04571.

⁸⁷¹ Le Koy, *Kabahatli midir?*, Çev. Adil, İÜNEK, DN: TY 04758-01- TY 04758-06.

⁸⁷² Y. B., *Kabirden Sonra*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08030.

⁸⁷³ Y. B., *Kadın Bir Hafıye*, İÜNEK, DN: TY 08433.

⁸⁷⁴ Y. B., *Kadın Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07927.

⁸⁷⁵ Jan Frolo, *Kadınlar Katili yahut Meşhur Cani Piranzini'nin Bir Eşi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08114.

⁸⁷⁶ Y. B., *Kalbgâh-ı Çin*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04932.

⁸⁷⁷ Y. B., *Kalikard Hanedanı*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08496- TY 08497.

⁸⁷⁸ Lehman Tarnove, *Kalpazanlar*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08444.

⁸⁷⁹ Xavier de Montepin, *Kalp Banknotlar*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04798- TY 04799, 1310.

⁸⁸⁰ Y. B., *Kalp Fırtınaları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04481, TY 07829.

539. Xavier de Montepin, *Kanbur Kadın Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁸¹.
540. 1. Karazin, *Kan Feryadı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁸².
2. Y. B., *Kan Feryadı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)⁸⁸³.
541. Sokolof, *Kanlı Balkon*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁸⁸⁴.
542. Ponomarof, *Kanlı Bela*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁸⁸⁵.
543. Herman Revel, *Kanlı Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a⁸⁸⁶.
544. Josef Mirmebah, *Kanlı Bir Gece*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁸⁸⁷.
545. Monden, *Kanlı Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁸⁸.
546. Hanry Koven, *Kanlı El*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁸⁹.
547. Clarety, *Kanlı Emare*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁹⁰.
548. Y. B., *Kanlı Eser*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁹¹.
549. Pere Paul Feval, *Kanlı Gerdanlık*, Mütercim Adil, C. I-X, Rik'a, Fransızca, 1908⁸⁹².
550. Y. B., *Kanlı Kaya*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁹³.
551. Aspich Moller, *Kanlı Servet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁹⁴.
552. M.J., *Kanlı Sevda*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁸⁹⁵.
553. Teofon Mulatgenze, *Kan Sedâsı*, Mütercim Veli, C. II, Rik'a, Almanca⁸⁹⁶.
554. Fortune de Buva Goya, *Kapalı Kapı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁸⁹⁷.

⁸⁸¹ Xavier de Montepin, *Kanbur Kadın Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07908.

⁸⁸² Karazin, *Kan Feryadı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08242.

⁸⁸³ Y. B., *Kan Feryadı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07502.

⁸⁸⁴ Sokolof, *Kanlı Balkon*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08243.

⁸⁸⁵ Ponomarof, *Kanlı Bela*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08181.

⁸⁸⁶ Herman Revel, *Kanlı Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07893.

⁸⁸⁷ Josef Mirmebah, *Kanlı Bir Gece*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08777.

⁸⁸⁸ Monden, *Kanlı Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07858.

⁸⁸⁹ Hanry Koven, *Kanlı El*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN:TY 07496.

⁸⁹⁰ Jule Clarety, *Kanlı Emare*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, TY 08240.

⁸⁹¹ Y. B., *Kanlı Eser*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08343.

⁸⁹² Pere Paul Feval, *Kanlı Gerdanlık*, Çev. Adil, C. I-X, İÜNEK, DN: TY 04771-01- TY 04771-09, 1908.

⁸⁹³ Y. B., *Kanlı Kaya*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08226.

⁸⁹⁴ Aspich Moller, *Kanlı Servet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07930.

⁸⁹⁵ J.M., *Kanlı Sevda*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08406.

⁸⁹⁶ Teofon Mulatgenze, *Kan Sedâsı*, Çev. Veli, C. II, KYEBM, No: 134.

⁸⁹⁷ Fortune de Buva Goya, *Kapalı Kapı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07788.

555. Y. B., *Kapalı Kapılar Arkasında yahud Bir Polis Hafiyesinin Mahareti*, Rik'a, Almanca⁸⁹⁸.
556. Y. B., *Kaptan Kettle'nin Son İcraat-ı Harikuladesi*, Mütercim Adil, Rik'a⁸⁹⁹.
557. Y. B., *Kaptan Şanon*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce⁹⁰⁰.
558. Arthur Conan Doyle, *Kapudan Şarkiye*, Mütercim Adil, Rik'a, Fransızca⁹⁰¹.
559. Y. B., *Kara Caniler Sergerdesi*, C. I-VI, Rik'a, Fransızca⁹⁰².
560. Y. B., *Kara Göl Cinayeti*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁹⁰³.
561. Y. B., *Kara Gün*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce⁹⁰⁴.
562. Louis Lenoir, *Kara Korsan*, Mütercim Şemseddin, Rik'a, Fransızca⁹⁰⁵.
563. Y. B., *Karanlık Hane*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁹⁰⁶.
564. Y. B., *Karanlık Orman Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁰⁷.
565. Arthur Conan Doyle, *Kara Petro*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁰⁸.
566. Paul Linda, *Kardeşler*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Rusça⁹⁰⁹.
567. Y. B., *Karın Yarıcı Vaşa Cinayeti*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁹¹⁰.
568. Y. B., *Karışık Bir Mesele*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹¹¹.
569. Arman Lapointe, *Karnaval Cinayeti*, Mütercim Rıza, C. I-IX, XI, Rik'a, Fransızca, 1889⁹¹².
570. Y. B., *Kartiyeye Latinde*, Rik'a⁹¹³.
571. Y. B., *Kasab*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1308/H. (1890/M.)⁹¹⁴.

⁸⁹⁸ Y. B., *Kapalı Kapılar Arkasında yahud, Bir Polis Hafiyesinin Mahareti*, İÜNEK, DN: TY 08194.

⁸⁹⁹ Y. B., *Kaptan Kettle'nin Son İcraat-ı Harikuladesi*, Çev. Adil, İÜNEK, DN: TY 04756, 1908.

⁹⁰⁰ Y. B., *Kaptan Şanon*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08014.

⁹⁰¹ Arthur Conan Doyle, *Kapudan Şarkiye*, Çev. Adil, İÜNEK, DN: TY 04814.

⁹⁰² Y. B., *Kara Caniler Sergerdesi*, C. I-VI, İÜNEK, DN: TY 08066- TY 08067.

⁹⁰³ Y. B., *Kara Göl Cinayeti*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08522.

⁹⁰⁴ Y. B., *Kara Gün*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08349.

⁹⁰⁵ Louis Lenoir, *Kara Korsan*, Çev. Şemseddin, İÜNEK, DN: TY 07429.

⁹⁰⁶ Y. B., *Karanlık Hane*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08208.

⁹⁰⁷ Y. B., *Karanlık Orman Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08022.

⁹⁰⁸ Arthur Conan Doyle, *Kara Petro*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08795.

⁹⁰⁹ Paul Linda, *Kardeşler*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07840- TY 07841.

⁹¹⁰ Y. B., *Karın Yarıcı Vaşa Cinayeti*, Çev. Hikmet, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08554- TY 08555.

⁹¹¹ Y. B., *Karışık Bir Mesele*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08584.

⁹¹² Arman Lapointe, *Karnaval Cinayeti*, Çev. Rıza, C. I-IX, XI, İÜNEK, DN: TY 04770-01- TY 04770-10, 1889.

⁹¹³ Y. B., *Kartiyeye Latinde*, İÜNEK, DN: TY 08193.

⁹¹⁴ Y. B., *Kasab*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07487, 1308.

572. Joen, *Katib Joe'nin Evrak-ı Cinaiyyesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹¹⁵.
573. Joen, *Katib Joe'nin Kuyud-ı Cinaiyyesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹¹⁶.
574. Y. B., *Katil*, Rik'a⁹¹⁷.
575. Y. B., *Katil Avukat*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹¹⁸.
576. Y. B., *Katil Bir Dost*, C. I-II, Rik'a, İngilizce⁹¹⁹.
577. Xavier de Montepin, *Katil Bir Mustantik*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹²⁰.
578. Y. B., *Katil Dimyang*, Mütercim Boğos, Rik'a⁹²¹.
579. Y. B., *Katil Henry*, Rik'a⁹²².
580. Jules de Gastyn, *Katilin Kızı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹²³.
581. Arthur Arnold, *Katil Kız*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹²⁴.
582. Piyer Sal, *Katil Kız*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹²⁵.
583. Y. B., *Katil Lasiner'in Muhakemesi*, C. II, Rik'a⁹²⁶.
584. Jojer Ona, *Katil Papaz*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹²⁷.
585. Vayze, *Katil Schuster*, Mütercimi Veli, Rik'a, Almanca⁹²⁸.
586. Y. B., *Katil Uşak*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹²⁹.
587. Y. B., *Katil Zevc yahud Kısa Boylu Adam*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁹³⁰.
588. Y. More, *Katledilmiş Şerik*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca⁹³¹.
589. Y. B., *Katli-i Nefs Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹³².

⁹¹⁵ Joen, *Katib Joe'nin Evrak-ı Cinaiyyesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08758.

⁹¹⁶ Joen, *Katib Joe'nin Kuyud-ı Cinaiyyesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08757.

⁹¹⁷ Y. B., *Katil*, İÜNEK, DN: TY 08434.

⁹¹⁸ Y. B., *Katil Avukat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07996.

⁹¹⁹ Y. B., *Katil Bir Dost*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07782- TY 07783.

⁹²⁰ Xavier de Montepin, *Katil Bir Mustantik*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08619.

⁹²¹ Y. B., *Katil Dimyang*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07610.

⁹²² Y. B., *Katil Henry*, İÜNEK, DN: TY 08061.

⁹²³ Jules de Gastyn, *Katilin Kızı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07512.

⁹²⁴ Arthur Arnold, *Katil Kız*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07652.

⁹²⁵ Piyer Sal, *Katil Kız*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07511.

⁹²⁶ Y. B., *Katil Lasiner'in Muhakemesi*, C. II, İÜNEK, DN: TY 08490.

⁹²⁷ Jojer Ona, *Katil Papaz*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08472.

⁹²⁸ Vayze, *Katil Schuster*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08737.

⁹²⁹ Y. B., *Katil Uşak*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07619.

⁹³⁰ Y. B., *Katil Zevc yahud, Kısa Boylu Adam*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07457.

⁹³¹ Y. More, *Katledilmiş Şerik*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07998.

590. Y. B., *Kaybolan Varis*, Rik'a⁹³³.
591. Şeçler Perazini, *Kaybolmuş Saadet*, Mütercim Veli, Rik'a⁹³⁴.
592. Y. B., *Kayıtsız*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça⁹³⁵.
593. Y. B., *Keçi Haydutları Çetesinin Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁹³⁶.
594. Y. B., *Kembalski Muhakemesi*, Rik'a⁹³⁷.
595. Y. B., *Kendini Öldüren Bir Ölü*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹³⁸.
596. Fortune de Buva Goya, *Kesik Baş*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹³⁹.
597. Y. B., *Kesik Başparmak*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁴⁰.
598. Fortune de Buva Goya, *Kesik El*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a, Fransızca, 1308/H. (1890/M.)⁹⁴¹.
599. Marinony, *Keşfedilmiş Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁴².
600. Jokas, *Keşmekeş Alem*, Mütercim Şemseddin, Rik'a, Fransızca⁹⁴³.
601. Y. B., *Keyn Sokağı'ndaki İngiliz*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁹⁴⁴.
602. Y. B., *Kırmızı Çocuklar Sokağı*, Rik'a⁹⁴⁵.
603. Y. B., *Kırmızı Esvaphılar*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁴⁶.
604. Y. B., *Kırmızı Fener*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁹⁴⁷.
605. Agatha Web, *Kırmızı Orkide*, Rik'a⁹⁴⁸.
606. Y. B., *Kırmızı Perde*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁹⁴⁹.
607. Y. B., *Kırmızı Saçlı Adam*, Mütercim Boğos, Rik'a⁹⁵⁰.

⁹³² Y. B., *Katl-i Nefs Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08722.

⁹³³ Y. B., *Kaybolan Varis*, İÜNEK, DN: TY 08020.

⁹³⁴ Şeçler Perazini, *Kaybolmuş Saadet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08077.

⁹³⁵ Y. B., *Kayıtsız*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08312.

⁹³⁶ Y. B., *Keçi Haydutları Çetesinin Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08311.

⁹³⁷ Y. B., *Kembalski Muhakemesi*, İÜNEK, DN: TY 08542.

⁹³⁸ Y. B., *Kendini Öldüren Bir Ölü*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08011.

⁹³⁹ Fortune de Buva Goya, *Kesik Baş*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07468.

⁹⁴⁰ Y. B., *Kesik Başparmak*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08705.

⁹⁴¹ Y. B., *Kesik El*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07493- TY 07494, 1308.

⁹⁴² Marinony, *Keşfedilmiş Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07860.

⁹⁴³ Jokas, *Keşmekeş Alem*, Çev. Şemseddin, İÜNEK, DN: TY 07560.

⁹⁴⁴ Y. B., *Keyn Sokağı'ndaki İngiliz*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08173.

⁹⁴⁵ Y. B., *Kırmızı Çocuklar Sokağı*, İÜNEK, DN: TY 08254- TY 08256.

⁹⁴⁶ Y. B., *Kırmızı Esvaphılar*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07594.

⁹⁴⁷ Y. B., *Kırmızı Fener*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07675- TY 07677.

⁹⁴⁸ Agatha Web, *Kırmızı Orkide*, İÜNEK, DN: TY 08200.

⁹⁴⁹ Y. B., *Kırmızı Perde*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08174.

608. Y. B., *Kırmızı Şifre*, Rik'a⁹⁵¹.
609. Y. B., *Kırmızı Vasiyetname*, Rik'a, Fransızca⁹⁵².
610. Emile Masar, *Kızıl El*, Mütercim Rıza, Rik'a⁹⁵³.
611. Y. B., *Kızıl Gerdanlık*, Mütercim Rıza, Rik'a⁹⁵⁴.
612. Lodorik de Lair, *Kızıl Göl Cinayeti*, Mütercim Seyfeddin, Rik'a, Fransızca⁹⁵⁵.
613. Y. B., *Kızıl Korso*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁵⁶.
614. Arthur Conan Doyle, *Kibar Bekâr*, Mütercim Ahmed Nermi, Fransızca⁹⁵⁷.
615. Y. B., *Kibar Bir Müfettiş*, Mütercim Boğos, El Yazısı Değişik.⁹⁵⁸
616. Nick Carter, *Kibar Bir Sarık Kumpanyası*, Mütercim Veli, Rik'a⁹⁵⁹.
617. Cadol Edward, *Kilotin Hataları*, Mütercim Ahmed Rasim, C. I-II, IV, Rik'a, İngilizce⁹⁶⁰.
618. 1. Y. B., *Kimdir?*, Rik'a⁹⁶¹.
2. Y. B., *Kimdir?*, C. I-II, Rik'a⁹⁶².
619. Maksimilyen Bother, *Kim İdi?*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a⁹⁶³.
620. Y. B., *Kirazlı Çiftliği*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁶⁴.
621. 1. Y. B., *Klafim'in Tahkikat ve Sergüzeşleri*, Mütercim Rıza, Rik'a⁹⁶⁵.
2. Y. B., *Klafim'in Tahkikat ve Sergüzeşleri*, Rik'a⁹⁶⁶.
622. Astapilo, *Klanel Davası*, Mütercim Ancelo, C. I-II, Rik'a, Fransızca⁹⁶⁷.
623. Alva Olrih, *Kol Düğmesi*, Mütercim Veli, Rik'a⁹⁶⁸.

⁹⁵⁰ Y. B., *Kırmızı Saçlı Adam*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08117.

⁹⁵¹ Y. B., *Kırmızı Şifre*, İÜNEK, DN: TY 08262.

⁹⁵² Y. B., *Kırmızı Vasiyetname*, İÜNEK, DN: TY 07555- TY 07557.

⁹⁵³ Emile Masar, *Kızıl El*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07621.

⁹⁵⁴ Y. B., *Kızıl Gerdanlık*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07965.

⁹⁵⁵ Lodorik de Lair, *Kızıl Göl Cinayeti*, Çev. Seyfeddin, İÜNEK, DN: TY 08647.

⁹⁵⁶ Y. B., *Kızıl Korso*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07811.

⁹⁵⁷ Arthur Conan Doyle, *Kibar Bekâr*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08761.

⁹⁵⁸ Y. B., *Kibar Bir Müfettiş*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08355.

⁹⁵⁹ Nick Carter, *Kibar Bir Sarık Kumpanyası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04963.

⁹⁶⁰ Edward Cadol, *Kilotin Hataları*, Çev. Ahmed Rasim, C. I-II, IV, İÜNEK, DN: TY 04496- TY 04498.

⁹⁶¹ Y. B., *Kimdir?*, İÜNEK, DN: TY 04883-04885.

⁹⁶² Y. B., *Kimdir?*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08528- TY 08529.

⁹⁶³ Maksimilyen Bother, *Kim İdi?*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07949.

⁹⁶⁴ Y. B., *Kirazlı Çiftliği*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07769.

⁹⁶⁵ BOA, *Y.EE.d.*, 229.

⁹⁶⁶ BOA, *Y.EE.d.*, 354.

⁹⁶⁷ Astapilo, *Klanel Davası*, Çev. Ancelo, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07818- TY 07819.

⁹⁶⁸ Alva Olrih, *Kol Düğmesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04598/01- TY 04598/02.

624. George Garizon, *Komiserin Dostu*, Rik'a⁹⁶⁹.
625. Y. B., *Komsbiri Esrarı*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a⁹⁷⁰.
626. Lero, *Kont Bonmartini'nin Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁷¹.
627. Şarl Merovel, *Kontes Helen*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁷².
628. Emile Richbourg, *Kont de Laser*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁷³.
629. Y. B., *Kont Ominbos*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁷⁴.
630. Nat Pinkerton, *Korkunç Hane*, Mütercim Corci, Rik'a⁹⁷⁵.
631. Vitof Jupö, *Korsan Villası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁷⁶.
632. Didrih Ten, *Köylüleri Avukatı*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁹⁷⁷.
633. Didrih Ten, *Köy Papazı Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁹⁷⁸.
634. Y. B., *Kraliçe Mari*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca⁹⁷⁹.
635. Y. B., *Kristal Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce⁹⁸⁰.
636. Y. B., *Kristin*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁸¹.
637. Y. B., *Kudurman*, Mütercim Hikmet, Rik'a⁹⁸².
638. Karl Filden, *Kumar Borcu*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁹⁸³.
639. Frederick Otton, *Kumarcılar*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁹⁸⁴.
640. Y. B., *Kumarcının Akıbeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca⁹⁸⁵.
641. Y. B., *Kumbaracı Ravashol'un Cinayetleri Zeyli*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca, 1310/H. (1892/M.)⁹⁸⁶.

⁹⁶⁹ George Garizon, *Komiserin Dostu*, İÜNEK, DN: TY 07661.

⁹⁷⁰ Y. B., *Komsbiri Esrarı*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08137.

⁹⁷¹ Lero, *Kont Bonmartini'nin Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07933.

⁹⁷² Şarl Merovel, *Kontes Helen*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07882.

⁹⁷³ Emile Richbourg, *Kont de Laser*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08649.

⁹⁷⁴ Y. B., *Kont Ominbos*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08443.

⁹⁷⁵ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 51/37.

⁹⁷⁶ Vitof Jupö, *Korsan Villası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08154.

⁹⁷⁷ Didrih Ten, *Köylüleri Avukatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08009.

⁹⁷⁸ Didrih Ten, *Köy Papazı Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08033.

⁹⁷⁹ Y. B., *Kraliçe Mari*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08460.

⁹⁸⁰ Y. B., *Kristal Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07967.

⁹⁸¹ Y. B., *Kristin*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08421.

⁹⁸² Y. B., *Kudurman*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04865.

⁹⁸³ Karl Filden, *Kumar Borcu*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08388.

⁹⁸⁴ Frederick Otton, *Kumarcılar*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08241.

⁹⁸⁵ Y. B., *Kumarcının Akıbeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08399.

⁹⁸⁶ Y. B., *Kumbaracı Ravashol'un Cinayetleri Zeyli*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07651.

642. Y. B., *Kupa Dokuzlusu*, Rik'a⁹⁸⁷.
643. Arthur Conan Doyle, *Kurt Avcısı*, Mütercim Adil, Rik'a, Fransızca⁹⁸⁸.
644. Y. B., *Küçük Hikâyeler*, Rik'a⁹⁸⁹.
645. Gorom, *Kürek Çiçeği*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca⁹⁹⁰.
646. Arthur Conan Doyle, *La Band Moşete yahud Benekli Sargı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁹¹.
647. Louis Jacolliot, *Labank Sokağı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca⁹⁹².
648. Y. B., *Ladam Obloeh*, Mütercim Rıza, Rik'a⁹⁹³.
649. Alexis Bouvier, *Lafit Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁹⁴.
650. Louis Noir, *Lanetli Sazhane*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁹⁵.
651. Şarl Merovel, *Lanet Şehir*, Mütercim Şakir, Rik'a⁹⁹⁶.
652. Y. B., *Lankolon Oteli Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce 1324⁹⁹⁷.
653. Adolf Blue, *Lape Sokağı Faciası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca⁹⁹⁸.
654. Y. B., *Laroket Şürekası*, Rik'a⁹⁹⁹.
655. Brown Loruse, *Larvan Usta*, Mütercim Şakir, Rik'a, İngilizce¹⁰⁰⁰.
656. Xavier de Montepin, *Laskar'ın İzdivacı*, Rik'a, Fransızca¹⁰⁰¹.
657. Y. B., *Laskarın İzdivacı Zeyli*, Mütercim Rıza, C. I, Rik'a, Fransızca, 1305/H. (1887/M.)¹⁰⁰².
658. Y. B., *Lavicontes Margret*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1310/H. (1892/M.)¹⁰⁰³.

⁹⁸⁷ Y. B., *Kupa Dokuzlusu*, İÜNEK, DN: TY 08313.

⁹⁸⁸ Arthur Conan Doyle, *Kurt Avcısı*, Çev. Adil, İÜNEK, DN: TY 04755.

⁹⁸⁹ Y. B., *Küçük Hikâyeler*, İÜNEK, DN: TY 07971.

⁹⁹⁰ Gorom, *Kürek Çiçeği*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08141.

⁹⁹¹ Arthur Conan Doyle, *La Band Moşete yahud, Benekli Sargı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08710.

⁹⁹² Louis Jacolliot, *Labank Sokağı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07846/01.

⁹⁹³ Y. B., *Ladam Obloeh*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08207.

⁹⁹⁴ Alexis Bouvier, *Lafit Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07813.

⁹⁹⁵ Louis Noir, *Lanetli Sazhane*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07463.

⁹⁹⁶ Şarl Merovel, *Lanet Şehir*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 07862.

⁹⁹⁷ Y. B., *Lankolon Oteli Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04759/01.

⁹⁹⁸ Adolf Blue, *Lape Sokağı Faciası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08588.

⁹⁹⁹ Y. B., *Laroket Şürekası*, İÜNEK, DN: TY 04876.

¹⁰⁰⁰ Brown Loruse, *Larvan Usta*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08341.

¹⁰⁰¹ Xavier de Montepin, *Laskar'ın İzdivacı*, C. I, İÜNEK, DN: TY 07669- TY 07670.

¹⁰⁰² Y. B., *Laskarın İzdivacı Zeyli*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07671.

¹⁰⁰³ Y. B., *Lavicontes Margret*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07480, 1310.

- 659.** Kont Salbas, *Leonida*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁰⁰⁴.
- 660.** Y. B., *Leon'un izdivacı*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰⁰⁵.
- 661.** Loran, *Lepin'in Polislik Tedabiri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁰⁶.
- 662.** Y. B., *Leylas Sokağı Cinayeti*, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹⁰⁰⁷.
- 663.** Jojer San, *Lion Lioni*, Mütercim Gelenbevizade Ahmed Tevfik, Rik'a, Fransızca¹⁰⁰⁸.
- 664.** Y. B., *Lokanta Cinayetleri*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁰⁰⁹.
- 665.** Y. B., *Lolit*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰¹⁰.
- 666.** T., *Londra Caniler Klübü*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, İngilizce¹⁰¹¹.
- 667.** Y. B., *Londra Cinayeti*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁰¹².
- 668.** Y. B., *Londra'da Bir Hain*, Rik'a¹⁰¹³.
- 669.** Y. B., *Londra'da Otuz Yedi Sene Bir Polis Müfettişinin Hatıraları*, Rik'a¹⁰¹⁴.
- 670.** Y. B., *Londra Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹⁰¹⁵.
- 671.** Y. B., *Londra Hapishaneleri Esrarı*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁰¹⁶.
- 672.** Y. B., *Londralı Bir Polis Hafiyesi*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁰¹⁷.
- 673.** Y. B., *Londra Zabtiye Nezareti*, Rik'a¹⁰¹⁸.
- 674.** Emile Gaboriau (1832-1873), *Loruj Vakası*, Rik'a¹⁰¹⁹.
- 675.** Y. B., *Madam'ın Parası*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹⁰²⁰.
- 676.** Y. B., *Madam Mason'un Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰²¹.

¹⁰⁰⁴ Kont Salbas, *Leonida*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08439.

¹⁰⁰⁵ Y. B., *Leon'un İzdivacı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08397.

¹⁰⁰⁶ Loran, *Lepin'in Polislik Tedabiri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08755.

¹⁰⁰⁷ Y. B., *Leylas Sokağı Cinayeti*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07714- TY 07717.

¹⁰⁰⁸ San Jojer, *Lion Lioni*, Çev. Gelenbevizade Ahmed Tevfik, İÜNEK, DN: TY 07479.

¹⁰⁰⁹ Y. B., *Lokanta Cinayetleri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08203.

¹⁰¹⁰ Y. B., *Lolit*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08216.

¹⁰¹¹ T., *Londra Caniler Klübü*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08099.

¹⁰¹² Y. B., *Londra Cinayeti*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08639.

¹⁰¹³ Y. B., *Londra'da Bir Hain*, İÜNEK, DN: TY 08455.

¹⁰¹⁴ Y. B., *Londra'da Otuz Yedi Sene Bir Polis Müfettişinin Hatıraları*, İÜNEK, DN: TY 08142.

¹⁰¹⁵ Y. B., *Londra Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07959.

¹⁰¹⁶ Y. B., *Londra Hapishaneleri Esrarı*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08459.

¹⁰¹⁷ Y. B., *Londralı Bir Polis Hafiyesi*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07953.

¹⁰¹⁸ Y. B., *Londra Zabtiye Nezareti*, İÜNEK, DN: TY 04595.

¹⁰¹⁹ Emile Gaboriau, *Loruj Vakası*, İÜNEK, DN: TY 07544.

¹⁰²⁰ Y. B., *Madam'ın Parası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07880.

- 677.** A. Mate, *Madam Morise Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰²².
- 678.** Y. B., *Madam Olmep'in Tuzakları*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰²³.
- 679.** Y. B., *Madam Puvas ve Kumpanyası*, Mütercim Hakkı, Rik'a¹⁰²⁴.
- 680.** Y. B., *Mağdelen Lokantası*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁰²⁵.
- 681.** Arthur Conan Doyle, *Mağlub Pehlivan*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰²⁶.
- 682.** Kinery, *Mahir Bir Polis Hafiyesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁰²⁷.
- 683.** Y. B., *Mahkeme-i Cinayet*, Rik'a¹⁰²⁸.
- 684.** Y. B., *Mahkemenin Kararı*, Rik'a¹⁰²⁹.
- 685.** Y. B., *Mahkum Loriyo*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁰³⁰.
- 686.** Y. B., *Mahkumun Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰³¹.
- 687.** Y. B., *Mahir Cani*, Mütercim Memduh, Rik'a¹⁰³².
- 688.** Lui Jack, *Mahir Polis*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰³³.
- 689.** Y. B., *Mahrem*, Rik'a¹⁰³⁴.
- 690.** Y. B., *Mahrem Bir Memur*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce¹⁰³⁵.
- 691.** Arthur Conan Doyle, *Mâî Adam Su Bendi Kâtilleri*, Mütercim Corci, Rik'a, İngilizce¹⁰³⁶.
- 692.** Y. B., *Mai Peçeli Kadın*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1308/H. (1890/M.)¹⁰³⁷.
- 693.** H.H., *Maişet Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰³⁸.

¹⁰²¹ Y. B., *Madam Mason'un Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08734.

¹⁰²² A. Mate, *Madam Morise Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08660.

¹⁰²³ Y. B., *Madam Olmep'in Tuzakları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08268.

¹⁰²⁴ Y. B., *Madam Puvas ve Kumpanyası*, Çev. Hakkı, İÜNEK, DN: TY 04965.

¹⁰²⁵ Y. B., *Mağdelen Lokantası*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08206.

¹⁰²⁶ Arthur Conan Doyle, *Mağlub Pehlivan*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08803.

¹⁰²⁷ Kinery, *Mahir Bir Polis Hafiyesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08724.

¹⁰²⁸ Y. B., *Mahkeme-i Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 08019.

¹⁰²⁹ Y. B., *Mahkemenin Kararı*, İÜNEK, DN: TY 08413.

¹⁰³⁰ Y. B., *Mahkum Loriyo*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08494.

¹⁰³¹ Y. B., *Mahkumun Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08402.

¹⁰³² Y. B., *Mahir Cani*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08633.

¹⁰³³ Lui Jack, *Mahir Polis*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08113.

¹⁰³⁴ Y. B., *Mahrem*, İÜNEK, DN: TY 08478.

¹⁰³⁵ Y. B., *Mahrem Bir Memur*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08121.

¹⁰³⁶ BOA, *Y.EE.d.*, 988.

¹⁰³⁷ Y. B., *Mai Peçeli Kadın*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07469, 1308.

¹⁰³⁸ H. H., *Maişet Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07866.

- 694.** Arthur Conan Doyle, *Mai Şebçrağ*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰³⁹.
- 695.** Edward Cadol, *Maktel-i Sehviyani*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁴⁰.
- 696.** Alexis Bouvier, *Maktul Bir Kadın*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁴¹.
- 697.** Y. B., *Maktul Bulunmuş*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce¹⁰⁴².
- 698.** Y. B., *Maktulün Hemşiresi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁴³.
- 699.** Hanry D. Ems, *Maktulün Kızı Küçük Fifi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁴⁴.
- 700.** Y. B., *Maktulün Parmağı*, Rik'a¹⁰⁴⁵.
- 701.** Y. B., *Malpal Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰⁴⁶.
- 702.** Y. B., *Maltavern Cinayeti*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁰⁴⁷.
- 703.** Y. B., *Malvirinin Cinayeti*, Mütercim Memduh, Rik'a, Rusça¹⁰⁴⁸.
- 704.** Y. B., *Manchesterli Bir Adam*, Rik'a¹⁰⁴⁹.
- 705.** Y. B., *Manzvil Caddesi Esrarı*, Rik'a¹⁰⁵⁰.
- 706.** Y. B., *Marçtam Donlu Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁵¹.
- 707.** Adolf İşterkafus, *Margıra Bovo Orman Müdürü*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a, Almanca¹⁰⁵².
- 708.** Plajy, *Marinan Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁵³.
- 709.** Y. B., *Marsel Baradye*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁵⁴.

¹⁰³⁹ Arthur Conan Doyle, *Mai Şebçrağ*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08796.

¹⁰⁴⁰ Edward Cadol, *Maktel-i Sehviyani*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08665.

¹⁰⁴¹ Alexis Bouvier, *Maktul Bir Kadın*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07598.

¹⁰⁴² Y. B., *Maktul Bulunmuş*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08423.

¹⁰⁴³ Y. B., *Maktulün Hemşiresi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08166.

¹⁰⁴⁴ Hanry D. Ems, *Maktulün Kızı Küçük Fifi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07820.

¹⁰⁴⁵ Y. B., *Maktulün Parmağı*, İÜNEK, DN: TY 08486.

¹⁰⁴⁶ Y. B., *Malpal Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08593.

¹⁰⁴⁷ Y. B., *Maltavern Cinayeti*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07771.

¹⁰⁴⁸ Y. B., *Malvirinin Cinayeti*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08645.

¹⁰⁴⁹ Y. B., *Manchesterli Bir Adam*, İÜNEK, DN: TY 08097.

¹⁰⁵⁰ Y. B., *Manzvil Caddesi Esrarı*, İÜNEK, DN: TY 08015.

¹⁰⁵¹ Y. B., *Marçtam Donlu Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08798.

¹⁰⁵² Adolf İşterkafus, *Margıra Bovo Orman Müdürü*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07666- TY 07667.

¹⁰⁵³ Plajy, *Marinan Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07495.

¹⁰⁵⁴ Y. B., *Marsel Baradye*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08366.

710. Y. B., *Marsel Modvy*, Mütercim Tevfik, C. I-III, Rik'a, 1310/R. (1894/M.)¹⁰⁵⁵.
711. Y. B., *Marsilya Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, Teşrin-i Evvel 1323/H. (14 Ekim-13 Kasım 1906/M.)¹⁰⁵⁶.
712. Y. B., *Martin Huvayt'ın Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰⁵⁷.
713. Arthur Morryson, *Martin Huvayt Nam Meşhur Polis Hafiyesinin Takibat-ı Meşhuresi*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁰⁵⁸.
714. Y. B., *Martin Huvayt'ın Sergüzeştləri*, Mütercim Rıza, C. I-VI, Rik'a, Almanca, Nisan 1322/R. (14 Nisan- 13 Mayıs 1906)¹⁰⁵⁹.
715. Y. B., *Mary Roje Esrarı*, Mütercim Rıza, El Yazısı Değişik¹⁰⁶⁰.
716. Y. B., *Maskeli Venüs*, Rik'a, İngilizce¹⁰⁶¹.
717. Y. B., *Masume*, Mütercim Memduh, Rik'a, Fransızca¹⁰⁶².
718. Y. B., *Masumun Milyonları*, Mütercim Rıza, C. II-I, Rik'a¹⁰⁶³.
719. Y. B., *Matemzede*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce¹⁰⁶⁴.
720. Y. B., *Matilda yahud, Bir Müteehhile Genç Kadının Hatıraları*, C. I-V, Rik'a, Fransızca¹⁰⁶⁵.
721. Y. B., *Matmazel Bosorier*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰⁶⁶.
722. Y. B., *Matmazel T*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰⁶⁷.
723. Agun von Velersehvozen, *Mayirling Faciasının Hakikati yahud, Avusturya Veliahdı Prens Rodolfun Vefatı*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁰⁶⁸.

¹⁰⁵⁵ Y. B., *Marsel Modvy*, Çev. Tevfik, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07442-TY 07665, 1310.

¹⁰⁵⁶ Y. B., *Marsilya Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04921, 1907.

¹⁰⁵⁷ Y. B., *Martin Huvayt'ın Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04567- TY 04569.

¹⁰⁵⁸ Arthur Morryson, *Martin Huvayt Nam Meşhur Polis Hafiyesinin Takibat-ı Meşhuresi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08702, TY 08725.

¹⁰⁵⁹ Y. B., *Martin Huvayt'ın Sergüzeştləri*, Çev. Rıza, C. I-VI, İÜNEK, DN: TY 04881/01- TY 04881/06, 1906.

¹⁰⁶⁰ Y. B., *Mary Roje Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07984.

¹⁰⁶¹ Y. B., *Maskeli Venüs*, İÜNEK, DN: TY 07698- TY 07700.

¹⁰⁶² Y. B., *Masume*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07806.

¹⁰⁶³ Y. B., *Masumun Milyonları*, Çev. Rıza, C. II-I, İÜNEK, DN: TY 04483, TY 07830.

¹⁰⁶⁴ Y. B., *Matemzede*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08552.

¹⁰⁶⁵ Y. B., *Matilda yahud, Bir Müteehhile Genç Kadının Hatıraları*, C. I-V, İÜNEK, DN: TY 07547- TY 07551.

¹⁰⁶⁶ Y. B., *Matmazel Bosorier*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08156.

¹⁰⁶⁷ Y. B., *Matmazel T*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07897.

¹⁰⁶⁸ Agun von Velersehvozen, *Mayirling Faciasının Hakikati yahud, Avusturya Veliahdı Prens Rodolfun Vefatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08817.

724. Xavier de Montepin, *Mayo*, Mütercim Rıza, C. I-IV, Rik'a, Fransızca¹⁰⁶⁹.
725. Y. B., *Mazbut Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁷⁰.
726. Y. B., *Mazlum "Pierre Sirilan"*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹⁰⁷¹.
727. Y. B., *Mazlum Sandikkâr*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁰⁷².
728. Y. B., *Mecburi Cinayet*, Rik'a¹⁰⁷³.
729. Jules Mary, *Mechul Bir Cinayet*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹⁰⁷⁴.
730. Y. B., *Mecmua-i Fıkran*, Mütercim Boğos, Rik'a¹⁰⁷⁵.
731. George Maldag, *Mecnuneler Kan Bataklığı*, Mütercim Adil, Rik'a¹⁰⁷⁶.
732. Midof, *Mecnunenin Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁰⁷⁷.
733. Jules Mary, *Mecruh Kalp*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a¹⁰⁷⁸.
734. Ponson de Terrail, *Meç Arkadaşları*, Mütercim Rıza, C. I-III, Rik'a, Fransızca, 1891¹⁰⁷⁹.
735. V. Alexandrof, *Medoza*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Rusça, 1310/H. (1892/M.)¹⁰⁸⁰.
736. Frederick, *Mekteb Arkadaşı*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁰⁸¹.
737. Y. B., *Mektub-ı Menhus yahud New York Polis Hafiyeye Memuru*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁰⁸².
738. Hans Weber, *Mektum Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁰⁸³.
739. Y. B., *Melanet Hans*, C. I-XVII, Rik'a, Almanca¹⁰⁸⁴.
740. Y. B., *Menhus Kan*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹⁰⁸⁵.

¹⁰⁶⁹ Xavier de Montepin, *Mayo*, Çev. Rıza, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 07656- TY 07659.

¹⁰⁷⁰ Y. B., *Mazbut Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07868.

¹⁰⁷¹ Y. B., *Mazlum "Pierre Sirilan"*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04476.

¹⁰⁷² Y. B., *Mazlum Sandikkâr*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08278.

¹⁰⁷³ BOA, *Y.EE.d.*, 395.

¹⁰⁷⁴ Jules Mary, *Mechul Bir Cinayet*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08147.

¹⁰⁷⁵ Y. B., *Mecmua-i Fıkran*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08503.

¹⁰⁷⁶ George Maldag, *Mecnuneler Kan Bataklığı*, Çev. Adil, İÜNEK, DN: TY 04764-01- TY 04764-05, 1908.

¹⁰⁷⁷ Midof, *Mecnunenin Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08054.

¹⁰⁷⁸ Jules Mary, *Mecruh Kalp*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07832- TY 07833.

¹⁰⁷⁹ Ponson de Terrail, *Meç Arkadaşları*, Çev. Rıza, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07452-TY 07454, 1891.

¹⁰⁸⁰ V. Alexandrof, *Medoza*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07564- TY 07565, 1310.

¹⁰⁸¹ Frederick, *Mekteb Arkadaşı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07789.

¹⁰⁸² Y. B., *Mektub-ı Menhus yahud, New York Polis Hafiyeye Memuru*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07892.

¹⁰⁸³ Hans Weber, *Mektum Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07906.

¹⁰⁸⁴ Y. B., *Melanet Hans*, C. I-XVII, İÜNEK, DN: TY 07629- TY 07645.

741. Arthur Conan Doyle, *Menhus Kartvizit*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁰⁸⁶.
742. Y. B., *Mesido yahut Bir Sahte Vikontun Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁰⁸⁷.
743. Y. B., *Mesruk Gerdanlık Davası*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁰⁸⁸.
744. Arthur Conan Doyle, *Mesruk Hücetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁸⁹.
745. Nazarof, *Meşe Ağacında Bir Ceset*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Rusça¹⁰⁹⁰.
746. Y. B., *Meşhur Hafiyeye Memuru Nick Karter'in Londra Şehrindeki Sergüzeşti*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁰⁹¹.
747. Louis Léon Théodore Gosselin, *Meşhûr Haydûd Monöz'un (Moneuse) Tercüme-i Hâli*, Mütercim Fuyye, Rik'a, 1908¹⁰⁹².
714. Y. B., *Meşin Kafes*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁰⁹³.
715. Arthur Conan Doyle, *Meş'um Akibet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁹⁴.
716. Y. B., *Meş'um Mesuliyet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁹⁵.
717. Frank Mautner, *Metanet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁰⁹⁶.
718. Ferdinand Şrayber, *Mevkufeler*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁰⁹⁷.
719. Y. B., *Meyyitin İzi*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹⁰⁹⁸.
720. Ferich Stain Hakin, *Mezarının Kerimesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁰⁹⁹.
721. Y. B., *Mezun Ruz Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹¹⁰⁰.

¹⁰⁸⁵ Y. B., *Menhus Kan*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07711.

¹⁰⁸⁶ Arthur Conan Doyle, *Menhus Kartvizit*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08752.

¹⁰⁸⁷ Y. B., *Mesido yahut Bir Sahte Vikontun Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08275.

¹⁰⁸⁸ Y. B., *Mesruk Gerdanlık Davası*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07961.

¹⁰⁸⁹ Arthur Conan Doyle, *Mesruk Hücetler*, İÜNEK, DN: TY 08750.

¹⁰⁹⁰ Nazarof, *Meşe Ağacında Bir Ceset*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08530- TY 08531.

¹⁰⁹¹ Y. B., *Meşhur Hafiyeye Memuru Nick Karter'in Londra Şehrindeki Sergüzeşti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04957.

¹⁰⁹² Louis Léon Théodore Gosselin, *Meşhûr Haydûd Monöz'un (Moneuse) Tercüme-i Hâli*, Çev. Fuyye, KYEBM, No:123, 1908.

¹⁰⁹³ Y. B., *Meşin Kafes*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08276.

¹⁰⁹⁴ Arthur Conan Doyle, *Meş'um Akibet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08746.

¹⁰⁹⁵ Y. B., *Meş'um Mesuliyet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08325.

¹⁰⁹⁶ Frank Mautner, *Metanet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07822.

¹⁰⁹⁷ Ferdinand Şrayber, *Mevkufeler*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08814.

¹⁰⁹⁸ Y. B., *Meyyitin İzi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07936.

¹⁰⁹⁹ Ferich Stain Hakin, *Mezarının Kerimesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08135/02.

722. Y. B., *Mihail Daneviç*, Rik'a¹¹⁰¹.
723. Gayrin, *Milyoner Çocuk I-VI*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹¹⁰².
724. Nick Carter, *Milyonlar İçinde Bir Mücadele*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce¹¹⁰³.
725. Y. B., *Misâfirperver Bir İhtiyâr*, Mütercim Said, Rik'a¹¹⁰⁴.
726. Kerscher, *Misisipi Korsanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹¹⁰⁵.
727. Frikyo Hume, *Miss Mufistofel*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁰⁶.
728. Arthur Conan Doyle, *Miss Viyolet'in Sergüzeşti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁰⁷.
729. Y. B., *Mister Bill'in Sergüzeştlere*, Rik'a¹¹⁰⁸.
730. Y. B., *Modistre Mari*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁰⁹.
731. Fenimor Koper, *Mohikan Kabilesinin Son Hafidi*, Mütercim Teodor Kasab, Rik'a, Fransızca¹¹¹⁰.
732. Y. B., *Moln Sokağı Vak'ası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 1308/H. (1890/M.)¹¹¹¹.
733. Arnold Arthur, *Monte Carlo'da Bir Katl*, Mütercim Sırrı, Rik'a, Fransızca¹¹¹².
734. Y. B., *Monte Cristo'nun Oğlu*, Rik'a, Fransızca¹¹¹³.
735. Y. B., *Monte Karlo'da Bir Polis Hafiyesinin Hatıraları II*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1323¹¹¹⁴.
736. 1. Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli*, Rik'a¹¹¹⁵.
2. Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli*, Rik'a¹¹¹⁶.

¹¹⁰⁰ Y. B., *Mezun Ruz Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08103.

¹¹⁰¹ Y. B., *Mihail Daneviç*, İÜNEK, DN: TY 07979.

¹¹⁰² BOA, *Y.EE.d.*, 378-383.

¹¹⁰³ Nick Carter, *Milyonlar İçinde Bir Mücadele*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04961.

¹¹⁰⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 989, 1307.

¹¹⁰⁵ Kerscher, *Misisipi Korsanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08622- TY 08625.

¹¹⁰⁶ Frikyo Hume, *Miss Mufistofel*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08003.

¹¹⁰⁷ Arthur Conan Doyle, *Miss Viyolet'in Sergüzeşti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08690.

¹¹⁰⁸ Y. B., *Mister Bill'in Sergüzeştlere*, İÜNEK, DN: TY 08678, TY 08691, TY 08709.

¹¹⁰⁹ Y. B., *Modistre Mari*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08576.

¹¹¹⁰ Fenimor Koper, *Mohikan Kabilesinin Son Hafidi*, Çev. Teodor Kasab, İÜNEK, DN: TY 07777.

¹¹¹¹ Y. B., *Moln Sokağı Vak'ası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07501, 1308.

¹¹¹² Arthur Arnold, *Monte Carlo'da Bir Katl*, Çev. Sırrı, İÜNEK, DN: TY 04477, 1888.

¹¹¹³ Y. B., *Monte Cristo'nun Oğlu*, İÜNEK, DN: TY 08188- TY 08190.

¹¹¹⁴ Y. B., *Monte Karlo'da Bir Polis Hafiyesinin Hatıraları II*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 131, 1323.

¹¹¹⁵ Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli*, KYEBM, No: 141.

3. Morel yahud Ravleji, *Monte Kristo Zeyli I*, Rik'a¹¹¹⁷.
4. Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli III*, Rik'a¹¹¹⁸.
5. Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli V*, Rik'a¹¹¹⁹.
737. Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo'nun Zeyli Lord Hope*, Rik'a, Fransızca¹¹²⁰.
738. Y. B., *Morg Dairesi Cesetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹²¹.
739. Edgar Allan Poe, *Morg Sokağı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, El Yazısı Değişik, Fransızca, 1902¹¹²².
740. Y. B., *Morg Sokağı'nda Çifte Cinayet*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹¹²³.
741. Sokke, *Morg Tabibi Sokke'nin Cinai Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹²⁴.
742. Paul Pate, *Moy Hinterlandı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹¹²⁵.
743. Y. B., *Mösyö Balfor'un Següzeşleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹²⁶.
744. Y. B., *Mösyö Galyeşo Meselesi*, Mütercim Corci, Rik'a¹¹²⁷.
745. Y. B., *Mösyö Kloud*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹²⁸.
746. Y. B., *Mösyö Lande*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹¹²⁹.
747. Fortune de Buva Goya, *Mösyö Lökok'un İhtiyarlığı*, Mütercim Selanikli Tefvik, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹¹³⁰.
748. Arthur Conan Doyle, *Muallim Kovram*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹³¹.
749. Y. B., *Muameleci Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹³².

¹¹¹⁶ Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli*, KYEBM, No: 145.

¹¹¹⁷ Morel yahud Ravleji, *Monte Kristo Zeyli I*, KYEBM, No: 127.

¹¹¹⁸ Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli III*, KYEBM, No: 132.

¹¹¹⁹ Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli V*, KYEBM, No: 148.

¹¹²⁰ Alexandre Dumas Files, *Monte Kristo'nun Zeyli Lord Hope*, İÜNEK, DN: TY 04783.

¹¹²¹ Y. B., *Morg Dairesi Cesetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08735.

¹¹²² Edgar Allan Poe, *Morg Sokağı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08354, TY 04933.

¹¹²³ Y. B., *Morg Sokağı'nda Çifte Cinayet*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08180.

¹¹²⁴ Sokke, *Morg Tabibi Sokke'nin Cinai Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08682.

¹¹²⁵ Paul Pate, *Moy Hinterlandı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08771.

¹¹²⁶ Y. B., *Mösyö Balfor'un Següzeşleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08422.

¹¹²⁷ Y. B., *Mösyö Galyeşo Meselesi*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04630/01.

¹¹²⁸ Y. B., *Mösyö Kloud*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08518.

¹¹²⁹ Y. B., *Mösyö Lande*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07952.

¹¹³⁰ Fortune de Buva Goya, *Mösyö Lökok'un İhtiyarlığı*, Çev. Selanikli Tefvik, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07572- TY 07573.

¹¹³¹ Arthur Conan Doyle, *Muallim Kovram*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08689.

- 750.** Y. B., *Muammalar*, Rik'a¹¹³³.
- 751.** F.F., *Muammalı Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹¹³⁴.
- 752.** Y. B., *Muğlak Meseleler*, Rik'a¹¹³⁵.
- 753.** Y. B., *Muhabbet-i Galiye*, Mütercim Rıza, Rik'a¹¹³⁶.
- 754.** **1.** Y. B., *Muhakemat-ı Cinaiyye*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹³⁷.
- 2.** Y. B., *Muhakemat-ı Cinaiyye*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca, 1323¹¹³⁸.
- 755.** Y. B., *Muhavvif Otel*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹¹³⁹.
- 756.** Y. B., *Muhtasar Fıkralar*, Rik'a, İngilizce¹¹⁴⁰.
- 757.** Y. B., *Muhtelif Konuları Havi (Berlin Civarında İşleyen Arabalar Sıhhiye Polis Teşkilatı Sıhhiye Komisyonu, Belediye Hastaneleri)*, Rik'a¹¹⁴¹.
- 758.** Y. B., *Mukavelat-ı Normand*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹¹⁴².
- 759.** Frederick Willer, *Murabahacının Paltosu*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹¹⁴³.
- 760.** **1.** Heldrongen, *Mustantik*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹¹⁴⁴.
- 2.** Y. B., *Mustantik*, Mütercim Veli, C.I-II, Rik'a¹¹⁴⁵.
- 761.** Flory, *Mustantik Flory'nin Cinayet İstintakları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁴⁶.
- 762.** Raul Postel, *Mustantikin Hatası*, Mütercim Şemseddin, Rik'a, Fransızca¹¹⁴⁷.
- 763.** Hermann Walter, *Mustantikin İki Hatası*, Mütercim Veli, Rik'a¹¹⁴⁸.

¹¹³² Y. B., *Muameleci Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08407.

¹¹³³ Y. B., *Muammalar*, İÜNEK, DN: TY 08347.

¹¹³⁴ F. F., *Muammalı Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08592.

¹¹³⁵ Y. B., *Muğlak Meseleler*, İÜNEK, DN: TY 07951.

¹¹³⁶ Y. B., *Muhabbet-i Galiye*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04489.

¹¹³⁷ Y. B., *Muhakemat-ı Cinaiyye*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04795.

¹¹³⁸ Y. B., *Muhâkemât-ı Cinâiyye*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 140, 1323.

¹¹³⁹ Y. B., *Muhavvif Otel*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08381.

¹¹⁴⁰ Y. B., *Muhtasar Fıkralar*, İÜNEK, DN: TY 08068.

¹¹⁴¹ BOA, *Y.EE.d.*, 240.

¹¹⁴² Y. B., *Mukavelat-ı Normand*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04446.

¹¹⁴³ Frederick Willer, *Murabahacının Paltosu*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08498.

¹¹⁴⁴ Heldrongen, *Mustantik*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08155.

¹¹⁴⁵ BOA, *Y.EE.d.*, 237.

¹¹⁴⁶ Flory, *Mustantik Flory'nin Cinayet İstintakları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08704.

¹¹⁴⁷ Raul Postel, *Mustantikin Hatası*, Çev. Şemseddin, İÜNEK, DN: TY 07432.

764. Y. B., *Mustantikin Ruhı*, Rik'a, Fransızca¹¹⁴⁹.
765. Jan Frolo, *Mutad Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁵⁰.
766. Keylo, *Muterif Caniler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁵¹.
767. Y. B., *Müddeûmûmî yahut Taze Dul*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁵².
768. Y. B., *Müddeûmûmînın Bir Gecesi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹¹⁵³.
769. Jules de Gastyn, *Müdhiş Bir İntikam*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁵⁴.
770. Y. B., *Mühim Vakayı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁵⁵.
771. Daniel Lesuer, *Mühlik Sır*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁵⁶.
772. Daniel Lesuer, *Mültezim Norvud*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁵⁷.
773. Karl Gorliç, *Müşabehet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹¹⁵⁸.
774. Pierre Zaccone, *Müşabehet veya Liyon Postası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁵⁹.
775. Y. B., *Müşabehet yahut yalnız Hane*, Mütercim Rıza, Rik'a¹¹⁶⁰.
776. Y. B., *Müşkil Bir Mesele*, Mütercim Boğos, Rik'a¹¹⁶¹.
777. Y. B., *Müteveffa Bir Adam*, C. I-II, Rik'a¹¹⁶².
778. Alexis Bouvier, *Müteveffanın Zevcesi*, Mütercim Baguci, Rik'a, Fransızca¹¹⁶³.
779. Teufun Balankinze, *Müthiş Bir İntikam*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a¹¹⁶⁴.
780. Y. B., *Müthiş Bir Sır*, C. I-III, Rik'a, Fransızca¹¹⁶⁵.

¹¹⁴⁸ Hermann Walter, *Mustantikin İki Hatası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08507.

¹¹⁴⁹ Y. B., *Mustantikin Ruhı*, İÜNEK, DN: TY 08186.

¹¹⁵⁰ Jan Frolo, *Mutad Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08449.

¹¹⁵¹ Keylo, *Muterif Caniler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08822.

¹¹⁵² Y. B., *Müddeûmûmî yahut Taze Dul*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08084.

¹¹⁵³ Y. B., *Müddeûmûminin Bir Gecesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08049.

¹¹⁵⁴ Jules de Gastyn, *Müdhiş Bir İntikam*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07510.

¹¹⁵⁵ Y. B., *Mühim Vakayı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07653.

¹¹⁵⁶ Daniel Lesuer, *Mühlik Sır*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08484.

¹¹⁵⁷ Y. B., *Mültezim Norvud*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08712.

¹¹⁵⁸ Karl Gorliç, *Müşabehet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08277.

¹¹⁵⁹ Pierre Zaccone, *Müşabehet veya Liyon Postası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07492.

¹¹⁶⁰ Y. B., *Müşabehet yahut yalnız Hane*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07941.

¹¹⁶¹ Y. B., *Müşkil Bir Mesele*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08328.

¹¹⁶² Y. B., *Müteveffa Bir Adam*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08547- TY 08548.

¹¹⁶³ Alexis Bouvier, *Müteveffanın Zevcesi*, Çev. Baguci, İÜNEK, DN: TY 07593.

¹¹⁶⁴ Teufun Balankinze, *Müthiş Bir İntikam*, Çev. Veli, C. I- II, İÜNEK, DN: TY 04599/01- TY 04599/02.

781. Sokolof, *Müthiş Esrar*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹¹⁶⁶.
782. Y. B., *Müttehem*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce¹¹⁶⁷.
783. J. Dolsin, *Nâbedid Adam*, Mütercim Corci, Rik'a¹¹⁶⁸.
784. Y. B., *Nakus-ı Menhus*, C. I-XVII, Rik'a, Fransızca¹¹⁶⁹.
785. Ayben, *Namusunu Müdafaa Eden Bir Kadın*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹¹⁷⁰.
786. Y. B., *Namus yahud Hayat*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁷¹.
787. Y. B., *Napoli Paltosu*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹¹⁷².
788. Y. B., *Napolyon Bonapart'ın Meslek ve İdare-i Zabıtası*, Mütercim Hikmet, Rik'a, İngilizce¹¹⁷³.
789. Teodor Schmidt, *Nedamet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹¹⁷⁴.
790. Y. B., *Neleben Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹¹⁷⁵.
791. Y. B., *Neli'nin Cinayeti*, Rik'a¹¹⁷⁶.
792. Y. B., *Nel Kulesi'nin Kanlı Cünbüşleri*, Rik'a, Fransızca¹¹⁷⁷.
793. Y. B., *Ne Mesudane Ölüm*, Mütercim Muhyiddin, Rik'a¹¹⁷⁸.
794. Y. B., *Nemor Köprüsü Cinayeti*, Mütercim Memduh, Rik'a¹¹⁷⁹.
795. Y. B., *Neşeli Kaptan*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹¹⁸⁰.
796. Y. B., *Netâyîç-i Tehevvür*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹¹⁸¹.
797. N.M., *New York Polisi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹¹⁸².

¹¹⁶⁵ Y. B., *Müthiş Bir Sır*, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07703- TY 07705.

¹¹⁶⁶ Sokolof, *Müthiş Esrar*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08140.

¹¹⁶⁷ Y. B., *Müttehem*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07873.

¹¹⁶⁸ BOA, *Y.EE.d.*, 386-387.

¹¹⁶⁹ Y. B., *Nakus-ı Menhus*, C. I-XVII, İÜNEK, DN: TY 07743- TY 07759.

¹¹⁷⁰ Ayben, *Namusunu Müdafaa Eden Bir Kadın*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08424.

¹¹⁷¹ Y. B., *Namus yahud Hayat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07803.

¹¹⁷² Y. B., *Napoli Paltosu*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07921.

¹¹⁷³ Y. B., *Napolyon Bonapart'ın Meslek ve İdare-i Zabıtası*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07838- TY 07839.

¹¹⁷⁴ Teodor Schmidt, *Nedamet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08197.

¹¹⁷⁵ Y. B., *Neleben Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07859.

¹¹⁷⁶ Y. B., *Neli'nin Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 08674.

¹¹⁷⁷ Y. B., *Nel Kulesi'nin Kanlı Cünbüşleri*, İÜNEK, DN: TY 08376.

¹¹⁷⁸ Y. B., *Ne Mesudane Ölüm*, Çev. Muhyiddin, İÜNEK, DN: TY 07428.

¹¹⁷⁹ Y. B., *Nemor Köprüsü Cinayeti*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 04495.

¹¹⁸⁰ Y. B., *Neşeli Kaptan*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07780.

¹¹⁸¹ Y. B., *Netâyîç-i Tehevvür*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08395.

¹¹⁸² N.M., *New York Polisi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08815.

798. Y. B., *New York'ta Kanlı Geceler*, C. I-II, Rik'a, İngilizce¹¹⁸³.
799. Kravuze, *Nısfü'l-leylde*, C. I-XI, Rik'a, Almanca¹¹⁸⁴.
800. Y. B., *Nick Carter'in Cani Bir Kadının İntikamı*, Mütercim Veli, Rik'a¹¹⁸⁵.
801. Y. B., *Nihayet Derdest*, Rik'a¹¹⁸⁶.
802. Tutçef, *Nihilist Caniler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a Fransızca¹¹⁸⁷.
803. M.G., *Nihilist Fedra*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁸⁸.
804. Y. B., *Nişanlının Namusu*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁸⁹.
805. Y. B., *Niver Oteli*, C. I-V, Rik'a, Fransızca¹¹⁹⁰.
806. Y. B., *Niver Oteli Cinayeti*, Rik'a, Fransızca¹¹⁹¹.
807. Fortune de Buva Goya, *Nobel veya Ruz Misafirhanesi*, Rik'a, Fransızca¹¹⁹².
808. Y. B., *Noris*, Rik'a, Fransızca¹¹⁹³.
809. Y. B., *Ok ile Yay*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce¹¹⁹⁴.
810. Y. B., *O Matmazeli Kim Telef Etti?*, Rik'a¹¹⁹⁵.
811. Fortune de Buva Goya, *Ominbus Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹¹⁹⁶.
812. Y. B., *On Dokuz Bin İngiliz Lirasının Taharrisi*, Mütercim Corci, Rik'a, Fransızca¹¹⁹⁷.
804. Y. B., *On İkilerin Katili*, Rik'a, İngilizce¹¹⁹⁸.
805. Koven, *On Türlü Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹¹⁹⁹.
806. Y. B., *On Üç Kanun-ı Evvel Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁰⁰.

¹¹⁸³ Y. B., *New York'ta Kanlı Geceler*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07709- TY 077010.

¹¹⁸⁴ Kravuze, *Nısfü'l-leylde*, C. I-XI, İÜNEK, DN: TY 07724- TY 07734.

¹¹⁸⁵ BOA, *Y.EE.d.*, 239.

¹¹⁸⁶ Y. B., *Nihayet Derdest*, İÜNEK, DN: TY 07988.

¹¹⁸⁷ Tutçef, *Nihilist Caniler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07973.

¹¹⁸⁸ G.M., *Nihilist Fedra*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08109.

¹¹⁸⁹ Y. B., *Nişanlının Namusu*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08471.

¹¹⁹⁰ Y. B., *Niver Oteli*, C. I-V, İÜNEK, DN: TY 08296- TY 08303.

¹¹⁹¹ Y. B., *Niver Oteli Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 04887- TY 04893.

¹¹⁹² Fortune de Buva Goya, *Nobel veya Ruz Misafirhanesi*, İÜNEK, DN: TY 07552.

¹¹⁹³ Y. B., *Noris*, İÜNEK, DN: TY 07719.

¹¹⁹⁴ Y. B., *Ok ile Yay*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08400.

¹¹⁹⁵ Y. B., *O Matmazeli Kim Telef Etti?*, İÜNEK, DN: TY 07608.

¹¹⁹⁶ Fortune de Buva Goya, *Ominbus Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07483, TY 08464.

¹¹⁹⁷ Y. B., *On Dokuz Bin İngiliz Lirasının Taharrisi*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 08818.

¹¹⁹⁸ Y. B., *On İkilerin Katili*, İÜNEK, DN: TY 08310.

¹¹⁹⁹ Koven, *On Türlü Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04573.

¹²⁰⁰ BOA, *Y.EE.d.*, 236.

807. Fortune de Buva Goya, *Opera Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁰¹.
808. 1. A. von Hohental, *Opera ve Kilise Hanendesi*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a, Almanca¹²⁰².
2. A. von Hohental, *Opera ve Kilise Hanendesi*, Mütercim Veli, C. III-V, Rik'a, Almanca, 1310¹²⁰³.
809. Bernard Turistan, *Orlean Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Almanca¹²⁰⁴.
810. Emile Gaboriau, *Orsi Cinayeti*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹²⁰⁵.
811. Y. B., *Otuz İkinci Bölüğün Trampetçisi*, C. I-VI, Rik'a, Türk Romanı¹²⁰⁶.
812. Y. B., *Otuz Senelik Sergüzeşt*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹²⁰⁷.
813. Gorom, *Öjeni Valor*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁰⁸.
814. Xavier de Montepin, *Öksüz Kız*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁰⁹.
815. Y. B., *Ölen Zabitanın Muşakası*, C. I-XIII, Rik'a, Almanca¹²¹⁰.
816. K.J., *Ölü Gözünün Şehadeti*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹²¹¹.
817. Y. B., *Ölünün Şahidi*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹²¹².
818. Edmond Tarye, *Ötevi Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²¹³.
819. Gorom, *Özürlü Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²¹⁴.
820. Y. B., *Papyon*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²¹⁵.
821. Y. B., *Para Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²¹⁶.
822. Y. B., *Para Isıtması*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹²¹⁷.
823. Y. B., *Parçalanmış Bir Kadın*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²¹⁸.

¹²⁰¹ Y. B., *Opera Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07426.

¹²⁰² A. von Hohental, *Opera ve Kilise Hanendesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07834- TY 07835.

¹²⁰³ A. von Hohental, *Opera ve Kilise Hanendesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04459-TY 04461, 1310.

¹²⁰⁴ Bernard Turistan, *Orlean Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04576.

¹²⁰⁵ Emile Gaboriau, *Orsi Cinayeti*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08080.

¹²⁰⁶ Y. B., *Otuz İkinci Bölüğün Trampetçisi*, C. I-VI, İÜNEK, DN: TY 08304- TY 08309.

¹²⁰⁷ Y. B., *Otuz Senelik Sergüzeşt*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07606.

¹²⁰⁸ Gorom, *Öjeni Valor*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08331.

¹²⁰⁹ Xavier de Montepin, *Öksüz Kız*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04484, TY 07831, TY 04501 .

¹²¹⁰ Y. B., *Ölen Zabitanın Muşakası*, C. I-XIII, İÜNEK, DN: TY 08283- TY 08295.

¹²¹¹ K. J., *Ölü Gözünün Şehadeti*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08382.

¹²¹² Y. B., *Ölünün Şahidi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08398.

¹²¹³ Edmond Tarye, *Ötevi Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07467.

¹²¹⁴ Gorom, *Özürlü Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04601/01.

¹²¹⁵ Y. B., *Papyon*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08029.

¹²¹⁶ Y. B., *Para Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07943, TY 07994.

¹²¹⁷ Y. B., *Para Isıtması*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08164.

824. Y. B., *Paris Canavarları*, Rik'a¹²¹⁹.
825. Marinony, *Paris Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²²⁰.
826. Y. B., *Paris Cinayetleri yahud Payitaht Entrikalari*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²²¹.
827. Y. B., *Paris'de Alize Monmartez Mahallesi Meselesi yahud Margo*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²²².
828. Y. B., *Paris'de Bir Alman Casusu*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹²²³.
829. Y. B., *Paris'de Bir Cinayet*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²²⁴.
830. Y. B., *Paris'de Bir İngiliz veya, Molbuar Geceleri*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²²⁵.
831. Y. B., *Paris'de Bir Şeb Cinayeti*, Mütercim Mehmed İzzet, C. II, Rik'a, Fransızca¹²²⁶.
832. Pierre Zaccone, *Paris'de Monşer Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²²⁷.
833. Fortune de Buva Goya, *Paris'de Tahran Sokağı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²²⁸.
834. Y. B., *Paris'de Vukuat Arayanlar*, C. I-III, Rik'a¹²²⁹.
835. 1. Xavier de Montepin, *Paris Faciaları*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-XI, Rik'a, Fransızca, 1889¹²³⁰.
2. Xavier de Montepin, *Paris Faciaları*, Rik'a, 1889¹²³¹.
836. Jojer Duval, *Paris Hafayası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²³².

¹²¹⁸ Y. B., *Parçalanmış Bir Kadın*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08697.

¹²¹⁹ Y. B., *Paris Canavarları*, İÜNEK, DN: TY 07969.

¹²²⁰ Marinony, *Paris Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08513, TY 07924.

¹²²¹ Y. B., *Paris Cinayetleri yahud, Payitaht Entrikalari*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07615.

¹²²² Y. B., *Paris'de Alize Monmartez Mahallesi Meselesi yahud, Margo*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08410.

¹²²³ Y. B., *Paris'de Bir Alman Casusu*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04466.

¹²²⁴ Y. B., *Paris'de Bir Cinayet*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08616.

¹²²⁵ Y. B., *Paris'de Bir İngiliz veya, Molbuar Geceleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07427.

¹²²⁶ Y. B., *Paris'de Bir Şeb Cinayeti*, Mütercimi Mehmed İzzet, C. II, İÜNEK, DN: TY 04472.

¹²²⁷ Pierre Zaccone, *Paris'de Monşer Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07484.

¹²²⁸ Fortune de Buva Goya, *Paris'de Tahran Sokağı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07874.

¹²²⁹ Y. B., *Paris'de Vukuat Arayanlar*, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 04780- TY 04782.

¹²³⁰ Xavier de Montepin, *Paris Faciaları*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-XI, İÜNEK, DN: TY 07531- TY 07541, TY 08185, 1889.

¹²³¹ BOA, *Y.EE.d.*, 241.

¹²³² Jojer Duval, *Paris ve Hafayası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08468.

- 837.** Y. B., *Paris Hafayası veya Rufeke-yı Muhabbet*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²³³.
- 838.** Y. B., *Paris Hapishaneleri Hakkında*, Mütercim Seyfeddin, Rik'a¹²³⁴.
- 839.** Gaston Garu, *Paris Haydutları*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²³⁵.
- 840.** Y. B., *Paris Haydutları*, Mütercim Corci, Rik'a, Fransızca¹²³⁶.
- 841.** Ojen Su, *Paris'in Sırları*, C. I-VI, Rik'a, Fransızca¹²³⁷.
- 842.** Odise Baro, *Paris Kapıcıları*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²³⁸.
- 843.** Jul Lermina, *Paris Kurtları*, Mütercim Şadi, Hikmet, Rik'a¹²³⁹.
- 844.** Xavier de Montepin, *Parisli Bir Kamelya*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁰.
- 845.** Jan Bruno, *Parisli Bir Yılan*, Mütercim Fuyye, Rik'a, Fransızca¹²⁴¹.
- 846.** Jules Mary, *Paris Melunları*, Mütercim Rıza, C. I-III, Rik'a, Fransızca¹²⁴².
- 847.** Y. B., *Paris Polisi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁴³.
- 848.** Jerve, *Paris Polisleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁴.
- 849.** Y. B., *Paris Suru Haricinde Bir Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁵.
- 850.** Y. B., *Paris'te Bir Şeb-i Cinayet*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁶.
- 851.** Margony, *Paris'te Kalişi Bulvarı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁷.

¹²³³ Y. B., *Paris Hafayası veya Rufeke-yı Muhabbet*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07470.

¹²³⁴ Y. B., *Paris Hapishaneleri Hakkında*, Çev. Seyfeddin, İÜNEK, DN: TY 08646.

¹²³⁵ Gaston Garu, *Paris Haydutları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08651.

¹²³⁶ Y. B., *Paris Haydutları*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04866.

¹²³⁷ Ojen Su, *Paris'in Sırları*, C. I-VI, İÜNEK, DN: TY 07513- TY 07518.

¹²³⁸ Odise Baro, *Paris Kapıcıları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07616.

¹²³⁹ Jul Lermina, *Paris Kurtları*, Çev. Şadi, Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07561.

¹²⁴⁰ Xavier de Montepin, *Parisli Bir Kamelya*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07584- TY 07585.

¹²⁴¹ Jan Bruno, *Parisli Bir Yılan*, Çev. Fuyye, İÜNEK, DN: TY 08051.

¹²⁴² Jules Mary, *Paris Melunları*, Çev. Rıza, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 08537- TY 08539, TY 08662- TY 08664.

¹²⁴³ Y. B., *Paris Polisi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07471.

¹²⁴⁴ Jerve, *Paris Polisleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04793, TY 08764.

¹²⁴⁵ Y. B., *Paris Suru Haricinde Bir Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08739.

¹²⁴⁶ Y. B., *Paris'te Bir Şeb-i Cinayet*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07797- TY 07798.

¹²⁴⁷ Margony, *Paris'te Kalişi Bulvarı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07907.

- 852.** Marinony, *Paris'te Marli Lerva Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁸.
- 853.** Oğar Tervamu, *Paris'te (Sen) Mahkeme-i Cinayet Muhakemeleri*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹²⁴⁹.
- 854.** Y. B., *Paris'te Şarlken Sokağı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁵⁰.
- 855.** Y. B., *Paris'te Şa Sokağı Cinayeti*, Rik'a, Fransızca¹²⁵¹.
- 856.** Y. B., *Paris ve Departman Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁵².
- 857.** Y. B., *Paris ve Departmanlar Cinayati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁵³.
- 858.** Şarl Merovel, *Paris Yağmacıları*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹²⁵⁴.
- 859.** Y. B., *Paskalin yahut Tahkikat Evrakı*, Mütercim Baguci, Rik'a¹²⁵⁵.
- 860.** Y. B., *Pasporto Fransız Polis Mösyö Gilik (Duvar Delenler)*, Rik'a¹²⁵⁶.
- 861.** Y. B., *Pazar-ı Nisvan*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁵⁷.
- 862.** Jule Clarety, *Peder Muhabbeti yahud, Masum Jak*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁵⁸.
- 863.** Y. B., *Pek Cüz'i Bir İz*, Rik'a¹²⁵⁹.
- 864.** Y. B., *Peknumen Davası*, Rik'a¹²⁶⁰.
- 865.** Y. B., *Pençe-i Kanun*, Rik'a¹²⁶¹.
- 866.** Hans Hizonk, *Pençe-i Adalete Düşmüş Bir Cani*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹²⁶².

¹²⁴⁸ Marinony, *Paris'te Marli Lerva Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07861.

¹²⁴⁹ Oğar Tervamu, *Paris'te (Sen) Mahkeme-i Cinayet Muhakemeleri*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 04794.

¹²⁵⁰ Y. B., *Paris'te Şarlken Sokağı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07934.

¹²⁵¹ Y. B., *Paris'te Şa Sokağı Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 07903.

¹²⁵² Y. B., *Paris ve Departman Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08426.

¹²⁵³ Y. B., *Paris ve Departmanlar Cinayati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08375, TY 08184.

¹²⁵⁴ Şarl Merovel, *Paris Yağmacıları*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08526.

¹²⁵⁵ Y. B., *Paskalin yahut Tahkikat Evrakı*, Çev. Baguci, İÜNEK, DN: TY 07595.

¹²⁵⁶ BOA, *Y.EE.d.*, 356.

¹²⁵⁷ Y. B., *Pazar-ı Nisvan*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08176.

¹²⁵⁸ Jule Clarety, *Peder Muhabbeti yahud, Masum Jak*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07497.

¹²⁵⁹ Y. B., *Pek Cüz'i Bir İz*, İÜNEK, DN: TY 08036.

¹²⁶⁰ Y. B., *Peknumen Davası*, İÜNEK, DN: TY 07945.

¹²⁶¹ Y. B., *Pençe-i Kanun*, İÜNEK, DN: TY 07983.

- 867.** Y. B., *Perukar Çırağının Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁶³.
- 868.** Arthur Conan Doyle, *Peter'in Katili*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁶⁴.
- 869.** V.V. Krestovski, *Petersburg Batakhaneleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹²⁶⁵.
- 870.** Y. B., *Petersburg Jüri Mahkemesinde Katile Palam Nam Kadının Muhakemesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹²⁶⁶.
- 871.** Y. B., *Petty Nivaye Cinayeti*, Rik'a, Fransızca¹²⁶⁷.
- 872.** Y. B., *Pıradu Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁶⁸.
- 873.** Y. B., *Pırlanta Yüzük*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹²⁶⁹.
- 874.** Y. B., *Polis Allereşe'nin Hatıraları*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹²⁷⁰.
- 875.** Angelberg, *Polis Esrarı*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹²⁷¹.
- 876.** Alexis Bouvier, *Polis Hafiyesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁷².
- 877.** Y. B., *Polis Hafiyesi Mandalbavm'ın Bir Hatırası*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹²⁷³.
- 878.** Y. B., *Polis Hafiyesi Mis Doramirl'in Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹²⁷⁴.
- 879.** Mark Maryo, *Polis Hafiyesinin Sırrı, Polis Tahkîkatı*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a¹²⁷⁵.
- 880.** Paul Bak, *Polis Hafiyesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹²⁷⁶.
- 881.** Y. B., *Polis Hafiyesi Rami'nin Hatıraları*, Mütercim Rıza, C. II-IV, Rik'a, Fransızca, Nisan 1321/R. (17 Nisan-13 Mayıs 1905)¹²⁷⁷.

¹²⁶² Hans Hizonk, *Pençe-i Adalet Düşmüş Bir Canı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08389.

¹²⁶³ Y. B., *Perukar Çırağının Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08626.

¹²⁶⁴ Arthur Conan Doyle, *Peter'in Katili*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04925.

¹²⁶⁵ V.V. Krestovski, *Petersburg Batakhaneleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07568.

¹²⁶⁶ Y. B., *Petersburg Jüri Mahkemesinde Katile Palam Nam Kadının Muhakemesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08083.

¹²⁶⁷ Y. B., *Petty Nivaye Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 04873.

¹²⁶⁸ Y. B., *Pıradu Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04500.

¹²⁶⁹ Y. B., *Pırlanta Yüzük*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08059.

¹²⁷⁰ Y. B., *Polis Allereşe'nin Hatıraları*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04871.

¹²⁷¹ Angelberg, *Polis Esrarı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08008.

¹²⁷² Alexis Bouvier, *Polis Hafiyesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07473.

¹²⁷³ Y. B., *Polis Hafiyesi Mandalbavm'ın Bir Hatırası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08729.

¹²⁷⁴ Y. B., *Polis Hafiyesi Mis Doramirl'in Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08716.

¹²⁷⁵ Mark Maryo, *Polis Hafiyesinin Sırrı, Polis Tahkîkatı*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04787/01- TY 04787/02.

¹²⁷⁶ Y. B., *Polis Hafiyesi Paul Bak*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08819.

- 882.** Y. B., *Polis Hatıraları*, Mütercim Boğos, C. I-III, Rik'a, Fransızca, 5 Haziran 1314/R. (17 Haziran 1898/M.)¹²⁷⁸.
- 883.** Y. B., *Polis Joslain ve Nile*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹²⁷⁹.
- 884.** Herbert Zalcman, *Polis Komiseri Borman'ın Cinayet Hatıraları*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce¹²⁸⁰.
- 885.** Konstan Geru, *Polis Mösyö Bido*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁸¹.
- 886.** Y. B., *Polis Müfettişi Mercury ve Tahkikat-ı Cinaiyyesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁸².
- 887.** Edward Konig, *Polis Müşaviri*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a, Almanca¹²⁸³.
- 888.** Y. B., *Polis Nazırı Cinayeti*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹²⁸⁴.
- 889.** Y. B., *Polis Rosniyol'un Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁸⁵.
- 890.** Y. B., *Polis Tahkikatları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁸⁶.
- 891.** Y. B., *Polis Vincent Tirell'in Hatıraları*, Mütercim Rıza, C. I-III, Rik'a, İngiliz-Amerika Romani¹²⁸⁷.
- 892.** Hermann Paul, *Polis Vukuatı*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce¹²⁸⁸.
- 893.** M. J., *Pontoşo Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹²⁸⁹.
- 894.** Y. B., *Prado Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁹⁰.
- 895.** Louis Jacolliot, *Prangabendler İntikamı*, Mütercim Fuyye, Rik'a, Fransızca¹²⁹¹.
- 896.** Y. B., *Prangadan Firar Etmiş Sahte Kont*, Rik'a, Almanca¹²⁹².

¹²⁷⁷ Y. B., *Polis Hafiyesi Rami'nin Hatıraları*, Çev. Rıza, C. II-IV, İÜNEK, DN: TY 04867, TY 04868/01- TY 04868/02, 1905.

¹²⁷⁸ Y. B., *Polis Hatıraları*, Çev. Boğos, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 08544- TY 08546, TY 07791, 1898.

¹²⁷⁹ Y. B., *Polis Joslain ve Nile*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04936- TY 04937.

¹²⁸⁰ Herbert Zalcman, *Polis Komiseri Borman'ın Cinayet Hatıraları*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08677.

¹²⁸¹ Konstan Geru, *Polis Mösyö Bido*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07772.

¹²⁸² Y. B., *Polis Müfettişi Mercury ve Tahkikat-ı Cinaiyyesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08763.

¹²⁸³ Edward Konig, *Polis Müşaviri*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08573- TY 08574.

¹²⁸⁴ Y. B., *Polis Nazırı Cinayeti*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08543.

¹²⁸⁵ Y. B., *Polis Rosniyol'un Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08323.

¹²⁸⁶ Y. B., *Polis Tahkikatları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04800.

¹²⁸⁷ Y. B., *Polis Vincent Tirell'in Hatıraları*, Çev. Rıza, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 08730- TY 08732.

¹²⁸⁸ Hermann Paul, *Polis Vukuatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08269.

¹²⁸⁹ J. M., *Pontoşo Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08772.

¹²⁹⁰ Y. B., *Prado Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07826.

¹²⁹¹ Louis Jacolliot, *Prangabendler İntikamı*, Çev. Fuyye, İÜNEK, DN: TY 08773.

897. Des Hanry, *Pranga Firarisi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁹³.
898. Y. B., *Prangalı Jan*, Mütercim Rıza, Rik'a¹²⁹⁴.
899. Darnburg, *Pranga Mektebinden Çıkılmış Bir Cani*, Mütercim Veli, Rik'a¹²⁹⁵.
900. Jul Bolayer, *Pranga Reisi*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a¹²⁹⁶.
901. Ferdinand Ronkel, *Prens Yohan*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹²⁹⁷.
902. Y. B., *Putu Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁹⁸.
903. Y. B., *Rapidyus'un Firarı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹²⁹⁹.
904. Zayfred Klinker, *Reddedilmiş Sevgilinin Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹³⁰⁰.
905. Y. B., *Rejina Oteli Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁰¹.
906. As Kont, *Remade-i Cinai*, Mütercim Şakir, Rik'a¹³⁰².
907. Arthur Conan Doyle, *Reygat Çiftliği*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁰³.
908. Arthur Conan Doyle, *Reygat Çiftliği Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁰⁴.
909. Yulyos Fisher, *Rikoş'un Polis Tahkikatı*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹³⁰⁵.
910. Ponson de Terrail, *Rokambol'un Son Sözü*, C. I-V, Rik'a, Fransızca¹³⁰⁶.
911. Jules Mary, *Rol Tabusu*, Mütercim Şakir, C. II-IV, Rik'a, Fransızca¹³⁰⁷.
912. Y. B., *Roman*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Almanca¹³⁰⁸.
913. Y. B., *Romana-yı Parneflanın Sergüzeşleri*, Rik'a¹³⁰⁹.

¹²⁹² Y. B., *Prangadan Firar Etmiş Sahte Kont*, İÜNEK, DN: TY 08362.

¹²⁹³ Des Hanry, *Pranga Firarisi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07614.

¹²⁹⁴ Y. B., *Prangalı Jan*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08415.

¹²⁹⁵ Darnburg, *Pranga Mektebinden Çıkılmış Bir Cani*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07946.

¹²⁹⁶ Jul Bolayer, *Pranga Reisi*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07836- TY 07837.

¹²⁹⁷ Ferdinand Ronkel, *Prens Yohan*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08075.

¹²⁹⁸ Y. B., *Putu Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08581.

¹²⁹⁹ Y. B., *Rapidyus'un Firarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04760-01- TY 04760-02.

¹³⁰⁰ Zayfred Klinker, *Reddedilmiş Sevgilinin Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08139.

¹³⁰¹ Y. B., *Rejina Oteli Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07925, TY 07854.

¹³⁰² As Kont, *Remade-i Cinai*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08202.

¹³⁰³ Arthur Conan Doyle, *Reygat Çiftliği*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08747.

¹³⁰⁴ Arthur Conan Doyle, *Reygat Çiftliği Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08792.

¹³⁰⁵ Yulyos Fisher, *Rikoş'un Polis Tahkikatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04600.

¹³⁰⁶ Ponson de Terrail, *Rokambol'un Son Sözü*, C. I-V, İÜNEK, DN: TY 07526- TY 07530.

¹³⁰⁷ Jules Mary, *Rol Tabusu*, Çev. Şakir, C. II-IV, İÜNEK, DN: TY 04581- TY 04584.

¹³⁰⁸ Y. B., *Roman*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08409.

¹³⁰⁹ BOA, *Y.EE.d.*, 352.

- 914.** Y. B., *Roma-Paris Sür'at Katarında Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹³¹⁰.
- 915.** Y. B., *Rozana*, C. II-VII, Rik'a¹³¹¹.
- 916.** Ponomarof, *Rus Lukoku*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹³¹².
- 917.** Brejinc von Sidakof, *Rus Sırrı*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I, Rik'a, Fransızca¹³¹³.
- 918.** Y. B., *Rusya'da Bir Cinayet*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹³¹⁴.
- 919.** Y. B., *Rusya'da Bir Çingene Kızı*, Rik'a¹³¹⁵.
- 920.** Hog Lord, *Rusya'da Sosyalist Cemiyetleri*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹³¹⁶.
- 921.** Wilhelm Koh, *Ruzenwald Ormanı Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹³¹⁷.
- 922.** Y. B., *Ruzmur Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³¹⁸.
- 923.** A. Kerin, *Saat Yedi ile On İki Arasında İka Edilmiş Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce¹³¹⁹.
- 924.** Y. B., *Sabıkasız Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹³²⁰.
- 925.** Y. B., *Saç Gerdanlık*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³²¹.
- 926.** Y. B., *Sahte Banknotlar*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³²².
- 927.** Blunar, *Sahte Mecnun Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹³²³.
- 928.** Zarina, *Sahte Ölü*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³²⁴.
- 929.** N. Kenitse, *Sahte Prens Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³²⁵.

¹³¹⁰ Y. B., *Roma-Paris Sür'at Katarında Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08583.

¹³¹¹ Y. B., *Rozana*, C. II-VII, İÜNEK, DN: TY 04859- TY 04864.

¹³¹² Ponomarof, *Rus Lukoku*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08082.

¹³¹³ Brejinc von Sidakof, *Rus Sırrı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 06160.

¹³¹⁴ Y. B., *Rusya'da Bir Cinayet*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07763.

¹³¹⁵ Y. B., *Rusya'da Bir Çingene Kızı*, İÜNEK, DN: TY 08316.

¹³¹⁶ Hog Lord, *Rusya'da Sosyalist Cemiyetleri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07910.

¹³¹⁷ Wilhelm Koh, *Ruzenwald Ormanı Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08698.

¹³¹⁸ Y. B., *Ruzmur Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07770.

¹³¹⁹ A. Kerin, *Saat Yedi ile On İki Arasında İka Edilmiş Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07986.

¹³²⁰ Y. B., *Sabıkasız Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08741.

¹³²¹ Y. B., *Saç Gerdanlık*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08314.

¹³²² Y. B., *Sahte Banknotlar*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04930.

¹³²³ Blunar, *Sahte Mecnun Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08474.

¹³²⁴ Zarina, *Sahte Ölü*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08045.

- 930.** Y. B., *Saika-i Vicdan yahut Fidyö Sokağı Cinayeti*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, Fransızca¹³²⁶.
- 931.** Arthur Conan Doyle, *Sakat Adam*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹³²⁷.
- 932.** Xavier de Montepin, *Salpeteriyer Faciası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³²⁸.
- 933.** Y. B., *Sam Asmart'ın Hatıraları*, Rik'a¹³²⁹.
- 934.** Leon Frant, *Sen Jack Meydanı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³³⁰.
- 935.** Y. B., *San Kadu Değirmencisi*, Rik'a¹³³¹.
- 936.** Kamil Pert, *San Loven Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³³².
- 937.** Y. B., *San Nazer Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹³³³.
- 938.** Xavier de Montepin, *San Soplis Dilencisi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³³⁴.
- 939.** Y. B., *Sant Clar Cinayeti Muhakemesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³³⁵.
- 940.** Dude Belu, *Sapık Hizmetkar*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹³³⁶.
- 941.** Y. B., *Sara'nın Cinayetleri*, C. I-II, Mütercim Memduh, Rik'a¹³³⁷.
- 942.** Y. B., *Sarhoş*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³³⁸.
- 943.** Arthur Conan Doyle, *Sarı Çehre*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³³⁹.
- 944.** Y. B., *Sarışın Aliyet*, Rik'a¹³⁴⁰.

¹³²⁵ N. Kenitse, *Sahte Prens Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08384.

¹³²⁶ Y. B., *Saika-i Vicdan yahut Fidyö Sokağı Cinayeti*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07623.

¹³²⁷ Arthur Conan Doyle, *Sakat Adam*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08753.

¹³²⁸ Xavier de Montepin, *Salpeteriyer Faciası*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08523-TY 08524.

¹³²⁹ Y. B., *Sam Asmart'ın Hatıraları*, İÜNEK, DN: TY 08034.

¹³³⁰ Leon Frant, *Sen Jack Meydanı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07741.

¹³³¹ Y. B., *San Kadu Değirmencisi*, İÜNEK, DN: TY 07992.

¹³³² Kamil Pert, *San Loven Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07851.

¹³³³ Y. B., *San Nazer Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07937.

¹³³⁴ Xavier de Montepin, *San Soplis Dilencisi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07796.

¹³³⁵ Y. B., *Sant Clar Cinayeti Muhakemesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08711.

¹³³⁶ Dude Belu, *Sapık Hizmetkar*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07604.

¹³³⁷ Y. B., *Sara'nın Cinayetleri*, Çev. Memduh, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04493, TY 04457.

¹³³⁸ Y. B., *Sarhoş*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08016.

¹³³⁹ Arthur Conan Doyle, *Sarı Çehre*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08738.

945. Paul Burje, *Sarışın Kadın*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹³⁴¹.
946. Arthur Conan Doyle, *Sarraç Çırağı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁴².
947. Y. B., *Sefalet*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁴³.
948. Jules Mary, *Sefalette*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁴⁴.
949. Y. B., *Sefihler*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³⁴⁵.
950. Y. B., *Sefil Kadın*, Rik'a, Fransızca¹³⁴⁶.
951. Y. B., *Sefiller Prensi*, C. I-IV, Rik'a, Fransızca¹³⁴⁷.
952. Y. B., *Sefirin Eldiveni*, Mütercim Hikmet, Rik'a, İngilizce¹³⁴⁸.
953. Y. B., *Sehhar Etfal*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³⁴⁹.
954. Y. B., *Sehv-i Adalet*, Mütercim Hikmet, Rik'a, 1316/H. (1898/M.)¹³⁵⁰.
955. Y. B., *Sehv-i Kanun*, Rik'a¹³⁵¹.
956. Josef Terupman, *Seksen Altı Bin Dolar*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹³⁵².
957. Leon Bovale, *Sen Jack Meydanı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁵³.
958. Edgar Terdamu, *Sen Muhakeme Cinâyeti*, Mütercim Mehmed, Rik'a¹³⁵⁴.
959. Y. B., *Senyör Oteli*, Mütercim Kitâbçı Karabet, Rik'a¹³⁵⁵.
960. Louis Noir, *Ser Hafıye Vidok'un Bir İntikamı*, Mütercim Baguci, Rik'a, Fransızca¹³⁵⁶.
961. 1. Y. B., *Sergüzeştler (Meşhur Davalar S. 1)*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁵⁷.

¹³⁴⁰ Y. B., *Sarışın Aliyet*, İÜNEK, DN: TY 08380.

¹³⁴¹ Paul Burje, *Sarışın Kadın*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04580.

¹³⁴² Arthur Conan Doyle, *Sarraç Çırağı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08793.

¹³⁴³ Y. B., *Sefalet*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08027.

¹³⁴⁴ Jules Mary, *Sefalette*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07612.

¹³⁴⁵ Y. B., *Sefihler*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08322.

¹³⁴⁶ Y. B., *Sefil Kadın*, İÜNEK, DN: TY 08229- TY 08230.

¹³⁴⁷ Y. B., *Sefiller Prensi*, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 08532- TY 08535.

¹³⁴⁸ Y. B., *Sefirin Eldiveni*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04920.

¹³⁴⁹ Y. B., *Sehhar Etfal*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07980.

¹³⁵⁰ Y. B., *Sehv-i Adalet*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08582, 1898.

¹³⁵¹ Y. B., *Sehv-i Kanun*, İÜNEK, DN: TY 08215.

¹³⁵² Josef Terupman, *Seksen Altı Bin Dolar*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07982.

¹³⁵³ Leon Bovale, *Sen Jack Meydanı Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08041.

¹³⁵⁴ Edgar Terdamu, *Sen Muhakeme Cinâyeti*, Çev. Mehmed, KYEBM, No:122.

¹³⁵⁵ BOA, *Y.PRK.SGE.*, 7/15, 1313.

¹³⁵⁶ Louis Noir, *Ser Hafıye Vidok'un Bir İntikamı*, Çev. Baguci, İÜNEK, DN: TY 07507.

¹³⁵⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 231.

2. Y. B., *Sergüzeştler (Oteldeki Esrar S. 2)*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁵⁸.
3. Y. B., *Sergüzeştler (Saç Başlıklı)*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁵⁹.
4. Y. B., *Sergüzeştler (Avukatın Sergüzeşti)*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁶⁰.
5. Y. B., *Sergüzeştler (Ondokuz Bin Lira Meselesi S. 4)*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁶¹.
962. Y. B., *Servet Hırsızı*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹³⁶².
963. Y. B., *Sevda Mahkumları*, Mütercim Rıza, Rik'a¹³⁶³.
964. Oskar Berker, *Sevk-i Kader*, Mütercim Veli, Rik'a, İngilizce¹³⁶⁴.
965. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³⁶⁵.
966. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes Hatıratından Al Renk Tatkatı*, Mütercim Boğos, Rik'a, Fransızca¹³⁶⁶.
967. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Avdeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹³⁶⁷.
968. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Bir Yankesici Şirketini Yakalaması*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹³⁶⁸.
969. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Feraset ve İstihracları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, İngilizce¹³⁶⁹.
970. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Sergüzeştleri*, Mütercim Boğos, Rik'a, Fransızca¹³⁷⁰.
971. Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Son Sergüzeştleri*, Rik'a¹³⁷¹.

¹³⁵⁸ BOA, *Y.EE.d.*, 235.

¹³⁵⁹ BOA, *Y.EE.d.*, 232.

¹³⁶⁰ BOA, *Y.EE.d.*, 234.

¹³⁶¹ BOA, *Y.EE.d.*, 233.

¹³⁶² Y. B., *Servet Hırsızı*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08577.

¹³⁶³ Y. B., *Sevda Mahkumları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04801- TY 04803.

¹³⁶⁴ Oskar Berker, *Sevk-i Kader*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08440.

¹³⁶⁵ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04949.

¹³⁶⁶ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes Hatıratından Al Renk Tatkatı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08093.

¹³⁶⁷ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Avdeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07915, TY 08511, TY 08684-08688.

¹³⁶⁸ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Bir Yankesici Şirketini Yakalaması*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08808.

¹³⁶⁹ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Feraset ve İstihracları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08811.

¹³⁷⁰ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Sergüzeştleri*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 08094.

¹³⁷¹ Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Son Sergüzeştleri*, İÜNEK, DN: TY 08092.

- 972.** Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Son Tahkikatı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹³⁷².
- 973.** Aristoteles, *Sır (Keşfü'l-estar an Sirri'l-esrar)*, Mütercim Hamid, El Yazısı Değişik¹³⁷³.
- 974.** Y. B., *Sırlı Anılar ve Diğer Hikâyeler*, Mütercim Hakkı, Rik'a¹³⁷⁴.
- 975.** Y. B., *Sırrı Feci*, Rik'a¹³⁷⁵.
- 976.** Y. B., *Sırma Tel*, Mütercim Rıza, El Yazısı Değişik, Fransızca¹³⁷⁶.
- 977.** Alley Berte, *Sihirbazın Cinayetleri*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³⁷⁷.
- 978.** Arthur Conan Doyle, *Silover Balaz'ın Felâketi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁷⁸.
- 979.** Y. B., *Simsar Yahudi*, Rik'a¹³⁷⁹.
- 980.** Y. B., *Sinkayev Mutasarrıfı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹³⁸⁰.
- 981.** Kostav Amar, *Sisli Gece Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁸¹.
- 982.** Piyer Sal, *Siyah Elmas*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³⁸².
- 983.** Y. B., *Siyah Esvablılar*, Mütercim Memduh, Rik'a¹³⁸³.
- 984.** Pere Paul Feval, *Siyah Esvabluların Esrarı*, Mütercim Memduh, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹³⁸⁴.
- 985.** Y. B., *Siyah Kadife Yatak*, Rik'a Fransızca¹³⁸⁵.
- 986.** Y. B., *Siyah Maskeliler*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹³⁸⁶.
- 987.** Pierre Zaccone, *Siyah Mektub Zarfı*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹³⁸⁷.

¹³⁷² Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes'in Son Tahkikatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04591.

¹³⁷³ Aristoteles, *Sır (Keşfü'l-estar an Sirri'l-esrar)*, Çev. Hamid, İÜNEK, DN: TY 07958.

¹³⁷⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 227.

¹³⁷⁵ Y. B., *Sırrı Feci*, İÜNEK, DN: TY 08390.

¹³⁷⁶ Y. B., *Sırma Tel*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08031.

¹³⁷⁷ Alley Berte, *Sihirbazın Cinayetleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08658.

¹³⁷⁸ Arthur Conan Doyle, *Silover Balaz'ın Felâketi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08727.

¹³⁷⁹ Y. B., *Simsar Yahudi*, İÜNEK, DN: TY 07596.

¹³⁸⁰ Y. B., *Sinkayev Mutasarrıfı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08334.

¹³⁸¹ Kostav Amar, *Sisli Gece Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07878.

¹³⁸² Piyer Sal, *Siyah Elmas*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07787.

¹³⁸³ BOA, *Y.EE.*, 143/42.

¹³⁸⁴ Pere Paul Feval, *Siyah Esvabluların Esrarı*, Çev. Memduh, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04796- TY 04797.

¹³⁸⁵ Y. B., *Siyah Kadife Yatak*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07650.

¹³⁸⁶ Y. B., *Siyah Maskeliler*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07605.

988. Y. B., *Siyah Sandık Cinayeti*, Rik'a, İngilizce¹³⁸⁸.
989. Y. B., *Siyah Sandıktaki Cesed*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce¹³⁸⁹.
990. Y. B., *Skotlandyard Esrarı*, Rik'a¹³⁹⁰.
991. Fortune de Buva Goya, *Soğuk El*, Rik'a, Fransızca¹³⁹¹.
992. Xavier de Montepin, *Sokak Hanendesi*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-IV, Rik'a, Fransızca¹³⁹².
993. Y. B., *Sol El*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹³⁹³.
994. Ponomarof, *Sonbahar Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹³⁹⁴.
995. Y. B., *Son Sadme*, Rik'a¹³⁹⁵.
996. Y. B., *Sonunda Derdest Olunan Bir Cani*, Mütercim Boğos, Rik'a¹³⁹⁶.
997. Arthur Conan Doyle, *Sulh Hakimi Trevor'un Felâketi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁹⁷.
998. Vestekirh, *Sükuti Yol Arkadaşı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹³⁹⁸.
999. Daniel Lesuer, *Sürur Çiçeği*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹³⁹⁹.
1000. Y. B., *Şahs-i Meçhul*, C. I-II, Rik'a¹⁴⁰⁰.
1001. Y. B., *Şakal Nam Polis Memurunun Taharriyatı*, Mütercim Corci, Rik'a, Fransızca¹⁴⁰¹.
1002. Alfred Bizdar, *Şanevanis Sokağı Cinayeti*, Mütercim Ahmed Rasim, Rik'a, Fransızca¹⁴⁰².

¹³⁸⁷ Pierre Zaccone , *Siyah Mektub Zarfı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07890.

¹³⁸⁸ Y. B., *Siyah Sandık Cinayeti*, İÜNEK, DN: TY 07723.

¹³⁸⁹ Y. B., *Siyah Sandıktaki Cesed*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08346.

¹³⁹⁰ Y. B., *Skotlandyard Esrarı*, İÜNEK, DN: TY 08065.

¹³⁹¹ Fortune de Buva Goya, *Soğuk El*, İÜNEK, DN: TY 07546.

¹³⁹² Xavier de Montepin, *Sokak Hanendesi*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 08122- TY 08125.

¹³⁹³ Y. B., *Sol El*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08168.

¹³⁹⁴ Ponomarof, *Sonbahar Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07898.

¹³⁹⁵ Y. B., *Son Sadme*, İÜNEK, DN: TY 08046.

¹³⁹⁶ Y. B., *Sonunda Derdest Olunan Bir Cani*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07795.

¹³⁹⁷ Arthur Conan Doyle, *Sulh Hakimi Trevor'un Felâketi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08821.

¹³⁹⁸ Vestekirh, *Sükuti Yol Arkadaşı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07954.

¹³⁹⁹ Daniel Lesuer, *Sürur Çiçeği*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08078.

¹⁴⁰⁰ Y. B., *Şahs-i Meçhul*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08264- TY 08265.

¹⁴⁰¹ Y. B., *Şakal Nam Polis Memurunun Taharriyatı*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 07863.

¹⁴⁰² Alfred Bizdar, *Şanevanis Sokağı Cinayeti*, Çev. Ahmed Rasim, İÜNEK, DN: TY 07654.

- 1003.** Pierre Zaccone, *Şarbonenin Fazileti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁰³.
- 1004.** Y. B., *Şark Ziyası*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁴⁰⁴.
- 1005.** Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes'in Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a, 30 Nisan 1318/R. (17 Nisan-13 Mayıs 1902/M.)¹⁴⁰⁵.
- 1006.** Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes'in Hatıralarından: Dört Alamet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁰⁶.
- 1007.** Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes'in Yeni Keşfi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁰⁷.
- 1008.** Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes Beş Penbe Görken*, Mütercim Rıza, Rik'a, 1323¹⁴⁰⁸.
- 1009.** Alexis Bouvier, *Şarman Karyesi Vukuatı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁰⁹.
- 1010.** Y. B., *Şatilon Kır Yolu Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴¹⁰.
- 1011.** Jules de Gastyn, *Şefer Meselesi*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁴¹¹.
- 1012.** Lord Saint Simon, *Şerlok Holmes*, Mütercim Rıza, C.II,V, Rik'a¹⁴¹².
- 1013.** Marinony, *Şerviks Köşkü Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴¹³.
- 1014.** Rone de Bojest, *Şeytanın Mirası*, Mütercim Ancelo, Rik'a, Fransızca¹⁴¹⁴.
- 1015.** Y. B., *Şeytanın Oğlu veyahud Üç Kırmızı Adam*, Mütercim Hüseyin Kazım, C.I-III, Rik'a, Fransızca¹⁴¹⁵.

¹⁴⁰³ Pierre Zaccone, *Şarbonenin Fazileti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07474.

¹⁴⁰⁴ Y. B., *Şark Ziyası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04633.

¹⁴⁰⁵ Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes'in Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04914- TY 04915, 1902.

¹⁴⁰⁶ Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes'in Hatıralarından: Dört Alamet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08136.

¹⁴⁰⁷ Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes'in Yeni Keşfi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08720.

¹⁴⁰⁸ Arthur Conan Doyle, *Şarlok Holmes Beş Penbe Görken*, İÜNEK, DN: TY 04928.

¹⁴⁰⁹ Alexis Bouvier, *Şarman Karyesi Vukuatı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07477.

¹⁴¹⁰ Y. B., *Şatilon Kır Yolu Cinayeti*, Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07929.

¹⁴¹¹ Jules de Gastyn, *Şefer Meselesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08770.

¹⁴¹² Lord Saint Simon, *Şerlok Holmes*, Çev. Rıza, C. II, V, İÜNEK, DN: TY 04919, TY 04928.

¹⁴¹³ Marinony, *Şerviks Köşkü Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07917.

¹⁴¹⁴ Rone de Bojest, *Şeytanın Mirası*, Çev. Ancelo, İÜNEK, DN: TY 07663.

¹⁴¹⁵ Y. B., *Şeytanın Oğlu veyahud, Üç Kırmızı Adam*, Çev. Hüseyin Kazım, C. I-III, İÜNEK, DN: TY 07626- TY 07628.

- 1016.** Jules de Gastyn, *Şimendüfer Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴¹⁶.
- 1017.** Aley Mon Klark, *Şimendüfer Makasçısının Kızı*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴¹⁷.
- 1018.** Y. B., *Şirket Katibi*, Rik'a¹⁴¹⁸.
- 1019.** Y. B., *Şomun Cinayeti*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁴¹⁹.
- 1020.** Gorom, *Şovarol Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴²⁰.
- 1021.** Y. B., *Şüphede Altında*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁴²¹.
- 1022.** Arthur Conan Doyle, *Tabib ile Hastası*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁴²².
- 1023.** Rene de Pon Janet, *Tabib Peleme'nin Vaka-i Garibesi*, Mütercim Ancelo, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹⁴²³.
- 1024.** Y. B., *Takib Olunan Bir Cani*, Mütercim Boğos, Rik'a¹⁴²⁴.
- 1025.** Y. B., *Taharri*, Rik'a¹⁴²⁵.
- 1026.** Y. B., *Taharri Memuru Martin Huvayet*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴²⁶.
- 1027.** M.S., *Tahkikatları Mazbut Cinayetler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴²⁷.
- 1028.** Y. B., *Takib-i Şedid*, Rik'a¹⁴²⁸.
- 1029.** Y. B., *Tâkib ve Tevkif*, Rik'a¹⁴²⁹.
- 1030.** Y. B., *Talenes Cinayat-ı Selasesi Muhakemesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴³⁰.
- 1031.** Konstan, *Tamil Sokağı Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁴³¹.

¹⁴¹⁶ Jules de Gastyn, *Şimendüfer Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07773.

¹⁴¹⁷ Aley Mon Klark, *Şimendüfer Makasçısının Kızı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08127.

¹⁴¹⁸ Y. B., *Şirket Katibi*, İÜNEK, DN: TY 08810.

¹⁴¹⁹ Y. B., *Şomun Cinayeti*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08419.

¹⁴²⁰ Gorom, *Şovarol Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08210.

¹⁴²¹ Y. B., *Şüphede Altında*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08271.

¹⁴²² Arthur Conan Doyle, *Tabib ile Hastası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08776.

¹⁴²³ Rene de Pon Janet, *Tabib Peleme'nin Vaka-i Garibesi*, Çev. Ancelo, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08641- TY 08642.

¹⁴²⁴ Y. B., *Takib Olunan Bir Cani*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 04504.

¹⁴²⁵ Y. B., *Taharri*, İÜNEK, DN: TY 07977.

¹⁴²⁶ Y. B., *Taharri Memuru Martin Huvayet*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04880, TY 08679, 1322.

¹⁴²⁷ M. S., *Tahkikatları Mazbut Cinayetler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08326.

¹⁴²⁸ Y. B., *Takib-i Şedid*, İÜNEK, DN: TY 08198.

¹⁴²⁹ Y. B., *Tâkib ve Tevkif*, İÜNEK, DN: TY 07999.

¹⁴³⁰ Y. B., *Talenes Cinayat-ı Selasesi Muhakemesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08070.

- 1032.** Arthur Conan Doyle, *Tehî Hane*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴³².
- 1033.** Aleksander Romer, *Tenha Hane Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁴³³.
- 1034.** Y. B., *Terk-i Hayat Etmîş Sevgili*, Rik'a¹⁴³⁴.
- 1035.** Kont Henry, *Tesadüf Cinayetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴³⁵.
- 1036.** Y. B., *Teselsül*, Rik'a¹⁴³⁶.
- 1037.** Y. B., *Tesmim Esrarı*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁴³⁷.
- 1038.** Paul Haykel, *Ticaretgahda Vuku Bulan Sirkat*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁴³⁸.
- 1039.** Y. B., *Tihme'nin Makası*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴³⁹.
- 1040.** Y. B., *Topçu Çizmesi*, Rik'a¹⁴⁴⁰.
- 1041.** Y. B., *Toplu Dilencideki Estrar*, Rik'a, Almanca¹⁴⁴¹.
- 1042.** Y. B., *Torine'nin Esrarı*, Mütercim Memduh, Rik'a¹⁴⁴².
- 1043.** Jules Mary, *Tuzak*, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹⁴⁴³.
- 1044.** Karl Riger, *Tuzak*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁴⁴.
- 1045.** Y. B., *Tuzaklar*, C. I-II, Rik'a, Almanca¹⁴⁴⁵.
- 1046.** Y. B., *Uzor Değirmeninde Vuku Bulan Cinayet*, Rik'a¹⁴⁴⁶.
- 1047.** Arthur Conan Doyle, *Üç Darülfünun Şakirdi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁴⁷.

¹⁴³¹ Konstan, *Tamil Sokağı Meselesi*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 07623.

¹⁴³² Arthur Conan Doyle, *Tehî Hane*, İÜNEK, DN: TY 08706.

¹⁴³³ Aleksander Romer, *Tenha Hane Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08329.

¹⁴³⁴ Y. B., *Terk-i Hayat Etmîş Sevgili*, İÜNEK, DN: TY 08361.

¹⁴³⁵ Kont Henry, *Tesadüf Cinayetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08132.

¹⁴³⁶ Y. B., *Teselsül*, İÜNEK, DN: TY 08475.

¹⁴³⁷ Y. B., *Tesmim Esrarı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08367.

¹⁴³⁸ Paul Haykel, *Ticaretgahda Vuku Bulan Sirkat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08742.

¹⁴³⁹ Y. B., *Tihme'nin Makası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08175.

¹⁴⁴⁰ Y. B., *Topçu Çizmesi*, İÜNEK, DN: TY 08368.

¹⁴⁴¹ Y. B., *Toplu Dilencideki Estrar*, İÜNEK, DN: TY 08356.

¹⁴⁴² Y. B., *Torine'nin Esrarı*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08631.

¹⁴⁴³ Jules Mary, *Tuzak*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04561/01-04561/02.

¹⁴⁴⁴ Karl Riger, *Tuzak*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08751.

¹⁴⁴⁵ Y. B., *Tuzaklar*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07849- TY 07850.

¹⁴⁴⁶ Y. B., *Uzor Değirmeninde Vuku Bulan Cinayet*, İÜNEK, DN: TY 07421.

1048. Y. B., *Üç Kişiden Hangisi?*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a, İngilizce¹⁴⁴⁸.
1049. Xavier de Montepin, *Üç Milyon Frank Cihaz*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁴⁹.
1050. Rene Emary, *Üç Süvari*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁵⁰.
1051. Y. B., *Vakayi-i Cinaiye*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁴⁵¹.
1052. Y. B., *Vakt-i Cinayet*, C. I-II, Rik'a¹⁴⁵².
1053. George Espiçmuler, *Valbisun Cinayeti*, Mütercim Corci, C. I, Rik'a, Fransızca¹⁴⁵³.
1054. Y. B., *Valdel Faciası*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a, İngilizce¹⁴⁵⁴.
1055. Y. B., *Valdel Faciası ve Mühim Bir Emare*, Mütercim Rıza, C. III-IV, Rik'a, İngilizce¹⁴⁵⁵.
1056. Adolf Blue, *Validesinin Katili*, Mütercim Rıza, C. I-II, Rik'a, Fransızca, 1307/H. (1889/M.)¹⁴⁵⁶.
1057. Y. B., *Val Nuvar Şatosu Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁵⁷.
1058. Xavier de Montepin, *Vantrilok*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁵⁸.
1059. Evald Oguste Künia, *Vapurda Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁴⁵⁹.
1060. Y. B., *Varus Çocuğu*, C. I-II, Rik'a¹⁴⁶⁰.
1061. Y. B., *Vasiyetname Esrarı*, Mütercim Memduh, Rik'a¹⁴⁶¹.
1062. Y. B., *Vasiyetname Hırsız*, Rik'a, Fransızca¹⁴⁶².
1063. Y. B., *Vazey Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁶³.

¹⁴⁴⁷ Arthur Conan Doyle, *Üç Darülfünün Şakirdi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08749.

¹⁴⁴⁸ Y. B., *Üç Kişiden Hangisi?*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04773-01- TY 04773-07.

¹⁴⁴⁹ Xavier de Montepin, *Üç Milyon Frank Cihaz*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07481.

¹⁴⁵⁰ Rene Emary, *Üç Süvari*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07760.

¹⁴⁵¹ Y. B., *Vakayi-i Cinaiye*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08585.

¹⁴⁵² Y. B., *Vakt-i Cinayet*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08252- TY 08253.

¹⁴⁵³ George Espiçmuler, *Valbisun Cinayeti*, Çev. Corci, C. I, İÜNEK, DN: TY 08816.

¹⁴⁵⁴ Y. B., *Valdel Faciası*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 04774-01- TY 04774-02.

¹⁴⁵⁵ Y. B., *Valdel Faciası ve Mühim Bir Emare*, Çev. Rıza, C. III-IV, İÜNEK, DN: TY 04774-03- TY 04774-04.

¹⁴⁵⁶ Adolf Blue, *Validesinin Katili*, Çev. Rıza, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07503-TY 07504, 1307.

¹⁴⁵⁷ Y. B., *Val Nuvar Şatosu Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07779.

¹⁴⁵⁸ Xavier de Montepin, *Vantrilok*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07508.

¹⁴⁵⁹ Evald Oguste Künia, *Vapurda Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08457.

¹⁴⁶⁰ Y. B., *Varus Çocuğu*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08110- TY 08111.

¹⁴⁶¹ Y. B., *Vasiyetname Esrarı*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08650.

¹⁴⁶² Y. B., *Vasiyetname Hırsız*, İÜNEK, DN: TY 07574.

- 1064.** Y. B., *Vazife-i Adalet*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹⁴⁶⁴.
- 1065.** Arthur Conan Doyle, *Velospit İzleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁶⁵.
- 1066.** Y. B., *Verazelu Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁶⁶.
- 1067.** Klavesman, *Vezenedarın Zevcesi*, Mütercim Herman, Rik'a, Almanca¹⁴⁶⁷.
- 1068.** Y. B., *Vidok'un Sergüzeşti*, Mütercim Hüseyin Kazım, Rik'a, Fransızca¹⁴⁶⁸.
- 1069.** Y. B., *Vikontes Alis*, Mütercim Memduh, Rik'a¹⁴⁶⁹.
- 1070.** Y. B., *Vikontes Dökerval*, C. I-II, Rik'a, Fransızca¹⁴⁷⁰.
- 1071.** Y. B., *Vikont Plakad*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁷¹.
- 1072.** Y. B., *Vincent Terrill'in Hatıraları*, Rik'a, Fransızca¹⁴⁷².
- 1073.** Y. B., *Viyana'nın Celladı*, C. I-VII, Rik'a, Almanca¹⁴⁷³.
- 1074.** 1. Y. B., *Vukuat-ı Zabıta 1*, Rik'a¹⁴⁷⁴.
2. Y. B., *Vukuat-ı Zabıta 3*, Rik'a¹⁴⁷⁵.
3. Y. B., *Vukuat-ı Zabıta 4*, Rik'a¹⁴⁷⁶.
- 1075.** Y. B., *Yabancı Bir Ölü 3-6*, Mütercim Corci, Rik'a¹⁴⁷⁷.
- 1076.** Bertol Garevil, *Ya İntikam Ya Memat*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹⁴⁷⁸.
- 1077.** Klamats Marten, *Yalançı Varis*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁴⁷⁹.
- 1078.** Y. B., *Yanlıı Hüküm*, Rik'a¹⁴⁸⁰.
- 1079.** Y. B., *Yarıı Hayvanı*, Rik'a¹⁴⁸¹.

¹⁴⁶³ Y. B., *Vazey Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08196.

¹⁴⁶⁴ Y. B., *Vazife-i Adalet*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 07879.

¹⁴⁶⁵ Arthur Conan Doyle, *Velospit İzleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08718.

¹⁴⁶⁶ Y. B., *Verazelu Meselesi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08517.

¹⁴⁶⁷ Klavesman, *Vezenedarın Zevcesi*, Çev. Herman, İÜNEK, DN: TY 08527.

¹⁴⁶⁸ Y. B., *Vidok'un Sergüzeşti*, Çev. Hüseyin Kazım, İÜNEK, DN: TY 07433- TY 07437.

¹⁴⁶⁹ Y. B., *Vikontes Alis*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07790.

¹⁴⁷⁰ Y. B., *Vikontes Dökerval*, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07422- TY 07423.

¹⁴⁷¹ Y. B., *Vikont Plakad*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08372.

¹⁴⁷² Y. B., *Vincent Terrill'in Hatıraları*, İÜNEK, DN: TY 07950.

¹⁴⁷³ Y. B., *Viyana'nın Celladı*, C. I-VII, İÜNEK, DN: TY 07576- TY 07582.

¹⁴⁷⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 388.

¹⁴⁷⁵ BOA, *Y.EE.d.*, 389.

¹⁴⁷⁶ BOA, *Y.EE.d.*, 390.

¹⁴⁷⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 391-394.

¹⁴⁷⁸ Bertol Garevil, *Ya İntikam Ya Memat*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08073.

¹⁴⁷⁹ Klamats Marten, *Yalançı Varis*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08492.

¹⁴⁸⁰ Y. B., *Yanlıı Hüküm*, İÜNEK, DN: TY 08214.

¹⁴⁸¹ Y. B., *Yarıı Hayvanı*, İÜNEK, DN: TY 08806.

- 1080.** Ponson de Terrail, *Yeni Paris Faciaları yahut Rokambol'un Dirilişi*, C. I-IV, Rik'a, Fransızca¹⁴⁸².
- 1081.** Y. B., *Yeni Polis Hikâyeleri*, Rik'a¹⁴⁸³.
- 1082.** Victor Hugo, *Yeni Serseri Yahudi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁸⁴.
- 1083.** Y. B., *Yevm-i Milad Cinayeti*, Mütercim Hakkı, Rik'a¹⁴⁸⁵.
- 1084.** Y. B., *Yıldırım ile Örülmüş*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁴⁸⁶.
- 1085.** Y. B., *Yirmi Beş Sene İngiliz Siyasi Polisi Hizmetinde Bulunan Henry Lokaron'un Hatıraları*, Mütercim Boğos, Rik'a, İngilizce¹⁴⁸⁷.
- 1086.** Alexis Bouvier, *Yopangor Sokağı Cinayeti*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁸⁸.
- 1087.** P.A. Genitse, *Yüksek Evin Esrarı*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rusça¹⁴⁸⁹.
- 1088.** Y. B., *Yürek İşkencesi*, Mütercim Malyakas, C. I-II, Rik'a¹⁴⁹⁰.
- 1089.** Ernest Dude, *Yüzbaşının Cinayeti*, Mütercim Ancelo, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹¹.
- 1090.** Y. B., *Yüz Bir Numaralı Haydud*, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹².
- 1091.** Y. B., *Yüz Karası Roza*, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹³.
- 1092.** Petrovski, *Yüz On Beş Numaralı Tahkikat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹⁴.
- 1093.** Y. B., *Zabıta Memuru*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹⁵.
- 1094.** Joro, *Zabıta Müdürü Koşef'er'in Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹⁶.

¹⁴⁸² Ponson de Terrail, *Yeni Paris Faciaları yahut, Rokambol'un Dirilişi*, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 07522-TY 07525.

¹⁴⁸³ Y. B., *Yeni Polis Hikâyeleri*, İÜNEK, DN: TY 08018.

¹⁴⁸⁴ Victor Hugo, *Yeni Serseri Yahudi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07491.

¹⁴⁸⁵ Y. B., *Yevm-i Milad Cinayeti*, Çev. Hakkı, İÜNEK, DN: TY 07450.

¹⁴⁸⁶ Y. B., *Yıldırım ile Örülmüş*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08629.

¹⁴⁸⁷ Y. B., *Yirmi Beş Sene İngiliz Siyasi Polisi Hizmetinde Bulunan Henry Lokaron'un Hatıraları*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07944.

¹⁴⁸⁸ Alexis Bouvier, *Yopangor Sokağı Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07774.

¹⁴⁸⁹ P. A. Genitse, *Yüksek Evin Esrarı*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 07566- TY 07567.

¹⁴⁹⁰ Y. B., *Yürek İşkencesi*, Çev. Malpakacı, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 08680- TY 08681.

¹⁴⁹¹ Ernest Dude, *Yüzbaşının Cinayeti*, Çev. Ancelo, İÜNEK, DN: TY 07804.

¹⁴⁹² Y. B., *Yüz Bir Numaralı Haydud*, İÜNEK, DN: TY 08273.

¹⁴⁹³ Y. B., *Yüz Karası Roza*, İÜNEK, DN: TY 07674.

¹⁴⁹⁴ Petrovski, *Yüz On Beş Numaralı Tahkikat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07931.

¹⁴⁹⁵ Y. B., *Zabıta Memuru*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08495.

1095. George Mase, *Zahiri Caniler*, Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹⁷.
1096. George Eşpiçmuler, *Zifaf Gecesi Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹⁸.
1097. Matild Serau, *Zincir Bend*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁴⁹⁹.
1098. Y. B., *Zincir Karındaşları*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰⁰.
1099. Y. B., *Zincir-i Müzehheb*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰¹.
1100. Y. B., *Zümrüd Gerdanlık*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰².
1101. Y. B., *White Adası Hafiyeleri*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁵⁰³.
1102. Hampton, *Wilmington Şehrindeki İka Edilen İki Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰⁴.
1103. Emile Richbourg, *Wisnberg Baronları veya Kara Avcı*, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰⁵.

2.3.2. Hatırat ve Seyahat Yazıları

1104. Morgan, *Acib Seyahatler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰⁶.
1105. Jules Gros, *Afrika'da Aşantiya'da Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁰⁷.
1106. Y. B., *Afrika'da Avrupalıların Başlıca Müstamiratları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁰⁸.
1107. Lenfanet, *Afrika'da Çad Gölü Tarik-i Kebiri*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁰⁹.
1108. Yeliseyef, *Afrika'da Harar Kitası'nda Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-II, Rik'a, Afrika¹⁵¹⁰.

¹⁴⁹⁶ Joro, *Zabita Müdürü Koşer'in Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08748.

¹⁴⁹⁷ George Mase, *Zahiri Caniler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08201.

¹⁴⁹⁸ George Eşpiçmuler, *Zifaf Gecesi Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08047- TY 08048.

¹⁴⁹⁹ Matild Serau, *Zincir Bend*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08076.

¹⁵⁰⁰ Y. B., *Zincir Karındaşları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08266.

¹⁵⁰¹ Y. B., *Zincir-i Müzehheb*, İÜNEK, DN: TY 07989.

¹⁵⁰² Y. B., *Zümrüd Gerdanlık*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08102.

¹⁵⁰³ Y. B., *White Adası Hafiyeleri*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 08442.

¹⁵⁰⁴ Hampton, *Wilmington Şehrindeki İka Edilen İki Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08021.

¹⁵⁰⁵ Emile Richbourg, *Wisnberg Baronları veya Kara Avcı*, İÜNEK, DN: TY 08500.

¹⁵⁰⁶ Morgan, *Acib Seyahatler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05296.

¹⁵⁰⁷ Jules Gros, *Afrika'da Aşantiya'da Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05177.

¹⁵⁰⁸ Y. B., *Afrika'da Avrupalıların Başlıca Müstamiratları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05325.

¹⁵⁰⁹ Lenfanet, *Afrika'da Çad Gölü Tarik-i Kebiri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05347.

1109. Logran, *Afrika'da İlk Seyyahlar*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵¹¹.
1110. Durvil, *Afrika'da Konakri'den Lobi'ye Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵¹².
1111. Mester, *Afrika'da (Kongo) Memleketinde (Mösyö Mester) Tahkikat Heyetinin Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵¹³.
1112. Benijer, *Afrika'da Kongo Memleketi Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵¹⁴.
1113. Y. B., *Afrika'da Rudolf Gölü Etrafında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵¹⁵.
1114. Y. B., *Afrika'da Seyahat Kurbanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca, Afrika¹⁵¹⁶.
1115. Reji Delyof, *Afrika İçinde Bir Facia*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵¹⁷.
1116. Robert, *Afrika Kabaili İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵¹⁸.
1117. Otto Kredner, *Afrika Muhtelif Kabileleri*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵¹⁹.
1118. Jules Gros, *Afrika Müslümanları İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵²⁰.
1119. Diyekul, *Afrika'nın Cenubundan Şimaline*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵²¹.
1120. Dükenova, *Afrika'nın En Büyük Adasında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵²².
1121. Sporliyank, *Afrika'nın Şimal-i Garbî Memalik-i Akvamı ile Sahra-ıyı Kebir ve Sodon*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵²³.

¹⁵¹⁰ Yeliseyef, *Afrika'da Harar Kıtası'nda Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 05320/01- TY 05320/02.

¹⁵¹¹ Logran, *Afrika'da İlk Seyyahlar*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05258.

¹⁵¹² Durvil, *Afrika'da Konakri'den Lobi'ye Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05205.

¹⁵¹³ Mester, *Afrika'da (Kongo) Memleketinde (Mösyö Mester) Tahkikat Heyetinin Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05400.

¹⁵¹⁴ Benijer, *Afrika'da Kongo Memleketi Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05220.

¹⁵¹⁵ Y. B., *Afrika'da Rudolf Gölü Etrafında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05201.

¹⁵¹⁶ Y. B., *Afrika'da Seyahat Kurbanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05222.

¹⁵¹⁷ Reji Delyof, *Afrika İçinde Bir Facia*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05414.

¹⁵¹⁸ Robert, *Afrika Kabaili İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05227.

¹⁵¹⁹ Otto Kredner, *Afrika Muhtelif Kabileleri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05396.

¹⁵²⁰ Jules Gros, *Afrika Müslümanları İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05235.

¹⁵²¹ Diyekul, *Afrika'nın Cenubundan Şimaline*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05240.

¹⁵²² Dükenova, *Afrika'nın En Büyük Adasında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05202.

1122. Victor Forban, *Afrika'nın Yeni Bir Kavmi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵²⁴.
1123. A. Biryum, *Afrika Ormanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵²⁵.
1124. Miçon, *Afrika Ortasında Yirmi Ay*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵²⁶.
1125. Max Orich, *Afrika-yı Garbi Sevahili*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵²⁷.
1126. Fortune de Buva Goya, *Afrika-yı Garbi Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵²⁸.
1127. Y. B., *Afrika-yı Vusta Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁵²⁹.
1128. H.M. Stanley, *Afrika Zulmatında*, Rik'a¹⁵³⁰.
1129. Kope, *Aksa-yı Şark Akvam-ı Vahşiyesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵³¹.
1130. Sinaresky, *Aksa-yı Şarka Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁵³².
1131. Marzay, *Aksa-yı Şark'ta Bir Sene*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵³³.
1132. Edward Yunvak, *Aksa-yı Şark'da Mühim Bir Seyahat (Pekin-Peru-San Francisco)*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵³⁴.
1133. Otto Allers, *Aksa-yı Şark'da Seyahatnâme*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a, Çin¹⁵³⁵.
1134. Lonsedal, *Alaska Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵³⁶.

¹⁵²³ Sporliyan, *Afrika'nın Şimal-i Garbî Memaliki Akvamı ile Sahra-yı Kebir ve Sodon*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05386.

¹⁵²⁴ Victor Forban, *Afrika'nın Yeni Bir Kavmi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04603/02.

¹⁵²⁵ A. Biryum, *Afrika Ormanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05435.

¹⁵²⁶ Miçon, *Afrika Ortasında Yirmi Ay*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05265.

¹⁵²⁷ Max Orich, *Afrika-yı Garbi Sevahili*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05371/01.

¹⁵²⁸ Fortune de Buva Goya, *Afrika-yı Garbi Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05160.

¹⁵²⁹ Y. B., *Afrika-yı Vusta Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05357.

¹⁵³⁰ H.M. Stanley, *Afrika Zulmatında*, İÜNEK, DN: TY 05100.

¹⁵³¹ Kope, *Aksa-yı Şark Akvam-ı Vahşiyesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05391/01.

¹⁵³² Sinaresky, *Aksa-yı Şarka Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05438.

¹⁵³³ Marzay, *Aksa-yı Şark'ta Bir Sene*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05254.

¹⁵³⁴ Edward Yunvak, *Aksa-yı Şark'da Mühim Bir Seyahat (Pekin-Peru- San Francisco)*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05392.

¹⁵³⁵ Otto Allers, *Aksa-yı Şark'da Seyahatnâme*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 05401- TY 05402.

¹⁵³⁶ Lonsedal, *Alaska Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05169.

1135. Y. B., *Alem-i Vasi' Seyahatleri*, Mütercimi Rıza, Rik'a, İngilizce, 1319/R. (1903/M.)¹⁵³⁷.
1136. Hüseyin Kazım Kadri (1870-1934), *Almanya Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁵³⁸.
1137. Ali Cevad Bey (ö. 1332/H. 1914/M.), *Almanya Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁵³⁹.
1138. Alfonse Turevye, *Altı Ay Açık Denizde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁴⁰.
1139. Y. B., *Amerika Çölleri*, Rik'a¹⁵⁴¹.
1140. Matdat Garansey, *Amerika'da Kayalı Ant Dağları'nda Seyahat*, Mütercim Alko, Rik'a¹⁵⁴².
1141. Jul Hore, *Amerika'da New York'dan Dozel Orlean'a*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁴³.
1142. Aran Poul, *Amerika Manzaraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁴⁴.
1143. Y. B., *Amerika Yerli Ahalisinin Muharebeleri ve yahud Amerika'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁵⁴⁵.
1144. Y. B., *Amerika-yı Cenub'da Patagonya'da On Altı Ay Seyahat*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁵⁴⁶.
1145. Paul Rurbah, *Anadolu Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁴⁷.
1146. Vayli de, *Andeman Adaları'nda Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁴⁸.
1147. Otto Allers, *Andeman Cüceleri İle Civarda Bulunan Sair Adalarda Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁴⁹.

¹⁵³⁷ Y. B., *Alem-i Vasi' Seyahatleri*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 05129, 1904.

¹⁵³⁸ Hüseyin Kazım Kadri, *Almanya Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05093.

¹⁵³⁹ Ali Cevad Bey, *Almanya Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05096.

¹⁵⁴⁰ Alfonse Turevye, *Altı Ay Açık Denizde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05300.

¹⁵⁴¹ BOA, *Y.EE.d.*, 982-987, 1325.

¹⁵⁴² Matdat Garansey, *Amerika'da Kayalı Ant Dağları'nda Seyahat*, Çev. Alko, İÜNEK, DN: TY 05413.

¹⁵⁴³ Jul Hore, *Amerika'da New York'dan Dozel Orlean'a*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04577.

¹⁵⁴⁴ Aran Poul, *Amerika Manzaraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04969.

¹⁵⁴⁵ Y. B., *Amerika Yerli Ahalisinin Muharebeleri ve yahud Amerika'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05376.

¹⁵⁴⁶ Y. B., *Amerika-yı Cenub'da Patagonya'da On Altı Ay Seyahat*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 05350.

¹⁵⁴⁷ Paul Rurbah, *Anadolu Seyahatnamesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05353.

¹⁵⁴⁸ Vayli de, *Andeman Adaları'nda Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05429.

1148. Stadling, *Andre'nin Taharrisi İçin Sibiryada Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁵⁰.
1149. Vikont Miramon Fraig, *Angkor Harabelerinde Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁵¹.
1150. Arman de Bary, *Annam Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁵².
1151. Roson, *Arzu'n-nar Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁵³.
1152. Y. B., *Asya Seyahatnamesi*, C. I-IV, Rik'a, Asya¹⁵⁵⁴.
1153. Doma Tosyol, *Asya ve Okyanusya Seyahatlerim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁵⁵.
1154. Gustave Herschfeld, *Asya-yı Suğra'da Deveran ve Cevalan*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁵⁵⁶.
1155. Seven Hedin, *Asya-yı Vusta Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁵⁷.
1156. Sey Basyan, *Avustralya Civarında Kral Kalakava Memaliki Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁵⁸.
1157. Venderich, *Avustralya'da Son Seyahatim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, İngilizce¹⁵⁵⁹.
1158. Salgary, *Avustralya Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁵⁶⁰.
1159. Q. Sintisin, *Bahr-i Ebyaz'da Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁵⁶¹.
1160. Y. B., *Bahr-i Muhit-i Kebir'de Bir Memleket*, Rik'a, Bolivya¹⁵⁶².

¹⁵⁴⁹ Otto Allers, *Andeman Cüceleri ile Civarda Bulunan Sair Adalarda Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05406.

¹⁵⁵⁰ Stadling, *Andre'nin Taharrisi İçin Sibiryada Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05366.

¹⁵⁵¹ Vikont Miramon Fraig, *Angkor Harabelerinde Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05385.

¹⁵⁵² Arman de Bary, *Annam Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05200.

¹⁵⁵³ Roson, *Arzu'n-nar Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05269.

¹⁵⁵⁴ Y. B., *Asya Seyahatnamesi*, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 05337- TY 05340.

¹⁵⁵⁵ Doma Tosyol, *Asya ve Okyanusya Seyahatlerim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04574.

¹⁵⁵⁶ Gustave Herschfeld, *Asya-yı Suğra'da Deveran ve Cevalan*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05355.

¹⁵⁵⁷ Seven Hedin, *Asya-yı Vusta Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05262.

¹⁵⁵⁸ Sey Basyan, *Avustralya Civarında Kral Kalakava Memaliki Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05372.

¹⁵⁵⁹ Venderich, *Avustralya'da Son Seyahatim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05139.

¹⁵⁶⁰ Salgary, *Avustralya Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05103.

¹⁵⁶¹ Q. Sintisin, *Bahr-i Ebyaz'da Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05174.

¹⁵⁶² Y. B., *Bahr-i Muhit-i Kebir'de Bir Memleket*, KYEBM, No: 133.

1161. Hugo Pedrisch, *Bahr-i Muhit-i Hindî Adaları Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁶³.
1162. Lenfan, *Bahr-i Muhitü'l-Atlasi'den Çad Gölü'ne*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁶⁴.
1163. Y. B., *Bolivya'ya Seyahat*, Rik'a¹⁵⁶⁵.
1164. Frederick Acberin, *Balon ile Kutb-ı Şimali Seyahat*, Rik'a, Güney Kutbu¹⁵⁶⁶.
1165. Fonder, *Bangi Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁶⁷.
1166. Y. B., *Baron Dol'ün Andraya Tahriyatı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁶⁸.
1167. Towel, *Baron Towel'in Kutb-ı Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁶⁹.
1168. Vuatüre, *Basam Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁷⁰.
1169. Niyoko, *Belçika Kongosu'nda Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁷¹.
1170. Jerlah, *Belçika Vapurunun Kutb-ı Cenubiye Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁷².
1171. Y. B., *Beyaz Ayılar Adasında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁷³.
1172. Arthur Fogut, *Beyaz Fil Memleketinde Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁷⁴.
1173. Labordone de, *Birmanya'da Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁷⁵.
1174. Şervilon, *Birmanya Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁷⁶.
1175. Kollas, *Brahmaputra Nehri Boyunda Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁷⁷.
1176. Y. B., *Bornau Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁷⁸.

¹⁵⁶³ Hugo Pedrisch, *Bahr-i Muhit-i Hindî Adaları Seyahatnamesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05354.

¹⁵⁶⁴ Lenfan, *Bahr-i Muhitü'l-Atlasi'den Çad Gölü'ne*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05234.

¹⁵⁶⁵ BOA, Y.EE.d., 355.

¹⁵⁶⁶ Frederick Acberin, *Balon ile Kutb-ı Şimali Seyahat*, İÜNEK, DN: TY 05443.

¹⁵⁶⁷ Fonder, *Bangi Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05251.

¹⁵⁶⁸ Y. B., *Baron Dol'ün Andraya Tahriyatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05171.

¹⁵⁶⁹ Towel, *Baron Towel'in Kutb-ı Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05218.

¹⁵⁷⁰ Vuatüre, *Basam Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05261.

¹⁵⁷¹ Niyoko, *Belçika Kongosu'nda Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05311.

¹⁵⁷² Jerlah, *Belçika Vapurunun Kutb-ı Cenubiye Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05170.

¹⁵⁷³ Y. B., *Beyaz Ayılar Adasında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05324.

¹⁵⁷⁴ Arthur Fogut, *Beyaz Fil Memleketinde Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05394.

¹⁵⁷⁵ Labordone de, *Birmanya'da Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05151.

¹⁵⁷⁶ Şervilon, *Birmanya Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05237.

¹⁵⁷⁷ Kollas, *Brahmaputra Nehri Boyunda Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05161.

1177. Kombaner, *Borneo Adası Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁷⁹.
1178. Boselar, *Bosenar'ın Kutb-ı Şimaliye Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁸⁰.
1179. Arandark, *Belucistan Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁸¹.
1180. Y. B., *Bursa Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁵⁸².
1181. Y. B., *Calis Nam Haydudun Hikâyesi*, Mütercim Boğos, Rik'a¹⁵⁸³.
1182. Y. B., *Cape Town Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁸⁴.
1183. Kasviye de Rikar, *Cava'da On Ay*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁸⁵.
1184. Auguste Teryoye, *Cemahir-i Müttefika Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁸⁶.
1185. Hülöp, *Cenubi Afrika'da Mazuçeler Memleketinde Yedi Sene*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, 30 Eylül 1318/R. (13 Ekim 1902)¹⁵⁸⁷.
1186. Julyen, *Cenubi Amerika'da İki Bin Fersahlık Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁸⁸.
1187. Fuschor, *Cenubî Amerika'nın Şimal Sahili Üzerinde Vaki Fransa Flemenk ve İngiltere Müstemkelatında Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁵⁸⁹.
1188. Şarl Roje, *Cenubi Madagaskar Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁹⁰.

¹⁵⁷⁸ Y. B., *Bornau Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05430.

¹⁵⁷⁹ Kombaner, *Borneo Adası Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05426.

¹⁵⁸⁰ Boselar, *Bosenar'ın Kutb-ı Şimaliye Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05249.

¹⁵⁸¹ Arandark, *Bulucistan Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05281.

¹⁵⁸² Y. B., *Bursa Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05380.

¹⁵⁸³ Y. B., *Calis Nam Haydudun Hikâyesi*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 04503/02.

¹⁵⁸⁴ Y. B., *Cape Town Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05439.

¹⁵⁸⁵ Kasviye de Rikar, *Cava'da On Ay*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05213.

¹⁵⁸⁶ Auguste Teryoye, *Cemahir-i Müttefika Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05305.

¹⁵⁸⁷ Hülöp, *Cenubi Afrika'da Mazuçeler Memleketinde Yedi Sene*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 05412, 1902.

¹⁵⁸⁸ Julyen, *Cenubi Amerika'da İki Bin Fersahlık Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05137.

¹⁵⁸⁹ Fuschor, *Cenubî Amerika'nın Şimal Sahili Üzerinde Vaki Fransa Flemenk ve İngiltere Müstemkelatında Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05399.

¹⁵⁹⁰ Şarl Roje, *Cenubi Madagaskar Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05163.

1189. Emile Lewrish, *Cezair-i Acibe Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁹¹.
1190. Y. B., *Chicago'ya Seyahat*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁵⁹².
1191. Stenav, *Çad Gölü Adalarında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁹³.
1192. Jan de Bofski, *Çad Gölünde Jan de Bofski'nin Seferi*, Mütercim Corci, Rik'a¹⁵⁹⁴.
1193. Leon Ruset, *Çin'de Mühim Bir Seyahat*, Mütercim Veli, C. I, Rik'a¹⁵⁹⁵.
1194. Piyer Mayel, *Çin Eşkıyaları İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁹⁶.
1195. Luskod, *Çin'in Bir Eyaletinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁵⁹⁷.
1196. Josef Juber, *Dehabiye'de Kahire'den Şelalelere Seyahat*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁵⁹⁸.
1197. Auguste Teryoye, *Devr-i Afrika*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁵⁹⁹.
1198. Y. B., *Devr-i Alem*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁶⁰⁰.
1199. Y. B., *Devr-i Alem: Afrika-yı Cenubi'de (Kalahariye) Seyahat*, Mütercim Rıza, C. V, Rik'a¹⁶⁰¹.
1200. Y. B., *Devr-i Alem: Afrika-yı Cenubi'de Pokatanaya Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XI, Rik'a¹⁶⁰².
1201. Y. B., *Devr-i Alem: Amerika'da Kolombiya Vahşileri*, Mütercim Rıza, C. XV, Rik'a¹⁶⁰³.

¹⁵⁹¹ Emile Lewrish, *Cezair-i Acibe Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05285.

¹⁵⁹² Y. B., *Chicago'ya Seyahat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04564.

¹⁵⁹³ Stenav, *Çad Gölü Adalarında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05232.

¹⁵⁹⁴ Jan de Bofski, *Çad Gölünde Jan de Bofski'nin Seferi*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04791/01.

¹⁵⁹⁵ Leon Ruset, *Çin'de Mühim Bir Seyahat*, Çev. Veli, C. I, İÜNEK, DN: TY 05349.

¹⁵⁹⁶ Piyer Mayel, *Çin Eşkıyaları İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05224.

¹⁵⁹⁷ Luskod, *Çin'in Bir Eyaletinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05242.

¹⁵⁹⁸ Josef Juber, *Dehabiye'de Kahire'den Şelalelere Seyahat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04499.

¹⁵⁹⁹ Auguste Teryoye, *Devr-i Afrika*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05185.

¹⁶⁰⁰ *Devr-i Alem*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04563.

¹⁶⁰¹ *Devr-i Alem: Afrika-yı Cenubi'de (Kalahariye) Seyahat*, Çev. Rıza, C. V, İÜNEK, DN: TY 05108.

¹⁶⁰² *Devr-i Alem: Afrika-yı Cenubi'de Pokatanaya Seyahat*, Çev. Rıza, C. XI, İÜNEK, DN: TY 05114.

¹⁶⁰³ *Devr-i Alem: Amerika'da Kolombiya Vahşileri*, Çev. Rıza, C. XV, İÜNEK, DN: TY 05118.

1202. Y. B., *Devr-i Alem: Amerika-yı Cenubiye'de Macellan Boğazı'ndan Markiz Adaları'na Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XIX, Rik'a¹⁶⁰⁴.
1203. Y. B., *Devr-i Alem: Andre'nin Taharrisi-Sibirya'dan*, Mütercim Rıza, C. XXIII, Rik'a¹⁶⁰⁵.
1204. Y. B., *Devr-i Alem: Bahr-i Muhit-i Kebir'de Cevalan*, Mütercim Rıza, C. XXII, Rik'a¹⁶⁰⁶.
1205. Y. B., *Devr-i Alem: Birmanya Seyahati*, Mütercim Rıza, C. XIV, Rik'a, Birmanya¹⁶⁰⁷.
1206. Y. B., *Devr-i Alem: Bugünkü Japonya Hatıratından (Japon Memleketi)*, Mütercim Rıza, C. XXI, Rik'a, Mançurya¹⁶⁰⁸.
1207. Y. B., *Devr-i Alem: Büyük Vita Adasına Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XIII, Rik'a¹⁶⁰⁹.
1208. 1. Y. B., *Devr-i Alem: Cava'ya Seyahat*, Mütercim Rıza, C. VI, Rik'a¹⁶¹⁰.
2. Y. B., *Devr-i Alem: Cava'ya Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XVI, Rik'a¹⁶¹¹.
1209. Y. B., *Devr-i Alem: Dahoma'da Neone Memleketine Seyahat*, Mütercim Rıza, C. IX, Rik'a¹⁶¹².
1210. Y. B., *Devr-i Alem: Fildişi Sahili*, Mütercim Rıza, C. XVII, Rik'a¹⁶¹³.
1211. Y. B., *Devr-i Alem: Gurular Memleketine Seyahat*, Mütercim Rıza, C. I, Rik'a¹⁶¹⁴.
1212. Y. B., *Devr-i Alem: Hatt-ı İstiva*, Mütercim Rıza, C. XXIV, Rik'a¹⁶¹⁵.
1213. Y. B., *Devr-i Alem: Hawaii Adaları'na Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XVIII, Rik'a¹⁶¹⁶.

¹⁶⁰⁴ *Devr-i Alem: Amerika-yı Cenubiye'de Macellan Boğazı'ndan Markiz Adaları'na Seyahat*, Çev. Rıza, C. XIX, İÜNEK, DN: TY 05122.

¹⁶⁰⁵ *Devr-i Alem: Andre'nin Tahrisi-Sibirya'dan*, Çev. Rıza, C. XXIII, İÜNEK, DN: TY 05126.

¹⁶⁰⁶ *Devr-i Alem: Bahr-i Muhit-i Kebir'de Cevalan*, Çev. Rıza, C. XXII, İÜNEK, DN: TY 05125.

¹⁶⁰⁷ *Devr-i Alem: Birmanya Seyahati*, Çev. Rıza, C. XIV, İÜNEK, DN: TY 05117.

¹⁶⁰⁸ *Devr-i Alem: Bugünkü Japonya Hatıratından (Japonya Memleketi)*, Çev. Rıza, C. XXI, İÜNEK, DN: TY 05123.

¹⁶⁰⁹ *Devr-i Alem: Büyük Vita Adasına Seyahat*, Çev. Rıza, C. XIII, İÜNEK: TY 05116.

¹⁶¹⁰ *Devr-i Alem: Cava'ya Seyahat*, Çev. Rıza, C. VI, İÜNEK, DN: TY 05109.

¹⁶¹¹ *Devr-i Alem: Cava'ya Seyahat*, Çev. Rıza, C. XVI, İÜNEK, DN: TY 05119.

¹⁶¹² Y. B., *Devr-i Alem: Dahoma'da Neone Memleketine Seyahat*, Çev. Rıza, C. IX, İÜNEK, DN: TY 05112.

¹⁶¹³ Y. B., *Devr-i Alem: Fildişi Sahili*, Çev. Rıza, C. XVII, İÜNEK, DN: TY 05120.

¹⁶¹⁴ Y. B., *Devr-i Alem: Gurular Memleketine Seyahat*, Çev. Rıza, C. I, İÜNEK, DN: TY 05104.

¹⁶¹⁵ Y. B., *Devr-i Alem: Hatt-ı İstiva*, Çev. Rıza, C. XXIV, İÜNEK, DN: TY 05127.

1214. Y. B., *Devr-i Alem: Hindistan'da Bir Senatöryum*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁶¹⁷.
1215. Y. B., *Devr-i Alem: Klimançero'ya Seyahat*, Mütercim Rıza, C. VIII, Rik'a¹⁶¹⁸.
1216. Y. B., *Devr-i Alem: Kutb-ı Cenubiye Seyahat*, Mütercim Rıza, C. II, Rik'a¹⁶¹⁹.
1217. Y. B., *Devr-i Alem: Madura'ya Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XII, Rik'a, Endonezya¹⁶²⁰.
1218. Y. B., *Devr-i Alem: Mançuri'den Güzerân Seyahat*, Mütercim Rıza, C. XX, Rik'a¹⁶²¹.
1219. Y. B., *Devr-i Alem: Moğolistan'a Seyahat*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁶²².
1220. Y. B., *Devr-i Alem: Naytit'de Bir İngiliz'in Seyahati*, Mütercim Rıza, C. VII¹⁶²³.
1221. Y. B., *Devr-i Alem: Nodel Kale Ronide Öbiyalar (?) Memleketine Seyahat*, Mütercim Rıza, C. IV, Rik'a¹⁶²⁴.
1222. Y. B., *Devr-i Alem: Sudan-i Garbiye'ye Seyahat*, Mütercim Rıza, C. X, Rik'a¹⁶²⁵.
1223. Y. B., *Doktor Karavo ve Heye't-i Kaşifesinin Bekayasını Tahrir Zımında Mösyö Tuvar Tarafından İcra Kılınan Seyahatin Rivayeti*, Mütercim Teodor Kasab, Rik'a¹⁶²⁶.
1224. Northenshild, *Doktor Şarko'nun Kutb-ı Cenubi Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶²⁷.

¹⁶¹⁶ Y. B., *Devr-i Alem: Hawaii Adaları'na Seyahat*, Çev. Rıza, C. XVIII, İÜNEK, DN: TY 05121.

¹⁶¹⁷ Y. B., *Devr-i Alem: Hindistan'da Bir Senatöryum*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 130.

¹⁶¹⁸ Y. B., *Devr-i Alem: Klimançero'ya Seyahat*, Çev. Rıza, C. VIII, İÜNEK, DN: TY 05111.

¹⁶¹⁹ Y. B., *Devr-i Alem: Kutb-ı Cenubiye Seyahat*, Çev. Rıza, C. II, İÜNEK, DN: TY 05105.

¹⁶²⁰ Y. B., *Devr-i Alem: Madura'ya Seyahat*, Çev. Rıza, C. XII, İÜNEK, DN: TY 05115.

¹⁶²¹ Y. B., *Devr-i Alem: Mançuri'den Güzerân Seyahat*, Çev. Rıza, C. XX, İÜNEK, DN: TY 05124.

¹⁶²² Y. B., *Devr-i Alem: Moğolistan'a Seyahat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 05106.

¹⁶²³ Y. B., *Devr-i Alem: Naytit'de Bir İngiliz'in Seyahati*, Çev. Rıza, C. VII, İÜNEK, DN: TY 05110.

¹⁶²⁴ Y. B., *Devr-i Alem: Nodel Kale Ronide Öbiyalar (?) Memleketine Seyahat*, Çev. Rıza, C. IV, İÜNEK, DN: TY 05107.

¹⁶²⁵ Y. B., *Devr-i Alem: Sudan-i Garbiyeye Seyahat*, Çev. Rıza, C. X, İÜNEK, DN: TY 05113.

¹⁶²⁶ Y. B., *Doktor Karavo ve Heye't-i Kaşifesinin Bekayasını Tahrir Zımında Mösyö Tuvar Tarafından İcra Kılınan Seyahatin Rivayeti*, Çev. Teodor Kasab, İÜNEK, DN: TY 05102.

¹⁶²⁷ Northenshild, *Doktor Şarko'nun Kutb-ı Cenubi Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05289.

1225. Y. B., *Dük Dözes'in Afrika Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Afrika¹⁶²⁸.
1226. Auguste Teryoye, *Ekvator Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶²⁹.
1227. Fukold de, *Fas'ın Şimalinden Cenubuna*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³⁰.
1228. Fortune de Buva Goya, *Fas Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶³¹.
1229. Morris Mozy, *Fedai Bir Seyyah*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³².
1230. Auguste Teryoye, *Florida'dan Alaska'ya Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³³.
1231. Foro, *Foro'nun Sahra-yı Kebir Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³⁴.
1232. Kastalny, *Fransa Nepal'ine Doğru Seyahat*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁶³⁵.
1233. Montano, *Filipin ve Malezya Seyahatleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³⁶.
1234. George Leyk, *Finlandiya Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³⁷.
1235. Auguste Teryoye, *Garbî Afrika İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶³⁸.
1236. La Clarck, *Gariley'in İspiçrig Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶³⁹.
1237. B. Renborg, *Grönland Adası Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁴⁰.

¹⁶²⁸ Y. B., *Dük Dözes'in Afrika Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05310.

¹⁶²⁹ Auguste Teryoye, *Ekvator Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05301.

¹⁶³⁰ De Fukold, *Fas'ın Şimalinden Cenubuna*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05188.

¹⁶³¹ Fortune de Buva Goya, *Fas Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05153.

¹⁶³² Morris Mozy, *Fedai Bir Seyyah*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05203.

¹⁶³³ Auguste Teryoye, *Florida'dan Alaska'ya Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05280.

¹⁶³⁴ Foro, *Foro'nun Sahra-yı Kebir Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05256.

¹⁶³⁵ Kastalny, *Fransa Nepali'ne Doğru Seyahat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 05128.

¹⁶³⁶ Montane, *Filipin ve Malezya Seyahatleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05138.

¹⁶³⁷ George Leyk, *Finlandiya Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05159.

¹⁶³⁸ Auguste Teryoye, *Garbî Afrika İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05156.

¹⁶³⁹ La Clarck, *Gariley'in İspiçrig Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05243.

¹⁶⁴⁰ B. Renborg, *Grönland Adası Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 136.

1238. Garum Garjımaylo, *Gobi ölünde On Dokuz Gün Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁶⁴¹.
1239. Benijer, *Golf Revkine Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁴².
1240. Edgar Allan Poe, *Gordon Peach'in Kutb-ı Cenubi'ye Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁴³.
1241. Sayar, *Guatemala Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁴⁴.
1242. Hanry Kodro, *Guyan Vahşileri İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁴⁵.
1243. Catrux, *Guyan Bonisleri İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁴⁶.
1244. Hanry Kodro, *Guyan Merkezi Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁴⁷.
1245. Bertol Garevil, *Güzel Bir Alem*, Mütercim Şakir, Rik'a, Fransızca¹⁶⁴⁸.
1246. Klermon, *Haiti Adası Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁴⁹.
1247. Hanry Kodro, *Hatt-ı İstiva Altında Bir Kış*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁵⁰.
1248. Duniyol, *Hatt-ı İstivadan Şimali Afrika'ya*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁵¹.
1249. Kreten, *Havai Adası Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁵².
1250. Henry Estergen, *Hind-i Çin Müslümanları*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁵³.
1251. De Matosyo, *Hind-i Çin Seyahati Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁵⁴.

¹⁶⁴¹ Garum Garjımaylo, *Gobi ölünde On Dokuz Gün Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05433.

¹⁶⁴² Benijer, *Golf Revkine Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05209.

¹⁶⁴³ Edgar Allan Poe, *Gordon Peach'in Kutb-ı Cenubi'ye Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05157.

¹⁶⁴⁴ Sayar, *Guatemala Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05365.

¹⁶⁴⁵ Hanry Kodro, *Guyan Vahşileri İçinde*, İÜNEK, DN: TY 05204.

¹⁶⁴⁶ Catrux, *Guyan Bonisleri İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05255.

¹⁶⁴⁷ Hanry Kodro, *Guyan Merkezi Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05229.

¹⁶⁴⁸ Bertol Garevil, *Güzel Bir Alem*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08148.

¹⁶⁴⁹ Klermon, *Haiti Adası Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05304, TY 05431.

¹⁶⁵⁰ Hanry Kodro, *Hatt-ı İstiva Altında Bir Kış*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05172.

¹⁶⁵¹ Duniyol, *Hatt-ı İstivadan Şimali Afrika'ya*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05134.

¹⁶⁵² Kreten, *Havai Adası Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05312.

¹⁶⁵³ Henry Estergen, *Hind-i Çin Müslümanları*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05375.

¹⁶⁵⁴ De Matosyo, *Hind-i Çin Seyahati Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05295.

1252. Herbert Schezinger, *Hindistan'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁵⁵.
1253. Bernard, *Hindistan'da Luknof Nepal ve Civarı Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁵⁶.
1254. Kurt Bük, *Hindistan Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁵⁷.
1255. Lui Kata, *İki Bin Kilometrelik Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁵⁸.
1256. Jean de la Hire (1876-1956), *İki Çocuğun Devr-i Alem Seyahati*, Mütercim Adil, C. I-XXI, XXIII-XXIV, XXXI-XXXII, Rik'a, Fransızca¹⁶⁵⁹.
1257. Pelç, *İki Kıta Sahillerine Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁶⁰.
1258. Niyoko, *İngiltere Kongosu'nda Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁶¹.
1259. Lafua Diyö, *İran Seyahati*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁶⁶².
1260. Morans, *İran Seyahati*, Mütercim, Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁶³.
1261. Thomas Smith, *İspiçberg Adaları Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁶⁴.
1262. Jul Legard, *İspiçberg'den Kutup Buzlarına Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁶⁵.
1263. Y. B., *İzlanda Adasında Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁶⁶⁶.
1264. Gladon, *Japonya'dan Kamçatka'ya Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁶⁷.

¹⁶⁵⁵ Herbert Schezinger, *Hindistan'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05356.

¹⁶⁵⁶ Bernard, *Hindistan'da Luknof Nepal ve Civarı Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05335.

¹⁶⁵⁷ Kurt Bük, *Hindistan Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05420.

¹⁶⁵⁸ Lui Kata, *İki Bin Kilometrelik Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05266.

¹⁶⁵⁹ Jean de la Hire, *İki Çocuğun Devr-i Alem Seyahati*, Çev. Adil, C. I-XXI, XXIII-XXIV, XXXI-XXXII, İÜNEK, DN: TY 04769-01- TY 04769-26.

¹⁶⁶⁰ Pelç, *İki Kıta Sahillerine Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05221.

¹⁶⁶¹ Niyoko, *İngiltere Kongosu'nda Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05276.

¹⁶⁶² Lafua Diyö, *İran Seyahati*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 05133.

¹⁶⁶³ Morans, *İran Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05155.

¹⁶⁶⁴ Thomas Smith, *İspiçberg Adaları Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05397.

¹⁶⁶⁵ Jul Legard, *İspiçberg'den Kutup Buzlarına Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04951.

¹⁶⁶⁶ Y. B., *İzlanda Adasında Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05328.

¹⁶⁶⁷ Gladon, *Japonya'dan Kamçatka'ya Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05306.

1265. Y. B., *Japonya Payitahtına Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Afrika, Rik'a¹⁶⁶⁸.
1266. Gladky, *Japonya Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁶⁶⁹.
1267. Pastozof, *Kafkasya Dağları'nın En Yüksek Tepeleri Addolunan Kazayak ve Elbruz Tepelerine*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁷⁰.
1268. Y. B., *Kafkasya Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁶⁷¹.
1269. Fonviyei de, *Kalundik Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁷².
1270. Hale, *Kamboç (Kamboçya) Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁷³.
1271. Rainburg, *Kan Adası Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁷⁴.
1272. Y. B., *Kanton'dan Yunanistan'a*, Mütercim Ahmed Nermi, Fransızca, Rik'a¹⁶⁷⁵.
1273. Rene de Pon Janet, *Katanga Heyet-i Seferiyesi: Afrika'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁷⁶.
1274. D'octon Vinnie, *Kayur Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁷⁷.
1275. Paul Labe, *Kazaklar*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁷⁸.
1276. Boselar, *Kazamans Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁷⁹.
1277. Valeski Perje, *Keşmir'den Kaşgar'a Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Fransızca, Rik'a¹⁶⁸⁰.
1278. Wilhelm Masof, *Kırım ve Kafkasya Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁸¹.

¹⁶⁶⁸ Y. B., *Japonya Payitahtına Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05206.

¹⁶⁶⁹ Gladky, *Japonya Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05194.

¹⁶⁷⁰ Pastozof, *Kafkasya Dağları'nın En Yüksek Tepeleri Addolunan Kazayak ve Elbruz Tepelerine*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05327.

¹⁶⁷¹ Y. B., *Kafkasya Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05334.

¹⁶⁷² Fonviyei de, *Kalundik Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05198.

¹⁶⁷³ Hale, *Kamboç (Kamboçya) Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05154.

¹⁶⁷⁴ Rainburg, *Kan Adası Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05308.

¹⁶⁷⁵ Y. B., *Kanton'dan Yunanistan'a*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05233.

¹⁶⁷⁶ Rene de Pon Janet, *Katanga Heyet-i Seferiyesi: Afrika'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05368.

¹⁶⁷⁷ D'octon Vinnie, *Kayur Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05253.

¹⁶⁷⁸ Paul Labe, *Kazaklar*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05367.

¹⁶⁷⁹ Boselar, *Kazamans Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05268.

¹⁶⁸⁰ Valeski Perje, *Keşmir'den Kaşgar'a Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05278.

1279. Lahard, *Komandor Adalarında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁸².
1280. Kazimir Mester, *Kongo'dan Bacerma Tarihiyle Nijer'e*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁸³.
1281. Dekul, *Kongo'dan Zengibar'a*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁸⁴.
1282. Bernard, *Kongo Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁸⁵.
1283. Otto Allers, *Kore Memleketi Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁸⁶.
1284. Panj de, *Kore- Seul*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁶⁸⁷.
1285. Aschmid, *Kore Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁶⁸⁸.
1286. Laport, *Koril Adaları'nda Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁸⁹.
1287. Y. B., *Korkunç Yerler: Kutublarda Tarz-ı Maişet ve Zîruh-ı Mahlukat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁹⁰.
1288. Fortune de Buva Goya, *Koşınşin Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁹¹.
1289. Otto Surdrop, *Kutb-ı Şimalî Buzullarında Dört Senelik Bir Seyahat*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a, Avrupa¹⁶⁹².
1290. Y. B., *Kutb-i Cenubi, Cenubî Tunus, Tibet Seyahatnameleri*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, İngilizce¹⁶⁹³.
1291. Y. B., *Kutb-ı Cenubi Merkez Miknatisunun Tayin ve Keşfi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Güney Yazıları Güney Kutbu¹⁶⁹⁴.

¹⁶⁸¹ Wilhelm Masof, *Kırım ve Kafkasya Seyahatnamesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05369.

¹⁶⁸² Lahard, *Komandor Adalarında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05284.

¹⁶⁸³ Kazimir Mester, *Kongo'dan Bacerma Tarihiyle Nijer'e*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05315.

¹⁶⁸⁴ Dekul, *Kongo'dan Zengibar'a*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05449.

¹⁶⁸⁵ Bernard, *Kongo Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05152.

¹⁶⁸⁶ Otto Allers, *Kore Memleketi Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05361.

¹⁶⁸⁷ Panj de, *Kore- Seul*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05371/02.

¹⁶⁸⁸ Aschmid, *Kore Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05142.

¹⁶⁸⁹ Laport, *Koril Adaları'nda Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05307.

¹⁶⁹⁰ Y. B., *Korkunç Yerler: Kutublarda Tarz-ı Maişet ve Zîruh-ı Mahlukat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05417.

¹⁶⁹¹ Fortune de Buva Goya, *Koşınşin Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05241.

¹⁶⁹² Otto Surdrop, *Kutb-ı Şimalî Buzullarında Dört Senelik Bir Seyahat*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 05377- TY 05378.

¹⁶⁹³ Y. B., *Kutb-i Cenubi, Cenubî Tunus, Tibet Seyahatnameleri*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 05351.

1292. Yeliseyef, *Kutub Denizleri'nde Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁹⁵.
1293. Northenschild, *Kutb-ı Cenubi Civarında Bir Kış*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁶⁹⁶.
1294. Jules Gros, *Kutb-ı Şimaliye İlk Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁹⁷.
1295. Y. B., *Kutupların Esrarı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁶⁹⁸.
1296. Y. B., *Küba'da Müddet-i Medide Seyahat Eden Bir Seyyahın Mezkur Adaya Dair Ma'lumatı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Küba¹⁶⁹⁹.
1297. Rovmone Payol, *Küçük Buhara Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁰⁰.
1298. Şarl Rabo, *Laponlar Memleketinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁰¹.
1299. Trefile, *Lasiberi Oryantal Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁰².
1300. Klamats Marten, *Liena Nehrinden Japonya Denizine Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁰³.
1301. Y. B., *Londra Seyahatı*, Mütercim Boğos, Rik'a¹⁷⁰⁴.
1302. Hüseyin Kazım Kadri (1870-1934), *Londra Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁷⁰⁵.
1303. Kirkovaç, *Madagaskar'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a, Fransızca¹⁷⁰⁶.
1304. Y. B., *Maişet-i Afrika yahud, Afrika'da Üç Kişi*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a¹⁷⁰⁷.

¹⁶⁹⁴ Y. B., *Kutb-ı Cenubi Merkez Mıknatısının Tayin ve Keşfi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05414.

¹⁶⁹⁵ Yeliseyef, *Kutub Denizleri'nde Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05437.

¹⁶⁹⁶ Northenschild, *Kutb-ı Cenubi Civarında Bir Kış*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05136.

¹⁶⁹⁷ Jules Gros, *Kutb-ı Şimaliye İlk Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05192.

¹⁶⁹⁸ Y. B., *Kutupların Esrarı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05297.

¹⁶⁹⁹ Y. B., *Küba'da Müddet-i Medide Seyahat Eden Bir Seyyahın Mezkur Adaya Dair Ma'lumatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05317.

¹⁷⁰⁰ Rovmone Payol, *Küçük Buhara Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05279.

¹⁷⁰¹ Şarl Rabo, *Laponlar Memleketinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05314.

¹⁷⁰² Trefile, *Lasiberi Oryantal Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05302.

¹⁷⁰³ Klamats Marten, *Liena Nehrinden Japonya Denizine Seyahat*, İÜNEK, DN: TY 05167.

¹⁷⁰⁴ Y. B., *Londra Seyahatı*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 04503/01.

¹⁷⁰⁵ Hüseyin Kazım Kadri, *Londra Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05094.

¹⁷⁰⁶ Kirkovaç, *Madagaskar'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05391/02, TY 07846/02.

¹⁷⁰⁷ Y. B., *Maişet-i Afrika yahud, Afrika'da Üç Kişi*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 05446.

1305. Garum Garjimaylo, *Mançuri Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁷⁰⁸.
1306. Luskod, *Mançuri Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁰⁹.
1307. Federb, *Manding Zencileri İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷¹⁰.
1308. Otto Allers, *Manipur ve Burma Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷¹¹.
1309. Y. B., *Marusya Pati Nam Seyahatname*, Mütercim Hikmet, Rik'a, Fransızca¹⁷¹².
1310. Carmen Sylva, *Maşkatın Ru-yi Arzda Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷¹³.
1311. Albert Vandal, *Mecmua-i Seyyahîn, C. I-V*, Rik'a, Avrupa¹⁷¹⁴.
1312. Jroh Kornelmon, *Mekke'ye Seyahatim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷¹⁵.
1313. Paul Linda, *Meksika'da Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁷¹⁶.
1314. Ernest Beolf, *Meksiko Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷¹⁷.
1315. Solitandr Graeger, *Memalik-i Şarkiyeye Seyahat*, Mütercim Reşid, Rik'a¹⁷¹⁸.
1316. Arman de Bary, *Mercan Denizinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷¹⁹.
1317. Nasilof, *Merv Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁷²⁰.
1318. Y. B., *Miralay Bornubay'un Seyahatleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷²¹.
1319. Arnold, *Moluk Adalarına Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷²².

¹⁷⁰⁸ Garum Garjimaylo, *Mançuri Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05175.

¹⁷⁰⁹ Luskod, *Mançuri Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05250.

¹⁷¹⁰ Federb, *Manding Zencileri İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05263.

¹⁷¹¹ Otto Allers, *Manipur ve Burma Seyahatnamesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05358.

¹⁷¹² Y. B., *(Marusya Pati) Nam Seyahatname*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 05332.

¹⁷¹³ Carmen Sylva, *Maşkatın Ru-yi Arzda Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04482.

¹⁷¹⁴ Albert Vandal, *Mecmua-i Seyyahîn, C. I-V*, İÜNEK, DN: TY 05341- TY 05345.

¹⁷¹⁵ Jroh Kornelmon, *Mekke'ye Seyahatim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05135.

¹⁷¹⁶ Paul Linda, *Meksika'da Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05432.

¹⁷¹⁷ Ernest Belof, *Meksiko Seyahatnamesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05370.

¹⁷¹⁸ Solitandr Graeger, *Memalik-i Şarkiyeye Seyahat*, Çev. Reşid, İÜNEK, DN: TY 05419.

¹⁷¹⁹ Arman de Bary, *Mercan Denizinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05147.

¹⁷²⁰ Nasilof, *Merv Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04603/01.

¹⁷²¹ Y. B., *Miralay Bornubay'un Seyahatleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05225.

1320. Montevy, *Montevy'nin Afrika Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷²³.
1321. Kont de Osonoil, *Mormonlar Memleketinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷²⁴.
1322. Y. B., *Moskova Seyahatnamesi*, Hüseyin Kazım Kadri (1870-1934/M.), Rik'a¹⁷²⁵.
1323. Hegel, *Mösyö Chelinger'in Denizler Üzerinde Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷²⁶.
1324. Herman Volf, *Muharebeden Evvel Japonya'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁷²⁷.
1325. Y. B., *Nansen'in Fram Sefinesinin İkinci Seyahati*, Mütercim Rıza, Fransa, Rik'a¹⁷²⁸.
1326. Nansen, *Nansen'in Grönland Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷²⁹.
1327. Nansen, *Nansen'in İspicberg Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷³⁰.
1328. Kurt Bük, *Nepal Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷³¹.
1329. Kort, *New Zeland Adaları*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷³².
1330. Henry Nicole, *Nijer Nehri Boyunda*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-IV, Rik'a, İngilizce, Avrupa¹⁷³³.
1331. Jan Dibauve, *Nijer Vadisinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷³⁴.

¹⁷²² Arnold, *Moluk Adalarına Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05148.

¹⁷²³ Montevy, *Montevy'nin Afrika Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05214.

¹⁷²⁴ Kont de Osonoil, *Mormonlar Memleketinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04966.

¹⁷²⁵ Hüseyin Kazım Kadri, *Moskova Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05098.

¹⁷²⁶ Hegel, *Mösyö Chelinger'in Denizler Üzerinde Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05158.

¹⁷²⁷ Herman Volf, *Muharebeden Evvel Japonya'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05381.

¹⁷²⁸ Y. B., *Nansen'in Fram Sefinesinin İkinci Seyahati*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 05131.

¹⁷²⁹ Nansen, *Nansen'in Grönland Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05230.

¹⁷³⁰ Nansen, *Nansen'in İspicberg Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05145.

¹⁷³¹ Kurt Bük, *Nepal Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05387.

¹⁷³² Kort, *New Zeland Adaları*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05360.

¹⁷³³ Henry Nicole, *Nijer Nehri Boyunda*, Çev. Ahmed Nermi, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 04597/01-TY 04597/02, TY 04601/02.

1332. Northenshild, *Northenshild'in Kutb-ı Cenubiden Avdeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷³⁵.
1333. Y. B., *Nord Niskiyold'un Kutb-ı Şimalî Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷³⁶.
1334. Sachartiye, *Novel Hebrid Adaları'nda Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷³⁷.
1335. Nasilof, *Novel Zambel Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷³⁸.
1336. Morans, *On Altı Aylık Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷³⁹.
1337. Edward Fua, *Oporto Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁴⁰.
1338. Brant von, *Örölmüş (?) Siyah Memleketi Hakkında İhtiyar Bir Çinli'nin Verdiği Malumat*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁷⁴¹.
1339. Y. B., *Pamyatnaya Genişka*, Mütercim Ahmed Nermi, C. I-XXXIX, Rik'a, Rusya¹⁷⁴².
1340. Wolfrom, *Panama Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁴³.
1341. Y. B., *Parisli Bir Kadının Himalaya Dağları'nda Seyahati*, Mütercim Mehmed İzzet, Rik'a, Fransızca, 26 Şaban 1319/H. (7 Aralık 1901)¹⁷⁴⁴.
1342. Y. B., *Pekin Yedu San Francisco*, Mütercim Hikmet Efendi, Rik'a¹⁷⁴⁵.
1343. Olivye Ordiner, *Peru-Amazon Tariki ile Bahr-i Muhit-i Kebir'den Bahr-i Muhit-i Atlasiye Seyahat*, Mütercim Teodor Kasab, Rik'a¹⁷⁴⁶.
1344. Demay, *Peru'dan Şili'ye*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁴⁷.

¹⁷³⁴ Jan Dibaueve, *Nijer Vadisinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05226.

¹⁷³⁵ Northenshild, *Northenshild'in Kutb-ı Cenubiden Avdeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05212.

¹⁷³⁶ Y. B., *Nord Niskiyold'un Kutb-ı Şimalî Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05384.

¹⁷³⁷ Sachartiye, *Novel Hebrid Adaları'nda Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05393.

¹⁷³⁸ Nasilof, *Novel Zambel Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05322.

¹⁷³⁹ Morans, *On Altı Aylık Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05288.

¹⁷⁴⁰ Edward Fua, *Oporto Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05252.

¹⁷⁴¹ Brant von, *Örölmüş (?) Siyah Memleketi Hakkında İhtiyar Bir Çinli'nin Verdiği Malumat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05359.

¹⁷⁴² Y. B., *Pamyatnaya Genişka*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05592-01- TY 05592-20.

¹⁷⁴³ Wolfrom, *Panama Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05271.

¹⁷⁴⁴ Y. B., *Parisli Bir Kadının Himalaya Dağları'nda Seyahati*, Çev. Mehmed İzzet, İÜNEK, DN: TY 05352.

¹⁷⁴⁵ Y. B., *Pekin Yedu San Francisco*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 05333.

¹⁷⁴⁶ Olivye Ordiner, *Peru-Amazon Tariki ile Bahr-i Muhit-i Kebir'den Bahr-i Muhit-i Atlasiye Seyahat*, Çev. Teodor Kasab, İÜNEK, DN: TY 05101.

¹⁷⁴⁷ Demay, *Peru'dan Şili'ye*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04968.

1345. Nukom, *Petersburg ve Moskova Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁴⁸.
1346. Otto Allers, *Resimli Devr-i Alem Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁴⁹.
1347. Ali Cevad Bey (ö. 1332/H. [1914/M.]), *Rusya Seyahatnamesi*, Rik'a¹⁷⁵⁰.
1348. Lahard, *Sahalin Adası Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁵¹.
1349. Y. B., *Samoyedler ile Eskimolar Memleketlerinde Seyahatler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁷⁵².
1350. Herman Walter, *Samua Adası Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁵³.
1351. Jul Legard, *Seleb Adaları Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁵⁴.
1352. Logran, *Senegambiya Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁵⁵.
1353. Moşik, *Sent Esiri Adasında İnci Sayyadları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rusça¹⁷⁵⁶.
1354. Orlean de, *Seyahat-ı Garibe*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁵⁷.
1355. İbn Battuta, Ebu Abdullah Şemseddin (Bedreddin) Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Tancî (703-770/H. [1304-1369]), *Seyahat-i İbn Battuta Tercümesi*, Haz. Muallim Cevdet, C. I-IV, Rik'a, Arapça¹⁷⁵⁸.
1356. Benijer, *Seyahat Keşifleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁵⁹.
1357. Ogen Wolf, *Seyahatlerim: Çin Memaliki Seyahatim*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁶⁰.

¹⁷⁴⁸ Nukom, *Petersburg ve Moskova Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05184.

¹⁷⁴⁹ Otto Allers, *Resimli Devr-i Alem Seyahatnamesi*, Çev. Veli İÜNEK, DN: TY 05403.

¹⁷⁵⁰ Ali Cevad Bey, *Rusya Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05097.

¹⁷⁵¹ Lahard, *Sahalin Adası Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05282.

¹⁷⁵² Y. B., *Samoyedler ile Eskimolar Memleketlerinde Seyahatler*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 135.

¹⁷⁵³ Hermann Walter, *Samua Adası Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05364.

¹⁷⁵⁴ Jul Legard, *Seleb Adaları Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04604.

¹⁷⁵⁵ Logran, *Senegambiya Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05244.

¹⁷⁵⁶ Moşik, *Sent Esiri Adasında İnci Sayyadları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05146.

¹⁷⁵⁷ Orlean de, *Seyahat-ı Garibe*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05270.

¹⁷⁵⁸ İbn Battuta, Ebu Abdullah Şemseddin (Bedreddin) Muhammed b. Abdullah b. İbrahim et-Tancî, *Seyahat-i İbn Battuta Tercümesi*, Haz. Muallim Cevdet, C. I-IV, İÜNEK, DN: TY 04904-TY 04908, 1304.

¹⁷⁵⁹ Benijer, *Seyahat Keşifleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05189.

1358. Raul July, *Seyahatler Keşifler*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁶¹.
1359. Treller, *Seyahat Mecmuası: Seyahat, Sergüzeşt, Keşifler ve Meşhur Vekayi Havi Resimli Eser*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁶².
1360. Kanton Siyam, *Seyahatname-i Java*, Rik'a¹⁷⁶³.
1361. Felix de Buva, *Seyahatname Tercemesi: Mahzen-i Esrar-ı Tumbuktov*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁷⁶⁴.
1362. Louis Jacolliot, *Seyahat Sergüzeştləri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁶⁵.
1363. Otto Allers, *Seylan Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁶⁶.
1364. Koveş, *Seylan Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁶⁷.
1365. Biyoren, *Seyyah Andre'ye Dair Taharriyat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁶⁸.
1366. Stadling, *Sibirya'da Andreyi Taharri Eden Bir Heyetin Seyahatnamesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁶⁹.
1367. A. Biryum, *Sibirya'da Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁷⁰.
1368. Bonne de, *Sibirya'dan Sakalin'e*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁷¹.
1369. Meykenan Victor, *Sibirya'da ve Mongoli'de Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁷².
1370. Edmond Coco, *Sibirya Tarihiyle Aksa-yı Şarka Seyahat*, Mütercim Rıza, Rik'a, Asya¹⁷⁷³.

¹⁷⁶⁰ Ogen Wolf, *Seyahatlerim: Çin Memaliki Seyahatim*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05362.

¹⁷⁶¹ Raul July, *Seyahatler Keşifler*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05193.

¹⁷⁶² Treller, *Seyahat Mecmuası: Seyahat, Sergüzeşt, Keşifler ve Meşhur Vekayi Havi Resimli Eser*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05379.

¹⁷⁶³ Kanton Siyam, *Seyahatname-i Java*, İÜNEK, DN: TY 05442.

¹⁷⁶⁴ Felix de Buva, *Seyahatname Tercemesi: Mahzen-i Esrar-ı Tombuktov*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 05445.

¹⁷⁶⁵ Louis Jacolliot, *Seyahat Sergüzeştləri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05143.

¹⁷⁶⁶ Otto Allers, *Seylan Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05363.

¹⁷⁶⁷ Koveş, *Seylan Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, TY 05199.

¹⁷⁶⁸ Biyoren, *Seyyah Andre'ye Dair Taharriyat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05283.

¹⁷⁶⁹ Stadling, *Sibirya'da Andreyi Taharri Eden Bir Heyetin Seyahatnamesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04895.

¹⁷⁷⁰ A. Biryum, *Sibirya'da Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05434.

¹⁷⁷¹ Bonne de, *Sibirya'dan Sakalin'e*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05179.

¹⁷⁷² Meykenan Victor, *Sibirya'da ve Mongoli'de Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05348.

¹⁷⁷³ Edmond Coco, *Sibirya Tarihiyle Aksa-yı Şarka Seyahat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 05130.

1371. Kuroyçevisky, *Sibirya Tarihiyle Pekin'e*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁷⁷⁴.
1372. Labordone de, *Siyam Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁷⁵.
1373. Demay, *Sosyete Adalarında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁷⁶.
1374. Y. B., *Şili'den Peru'ya Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Güney Amerika¹⁷⁷⁷.
1375. Paye de, *Şimal Akvamı İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁷⁸.
1376. Paul Burje, *Şimali Amerika'da Bir Seyahat Hadisesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁷⁹.
1377. Boselar, *Şimali Amerika Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁸⁰.
1378. Leon Ruset, *Şimali Çin'de Şenzi ve Kansu Eyaleti*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁸¹.
1379. Franche Michael Bude, *Şimalî Hindistan Seyahati*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁸².
1380. Demay, *Şoa Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁸³.
1381. Cammel Dols, *Tanca'dan Magadir'e Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁸⁴.
1382. Auguste Teryoye, *Teryoye'nin Afrika'yı Devretmesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁸⁵.
1383. Sibar, *Tirnova Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁸⁶.

¹⁷⁷⁴ Kuroyçevisky, *Sibirya Tarihiyle Pekin'e*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05418.

¹⁷⁷⁵ Labordone de, *Siyam Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05208.

¹⁷⁷⁶ Demay, *Sosyete Adalarında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05180.

¹⁷⁷⁷ Y. B., *Şili'den Peru'ya Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05277.

¹⁷⁷⁸ Paye de, *Şimal Akvamı İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05182.

¹⁷⁷⁹ Paul Burje, *Şimali Amerikada Bir Seyahat Hadisesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05150.

¹⁷⁸⁰ Boselar, *Şimali Amerika Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05264.

¹⁷⁸¹ Leon Ruset, *Şimali Çin'de Şenzi ve Kansu Eyaleti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05374.

¹⁷⁸² Franche Michael Bude, *Şimalî Hindistan Seyahati*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05389.

¹⁷⁸³ Demay, *Şoa Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05259.

¹⁷⁸⁴ Cammel Dols, *Tanca'dan Magadir'e Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05309.

¹⁷⁸⁵ Auguste Teryoye, *Teryoye'nin Afrika'yı Devretmesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05223.

¹⁷⁸⁶ Sibar, *Tirnova Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05176.

1384. Cloud Albare, *Tibet Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca, Asya¹⁷⁸⁷.
1385. Gorom, *Tibet Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁸⁸.
1386. Gerard, *Tibet Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁸⁹.
1387. Krenard, *Tibet'te Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁷⁹⁰.
1388. Kozlof, *Tibet'te Son Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Çin¹⁷⁹¹.
1389. Boryom, *Tundra Kitasında Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁷⁹².
1390. Mayol, *Tongin Korsanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁹³.
1391. Arnold, *Trablus'dan Vahalara Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁹⁴.
1392. Hazar, *Tunus Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁷⁹⁵.
1393. Morans, *Tunus'tan Bahr-ı Muhit-i Atlasi'ye*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁹⁶.
1394. Andre Mevil, *Turan'dan Saygon'a Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁹⁷.
1395. Y. B., *Tutaki'nin Şimali*, Rik'a¹⁷⁹⁸.
1396. Arnold, *Türkistan'dan İran'a Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁷⁹⁹.
1397. Poul Labbe, *Türkistan'dan Moğolistan'a Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰⁰.
1398. Dibovski, *Ubangi'den Çad Gölü'ne*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁰¹.

¹⁷⁸⁷ Cloud Albare, *Tibet Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, TY 04587- TY 04588.

¹⁷⁸⁸ Gorom, *Tibet Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05165.

¹⁷⁸⁹ Gerard, *Tibet Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04586.

¹⁷⁹⁰ Krenard, *Tibet'te Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05346.

¹⁷⁹¹ Kozlof, *Tibet'te Son Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, TY 05207.

¹⁷⁹² Boryom, *Tundra Kitasında Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05149.

¹⁷⁹³ Mayol, *Tongin Korsanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05144.

¹⁷⁹⁴ Arnold, *Trablus'dan Vahalara Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05168.

¹⁷⁹⁵ Hazar, *Tunus Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05186.

¹⁷⁹⁶ Morans, *Tunus'tan Bahr-ı Muhit-i Atlasi'ye*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05247.

¹⁷⁹⁷ Andre Mevil, *Turan'dan Saygon'a Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05292.

¹⁷⁹⁸ Y. B., *Tutaki'nin Şimali*, İÜNEK, DN: TY 05409.

¹⁷⁹⁹ Arnold, *Türkistandan İrana Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05260.

¹⁸⁰⁰ Poul Labbe, *Türkistan'dan Moğolistan'a Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05273.

¹⁸⁰¹ Dibovski, *Ubangi'den Çad Gölü'ne*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05239.

1399. Auguste Teryoye, *Uganda'da Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰².
1400. Krevo, *Üç Guyan Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰³.
1401. Pilgrem, *Vapokomo Zencileri İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰⁴.
1402. Richard Bov, *Venezuela'dan Peru'ya Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰⁵.
1403. Pilgrem, *Yeni Dünya Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰⁶.
1404. Hagen, *Yeni Hebrid ve Salomon Adaları*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁰⁷.
1405. Ispoli, *Yeni Kaledonya Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸⁰⁸.
1406. Jroh Kornelmon, *Yunan'a Seyahat*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸⁰⁹.
1407. A. Fransuva, *Yunan Kıtasına Seyahat*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸¹⁰.
1408. Y. B., *Vahşiler İçinde Seyahat*, Mütercim Kitâbçı Karabet, Rik'a¹⁸¹¹.
1409. Herberlat, *Venezuela'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸¹².
1410. Michael Holderman, *Victoria Niyanza Civarında Bulunan Vahşiler Nezdine İcra Olunan Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸¹³.
1411. Hüseyin Kazım Kadri (1870-1934), *Viyana Seyahatnamesinin Zeyli*, Rik'a¹⁸¹⁴.
1412. Jule Broschel, *Vusta-yı Asya'da Kain Sileset Dağları'nda Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸¹⁵.

¹⁸⁰² Auguste Teryoye, *Uganda'da Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05217.

¹⁸⁰³ Krevo, *Üç Guyan Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05210.

¹⁸⁰⁴ Pilgrem, *Vapokomo Zencileri İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05245.

¹⁸⁰⁵ Richard Bov, *Venezuela'dan Peru'ya Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05313.

¹⁸⁰⁶ Pilgrem, *Yeni Dünya Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05326.

¹⁸⁰⁷ Hagen, *Yeni Hebrid ve Salomon Adaları*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05388.

¹⁸⁰⁸ Ispoli, *Yeni Kaledonya Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05257.

¹⁸⁰⁹ Jroh Kornelmon, *Yunan'a Seyahat*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 05424.

¹⁸¹⁰ A. Fransuva, *Yunan Kıtasına Seyahat*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 05408.

¹⁸¹¹ Y. B., *Vahşiler İçinde Seyahat*, Çev. Kitâbçı Karabet, İÜNEK, DN: TY 05421.

¹⁸¹² Herberlat, *Venezuela'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05382.

¹⁸¹³ Michael Holderman, *Victoria Niyanza Civarında Bulunan Vahşiler Nezdine İcra Olunan Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05398.

¹⁸¹⁴ Hüseyin Kazım Kadri, *Viyana Seyahatnamesinin Zeyli*, İÜNEK, DN: TY 05095.

¹⁸¹⁵ Jule Broschel, *Vusta-yı Asya'da Kain Sileset Dağları'nda Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05423.

- 1413.** Jule Broschel, *Vusta-yı Asya'da Kain Tiyaşan Dağları'nda Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸¹⁶.
- 1414.** Logran, *Zambez'den Zengibar'a*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸¹⁷.
- 1415.** Jan Dibauve, *Zengibar'dan Singapur'a Seyahatim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸¹⁸.
- 1416.** Auguste Teryoye, *Zinder Kitası Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁸¹⁹.

2.3.3. Hikâye; Tiyatro

- 1417.** Emile Loran, *1889 ve 1890 Seneleri Cinayeti*, Mütercim Ahmed Nermi, Rika¹⁸²⁰.
- 1418.** Olivye Şererner, *Afrika'da Mishunland Kitası'nda bir İngiliz Neferi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸²¹.
- 1419.** Hekit Perişar, *Akbaba Avdet Etmiş*, Mütercim Adil, Rik'a, 27 Mayıs 1324/R. 9 Haziran 1908/M.¹⁸²².
- 1420.** Adolf Blue, *Alfonsin*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸²³.
- 1421.** Gabriel Feri, *Altın Heveskarlığı*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸²⁴.
- 1422.** A. Garoj, *Altın Mermi*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸²⁵.
- 1423.** Paul Parfa, *Antuan'ın Katili*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸²⁶.
- 1424.** Frederick Willer, *Bankerin Kasası*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸²⁷.

¹⁸¹⁶ Jule Broschel, *Vusta-yı Asya'da Kain Tiyaşan Dağları'nda Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05373.

¹⁸¹⁷ Logran, *Zambez'den Zengibar'a*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05211.

¹⁸¹⁸ Jan Dibauve, *Zengibar'dan Singapur'a Seyahatim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05427.

¹⁸¹⁹ Auguste Teryoye, *Zinder Kitası Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04572.

¹⁸²⁰ Emile Loran, *1889 ve 1890 Seneleri Cinayeti*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08151.

¹⁸²¹ Olivye Şererner, *Afrika'da Mishunland Kitası'nda Bir İngiliz Neferi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08364.

¹⁸²² Hekit Perişar, *Akbaba Avdet Etmiş*, Çev. Adil, İÜNEK, DN: TY 04775, 1908.

¹⁸²³ Adolf Blue, *Alfonsin*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07768.

¹⁸²⁴ Gabriel Feri, *Altın Heveskarlığı*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08150.

¹⁸²⁵ A. Garoj, *Altın Mermi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08320.

¹⁸²⁶ Paul Parfa, *Antuan'ın Katili*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07810.

¹⁸²⁷ Frederick Willer, *Bankerin Kasası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08159.

1425. Old Sulut, *Barens Nam Hafiyeye Memuru veyahud, Bir Amerika Hafiyeye Memurunun Rusya Dahilinde İcra Ettiği Taharriyat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸²⁸.
1426. Y. Havturn, *Başka Bir Kimsenin Cürmü*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸²⁹.
1427. Ferdinand Zibald, *Bazı Cinayet Hikâyeleri*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸³⁰.
1428. George Luktur, *Beş ve Yedi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸³¹.
1429. Wilhelm Forstel, *Bigünah Olarak İtham Edilmiş*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸³².
1430. Jules Mary, *Bihaber Katil*, Mütercim Memduh, Rik'a¹⁸³³.
1431. Jul Bolayer, *Birahane Hizmetçisi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸³⁴.
1432. Karl Wilhelm, *Bir Câninin Teharri Olunması*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸³⁵.
1433. George Loafer, *Bir Casusun Hatıraları: Marquiz'in Evrakları*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸³⁶.
1434. A. Şiling, *Bir İntikam*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸³⁷.
1435. Kamil, *Bir Kızın Cüreti*, Mütercim Bağuci, Rik'a¹⁸³⁸.
1436. Adolf Blue, *Bir Mecnune Sevda*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸³⁹.
1437. Robert Allen, *Bir Mustantikin Hatası*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁴⁰.
1438. Pierre Zaccone, *Bir Polis Komiserinin Hatıraları yahud, Kırmızı Fener*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁴¹.
1439. Hans Blum, *Bir Sarık Cemiyeti*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁴².

¹⁸²⁸ Old Sulut, *Barens Nam Hafiyeye Memuru veyahud, Bir Amerika Hafiyeye Memurunun Rusya Dahilinde İcra Ettiği Taharriyat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07987.

¹⁸²⁹ Y. Havturn, *Başka Bir Kimsenin Cürmü*, İÜNEK, DN: TY 07990.

¹⁸³⁰ Ferdinand Zibald, *Bazı Cinayet Hikâyeleri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08427/02.

¹⁸³¹ George Luktur, *Beş ve Yedi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08385.

¹⁸³² Wilhelm Forstel, *Bigünah Olarak İtham Edilmiş*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08179.

¹⁸³³ Jules Mary, *Bihaber Katil*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 07765.

¹⁸³⁴ Jul Bolayer, *Birahane Hizmetçisi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07764.

¹⁸³⁵ Karl Wilhelm, *Bir Câninin Teharri Olunması*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08427/01.

¹⁸³⁶ George Loafer, *Bir Casusun Hatıraları: Marquiz'in Evrakları*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 04958.

¹⁸³⁷ A. Şiling, *Bir İntikam*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08425.

¹⁸³⁸ Kamil, *Bir Kızın Cüreti*, Çev. Bağuci, İÜNEK, DN: TY 07498.

¹⁸³⁹ Adolf Blue, *Bir Mecnune-i Sevda*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08637.

¹⁸⁴⁰ Robert Allen, *Bir Mustantikin Hatası*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08386.

¹⁸⁴¹ Pierre Zaccone, *Bir Polis Komiserinin Hatıraları yahud, Kırmızı Fener*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04479.

1440. Tamboriny, *Bir Şatonun Esrarı*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁴³.
1441. Piyer Gor, *Cani Hemşireler*, Mütercim Memduh, Rik'a¹⁸⁴⁴.
1442. Garoner, *Cani Kimdir*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁴⁵.
1443. M. Malinko, *Cenubî Üst Suri Akvamı*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁸⁴⁶.
1444. Sokolof, *Cezasız Cinayet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁴⁷.
1445. Ojen Rostan, *Cinayete Meyil ve Rağbetleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁴⁸.
1446. A. von Eştenglin, *Cinayete Teşvik*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁴⁹.
1447. Lomberojo, *Cinayetlerin Sonu*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁵⁰.
1448. Kale, *Cinayet Tariki*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁵¹.
1449. Teme, *Çalgıcı Kız*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁵².
1450. Sakimof, *Çin Ormanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁵³.
1451. George Garizon, *De Sarter Sokağında 13 Numaralı Hane*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁵⁴.
1452. Robert Kolruj, *Dul Kadının Gölgeli Hanesi*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁵⁵.
1453. Pierre Zaccone, *Dük de Palmarsın İcraatı*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁵⁶.
1454. A. Mate, *Elizanın Cesedi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁵⁷.
1455. Louis Bosenar, *Esrâr-ı Jermin*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁸⁵⁸.
1456. Frank Bart, *Eski Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁵⁹.

¹⁸⁴² Hans Blum, *Bir Sarık Cemiyeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04870.

¹⁸⁴³ Tamboriny, *Bir Şatonun Esrarı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07855.

¹⁸⁴⁴ Piyer Gor, *Cani Hemşireler*, Çev. Memduh, İÜNEK, DN: TY 08652.

¹⁸⁴⁵ Garoner, *Cani Kimdir*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08561.

¹⁸⁴⁶ M. Malinko, *Cenubî Üst Suri Akvamı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08072.

¹⁸⁴⁷ Sokolof, *Cezasız Cinayet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08038.

¹⁸⁴⁸ Ojen Rostan, *Cinayete Meyil ve Rağbetleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04593.

¹⁸⁴⁹ A. von Eştenglin, *Cinayete Teşvik*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07885.

¹⁸⁵⁰ Lomberojo, *Cinayetlerin Sonu*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, TY 08693.

¹⁸⁵¹ Kale, *Cinayet Tariki*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08481.

¹⁸⁵² Teme, *Çalgıcı Kız*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08432.

¹⁸⁵³ Sakimof, *Çin Ormanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08596.

¹⁸⁵⁴ George Garizon, *De Sarter Sokağında 13 Numaralı Hane*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07509.

¹⁸⁵⁵ Robert Kolruj, *Dul Kadının Gölgeli Hanesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07913.

¹⁸⁵⁶ Pierre Zaccone, *Dük de Palmarsın İcraatı*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04602.

¹⁸⁵⁷ A. Mate, *Elizanın Cesedi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07482.

¹⁸⁵⁸ Louis Bosenar, *Esrâr-ı Jermin*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08280.

1457. Batu, *Esrarengiz Meşgale*, Mütercim Corci, Rik'a¹⁸⁶⁰.
1458. Frederick Netto, *Felemenk'te Bir Meydan*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁶¹.
1459. Leman, *Fizan*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁸⁶².
1460. Jan Şampanya, *Fransa Cinayat-ı Siyasiyesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁶³.
1461. Maje, *Gabriel Fenard*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸⁶⁴.
1462. Mason Forstiye, *Hakimin Heyecanları*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁸⁶⁵.
1463. Edward Karpanya, *Hapishaneler Polisler ve Mücazatlar*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁶⁶.
1464. Hayati, *Hikâye-i Behrâm Gûr*, Rik'a, Farsça¹⁸⁶⁷.
1465. Rinol, *Hortlağın Esrarı*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸⁶⁸.
1466. Tame, *İyi Adam*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁶⁹.
1467. Vald Arvın Hova, *Katil kimdir?*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁷⁰.
1468. Y. B., *Kırmızı Müseddes*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁷¹.
1469. K. Nazarova, *Koca Meşe Esrarı*, mütercimi Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁸⁷².
1470. Edward Karpanya, *Londra Polisleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, İngilizce¹⁸⁷³.
1471. Irma Tarol, *Mahir Bir Cani*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁷⁴.
1472. Lustaw Bernet, *Mahrum Edilmiş Bir Varisin Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁷⁵.

¹⁸⁵⁹ Frank Bart, *Eski Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08344.

¹⁸⁶⁰ Batu, *Esrarengiz Meşgale*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 08805.

¹⁸⁶¹ Frederick Netto, *Felemenk'te Bir Meydan*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07888.

¹⁸⁶² Leman, *Fizan*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 07956.

¹⁸⁶³ Jan Şampanya, *Fransa Cinayat-ı Siyasiyesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08260.

¹⁸⁶⁴ Maje, *Gabriel Fenard*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 07901.

¹⁸⁶⁵ Mason Forstiye, *Hakimin Heyecanları*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08199/2.

¹⁸⁶⁶ Edward Karpanya, *Hapishaneler Polisler ve Mücazatlar*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04950.

¹⁸⁶⁷ Hayati, *Hikâye-i Behrâm Gûr*, İÜNEK, DN: TY 07575.

¹⁸⁶⁸ Rinol, *Hortlağın Esrarı*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08149.

¹⁸⁶⁹ Tame, *İyi Adam*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07889.

¹⁸⁷⁰ Vald Arvın Hova, *Katil Kimdir?*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08403.

¹⁸⁷¹ Y. B., *Kırmızı Müseddes*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08172.

¹⁸⁷² K. Nazarova, *Koca Meşe Esrarı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08467.

¹⁸⁷³ Edward Karpanya, *Londra Polisleri*, Mütercim Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04918.

¹⁸⁷⁴ Irma Tarol, *Mahir Bir Cani*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08510.

¹⁸⁷⁵ Lustaw Bernet, *Mahrum Edilmiş Bir Varisin Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08108.

1473. Agahta Web, *Maktul Bir Kadın*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁸⁷⁶.
1474. Feridman, *Maktule Kontes*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁷⁷.
1475. Walden, *Maktul Tacir*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁷⁸.
1476. Honore de Balzac, *Maranlar*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸⁷⁹.
1477. Egman Berg, *Matmazel Dedektif*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁸⁰.
1478. Jul Ruket, *Meş'um Yol*, Rik'a¹⁸⁸¹.
1479. Y.D.H. Teme, *Muamma Halinde Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁸².
1480. Arthur Çap, *Muamma Halinde Bir Cinayet*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁸⁸³.
1481. P. Vulman, *Mücrim*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁸⁴.
1482. Piyer Moel, *Müntakim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁸⁸⁵.
1483. Mirolo Bove, *Müthiş Hizmet*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁸⁸⁶.
1484. Piyer Sal, *Naime yahud, Manyatizmacı*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁸⁷.
1485. Agust de Mon, *Naaş yahud Nihilistler*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁸⁸.
1486. Huvay, *New York'da Ne Gördüm?*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁸⁹.
1487. Victor Joz, *Noveyli Cinayet-i Müdhîşesi*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁸⁹⁰.
1488. Henry Olivye, *Odesan'ın İnsan Boğucuları*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁸⁹¹.
1489. P. Maneyn, *On Yedi Gün Denizde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁸⁹².
1490. Maks Vundeke, *Perişan*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁹³.
1491. Leon Gozlan, *Perlaşener Kabristanı Esrarları*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁸⁹⁴.

¹⁸⁷⁶ Agatha Web, *Maktul Bir Kadın*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08199/01.

¹⁸⁷⁷ Feridman, *Maktule Kontes*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07968.

¹⁸⁷⁸ Walden, *Maktul Tacir*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08052.

¹⁸⁷⁹ Balzac, *Maranlar*, Çev. Şakir, İÜNEK, DN: TY 08146.

¹⁸⁸⁰ Egman Berg, *Matmazel Dedektif*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 07891.

¹⁸⁸¹ Jul Ruket, *Meş'um Yol*, İÜNEK, DN: TY 07962.

¹⁸⁸² Y.D.H. Teme, *Muamma Halinde Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08453.

¹⁸⁸³ Arthur Çap, *Muamma Halinde Bir Cinayet*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08469.

¹⁸⁸⁴ P. Vulman, *Mücrim*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08171.

¹⁸⁸⁵ Piyer Moel, *Müntakim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08466.

¹⁸⁸⁶ Mirolo Bove, *Müthiş Hizmet*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08158.

¹⁸⁸⁷ Piyer Sal, *Naime yahud, Manyatizmacı*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07802.

¹⁸⁸⁸ Agust De Mon, *Naaş yahud Nihilistler*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04455.

¹⁸⁸⁹ Huvay, *New York'da Ne Gördüm?*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04566.

¹⁸⁹⁰ Victor Joz, *Noveyli Cinayet-i Müdhîşesi*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08053.

¹⁸⁹¹ Henry Olivye, *Odesan'ın İnsan Boğucuları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07475/02.

¹⁸⁹² P. Maneyn, *On Yedi Gün Denizde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05416.

¹⁸⁹³ Maks Vundeke, *Perişan*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08222.

1492. Dominyo, *Polis Hikâyeleri*, Mütercim Boğos, Rik'a¹⁸⁹⁵.
1493. Mark Maryo, *Posta Arabası Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁹⁶.
1494. Victor Tisu, *Prusya Zabıta-i Hafiyesi*, Mütercim Hakkı, Rik'a¹⁸⁹⁷.
1495. Jan Rebah, *Sam*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁸⁹⁸.
1496. Faryan, *Seyr fi'l-menam*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁸⁹⁹.
1497. Ernest Pitavel, *Şato Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁰⁰.
1498. Noel Pokaniz, *Şeytanın Doları*, Mütercim Corci, Rik'a¹⁹⁰¹.
1499. Gustav Hoker, *Taahhütlü Mektup*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁰².
1500. A. Kerin, *Terk Edilmiş Lokanta Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁰³.
1501. Oscar Shoman, *Tiyatro Aktris Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁹⁰⁴.
1502. Izedor Kavlbah, *Üçüncü*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁰⁵.
1503. Jules Mary, *Üç Yüz Üç Numaralı Vagon*, Mütercim Edhem, Rik'a¹⁹⁰⁶.
1504. Tame, *Vedinger Kasabası Cinayeti*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁹⁰⁷.
1505. Daltona, *Vesait-i Şedide*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁰⁸.
1506. Y. B., *Yemin ve Kasem Ederim*, Türk Hikâyeleri¹⁹⁰⁹.
1507. Boke, *Wal Marten Faciası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹¹⁰.

2.3.4. Coğrafya

1508. Y. B., *Acaibat Alemi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹¹¹.

¹⁸⁹⁴ Leon Gozlan, *Perlaşener Kabristanı Esrarları*, Çev: Mehmed Şakir, İÜNEK, DN: TY 04877.

¹⁸⁹⁵ Dominyo, *Polis Hikâyeleri*, Çev. Boğos, İÜNEK, DN: TY 07801, TY 07807.

¹⁸⁹⁶ Mark Maryo, *Posta Arabası Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04869.

¹⁸⁹⁷ Victor Tisu, *Prusya Zabıta-i Hafiyesi*, Çev. Hakkı, İÜNEK, DN: TY 07558.

¹⁸⁹⁸ Jan Rebah, *Sam*, İÜNEK, DN: TY 07736.

¹⁸⁹⁹ Faryan, *Seyr fi'l-menam*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08261.

¹⁹⁰⁰ Ernest Pitavel, *Şato Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08281.

¹⁹⁰¹ Noel Pokaniz, *Şeytanın Doları*, Çev. Corci, İÜNEK, DN: TY 04590.

¹⁹⁰² Gustav Hoker, *Taahhütlü Mektup*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04786.

¹⁹⁰³ A. Kerin, *Terk Edilmiş Lokanta Cinayeti*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07985.

¹⁹⁰⁴ Oscar Shoman, *Tiyatro Aktris Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08480.

¹⁹⁰⁵ Izedor Kavlbah, *Üçüncü*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08338.

¹⁹⁰⁶ Jules Mary, *Üçyüz Üç Numaralı Vagon*, Çev. Edhem, İÜNEK, DN: TY 07438.

¹⁹⁰⁷ Tame, *Vedinger Kasabası Cinayeti*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08370.

¹⁹⁰⁸ Daltona, *Vesait-i Şedide*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08371.

¹⁹⁰⁹ Y. B., *Yemin ve Kasem Ederim*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 08501.

¹⁹¹⁰ Boke, *Wal Marten Faciası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08316.

¹⁹¹¹ Y. B., *Acaibat Alemi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04896, TY 05140.

- 1509.** Bulyu, *Afrika'da Ayer Memleketi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹¹².
- 1510.** Volfel, *Afrika'da (Kavali) Niyamyamları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹¹³.
- 1511.** August, *Afrika'nın Merkezine Seyahat: Kongo'dan Çad Gölüne*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹¹⁴.
- 1512.** Y. B., *Almanyalı Seyyah Blanka Nehvern'in Bahr-i Lut Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹¹⁵.
- 1513.** Krevo, *Amazon Nehri Boyunda*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹¹⁶.
- 1514.** Y. B., *Amazon Nehri Havalisi*, Rik'a, Fransızca¹⁹¹⁷.
- 1515.** Paul Burje, *Amerika Kitası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹¹⁸.
- 1516.** Amazi, *Anures'den Banzivi'ye Seyahat*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁹¹⁹.
- 1517.** Boselar, *Arslanlar Memleketinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²⁰.
- 1518.** Osipof, *Arz-ı Cedidde Bir Seyahat Neticesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹²¹.
- 1519.** Poul Belvizen, *Atlas Dağı Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²².
- 1520.** Boveş, *Avustralya Adalarında Bir Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²³.
- 1521.** Frederick Dillaye, *Avustralya Niyamyamları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²⁴.

¹⁹¹² Bulyu, *Afrika'da Ayer Memleketi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY05162.

¹⁹¹³ Volfel, *Afrika'da (Kavali) Niyamyamları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05219.

¹⁹¹⁴ August, *Afrika'nın Merkezine Seyahat: Kongo'dan Çad Gölüne*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05228.

¹⁹¹⁵ Y. B., *Almanyalı Seyyah Blanka Nehvern'in Bahr-i Lut Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04959.

¹⁹¹⁶ Krevo, *Amazon Nehri Boyunda*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05238.

¹⁹¹⁷ Y. B., *Amazon Nehri Havalisi*, İÜNEK, DN: TY 05410/01.

¹⁹¹⁸ Paul Burje, *Amerika Kitası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04578- TY 04579.

¹⁹¹⁹ Amazi, *Anures'den Banzivi'ye Seyahat*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04454, 1894.

¹⁹²⁰ Boselar, *Arslanlar Memleketinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05187.

¹⁹²¹ Osipof, *Arz-ı Cedidde Bir Seyahat Neticesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05318.

¹⁹²² Poul Belvizen, *Atlas Dağı Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05293.

¹⁹²³ Boveş, *Avustralya Adalarında Bir Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05316.

- 1522.** Marşan, *Bahr-ı Muhit-i Atlasiden Bahr-ı Ahmer*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²⁵.
- 1523.** Benijer, *Belçika Kongosu'nda Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²⁶.
- 1524.** Şarl Boverno, *Bin Dokuz Yüz On Dört Seyahatleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹²⁷.
- 1525.** Boselar, *Bir Avrupalı Kızın Habeşistan'a Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²⁸.
- 1526.** Aspiran, *Bir Seyyahın Sergüzeşt Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹²⁹.
- 1527.** Boselar, *Bir Seyyahın Seyahat Hatıraları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹³⁰.
- 1528.** Jerve Bove, *Boryatlar Memleketinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹³¹.
- 1529.** Amero, *Cuhur Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹³².
- 1530.** Garum Garjımaylo, *Çin'in Garbında Neler Var*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁹³³.
- 1531.** Edmond Şudvan, *Dahume'de Üç Sene Esaret Bir Şirin Çektiği Mezalim*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹³⁴.
- 1532.** Bover Don, *Dahume Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹³⁵.
- 1533.** Y. B., *Devr-i Alem, Hindistan*, Rik'a¹⁹³⁶.

¹⁹²⁴ Frederick Dillaye, *Avustralya Niyamyamları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05196.

¹⁹²⁵ Marşan, *Bahr-ı Muhit-i Atlasiden Bahr-ı Ahmer*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05323.

¹⁹²⁶ Benijer, *Belçika Kongosu'nda Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05428.

¹⁹²⁷ Şarl Boverno, *Bin Dokuz Yüz On Dört Seyahatleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05294.

¹⁹²⁸ Boselar, *Bir Avrupalı Kızın Habeşistan'a Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05166.

¹⁹²⁹ Aspiran, *Bir Seyyahın Sergüzeşt Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05183.

¹⁹³⁰ Boselar, *Bir Seyyahın Seyahat Hatıraları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05291.

¹⁹³¹ Jerve Bove, *Boryatlar Memleketinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05298.

¹⁹³² Amero, *Cuhur Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05303.

¹⁹³³ Garum Garjımaylo, *Çin'in Garbında Neler Var*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05215.

¹⁹³⁴ Edmond Şudvan, *Dahume'de Üç Sene Esaret Bir Şirin Çektiği Mezalim*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05246.

¹⁹³⁵ Bover Don, *Dahume Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05195.

¹⁹³⁶ Y. B., *Devr-i Alem, Hindistan*, İÜNEK, DN: TY 04767.

- 1534.** Wilhelm Berdrof, *Devr-i Alem ve Coğrafya Tahkikatı Hakkında 1903 Senesi Mecmuası*, Mütercim Veli, C. I-II, Rik'a¹⁹³⁷.
- 1535.** Julien, *El-Kufre Vahasından Afrika İçlerine*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹³⁸.
- 1536.** Fortune de Buva Goya, *Fas'dan Tevat'a*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹³⁹.
- 1537.** Poul Belvizen, *Fekik Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁴⁰.
- 1538.** Dok de Relean, *Grönland Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁴¹.
- 1539.** Alber Burdu, *Guyan'da Bir Seyahat*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁴².
- 1540.** Alfons, *Hogar Toprakları İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁴³.
- 1541.** Emile Ber, *İstanbul Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁴⁴.
- 1542.** Bugdanoviç, *Kafiristan Seyahatnamesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁴⁵.
- 1543.** Berem, *Kırgızlar Memleketinde Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁴⁶.
- 1544.** Arnold, *Kolombiya Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁴⁷.
- 1545.** Borisof, *Kutb-ı Şimali Güzergahında Son Keşfiyat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁴⁸.
- 1546.** Gerard, *Malğaşlar ile Havaslar Memleketi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁴⁹.
- 1547.** Peters, *Masaylar Memleketinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁵⁰.

¹⁹³⁷ Wilhelm Berdrof, *Devr-i Alem ve Coğrafya Tahkikatı Hakkında 1903 Senesi Mecmuası*, Çev. Veli, C. I-II, İÜNEK, DN: TY 05404- TY 05405.

¹⁹³⁸ Julien, *El-Kufre Vahasından Afrika İçlerine*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05231.

¹⁹³⁹ Fortune de Buva Goya, *Fas'dan Tevat'a*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05164.

¹⁹⁴⁰ Poul Belvizen, *Fekik Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05274.

¹⁹⁴¹ Dok de Relean, *Grönland Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05290.

¹⁹⁴² Alber Burdu, *Guyan'da Bir Seyahat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05422.

¹⁹⁴³ Alfons, *Hogar Toprakları İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05216.

¹⁹⁴⁴ Emile Ber, *İstanbul Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05197.

¹⁹⁴⁵ Bugdanoviç, *Kafiristan Seyahatnamesi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05181.

¹⁹⁴⁶ Berem, *Kırgızlar Memleketinde Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05275.

¹⁹⁴⁷ Arnold, *Kolombiya Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05267.

¹⁹⁴⁸ Borisof, *Kutb-ı Şimali Güzergahında Son Keşfiyat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05173.

¹⁹⁴⁹ Gerard, *Malğaşlar ile Havaslar Memleketi*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05286.

¹⁹⁵⁰ Peters, *Masaylar Memleketinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05272.

1548. Fernan Korteş, *Meksika Kitasının Keşf ve Fethi*, Mütercim Diyojen, Rik'a¹⁹⁵¹
1549. Beyar, *Meksika Seyahati*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁵².
1550. Louis Bosenar, *Mozambik'ten Delagva Körfezi'ne*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁵³.
1551. Burag de, *Neyanza Gölü Etrafında*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁵⁴.
1552. Y. B., *Peru Kitasının Merd Mahovları*, Rik'a, Fransızca¹⁹⁵⁵.
1553. Klen, *Polinezya Vahşileri İçinde*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁵⁶.
1554. Sakimof, *Rusya'nın Aksa-yı Şarkında*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁵⁷.
1555. Beryum, *Rusya'nın Step Nam Çöllerinde Hayvanat Yetiştirmekle Geçinen Akvam*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁵⁸.
1556. Boryom, *Sahra-yı Kebir'de Bir Kervan*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Rusça¹⁹⁵⁹.
1557. Berusler, *Senegal'de Seyahat*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁶⁰.
1558. Pierre Lotti, *Seyahatname (Teravankor Kraliyeti) (Hindistan)*, Mütercim Hikmet, Rik'a¹⁹⁶¹.
1559. A. Biryum, *Sibirya Ormanları*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁶².
1560. François de Salignac de la Mothe Fenelon (ö. 1127/H. (1715/M.)), *Telemak Tercümesi*, Mütercim Kamil Paşa¹⁹⁶³.

¹⁹⁵¹ Fernan Korteş, *Meksika Kitasının Keşf ve Fethi*, Çev. Diyojen, İÜNEK, DN: TY 05444.

¹⁹⁵² Beyar, *Meksika Seyahati*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05178.

¹⁹⁵³ Louis Bosenar, *Mozambik'ten Delagva Körfezi'ne*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05299.

¹⁹⁵⁴ Burag de, *Neyanza Gölü Etrafında*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05190.

¹⁹⁵⁵ Y. B., *Peru Kitasının Merd Mahovları*, İÜNEK, DN: TY 05410/02.

¹⁹⁵⁶ Klen, *Polinezya Vahşileri İçinde*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05248.

¹⁹⁵⁷ Sakimof, *Rusya'nın Aksa-yı Şarkında*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05321.

¹⁹⁵⁸ Beryum, *Rusya'nın Step Nam Çöllerinde Hayvanat Yetiştirmekle Geçinen Akvam*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05436.

¹⁹⁵⁹ Boryom, *Sahra-yı Kebir'de Bir Kervan*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05329.

¹⁹⁶⁰ Berusler, *Senegal'de Seyahat*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05236.

¹⁹⁶¹ Lotti Pierre, *Seyahatname (Teravankor Kraliyeti) (Hindistan)*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN:TY 05331.

¹⁹⁶² A. Biryum, *Sibirya Ormanları*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 05319.

¹⁹⁶³ François de Salignac de la Mothe Fenelon, *Telemak Tercümesi*, Çev. Kamil Paşa, İÜNEK, DN: TY 07431.

1561. Şarl Huber, *Tibet'ten Asya-yı Vusta'ya*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁶⁴.
1562. Y. B., *Transval ve Cenubi Afrika Seyahatnamesi*, Rik'a, Afrika¹⁹⁶⁵.
1563. Hali b. Hüseyin (1320/H. 1902/M. sağ olmalı), *Yemen Seyahatnamesi*, Rik'a, Yemen¹⁹⁶⁶.

2.3.5. Hikâye

1564. Y. B., *Bir Damla Mürekkeb*, Mütercim Veli, Rik'a, Almanca¹⁹⁶⁷.
1565. Y. B., *Bir Hatanın Encamı*, Rik'a¹⁹⁶⁸.
1566. Y. B., *Devlet-i Aliye-i Osmaniye Memalikinde Bulunan Bulgarların Ahval ve Maişetlerine Müteallik Hikâyeler*, Mütercim Ali Fehmi, Rik'a¹⁹⁶⁹.
1567. Y. B., *Doktor Anze*, Mütercim Hikmet, C. II, Rik'a¹⁹⁷⁰.
1568. Y. B., *Fransa Asayiş Reisi Mösyö Clod'un Hatıraları*, Rik'a, Fransızca¹⁹⁷¹.
1569. Y. B., *Hikâye-i Borza*, Nesih¹⁹⁷².
1570. Y. B., *Hikâyeler*, Hareketli Nesih, Türk Hikâyesi¹⁹⁷³.
1571. Y. B., *Kara Peçeli Nişanlı*, C. I-VIII, Rik'a, Almanca¹⁹⁷⁴.
1572. Y. B., *Mahalle Kavgası*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁹⁷⁵.
1573. Y. B., *Polisler ve Haydutlar*, Rik'a¹⁹⁷⁶.
1574. Zurterman, *Sabıkalı*, Mütercim Wiesenthal, C. I-VI, Rik'a, Almanca¹⁹⁷⁷.
1575. Behçet Necatigil, *Tûtînâme*, Talik¹⁹⁷⁸.

¹⁹⁶⁴ Şarl Huber, *Tibet'ten Asya-yı Vusta'ya*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY05287.

¹⁹⁶⁵ Y. B., *Transval ve Cenubi Afrika Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 05440- TY 05441.

¹⁹⁶⁶ Halid b. Hüseyin, *Yemen Seyahatnamesi*, İÜNEK, DN: TY 04917, 1902.

¹⁹⁶⁷ Y. B., *Bir Damla Mürekkeb*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04757.

¹⁹⁶⁸ Y. B., *Bir Hatanın Encamı*, İÜNEK, DN: TY 04886.

¹⁹⁶⁹ Y. B., *Devlet-i Aliye-i Osmaniye Memalikinde Bulunan Bulgarların Ahval ve Maişetlerine Müteallik Hikâyeler*, Çev. Ali Fehmi, İÜNEK, DN: TY 08144.

¹⁹⁷⁰ Y. B., *Doktor Anze*, Çev. Hikmet, C. II, İÜNEK, DN: TY 04894.

¹⁹⁷¹ Y. B., *Fransa Asayiş Reisi Mösyö Clod'un Hatıraları*, İÜNEK, DN: TY 04766.

¹⁹⁷² Y. B., *Hikâye-i Borza*, İÜNEK, DN: TY 08666.

¹⁹⁷³ Y. B., *Hikâyeler*, İÜNEK, DN: TY 08670.

¹⁹⁷⁴ Y. B., *Kara Peçeli Nişanlı*, C. I-VIII, İÜNEK, DN: TY 08244- TY 08251.

¹⁹⁷⁵ Y. B., *Mahalle Kavgası*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 08502.

¹⁹⁷⁶ Y. B., *Polisler ve Haydutlar*, İÜNEK, DN: TY 04768, 1324.

¹⁹⁷⁷ Zurterman, *Sabıkalı*, Çev. Wiesenthal, C. I-VI, İÜNEK, DN: TY 07682- TY 07697.

¹⁹⁷⁸ Behçet Necatigil, *Tûtînâme*, İÜNEK, DN: TY 08505.

2.3.6. Tarih

- 1576.** Karl Mosman, *Afrika'da (Evalamo) Kralı Aleyhinde İcra Olunan Muharebe*, Mütercim Veli, Rik'a, Afrika Tarihi¹⁹⁷⁹.
- 1577.** Horfer Vers, *Amerika Yerlileri Muharebesi*, Mütercim Veli, C. II, Rik'a, Almanca¹⁹⁸⁰.
- 1578.** Y. B., *Avrupa'da İnkılab Mezhebi Tarihi*, Mütercim Rıza, Rik'a, Avrupa Tarihi¹⁹⁸¹.
- 1579.** Lajön Baron Edvard Diran, *Bir Hükümet Nasıl Tahlis Olunur*, Mütercim Rıza, Rik'a, Osmanlı Tarihi¹⁹⁸².
- 1580.** Vasily Veresteşaken, *Birinci Napolyon'un Rusya Seferi*, Mütercim Veli, C. I, Rik'a, Fransız Tarihi¹⁹⁸³.
- 1581.** Y. B., *Devlet-i Aliyye'nin Müceddidi ve Müessisi Abdülhamid Han-ı Sani*, Rik'a¹⁹⁸⁴.
- 1582.** Y. B., *Fransızların Afrika Muharebeleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransız Tarihi¹⁹⁸⁵.
- 1583.** C.A. Berde, *Harb ve Polis Köpeklerinin Talim ve İstimali*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁸⁶.
- 1584.** Y. B., *İtalya'da Bolvini Meselesi*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁹⁸⁷.
- 1585.** Y. B., *Japon Muharebesi ve Vuku'at-ı Tarihiyesi*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a¹⁹⁸⁸.
- 1586.** Hitomi, *Japonya: Japonya Ahlak ve Müessesesine Dair Numune*, Mütercim Rıza, Rik'a¹⁹⁸⁹.

¹⁹⁷⁹ Karl Mosman, *Afrika'da (Evalamo) Kralı Aleyhinde İcra Olunan Muharebe*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05425.

¹⁹⁸⁰ Horfer Vers, *Amerika Yerlileri Muharebesi*, Çev. Veli, C. II, İÜNEK, DN: TY 08572.

¹⁹⁸¹ Y. B., *Avrupa'da İnkılab Mezhebi Tarihi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04792.

¹⁹⁸² Lajön Baron Edvard Diran, *Bir Hükümet Nasıl Tahlis Olunur*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04485.

¹⁹⁸³ Vasily Veresteşaken, *Birinci Napolyon'un Rusya Seferi*, Çev. Veli, C. I, İÜNEK, DN: TY 04898.

¹⁹⁸⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 979.

¹⁹⁸⁵ Y. B., *Fransızların Afrika Muharebeleri*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: 06158.

¹⁹⁸⁶ C.A. Berde, *Harb ve Polis Köpeklerinin Talim ve İstimali*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04676.

¹⁹⁸⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 230.

¹⁹⁸⁸ BOA, *Y.EE.d.*, 238.

¹⁹⁸⁹ Hitomi, *Japonya: Japonya Ahlak ve Müessesesine Dair Numune*, İÜNEK, DN: TY 06166.

- 1587.** Edvard Agliston, *Müctema-i Amerika ile Ahalisinin Tarih-i Dahilisi*, Mütercim Rıza, Rik'a, İngilizce, Amerika Tarihi¹⁹⁹⁰.
- 1588.** Pişon, *Pekin'de Sefarethaneler Muhasarası*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁹¹.
- 1589.** Y. B., *Pekin Muhâsarası*, Rik'a¹⁹⁹².
- 1590.** F. von, *Rusya Devleti Boğaza Hücuma Cesaret Edebilir mi?*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁹³.

2.3.7. Hukuk Davaları

- 1591.** Edgar Terdamu, *1906 Senesi Davaları*, Mütercim Şakir, Rik'a¹⁹⁹⁴.
- 1592.** Y. B., *Amerika Usul Muhakematını Bildiren Dört Davanın Tercümesi*, Mütercim Veli, Rik'a¹⁹⁹⁵.
- 1593.** Kontes Asen, *Bir Cinayet Davası*, Mütercim Lui Fuyye, Rik'a¹⁹⁹⁶.
- 1594.** Y. B., *Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat-ı Fenniyyeleri*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca¹⁹⁹⁷.
- 1595.** Y. B., *Dava-yı Meşhure 1904-1905*, Mütercim Hakkı, Rik'a¹⁹⁹⁸.
- 1596.** Selestén Bonen, *Muhakemat-ı Cinaiye: Fransa Mahkemelerinden*, Mütercim Rıza, C. I-VII, Rik'a¹⁹⁹⁹.

2.3.8. Din

- 1597.** Y. B., *Dinler*, Mütercim Rıza, Rik'a²⁰⁰⁰.

¹⁹⁹⁰ Edvard Agliston, *Müctema-i Amerika ile Ahalisinin Tarih-i Dahilisi*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04784, 1322.

¹⁹⁹¹ Pişon, *Pekin'de Sefarethaneler Muhasarası*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: 06159.

¹⁹⁹² Y. B., *Pekin Muhâsarası*, KYEBM, No: 126.

¹⁹⁹³ F. von, *Rusya Devleti Boğaza Hücuma Cesaret Edebilir mi?*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 04727.

¹⁹⁹⁴ Edgar Terdamu, *1906 Senesi Davaları*, Çev. Şakir, KYEBM, No:129.

¹⁹⁹⁵ Y. B., *Amerika Usul Muhakematını Bildiren Dört Davanın Tercümesi*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08595.

¹⁹⁹⁶ Kontes Asen, *Bir Cinayet Davası*, Çev. Lui Fuyye, İÜNEK, DN: TY 08564.

¹⁹⁹⁷ Y. B., *Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat Fenniyyeleri*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 143, 147.

¹⁹⁹⁸ Y. B., *Dava-yı Meşhure 1904- 1905*, Çev. Hakkı, KYEBM, No: 138.

¹⁹⁹⁹ Selestén Bonen, *Muhakemat-ı Cinaiye: Fransa Mahkemelerinden*, Çev. Rıza, C. I-VII, İÜNEK, DN: TY 05838-TY 05844.

²⁰⁰⁰ Y. B., *Dinler*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 07617.

1598. Abdürrahim b. İsmail b. Mustafa Akifzâde (1763-1817), *Mevlevi*, Rik'a, Mevlevilik²⁰⁰¹.

2.3.9. Gazete Kupürleri

1599. *Noya Gazetesinden Makalat-ı Siyasiye Tercümeleri*, Mütercim Veli, Rik'a²⁰⁰².

2.3.10. Biyografi

1600. Y. B., *Kapudan Padernak: İkinci kısım*, Rik'a²⁰⁰³.

1601. Jul Potvan, *Meşhur Haydut Lasener'in Terceme-i Hali*, Mütercim Fuyye, Rik'a²⁰⁰⁴.

1602. Y. B., *Mösyö Gavro'nun Hatıraları*, Mütercim Rıza, Rik'a²⁰⁰⁵

1603. Y. B., *Mösyö Ğaruk'un Sergüzeşti*, Rik'a²⁰⁰⁶.

2.3.11. Eğitim

1604. Jean Jacques Rousseau, *Emile*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca²⁰⁰⁷.

1605. Y. B., *Muayene ve İmtihan Nizamnamesi*, Mütercim Hikmet, Rik'a²⁰⁰⁸.

2.3.12. Fotoğrafçılık

1606. *Paspartu*, Mütercim Rıza, Rik'a, Fransızca, 21 Mart 1324/H. (3 Nisan 1908)²⁰⁰⁹.

2.3.13. Tıp

1607. Nasirüddin Şah, *Ruzname-i Sefer-i Frengistan*, Rik'a, Frasca²⁰¹⁰.

²⁰⁰¹ Abdürrahim b. İsmail b. Mustafa Akifzâde, *Mevlevi*, İÜNEK, DN: TY 05600/02.

²⁰⁰² *Noya Gazetesinden Makalat-ı Siyasiye Tercümeleri*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 06976- TY 06982.

²⁰⁰³ Y. B., *Kapudan Padernak: İkinci Kısım*, İÜNEK, DN: TY 04777.

²⁰⁰⁴ Jul Potvan, *Meşhur Haydut Lasener'in Terceme-i Hali*, Çev. Fuyye, İÜNEK, DN: TY 08676.

²⁰⁰⁵ Y. B., *Mösyö Gavro'nun Hatıraları*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04570.

²⁰⁰⁶ Y. B., *Mösyö Ğaruk'un Sergüzeşti*, İÜNEK, DN: TY 04776.

²⁰⁰⁷ Jean Jacques Rousseau, *Emile*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 08740.

²⁰⁰⁸ Y. B., *Muayene ve İmtihan Nizamnamesi*, Çev. Hikmet, İÜNEK, DN: TY 04971.

²⁰⁰⁹ *Paspartu*, Çev. Rıza, İÜNEK, DN: TY 04815, 1908.

1608. Peruset, *Sihhiye Politikasında Yeni Bir Cevlan*, Mütercim Ahmed Nermi, Rik'a, Fransızca²⁰¹¹.

2.3.14. Kavanin; İdare

1609. Beaubein Paul Leroy, *Japonya ve Muharebe-i Hazıradaki Menabii*, Mütercim Sırrı, Rik'a²⁰¹².

2.3.15. Sosyoloji

1610. Barand von, *Çin Memleketinde Kadın ve Kızların Ahval-i Hususiyesine Dair Malumat*, Mütercim Veli²⁰¹³.

2.3.16. Komedi Oyun

1611. Y. B., *Hile ile Nail-i Emel*²⁰¹⁴.

2.3.17. Türk Şiiri

1612. Akhard, *Bir Hikâyecik*, Mütercim Veli, Rik'a²⁰¹⁵.

1613. Hoşyar Kadın, *Cevamiu'l-hikâyet*, Rik'a²⁰¹⁶.

1614. Aziz Ali Efendi, Ali b. Mehmed (ö.1213/H. 1798/M.), *Emsalat-ı Aziz Efendi*, Nesih²⁰¹⁷.

1615. Ali Kadı, *Hikâye-i Manzume (960 tarihinde vaki olan bir gazaya dair)*, Hareketli Nesih²⁰¹⁸.

1616. Abdülhak Hamid Tarhan (ö.1356/H. 1937/M.), *Sardanapal veya Yudes*, Rik'a²⁰¹⁹.

²⁰¹⁰ Nasırüddin Şah, *Ruzname-i Sefer-i Frengistan*, İÜNEK, DN: TY 05099.

²⁰¹¹ Peruset, *Sihhiye Politikasında Yeni Bir Cevlan*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04631.

²⁰¹² Beaubin Paul Leroy, *Japonya ve Muharebe-i Hazıradaki Menabii*, Çev. Sırrı, İÜNEK, DN: TY 05407.

²⁰¹³ Von Barand, *Çin Memleketinde Kadın ve Kızların Ahval-i Hususiyesine Dair Malumat*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 05411.

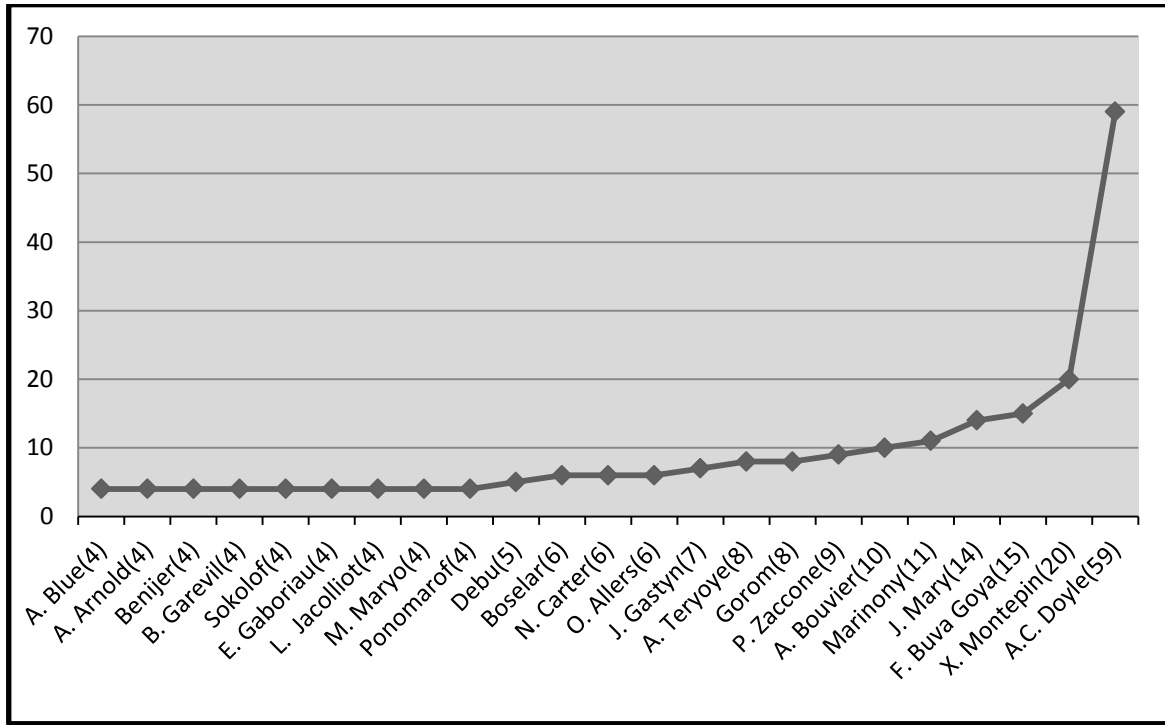
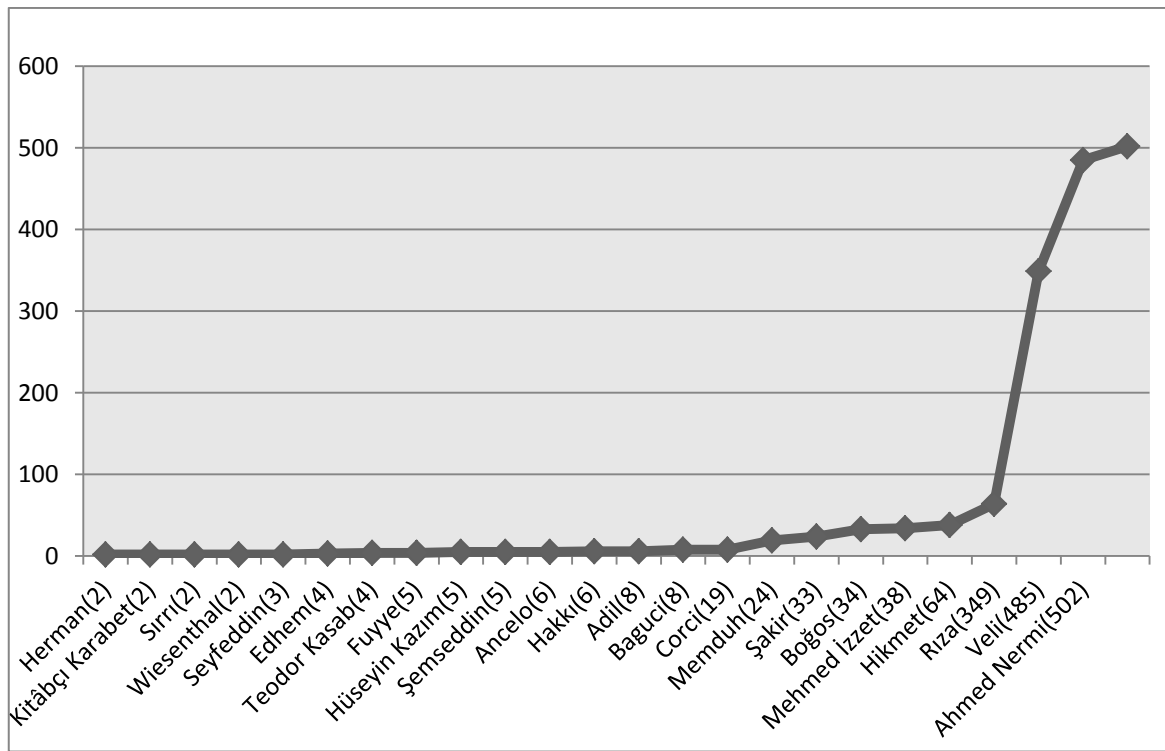
²⁰¹⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 221, 1306.

²⁰¹⁵ Akhard, *Bir Hikâyecik*, Çev. Veli, İÜNEK, DN: TY 08504.

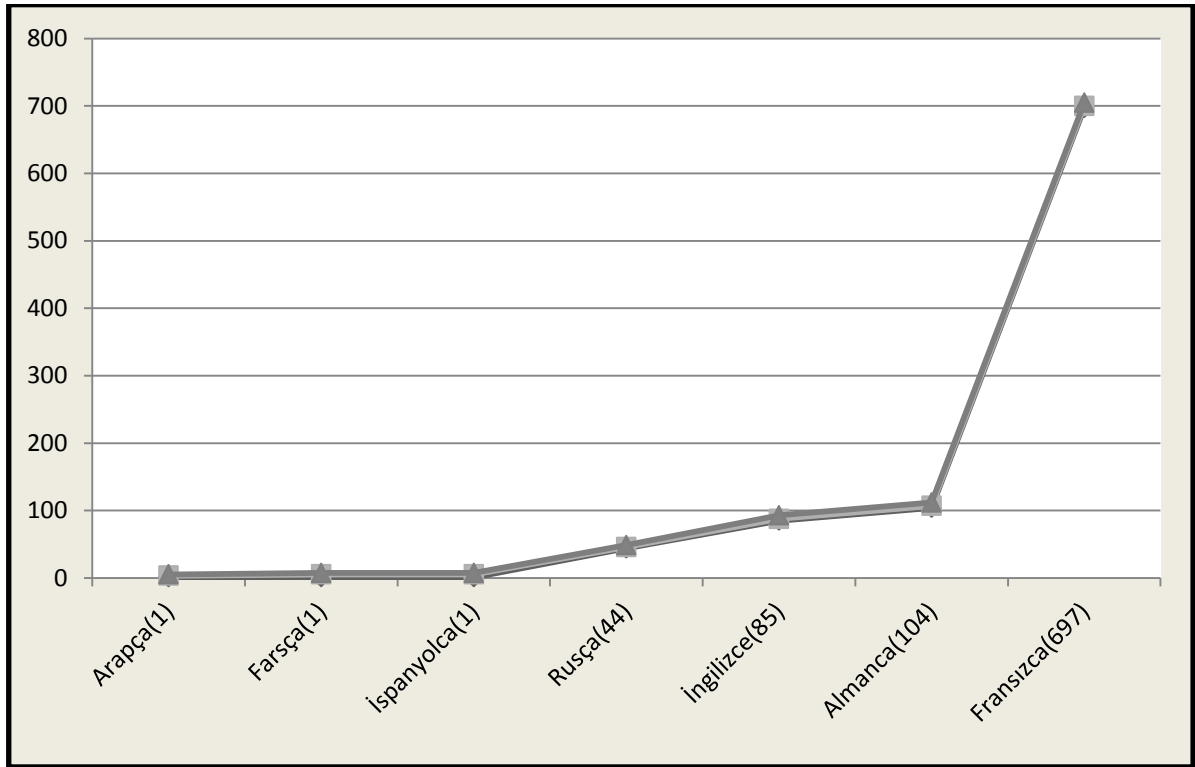
²⁰¹⁶ Hoşyar Kadın, *Cevamiu'l-hikayat*, İÜNEK, DN: TY 07559.

²⁰¹⁷ Aziz Ali Efendi-Aziz b. Mehmed, *Emsalat-ı Aziz Efendi*, İÜNEK, DN: TY 08667.

²⁰¹⁸ Ali Kadı, *Hikâye-i Manzume (960 Tarihinde Vaki Olan Bir Gazaya Dair)*, İÜNEK, DN: TY 08669.

Grafik 1. Eserleri En Çok Okunan Müellifler**Grafik 2.** Eserleri Çevirme Düzeyine Göre Mütercimler

²⁰¹⁹ Abdülhak Hamid Tarhan, *Sardanapal veya Yudes*, İÜNEK, DN: TY 08644.

Grafik 3. En Sık Tercüme Yapılan Diller

2.4. Çevirttiği Kitaplardan Bazıları

II. Abdülhamid'in Batı ile devletini koruma mücadelesi veren yönetici olarak Batı düşüncesinin eseri olan kitaplara merakı vardı. Özellikle polisiye romanları niçin okuduğunu anlamak gerekmektedir. Eserlerin içerikleri cinayet olaylarının nasıl işlendiği, cinayetlerin nasıl çözüldüğü ile ilgili eserler Batı anlayışı hakkında fikir vermektedir. Böylece elde edilen bilgiler akıl ve mantık yürüterek katillerin eylem tarzlarını anlamayı kolaylaştırıyordu. II. Abdülhamid okuduğu cinayet romanları aracılığıyla yalnız canileri tespit etmek için de Batı'da geliştirilen yöntemleri öğrenmemiş, aynı zamanda yorulan zihin ve bedenini kitapla dinlendirmeyi de tercih etmiştir.

Burada; çevirtip okuduğu, okutarak dinlediği kitaplardan bazıları değerlendirilerek hem sultan hem de dönem eserleri hakkında bilgi verilecektir.

2.4.1. Bir Cäsûsun Hâtıraları

“*Bir Cäsûsun Hâtıraları*” adlı eserin yazarı tespit edilememiştir. Mütercimi Rıza’dır. Rıza eseri 1323 senesinde çevirmiştir. Eser Fransa, Almanya arasındaki askeri casusların birbirlerini takipleri sırasındaki ilgi çekici gelişmeleri anlatmaktadır. Casusların hasımlarını deşifre etme çabalarına cinayetler, kadın kıskançlıkları, karşılıklı çekişmeler de karışmaktadır. Eser, Birinci Dünya Harbi öncesindeki Avrupa’nın iç sürtüşmelerine de dolaylı olarak ışık tutmaktadır²⁰²⁰.

2.4.2. Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat-ı Fenniyeleri

“*Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat-ı Fenniyeleri*” adlı eserin yazarı tespit edilememiştir. Mütercimi Ahmed Nermi’dir. Eserde gerçekte işlenen cinayetleri çözmek için bilgi verilmiştir. İşlenen cinayetlerin polisler tarafından nasıl tahkik edildiği ve hangi konulara dikkat edildiği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda olay yerindeki aletlerin incelenmesi ve şüphelilerin nasıl davrandığı hakkında da ipuçları verir²⁰²¹.

2.4.3. Dört Köşeli Kutu

“*Dört Köşeli Kutu*” adlı roman, Şerlok Holmes’in sergüzeştlerini ele almıştır. Yazarı Arthur Conan Doyle, mütercimi Ahmed Nermi’dir. Eser, okuyucuyu gerilimli bir ruh haline taşıdıktan sonra sorunu çözüme kavuştururken şaşırtan bir muhtevadadır. Yolcu gemisindeki hafiyeye, iki kişinin gizli gizli konuşmalarından bahsettikleri kutudan ve kutuyu açma ile ilgili hazırlıklarından fena halde kuşkulandırmıştır. Tiplerini beğenmediği bu iki kişi yolcularla birlikte gemiyi ellerindeki bomba ile batıracak anarşistlerdir. Endişesini kime anlattı ise tedbir aldırtamaz. Kutuyu açacakları zamana ait bilgiyi edinince kendisi buna engel olmak için canını dişine takarak mücadele verir. Yalnız kutunun açılışına mani olamamıştır. Felâketi beklerken iki kişi, kutudan iki güzel posta güvercini uçurmuşlardır. Anarşist

²⁰²⁰ Y.B., *Bir Cäsûsun Hâtıraları*, Çev. Rıza, KYEBM, No:124, 1323, ss. 1-266.

²⁰²¹ Y.B., *Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat Fenniyyeleri*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 143, 147, ss. 1-160.

görülen iki şüpheli, Amerika’da ve diğer devletlerde otomobil, bilardo, santraç ve posta güvercinleri uçurma gibi yarışların tutkunlarından. Vesvese hafiyeye mahcubiyet getirmiştir²⁰²².

2.4.4. Garemersi Park Cinayeti II

“*Garemersi Park Cinayeti II*” adlı eserin yazarı henüz bilinmemektedir. Mütercimi Rıza’dır. Rıza eseri 1323 senesinde İngilizceden tercüme etmiştir. Kitapta gizemli bir cinayetin aydınlatılma süreci işlenmektedir. Bir evde bulunan kadın cesedinin katilinin kim olabileceği üzerinde uzunca durulur. Sonunda detaylardan hareketle soruşturma sürecinin ardından cinayeti, kadının kocasının işlediği ortaya çıkartılır. Howar adlı şahıs, ölenin eşi olduğunu ve cinayetin işlendiği eve kendisinin götürdüğünü itiraf eder²⁰²³.

2.4.5. Hıyânet-i Muallim

“*Hıyânet-i Muallim*” adlı eserin yazarı tespit edilememiştir. Mütercimi, Rıza’dır. Bu romanda katil Lasatr’ın hainlik ettiği olaylar hakkında bilgi verilmiştir²⁰²⁴.

2.4.6. Korkunç Hane

“*Korkunç Hane*” adlı eserin yazarı Amerika’nın meşhur hafiyelerinden Nat Pinkerton’dur²⁰²⁵. Nat Pinkerton, öykülerinin kahramanı olan Allan Pinkerton’dan adını almıştır. Allan Pinkerton (1819-1884) İskoçyalı bir dedektiftir. Glasgow’da doğmuş ve 1842’de ABD’ye gelerek Chicago civarına yerleşmiştir. 1846’da çalıştığı işyerinde haydutların çetesini yakalanmasıyla ün kazanır. Bu başarısıyla bulunduğu kasabanın polis amirliğine seçilir. 1850’de ise dünyada ilk özel dedektiflik ajansı olan “Pinkerton Ulusal Dedektiflik Ajansı”nı açmıştır. Öldükten sonra da bu ajans yaşamağa devam edilmiştir²⁰²⁶.

²⁰²² Arthur Conan Doyle, *Dört Köşeli Kutu*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 121, ss. 1-140.

²⁰²³ Y.B., *Garremersi Park Cinayeti II*, Çev. Rıza, KYEBM, No:119, 1323, ss. 208-340.

²⁰²⁴ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 4/43, 1298, s. 1.

²⁰²⁵ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 51/37, s. 1

²⁰²⁶ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, s. 58.

Korkunç Hane adlı eserin mütercimi Corci'dir. Eser 17 Temmuz 1324 tarihinde çevrilmiştir. Konusu çetrefilli bir cinayetin ortaya çıkartılması ile ilgilidir. Buna göre New York'ta bir lokanta işletmecisi, yeri kendisine yetmediği için komşu binayı kiralar. Ev altı odalıdır. Ama mahzeni kilitlidir. Yeni ev kiralandıktan sonra lokantaya uzun palto ve şapkalı, sakalı da uzun bir kişi gelir. O hanede "Karakoncolos" olduğunu söyler. Onun için kimsenin orada yatırılmamasını ister. Lokantacı böyle şeylere inanmamaktadır. Ancak adam, eğer birileri evde kalırsa başına felâket geleceğini ilave eder. Lokantacı bütün odaları dolu olduğu için gelen bir müşteriye evi göstermiştir. Ancak odasına vardığında yorganın üzerinde bir mektup bulur. Mektupta müşteriye uyandırıp bir saate kadar haneyi terk ettirmesi, değilse başına felâket geleceği yazılıdır. Altında ise "korkunç hanenin karakoncolosu" imzası vardır. Evi kontrol eder, bir şey keşfetmediği için uyur. Sabah hizmetçisiyle birlikte müşteriye kaldırmaya gider. Ancak adamın asılı olduğunu görür. Polisler gelir, hiçbir şeye dokunulmayıp sadece cüzdanının çalındığını tespit ederler. Polis, hırsızlık ve cinayetin olduğunu anlamıştır. Hafiye katillerin ayak izlerinden uzun çivili kunduralar giymiş dört kişi oldukları belirler. Bunlar dışarıdan değil içeriden haneye girmişlerdir. Lokantacı cinayetten sonra hiçbir seyyahın orada kalmasına izin vermez. Aradan üç hafta geçtikten sonra garip kıyafetli bir adam, elinde bir çantayla gelerek evin boş bir odasını vermesini bağırarak ister. Ancak işletmeci korkunç hane olduğu, cinayet işlendiği ve karakoncoloslar²⁰²⁷ bulunduğu gerekçesi ile vermek istemez. Adam ısrarcıdır. Bu arada işletmecinin kulağına yavaşça kendisinin hafiye olduğunu söyler. Sonra tekrar bağırarak odayı kendisine vermesini ister. Hafiye bir lamba ve anahtar verilir. Haneye girer, elektrikli bir lambası da vardır. Lambayı, ışığı açtığında bütün oda aydınlanacak şekilde yerleştirir. Getirmiş olduğu cüce parçalarını da baş şeklinde yastığın yanına koyar. Böylece yatakta biri yatıyor gibi gözükmektedir. Bir süre sonra odaya birçok siyah gölge dalıp yatağın yanına gelir. Polis revolverini çekerek onlara teslim olmalarını söyler. Anlaşılır ki bunlar sahte para imal etmekle uğraşan ve aranan bir çetedir. Mahkeme kararıyla elektrikli sandalyeye oturularak idam edilirler²⁰²⁸.

²⁰²⁷ Karakoncolos: Çocukları korkutmak için icat edilmiş hayâlî yaratık, cadı, vampir.

²⁰²⁸ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 51/37, ss. 1-49.

2.4.7. Mâî Adam Su Bendi Kâtilleri

“*Mâî Adam Su Bendi Kâtilleri*” adlı eserin yazarı, Arthur Konan (Conan) Doyle’dır. Mütercimi ise Corci’dır. Eserde sömürge topraklarında maden arayan İngilizlerin, eşkıyaları nasıl etkisiz hale getirdikleri anlatılır. Arkadaşlarını bekleyen iki kişi kederli bir şekilde oturmaktadır. Madene gidenler Mâî Adam Su Bendi Tepesi’ne çıkacaklar oradan da nehri geçerek yolu takip edeceklerdir. Dışarıda kimse gözükmez. Madenler ilk ortaya çıktığında tepedeki meyhane sahibinin nasıl zengin olduğunu konuşurlar. O, meyhane müşterilerini, yukarıdan nehre yuvarlayıp öldürmektedir. Kaç kişi böylece kayıp olduğu halde servet sahibi olmak için uzak yerlere gittikleri zannedilmektedir. Bu arada arkadaşlarının atı kapıda görünür. Korktukları başlarına gelmiştir. 1849’da servet yapmak için birçok ülkeyi dolaşan seyyahı çağırırlar. Seyyah yabancıdır. Yüzünde birçok yara izleri bulunmaktadır. Seyyah atı kontrol ettikten sonra arkadaşlarının herkesin yapmış olduğu gibi servet ararken öldüğünü söyler. Zira haydutların attığı kurşun, atın eyerinde bir kan izi bırakmıştır. Adamlar toplanıp madenciyi aramaya çıkarlar. Burada İngiltere’den sömürge askerleri vardır. Diğer askerlerden farklıdırlar. Nedeni, onlar sömürgede askerlik vazifesini yapmak üzere gönderilen İngiliz devlet adamlarının oğullarıdır. Hem askerlik yapmakta hem de maden kazmaktadırlar. Onun için bir ordu kurulmuştur. Bunların amaçları Avustralya’yı yerliler ile haydutlardan kurtarmaktır. Adamlar toplandıktan sonra yola koyulurlar. Yüksek bir tepeye çıkılır. Tepenin arkasında bir orman bulunmaktadır. Haydutlar bu ormanda bulunmaktadır. Haydutları nasıl ele geçireceklerini düşünürler. Mavi Adam Su Bendi adlı tepeye gelmişlerdir. Yoruldukları için burada dinlenirler. Ancak toprağın karıştırılmış olması bir savaşın olduğunu gösterir. Toprak üzerinde at izleri görünmektedir. O arada seyyah başka bir iz yürütür. Bir şapka görmüş ve onu alacağı vakit bir baş çıkmış, sonra yeri kazmaya başlamışlardır. Bu, önce kaybolan bir fotoğrafçının yüzüdür. Sonra on üç İngiliz’in cesedine ulaşılır. Süvariler, cesetler etrafında toplanıp yapanlardan intikam alacaklarına yemin ederler. Cenaze duası okuyup tekrar gömerler. Bir süre sonra katillerin olabileceği bölgeye gelirler. Ağaca çıkıp bakınca

haydutlardan beşi gözükür. Haydutları yakalayıp mahkemeye sevk ederler. Mahkeme bütün haydutlara idam cezası verir²⁰²⁹.

2.4.8. Meşhûr Haydûd Monöz'ün (Moneuse) Tercüme-i Hâli

“*Meşhûr Haydûd Monöz'ün (Moneuse) Tercüme-i Hâli*” adlı eserin yazarı Louis Léon Théodore Gosselin'dir. Yazarın takma adı G. Lenotre'dir. Mütercimi Fuyye'dir. 1792'de İhtilâl-i Kebir²⁰³⁰ olduğu zaman Fransa ele geçirilmiş ve Avusturya ordusu olayların geçtiği ormanda yer almıştır. Yabancı bir çift, ormanın bir köyünde oturup meyhane açar. Meyhane müşterileri çok fakirdir. Aile ise müşteri bulmak için çok para harcamıştır. Meyhaneye bir gün yıldırım düşer ve köylüler onlara yardım eder. İşletmeci kadın parasız kalır ve belediye tarafından geçici olarak bir eve yerleştirilir. Meyhane enkazı araştırılırken yanmamış bir teneke sandığın içinde altın bulunur. Bunun nereden geldiği araştırılır. Kadının kocası gerçeği söylemeyince karısı birkaç ay evvel kocasıyla tesadüf buluştuğunu, evlendiklerini ve kocasının haydut olduğunu itiraf eder. O dönem Fransa, sürekli savaşa girdiğinden borçlu polisleri, hakimleri, jandarmaları yeterli değildir. Eşkiyalar bu dönem serbestçe hareket etmektedir. Salmabye adlı eşkiya herkesi korku altında bırakmıştır. Değişik şekillere girerek adamlarıyla beraber kapıları kırıp yiyecek ambarlarını yakmakta, paralarını götürmektedir. Bundan daha korkunç olan bir diğer haydut Monöz (Moneuse)'dür. Suç işleyeceğinde kıyafet değiştirip geçici saç ve sakal takmaktadır. Cinayet işlerken hissiz, merhametsiz ve soğukkanlıdır. Bunlardan birinde, bir çiftliği yağmalamış ailenin ellerini bağlayıp ağızlarını tıkararak bacaklarını yakmıştır. Ahali korkusundan hiçbir şey yapamamaktadır. Yalnız çiftliğin hizmetçisi ellerinden kurtulup çan çalarak haydutların kaçmasına neden olmuştur. Ahali cuma günleri rahatlıkla uyumaktadır. Çünkü Moneuse cuma günleri uğursuz olduğu için cinayet işlememektedir. Moneuse ve adamları bir seferinde Boussu şatosuna girer ve yakalanır. Fakat kimse korkudan ifade vermediği için tekrar serbest bırakılır. Sonra Büyük Şeytan lakabıyla bilinen Leyniye (Ligne) prensinin oturduğu eski şatosunu basar. Şatoda bir noter katibi ailesiyle oturmaktadır. Moneuse

²⁰²⁹ BOA, *Y.EE.d.*, 988, ss. 1-71.

²⁰³⁰ İhtilâl-i Kebir: Fransız İhtilâli.

ve adamlarının yüzleri kapalıdır. Ev sahibinden evvelce birilerinin getirdiği bir torba parayı isterler. Parayı alamayınca ev sahibini bir sandalyeye bağlayıp ayaklarını yakmaya başlarlar. 1797 senesinde Moneuse ile dört adamı yakalanır. Moneuse, cinayet mahkemesine çıkarılır ve 1798’de idam cezasına çarptırılır²⁰³¹.

2.4.9.1. Milyoner Çocuk I

“*Milyoner Çocuk*” adlı eserin yazarı Gayrin, mütercimi Rıza’dır. Rıza eseri 1323 senesinde İngilizceden tercüme etmiştir. Kızları kaybolmuş bir aile, kim kızını bulursa kendisine beş bin dolar mükafat vereceğini ilan eder. Eğer kız sapasağlam getirilirse elli bin dolar verilecektir. Dedektif bu mükafatı almak için kızını bulmaya karar verir. Gazetede kız hakkında bilgi verilmiştir. Kızı üç yaşında iken görmüştür. Çocuğun kaybolmasında suikast ve cinayet ihtimali yoktur. Tek bir ihtimal, çocuğun nehre düşmesidir. Polis onun kaçırılmasını aklından bile geçirmez. Olay 1905 senesinde olmuş, on iki kişi onu aramaya çıkmıştır. Hizmetçisi nehre düşme ihtimaline karşı ırmağa doğru koşmuş ancak bir potin bulunca bayılmıştır. Polisler ve ahalî aramaya başlar. Fakat bir şey bulunamayınca sokaklar aranmaya başlanır. Dedektif çocuğun kapının önünde kaybolduğunu öğrenmiştir. Evin yanındaki evde kimin ikamet ettiğini çözer. Balıkçıların aramalarına devam ettiklerini ve hiçbir şey bulamayacaklarını anlamıştır. Çocuk nehirde kaybolursa 36 saat sonra bir sahile vurması gerekirdi. Dedektif bazı bilgilerden olayı çözmeye yaklaşır²⁰³².

2.4.9.2. Milyoner Çocuk II

Dedektif bu ciltte, yazılan şifreleden yola çıkarak İngiltere’de kaçırılmış bir çocuk bulur. Ama bu çocuk erkektir. Aramak üzere yeniden başa dönmesi gerekmiş, neye uğradığını şaşırmıştır²⁰³³.

2.4.9.3. Milyoner Çocuk III

Dedektif, doktorun yanındaki çocuğu muayene eder. Bu çocuk erkek olduğuna göre Elena nerededir? Dedektif; doktora çocuğun kaçırılmasında parmağı

²⁰³¹ Gosselin, *a.g.e.*, ss. 1-97.

²⁰³² BOA, *Y.EE.d.*, 378, ss. 1-37.

²⁰³³ BOA, *Y.EE.d.*, 379, ss. 1-38.

olduğunu söyler, çocuk öldüyse kendisinden hesap soracaktır. Yeniden başa dönerek yeni şeyler öğrenip merak uyandıran aramasını sürdürür²⁰³⁴.

2.4.9.4. Milyoner Çocuk IV

Bu bölüm Fransızcadan çevrilmiştir. Dedektif, Elena konusu ile meşguldür. Çocuğun kaybolduğu evi yeniden gözden geçirerek gizlenmiş bir mahzeni keşfeder. Mahzendeki ayak izleri ve malzemelerden buranın yakın zamanda kullanıldığını anlar²⁰³⁵.

2.4.9.5. Milyoner Çocuk V

Dedektif önemsiz şeylerden yola çıkarak olayı çözmeye başlar. Çocuğu kaçıranlara nasıl bir plan yaptıklarını anlatır. Böylece planı yapan kendisini ifşa etmek zorunda kalır²⁰³⁶.

2.4.9.6. Milyoner Çocuk VI

Dedektif vefatlarla gerilimin arttığı son kısımda, olayın mahiyetini kavrar. İtirafarla düğümü çözer. Sonunda çocuk da annesine kavuşur²⁰³⁷.

2.4.10. Misâfirperver Bir İhtiyar

“*Misâfirperver Bir İhtiyar*” adlı eserin yazarı bulunamamıştır. Mütercimi Said’dir. 1306 senesinde eseri tercüme etmiştir. Bu romanda, evine iki kızı misafir eden bir yaşlı ev sahibinin başına gelenler anlatılır. Kızlar aslında yoksul birileri rolünde olan cinayet ekibinin elemanlarıdır. Uyurken öldürmeyi planladıkları ihtiyar, oyunu bozarak tutuklanıp yargılanmalarını sağlar²⁰³⁸.

²⁰³⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 380, ss. 1-38.

²⁰³⁵ BOA, *Y.EE.d.*, 381, ss. 1-34.

²⁰³⁶ BOA, *Y.EE.d.*, 382, ss. 1-37.

²⁰³⁷ BOA, *Y.EE.d.*, 383, ss. 1-32.

²⁰³⁸ BOA, *Y.EE.d.*, 989, 1307, ss. 1-8.

2.4.11. Monte Kristo Zeyli

“*Monte Kristo Zeyli*” adlı eserin yazarı Aleksander Dumas Files’dir. Mütercimi telgraf nezareti muhasebât-ı ecnebiye kalemi hulefâsından Vasilaki’dir. Eser, Avrupa soylu ve kibarlarının iktidar hırsından miras elde etme çabalarına, bu uğurda işlenen aldatmalarına, sevdalardan cinayetlere varıncaya kadar hayatlarına ışık tutulur. Gelişmeler dikkat çekici bir olay örgüsü ile dokunur. Romanda kanatları arasında insan taşıyan kuş gibi fantastik unsurlara da yer verilmiştir²⁰³⁹.

2.4.12. Nâbedid Adam

“*Nâbedid Adam*” adlı eserin yazarı J. Dolsin’dir. Mütercimi, Corci’dir. Kitapta garip bir seyyah üstünden merak uyandırıcı gelişmeler romanlaştırılmıştır. Her şey yüzü kapalı seyyahın bir otele gelip yerleşmesi ile başlar. Yüzü görülmeyen, kulağını alıp cebine katan, gözü çukur içinde mekan kavramına bağlı olmayan seyyah kasabalıların tanıma duygusunu tahrik etmiştir. Şahıs etrafında oluşturulan hikâyeler öğrenme arzularını daha da artırır²⁰⁴⁰. Kimseyle konuşmayan seyyah, sadece akşamları karanlıkta dışarı çıkarak gizemini korur. Karakoncolos (Gülyabani) olmasından şüphelenilen adamı yakalamaya çalışan polis de vefat eder. Sonuçta nâbedid (görünmez) adam denilen seyyah da ortadan kaybolur²⁰⁴¹.

2.4.13. Polis Müfettişi Morgan’ın İfşaatı

“*Polis Müfettişi Morgan’ın İfşaatı*” adlı eserin yazarı Oswald John Frederick Crawford’dur. Mütercimi Rıza’dır. Rıza, eseri İngilizceden tercüme etmiştir. Roman, Amerikalı bir milyonerin çocuklarının kaçırılması ve çocuklara karşı istenilen yüklü fidye olayının çözülmesini işlemektedir. Müfettiş, milyoner çevresini sıkı bir incelemeye tabi tutarak çocukları kaçıran ve fidye işini düzenleyenlerin kim

²⁰³⁹ Aleksander Dumas Files, *Monte Kristo Zeyli*, Çev. Vasilaki, KYEBM, No: 145, ss. 1- 524.

²⁰⁴⁰ BOA, *Y.EE.d.*, 386, ss. 1-44.

²⁰⁴¹ BOA, *Y.EE.d.*, 387, ss. 46-87.

olduğunu ortaya çıkarır. Suçlu, en yakında ve itirafında Őaşırtıcı bilgiler bulunan birisidir²⁰⁴².

2.4.14. Yâbancı Bir Ölü

“*Yâbancı Bir Ölü*” adlı eserin yazarı bilinmemektedir. Mütercimi Corci’dir. Corci, eseri “*Akropolis*” adlı Rumca gazetesinden tercüme etmiştir. Tefrikanın yalnız 3-6. bölümleri çevrilmiştir. Burada iç içe iki kaçırma olayı anlatılır. Birinde varlıklı bir adamın kızı kaçırılmıştır. Polis, kızın izini sürerken harcayan ama sürekli parası olan bir kumarbaza ulaşır²⁰⁴³. Diğerinde ise banka parasını taşıyan görevlinin elindeki çantanın kaza süsü verilen bir olay ardından değiştirilmesi aydınlatılır. Çantayı aynı renkte çanta ile tedaviye gelen götürmüştür²⁰⁴⁴.

²⁰⁴² Oswald John Frederick Crawford, *İngiliz Polis Müfettişı Morgan’ın İfşaatı*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 128, 1323, ss.1-162.

²⁰⁴³ BOA, *Y.EE.d.*, 393, ss. 172-208.

²⁰⁴⁴ BOA, *Y.EE.d.*, 394, ss. 208-242.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD HAN'IN OKUDUĞU ESERLERİN MÜTERCİMLERİ

II. Abdülhamid ilgi alanı geniş bi yönetici idi. Yurt içi ve yurt dışı bütün haberlerden haberdar edilmesini istemekteydi. Gündemi yakından takip ederdi. Bunun için de sürekli çalışan mütercimler görevlendirmiştir. Bu mütercimler, gazetelerdeki haberler ve yeni çıkan kitapları vb. takip ederek padişaha haber verirlerdi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir belgeye göre 1316 senesinde 22 mütercim görev yapmıştır. Tablodan anlaşıldığına göre bunların 13'ü resmi mütercim, dokuzu dışarıdan ihtiyaç duyulduğunda faydalanılan mütercim durumundadır. Bunlar dışında mütercimlik yapanlarda vardır.

Tablo 2. Mâbeyn-i Hümâyun Mütercimlerinin İsimleri²⁰⁴⁵

Mütercim İsimleri	Maaş Miktarı	Rütbe	Nişân
1. Abdullah Bey	6600	Bâlâ	Birinci Mecîdî
2. Sabuncu Bey	6000	–	(Hâriçte memuriyeti vardır.)
3. Ancelo Bey	5135	Ûlâ evveli ²⁰⁴⁶	İkinci Mecîdî
4. Veli Bey	4016	“ “	Üçüncü Mecîdî ve Osmani
5. Nermi Bey	3500	“ “	İkinci Mecîdî
6. Hakkı Bey	3200	Bâlâ-i “	Birinci Mecîdî ve Osmani (Hâriçte memuriyeti vardır.)
7. Fuyye Bey	2700	Ûlâ evveli	İkinci Mecîdî (Hâriçte memuriyeti vardır.)
8. Mehmed İzzet	2500	“ “	Birinci Mecîdî
9. Memduh Bey	2000	Bâlâ	Birinci Mecîdî (Hâriçte memuriyeti vardır.)
10. Malyakas	2000	Evveli sânisî	Üçüncü Mecîdî
11. Ali Fehmi Bey	2000	Ûlâ evveli	İkinci Mecîdî (Hâriçte memuriyeti vardır.)
12. Sırrı Bey	1600	Bâlâ	Birinci Mecîdî ve Osmani (Hâriçte memuriyeti vardır.)
13. Haydar Bey	1500	Sâlise	
14. Şakir Bey	2000		
15. Ohannes Bey	1500	Sâniye sınıf-1 sânisî	Dördüncü Mecîdî
16. Herman Bey	1500	“ “ “	
17. Adil Bey	1500	Evvel-i sânisî	Üçüncü Mecîdî
18. Hüseyin Bey	1300	Sâlise	Dördüncü Mecîdî
19. Rasim Bey	1000	Sâniye sınıf-1 sânisî	“ “
20. Corci Bey	1000	Sâniye sınıf-1 sânisî	
21. Şefik Bey	800	Bâlâ	İkinci Osmânî (Hâriçte memuriyeti vardır.)
22. Said Bey	800	Ûlâ evveli	Birinci Mecîdî (Hâriçte memuriyeti vardır.)

²⁰⁴⁵ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1, (Bkz. Ek 3.).

²⁰⁴⁶ Ûlâ evveli: Osmanlı Devleti'nde askerlikteki ferikliğe denk bulunan ve teşrifâta dahil olan bir mülki rütbe.

3.1. Resmi Mütercimler

II. Abdülhamid yeni yayınları yakından takip ederdi. Yabancı eserlere de ayrı bir ilgisi vardı. Önden bilgi aldığı yayınların çevrilmesi için mütercimler görevlendirmiştir. Bu mütercimlerden resmi olanlar şunlardır: Abdullah, Abdullah Sıddık, Ahmed Nermi, Ancelo, Boğos, Corci, Doktor Louis Sabuncu, Hikmet, İbrahim Hakkı, Malyakas, Mehmed İzzet, Mehmed Said, Memduh, Rasim, Rıza ve Veli. Burada mütercimlerin hakkında ayrı ayrı kısa da olsa bilgi verilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. Abdullah Bey

Mütercim Abdullah'ın ilk göreve başladığında aldığı maaş 1500'dür. Mektebi Sultâniye'den de 400 kuruş almıştır²⁰⁴⁷. 1316 senesinde Abdullah Bey'in aldığı maaş 6600'e kadar çıkar. Rütbesi de bâlâdır²⁰⁴⁸.

3.1.2. Abdullah Sıddık

Mütercim Abdullah Sıddık Fransızca tercüme eden ve konuşan biridir. Aynı zamanda Arapça da konuşmaktadır. Göreve başladığı sıra rütbesi yoktur. Maaşı 800 kuruştur²⁰⁴⁹. Maaşına zam gelerek 1500 kuruş olur. Ancak Abdullah Sıddık 1302 senesinde göreve başlar. 1312 senesinde on sene görevden sonra işini iyi yaptığını, 1500 maaşının kendisine yetmediği için kendisine yardım edilerek maaşının 2500 yapılmasını padişahdan ister²⁰⁵⁰. Daha sonra mütercim Sıddık, rütbesinin de yükseltilmesini talep eder²⁰⁵¹.

²⁰⁴⁷ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 1.

²⁰⁴⁸ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁴⁹ BOA, *FTG. f.*, 299, 1923, s. 1

²⁰⁵⁰ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 30/67, 1312, s. 1.

²⁰⁵¹ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 53/91, 1325, s. 1.

3.1.3. Ahmed Nermi

Ahmed Nermi, Nureddin Efendi'nin oğludur. Kazanlıdır. Mekteb-i Mülkiye-i şâhânedan²⁰⁵² mezun olmuştur. Rus dilini bilmektedir. Mekteb-i Harbiye-i şâhânedan Rusça hocalığı yaparak 1500 kuruş maaş almıştır.

1295 senesinde yakını olan Osman Bey'in aracılığıyla Rusça mütercimliğine atanmış ve 1000 kuruş maaş almıştır. Mekteb-i Harbiye'den de aldığı maaş 1500'dür. Haftada beş gün sabahları Mekteb-i Harbiye'de ders verir. Sonra her gün düzenli olarak Mâbeyn-i Hümâyun Tercüme Dairesine devam eder. Aradan sekiz yıl geçtiği halde Ahmed Nermi'nin maaşına zam gelmemiştir²⁰⁵³. 1310 senesinde on beş seneden beri hizmet vermiştir. Ahmed Nermi, bu görevlerine ek olarak Encümen-i Teftiş ve Muayene Azası olan dayısı Ali Efendi'nin vefat etmesiyle boş kalan azalığa kendisinin atanmasını istemiştir²⁰⁵⁴. Vefat tarihi henüz bulunabilmiş değildir.

Mütercim Ahmed Nermi'nin maaşı 1316 senesinde 3500 kuruş olmuştur. Nermi'nin aldığı rütbe de *ûlâ evvelidir*²⁰⁵⁵.

3.1.4. Ancelo Bey

Ancelo Bey aslen İtalyandır. İstanbul'da sobacı başı olan Mösyö Romeo Eskan Ziya'nın oğludur. 1301 senesinde babasının aracılığıyla Mâbeyn-i Hümâyun tercüme kalemine tayin edilmiştir.

Maaşı 800 kuruştur. 1305 senesinde maaşına 200 ve 1307 senesinde ise 300 kuruş zam gelmiştir. Toplam maaşı 1300 kuruş olmuştur. Bunun dışında 1308 senesinde Beyoğlu'nda İtalya mekteplerinde geçici olarak Fransızca dersleri de vermiştir. Buradan aldığı maaş 900 kuruş olup Pazar ve Pazartesi günlerin dışında haftada 14 saat ders vermiştir. Mâbeyn-i Hümâyun mütercimliğine düzenli olarak

²⁰⁵² Mülkiye-i şâhâne: Siyasal Bilgiler Fakültesi.

²⁰⁵³ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, ss. 1-6.

²⁰⁵⁴ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 26/77, 1310, s. 1, (Bkz. Ek 17.).

²⁰⁵⁵ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

devam etmiştir²⁰⁵⁶. Mütercim Ancelo'nun 1316 senesinde aldığı maaş 5135 kuruşa kadar yükselmiştir. Mütercimin rütbesi de ûlâ evvelidir²⁰⁵⁷.

3.1.5. Boğos Efendi

Boğos Efendi, tüccar Arakil Efendi'nin oğludur. Önceleri hocalık yapma hakkı kazansa da içişlerinde ser hafiyelik memurluğu yaparak 1200 kuruş maaş almıştır. Ancak 1304 senesinin Haziran ayında hazine-i hassa nezaretinde olan Mikail Efendi ve ser-kurenâ Osman Bey'in aracılığıyla Mâbeyn-i Hümâyun mütercimliğine tayin edilmiştir. Göreve başladığında aldığı maaş 1000 kuruştur. Daha sonra maaşına zam gelmemiştir. Çoğu zaman sabahları Mâbeyn-i Hümâyun Tercüme Dairesine gitmektedir. İş bitirdikten sonra memur olduğu kaleme devam etmiştir. Haftada bir defa olmak üzere de geceleri tercüme dairesine düzenli olarak gitmiştir²⁰⁵⁸. Mütercim Boğos Efendi görevini düzenli yaparak sâniye rütbesine geçmek ister²⁰⁵⁹.

3.1.6. Corci Bey

Corci Bey, 1315 senesinde Mâbeyn-i Hümâyun mütercimliğine atanmıştır. Maaşı 1000 kuruştur. Rütbesi, sâni sınıf-ı sânisidir²⁰⁶⁰. 1322 senesinde Mütercim Corci yedi seneden beri görevini iyi yaptığını ve evleneceği için maaşına zam gelmesini ister²⁰⁶¹.

3.1.7. Doktor Lois (Louis) Sabuncu

Babası Urfalı Yakup'tur. Louis Arap, Türk, Süryan, Yunan, İtalyan, Latin, Fransız, İngiliz dillerini öğrenmiştir. Sonra belâgat, mantık, hikmet, tarih, kelam, hukuk, tıp fenlerini alanında eğitim görerek Roma'nın yüksekokullarında on sene zarfında diploma almıştır.

²⁰⁵⁶ BOA, *Y.PRK.TK.*, 26/11, 1310, s. 10.

²⁰⁵⁷ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁵⁸ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 3.

²⁰⁵⁹ BOA, *İ.DH.*, 799/64791, 1297, s. 2.

²⁰⁶⁰ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁶¹ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 50/65, 1322, s. 1

Doktor Louis Roma'da Arkadiya (Arcadia) adı akademi azalığına tayin olunur. Ardından dört sene boyunca dünya gezisine çıkar. Bundan sonra on beş sene Londra'da Zengibar hükümetinin elçi vekili olarak bulunur. Arapça, İngilizce resimli gazeteler yayımlar. Asya Cemiyet-i İlmiyesine üye atanır. Ondan üç sene evvel Zengibar²⁰⁶² hükümdarı vefat eder. Sabuncu, bir İngiliz şirketiyle ortaklaşa Şam ve Halep demiryolu hattı için İstanbul'a birinci elçi olarak gelir. Ancak daha önceki imtiyazı verilmez. Böylece Sabuncu, 1307 senesinde 30 lira maaş ile Mâbeyn-i Hümâyun Tercüme Dairesine memur olur. Bu işe başlayınca Avrupa gazete ve dergilerine Osmanlı Devleti hakkında bilgi vermesi istenir. Bundan sonra haftada iki gece sarayda, iki gün de (salı, cumartesi) tercüme dairesinde göreve devam eder. 1308 senesine kadar maaşına zam gelmez. Sonra maaşı 4320 olur²⁰⁶³. Bu arada Louis Sabuncu, katip olan Kamil ve mütercim Hakkı Beyler huzurunda bazı kitapların yakılmasına şahit olur²⁰⁶⁴. Louis Sabuncu işini iyi yaptığı için rütbe-i sâniye sınıfı mütemâyizi rütbesinin verilmesini ister²⁰⁶⁵. Ancak Sabuncu'ya rütbe verilmemiştir. Hâriçte memuriyeti vardır. Mütercim Sabuncu'nun aldığı maaş 1316 senesinde 6000 kuruşa yükselir²⁰⁶⁶. Hazine-i hassadan maaş alır. Böylesine görevli ve memurlar emekliye ayrılarak kanuni haklarından yararlanmışlardır. Ancak Sabuncu emekliye ayrılmayıp maaşını almaya devam eder. Zira onun gibilere tazminat verilmesini sağlayacak bir yasal düzenleme yoktur. Louis on sekiz sene mâbeyn-i hümâyunda mütercimlik yapar. Memuriyetine son güne kadar kesintisiz devam eder. 30 liradan başlayan maaşı, 60 liraya kadar çıkarılır. O görevi sırasında hiçbir nedenle lekelenmediğini, tazminattan mahrum bırakılmasının kendisini mağdur ve perişan ettiğini, bu haktan faydalandırılması gerektiğini talep eder. Bu yoldaki dilekçesini şûrâ-yı devlete verir²⁰⁶⁷.

²⁰⁶² 1859'da Zengibar'ın tahtına Bergaş geçer. Batılı devletler, Zengibar ve çevresini egemenlikleri altına almaya başlar. Bu dönemde Osmanlı Devleti'de Zengibar ile ilgilenir. 1889 Bergaş'tan sonra oğlu başa geçer. II. Abdülhamid aynı yılda, Zengibar hakkına bilgi toplanması için, Beyrut Ticaret Mahkemesi reisi Abdülkadir Efendi'yi yollar.

²⁰⁶³ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, ss. 1, 20.

²⁰⁶⁴ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 17/93, 1307, s. 1.

²⁰⁶⁵ BOA, *İ.TAL.*, 15/55, 1310, s. 1.

²⁰⁶⁶ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁶⁷ BOA, *ŞD.*, 3068/28, 1328, ss. 1-2.

3.1.8. Hikmet Bey

Hikmet Bey tapu kadastro ve taşrada tahsilat memurlarından olan Hüsni Efendi'nin oğludur. Dârüşşafak'a Mektebinden mezundur. Ser-kurenâ aracılığıyla 1304 senesi Temmuz ayında 500 kuruş maaşla mâbeyn-i hümâyun mütercimliğine atanmıştır. 1306 senesinde maaşına 200 kuruş, 1307 senesinde 75 ve 140 kuruş zam yapılmıştır. Böylece maaşı 915 kuruş olur. Ancak ihtiyacını karşılamaya yetmemiştir. Bunun için Debistân-ı İbraniyan'da (Yahudi mektepleri) ders vermiştir. Bu okulda yalnız sabahları iki saat çalışmıştır. Aldığı maaş 1000 kuruştur. Hikmet Bey her gün ders verdikten sonra tercüme dairesine düzenli olarak devam etmiştir²⁰⁶⁸. Hikmet Bey hasta olunca tedavisinin yapılması için padişah tarafından kendisine 30 lira verilmiştir. Padişaha bu yardımından dolayı teşekkür etmiştir²⁰⁶⁹. Sâniyi madalyası²⁰⁷⁰ almıştır. Rütbesi yoktur²⁰⁷¹.

3.1.9. İbrahim Hakkı Bey

İbrahim Hakkı Bey İstanbul Belediyesi meclis başkanı olan Mehmed Remzi Efendi'nin oğludur. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin açılış senesinde kaydolmuştur. 1298 senesinde birincilikle diplomasını almıştır. On bir ay kadar Dışişleri katipliğinde bulunduktan sonra mâbeyn-i hümâyun mütercimliğine kabul edildiği ser-kurenâ Osman Bey tarafından kendisine bildirilmiştir. 1299 senesi Eylül ayında görevine başlar. Mütercimlerin en kıdemlisidir. Göreve başlarken maaşı 800 kuruş iken 1303 senesi 1500, 1305 senesi 2500 ve 1307 senesinde 3000'e ulaşmıştır. Bunun dışında maaşına 1000 kuruş daha da zam gelerek 4000 kuruş olmuştur. 1304 senesi Mekteb-i Hukuk-u şâhânede idare hocası olmuş, önce 600 kuruş, sonra 1500 kuruş ücret verilmiştir. Mektebe haftada iki saat gitmiştir. Şikago sergisi genel birinci komiserliğinde geçici rütbe almıştır. Bu görevle meşgul olduğunda haftada dört gün Bayındırlık Bakanlığına gider. Diğer günler sabahları mâbeyn-i hümâyuna gitmiştir²⁰⁷². Mütercimlik, katiplik görevi olan, bazen muhasebecilik yapan Hakkı

²⁰⁶⁸ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 4.

²⁰⁶⁹ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 55/90, s. 1.

²⁰⁷⁰ Sâniyi Madalyası: Sultan II. Abdülhamid tarafından ihdas edilmiş bir madalya, iftihar madalyası.

²⁰⁷¹ BOA, *FTG. f.*, 389, 1923, s. 1.

²⁰⁷² BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, ss. 1,15.

Bey'le birlikte Islâhât-ı Mâliye komisyonu kalemi müdüriyetinde bulunan Ahmed Bey, yazar olan Faik ve Süleyman Beyler yeni eserler ortaya çıkarttıkları için ödül almaya hak kazanırlar. Bu vesile ile Hakkı Bey'in rütbesi yükseltilir²⁰⁷³. Tekrar Hakkı Bey hâiz oldukları rütbe-i saliseden²⁰⁷⁴ sâniye²⁰⁷⁵ sınıf-ı saniyesine yükseltmesini istemiştir²⁰⁷⁶. Mütercim Hakkı Bey'in maaşı 1316 senesinde 3200'e kadar yükselmiştir. Mütercimin rütbesi bâlâ-i evvelidir²⁰⁷⁷.

3.1.10. Malyakas Efendi

Malyakas Efendi, feraceci esnafından Masofi Malyakas Efendi'nin oğludur. Heybeli Ada'daki Rum Ticaret Mektebi'nden mezun olmuştur. 1302 senesi *Eskalpe Ripen*'in kitabını tercüme ettikten beş buçuk yıl sonra Rumca mütercimliğine kabul edilmiştir. Maaşı 1000 kuruştur. Sonra maaşına zam gelmemiştir. Galatasaray Lisesi'nin açılışından itibaren 680 kuruşla başlayıp maaşına zam gelerek 1000 kuruş ile Rumca hocalığını yapar. Onun için okuldaki gece derslerinden dolayı nöbetçi mütercimlik yapmayacağını söylemiştir. On dört sene 750 kuruş maaşla Fener Rum Milleti lisanı hocalığı yapmıştır. Haftada dört defa mâbeyn-i hümâyuna gitmektedir²⁰⁷⁸. 1316 senesi maaşına zam gelerek 2000 olmuştur. Mütercimin rütbesi evveli sânisidir²⁰⁷⁹. Galatasary Lisesi'nin öğretmenlerinden olan Malyakas Efendi kendisine verilen görevi yerine getirmiştir. Bu sebeple rütbesinin ûlâ sânisine yükseltmesini ister. Semeyan Efendiye mütemâyiz²⁰⁸⁰, Esad Hami, ders nazırı Cemil Beyler ile muhasebeci Refiki Ahmed Tevfik Efendi'ye sâniye ve muhasebe katibi öğretmeni Ali Rıza Efendi'ye selase rütbelerini vermeleri ister²⁰⁸¹.

²⁰⁷³ BOA, *İ.DH.*, 799/64791, 1297, s. 2.

²⁰⁷⁴ Sâlise: Üçüncü.

²⁰⁷⁵ Sâniye: Osmanlılar'da askeri rütbelerden miralaya denk bir mülki rütbe.

²⁰⁷⁶ BOA, *İ.DH.*, 922/ 73157, 1301, s. 1.

²⁰⁷⁷ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁷⁸ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 19.

²⁰⁷⁹ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁸⁰ Mütemâyiz: Osmanlı devlet teşkilatında Tanzimat'tan sonra bir süre kullanılan ve mülki rütbelerden sâniye ile ûlâ sânisî arasında yer alan bir rütbe.

²⁰⁸¹ BOA, *İ.TAL.*, 194/37, 1317, s. 1.

3.1.11. Mehmed İzzet Bey

Mehmed İzzet Bey'in babası Hattat Nuri'dir. 1304 senesi Dârüşşafaka'dan mezun olmuştur. Ser-kurenâ Hacı Ali Bey aracılığıyla tercüme kalemine atanmıştır. Maaşı 500 kuruştur. 1306 senesi 200 ve 1307 senesi maaşına 215 kuruş zam yapılır. Böylece toplam maaşı 915 kuruş olur. O, telif ve mütercimlikten gelen gelirini Dârüşşafaka'ya vermiştir. “*Fen-i Makine*” kitabını dersi olarak verdiği için haftada sadece cumartesi günü gururla Dârüşşafaka'ya gider. Diğer günler düzenli olarak mütercimliğe devam eder²⁰⁸². Mehmed İzzet Bey'in maaşı 1316 senesi zam gelerek 2500 olmuştur. Mütercim rütbesi ûlâ evvelidir²⁰⁸³.

3.1.12. Mehmed Said Bey

Mehmed Said Bey'in babası Hakkı Paşa'dır. Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur. 1299 senesinde ilim ve fen ile edebiyat olmak üzere iki alanda diploma almıştır. Beş ay kadar da mahkemede katiplik görevinde bulunmuştur. Mâbeyn-i Hümâyun'da mütercimlik görevini yerine getirmek için seçilmiştir. 1299 senesi Ekim ayında ser-kurenâ Osman Bey tarafından göreve alındığı kendisine bildirilir. Haftada iki-üç saat çalışarak mütercimlik yapmıştır. Göreve başladığında maaşı 800 iken 1303 senesi 1500 ve 1306 senesi 2500 kuruşa ulaşmıştır. Galatasaray Lisesi'nde 450 kuruş maaşla Türkçe dersleri vermiştir. Maaşı 500 kuruştur. Mâbeyn-i Hümâyuna haftada iki gün sabahları göreve gider. Bu görevi hocalık görevine engel olmadığı için istifa etmemiştir²⁰⁸⁴. Said Bey rütbe-i saliseye geçmek talebinde bulunur²⁰⁸⁵. Kendisine hazine-i hassadan iki bin kuruş verilir²⁰⁸⁶.

3.1.13. Memduh Bey

Memduh Bey'in babası ceyb-i hümâyun²⁰⁸⁷ kâtibi Faik Bey'dir. 1302 senesi Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur. Babası aracılığıyla 1000 kuruş maaşla

²⁰⁸² BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 5.

²⁰⁸³ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁸⁴ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 16.

²⁰⁸⁵ BOA, *İ.DH.*, 922/73157, 1301, s. 1.

²⁰⁸⁶ BOA, *ML. EEM.*, 145/82, 1307, s. 1.

²⁰⁸⁷ Ceyb-i Hümâyun: Osmanlı padişahlarının kendilerine âit parası ve hazinesi, kise-i hümâyun.

mütercimliğe atanmıştır²⁰⁸⁸. Hâriçte hiçbir memuriyeti olmadığı için mütercimlik görevine her gün devam eder. On altı seneden maaşına zam gelmez²⁰⁸⁹. Memduh Bey padişahın göreve kabul edildikten yedi sene sonra kendisine verilen dördüncü mecîdî nişanını değiştirmesini ister²⁰⁹⁰. 1316'da Memduh Bey'in maaşına zam gelerek maaşı 2000 olmuştur. Rütbesi de bâlâya yükselmiştir²⁰⁹¹. 29.12.1325 tarihinde Memduh Bey kızı için padişahın uygun şefkat nişanı verilmesini, kızının sevindirilmesini istemiştir²⁰⁹².

3.1.14. Rasim Bey

Rasim Bey, Yanyalı Elmas Mecid'in oğludur. Rum okulunda liseyi bitirmiştir. Diplomasını aldıktan sonra Atina Üniversitesi'nde fen-i hukuk kazanmıştır. 1306 senesi Atina'da sefir olan Rıza Bey aracılığıyla 1000 kuruş maaşla Rumca mütercimliğine kabul edilmiştir. Rasim Bey'in maaşına hiç zam gelmemiştir. Hâriçte memuriyeti olmadığı için düzenli olarak görevine devam etmiştir²⁰⁹³. Mütercim rütbesi sâniye sınıf-ı sânisidir²⁰⁹⁴.

3.1.15. Rıza Bey

Rıza Bey ilkokul mezunudur. Şûrâ-yı devlet evrak odası katipliği yapmıştır. Yayımlanmış romanları tercüme ederek 1308 senesinden dört sene önce mütercimliğe kabul edilmiştir. Aldığı maaş 800 kuruştur. Rıza Bey mütercimlik görevine başlamasıyla şûrâ-yı devlet memurluğunu bırakmış, mütercimliğe düzenli devam etmiştir. 1306 ve 1307 senelerinde iki defa maaşına zam gelmiştir. Böylece maaşı 1250 kuruşa ulaşmıştır²⁰⁹⁵. Mütercim Rıza otuz yedinci eserini padişaha sunmuştur. Paris'te bundan önce yayımlanmış olan "*Bir Cinâyet O Cinâyetin Fâillerinden Birinin Şerik-i Cinâyeti*" adlı roman tercüme etmek için Paris'e sipariş

²⁰⁸⁸ BOA, Y.PRK.TKM., 26/11, 1310, s. 7.

²⁰⁸⁹ BOA, Y.PRK.TKM., 26/11, 1310, s. 7.

²⁰⁹⁰ BOA, Y.PRK.AZJ., 55/55, s. 1.

²⁰⁹¹ BOA, Y.PRK.BŞK., 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁹² BOA, Y.PRK.AZJ., 53/121, 1325, s. 1.

²⁰⁹³ BOA, Y.PRK.TKM., 26/11, 1310, s. 17.

²⁰⁹⁴ BOA, Y.PRK.BŞK., 59/53, 1316, s. 1.

²⁰⁹⁵ BOA, Y.PRK.TKM., 26/11, 1310, s. 11.

edilmesini sağlamıştır²⁰⁹⁶. Rıza, akrabası olan Yusuf'un fakir ve kimsesiz olduğu için kendisinin Muzika-i Hümâyun'a kayıt ve kabul edilmesini istemiştir²⁰⁹⁷. Aynı zamanda Rıza Bey evini İstanbul'da Nişantaşı'na taşımıştır. Evin altı aylık taksitini peşin olarak vermiştir. Geriye kalan üç aylık taksitini verecek durumu olmadığı için ödeyememiştir. Bu üç aylık taksit karşılığı 1500 kuruşun padişah tarafından kendisine verilmesini istemiştir²⁰⁹⁸.

3.1.16. Veli Bey

Veli Bey Osmanlı Devleti'nde tüccar olan Almanyalı Büland'ın oğludur. Almanya'da ticaret mektebinden mezun olmuştur. 1299 senesi ser-kurenâ Osman Bey vasıtasıyla Almanca mütercimliğine tayin edilmiştir. Veli Bey'in maaşı 500 kuruştur. Başka bir memuriyeti bulunmamaktadır. Böylece düzenli olarak mütercimliğe devam etmiştir. 1303, 1305 ve 1306 senelerinde maaşı zamlı 2500 kuruşa ulaşmıştır²⁰⁹⁹. 1316 senesi Mütercim Veli'nin maaşına zam gelerek 4016 kuruş olmuştur. Mütercimin rütbesi de ûlâ evvelidir²¹⁰⁰. Üçüncü mecîdî nişanı almıştır. Almanca, Fransızca ve İngilizce tercüme yapmış ve konuşmuştur. Beş yıl boyunca mütercimlik yapmıştır²¹⁰¹.

3.2. Resmi Olmayan Mütercimler

Eser çevrilen mütercimler arasında resmi olmayanlar da bulunmaktadır. Bunlar: Abdullah Nuri, Abdülhamid Hamdi, Adil, Ali Fehmi, Fuyye, Hasan Sırrı, Herman, Hüseyin Tarık, Ohannes, Şakir, Şefikü'l-müeyyed ve Kasap Teodor idi. Bu mütercimler, eser çevirmeye yeterli gelmedikleri için onların dışında mütercimlik yapanlar da bulunmaktadır. Bunlar: Şemseddin, Seyfeddin, Celaleddin Feyyaz, Tosunpaşazade Muhammed Sedat, Gelenbevizadade Ahmed Tevfik, Muhyiddin, Kamil Paşa, Reşid, Edhem, Kitâbçı Karabet, Diyojen, Alko, Wiesenthal ve Baguci.

²⁰⁹⁶ BOA, *Y.EE.*, 143/47, 1327, s. 1, (Bkz. Ek 18.).

²⁰⁹⁷ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 24/79, 1310, s. 1.

²⁰⁹⁸ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, 55/52, s. 1.

²⁰⁹⁹ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 14.

²¹⁰⁰ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²¹⁰¹ BOA, *FTG.f.*, 652, 1923, s. 1.

3.2.1. Abdullah Nuri

Mütercim Abdullah Nuri Lehistanlıdır. Polonya'nın Podolik şehrinde yaşamıştır. Ancak İslamiyeti seçerek dinini değiştirmiş ve Abdullah Nuri adını alıp İstanbul'a gelmiştir. Mütercim Nuri aşırı yoksul olduğundan sefalet içinde yaşamıştır. Bir ara polisliğe atanmak üzere sınavda iken Türkçe bir kitabı okunması istenilir. Fakat o, kitabı okuyamadığı için polis olamaz. Kendisi daha sonra Rusya'da askerlik yaparak kolağalık rütbesine ulaşmış ve ona göre bir memuriyet verilmesini istemiştir²¹⁰².

3.2.2. Abdülhamid Hamdi Bey

Abdülhamid Hamdi, Süleyman Paşazade'nin oğludur. Dışişleri tercüme odasında yetişmiştir. 1300 senesi Kasım ayının beşinci günü Seyyid Ahmed Esad Efendi vasıtasıyla 800 kuruş maaşla Arapça ve Farsça mütercimliğine tayin edilmiştir. 1302 ve 1308 senelerinde iki defa maaşına zam gelmiştir. Toplam maaşı 1800 kuruş olmuştur. 650 kuruş maaşla dışişleri tercüme kaleminde katip iken buna ek olarak da baş kitabete ulaşmıştır. Haftada iki gün olmak üzere pazar ve perşembe günleri saat altıdan sonra tercüme odasına gelerek vazifesini yapmıştır. Diğer günlerde saat ikide mütercimliğe devam etmiştir²¹⁰³. Aldığı maaşı kendisine yetmediği ve geçim sıkıntısı çektiği halde kimseden yardım istememiştir. Ancak padişaha müracaatla kendisinin acınacak bir durumda olduğunu söylemiştir. Talebi, çocuğu olmadan ölen amcasısının oğlu Ali Galip Paşa'dan kalan 1200 kuruş maaşın kendisine bağlanmasıdır²¹⁰⁴. Mütercim Hamdi Bey küçük kardeşi olan Mehmed Hamdi'nin rütbesinin bir derece yükseltmesini de talep eder²¹⁰⁵.

²¹⁰² BOA, *DH.MKT.*, 594/ 51, 1320, s. 3.

²¹⁰³ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 10.

²¹⁰⁴ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 17/46, 1307, s. 1.

²¹⁰⁵ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 35/13, 1312, s. 1.

3.2.3. Adil Bey

Mütercim Adil Bey'in maaşı 1500'dür. Rütbesi evvel-i sâni olup aldığı nişan da üçüncü mecîdîdir²¹⁰⁶.

3.2.4. Ali Fehmi Bey

Mütercim Ali Fehmi Bey'in maaşı 2000'dir. Hâriçte memuriyeti vardır. Rütbesi, ûlâ evvelidir. Aldığı nişan da ikinci mecîdîdir²¹⁰⁷.

3.2.5. Fuyye Bey

Mütercim Fuyye'nin mütercimlikten aldığı maaş 2700'dür. Rütbesi, ûlâ evvelidir. Hâriçte memuriyeti vardır. Aldığı nişan da ikinci mecîdîdir²¹⁰⁸.

3.2.6. Hasan Sırrı Bey

Hasan Sırrı Bey'in babası, Erzurum Adliye Müfettişliğinden emekli olan Ahmed Nafiz Paşazade'dir. Mülkiyeden (Siyasal Bilgiler Fakültesi) mezundur.

On dört ay dışişleri kalemi katipliği yaptıktan sonra 1299 senesi Aralık ayının yirmisinde Osman Bey tarafından seçilerek mütercimliğe kabul edilmiştir. 1300 senesi maaşı 1500 iken 1307 senesinde maaşı 2000'e ulaşmıştır. 1307 senesinden beri Mekteb-i Hukukta yabancı ülkelerle ilgili hocalığından dolayı 500 kuruş maaşı vardır. Mektebe haftada iki saat gitmektedir. Mektupçuluk görevi için de maârif nezaretine gider. Cuma ve pazar günleri, lazım olduğunda bazı sabahları mâbeyn-i hümayuna gider²¹⁰⁹. Görevlerinden dolayı Sırrı Bey'in sahip olduğu rütbe-i salisenin sâniye sınıf-ı saniyesine yükseltilmesi istenilir²¹¹⁰. Sırrı Bey, Debrese Paşa tarafından sunulan "*Askeri Kâunnâme-i Adliyesi*" adlı eserle ilgilenir. Bu eserin tamamen bitirilmediğini ve dördüncü kitabın yalnızca incelemesinin kalmış olduğunu, onu da bir ay sonra bitireceğini bildirir. Bitirdikten sonra sılasına gideceğini söyleyerek izin

²¹⁰⁶ BOA, Y.PRK.BŞK., 59/53, 1316, s. 1.

²¹⁰⁷ BOA, Y.PRK.BŞK., 59/53, 1316, s. 1.

²¹⁰⁸ BOA, Y.PRK.BŞK., 59/53, 1316, s. 1.

²¹⁰⁹ BOA, Y.PRK.TKM., 26/11, 1310, s. 13.

²¹¹⁰ BOA, İ.DH., 922/ 73157, 1301, s. 1.

ister. Yaşının ilerlediğini, sağlığının giderek eskisi gibi olmadığını ve kendisine dikkat etmediğini belirtir. Bunun için yalnızca ailesinin yanında rahat edecektir. Bu yüzden birikmiş olan on dört aydan fazla olan maaşının verilmesini ister. Ancak iki defa başvurduğu halde cevap alamaz²¹¹¹.

3.2.7. Herman Bey

Mütercim Herman Bey'in aldığı maaş 1500'dür. Rütbesi, sâniye sınıf-ı sânisidir²¹¹².

3.2.8. Hüseyin Tarık

Hüseyin Tarık 7. Ordu-yu Hümâyun ser tabibi Mirlivâ İskender Paşa'nın oğludur. 1279 senesi Üsküdar'da Dolab Sokağında doğmuştur. İlköğrenimden önce, din dersleri almış ve 1292 senesi Galatasaray Lisesi'ne devam etmiştir. Orada beş sene kadar okumuş ancak diploma almadan babasının rahatsızlığından dolayı Almanya'ya gitmek zorunda kalmıştır. 1300 senesinin ilk aylarında 21 yaşında dışişleri mektub-i odasına dahil olmuştur. 1301 senesi Ekim ayının 26'sında 800 kuruş maaşla ceyb-i hümâyun dâiresi kalemine tayin olunmuştur²¹¹³. Rütbesi, sâlisidir. 1316 senesinde aldığı maaş 1300'e yükselmiştir²¹¹⁴.

3.2.9. Ohannes Bey

Ohannes'in mütercimlikten aldığı maaş 1500'dür. Rütbesi, sâniye sınıf-ı sâni olup nişanı da dördüncü mecîdîdir²¹¹⁵.

3.2.10. Şakir Bey

Mütercim Şakir Bey'in mütercimlikten aldığı maaş 2000'dir. Şakir Bey'in rütbesi ve nişanı yoktur²¹¹⁶.

²¹¹¹ BOA, *Y.PRK.MYD.*, 8/59, 1306, s. 1.

²¹¹² BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²¹¹³ BOA, *Y.PRK.TKM.*, 26/11, 1310, s. 8.

²¹¹⁴ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²¹¹⁵ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

²¹¹⁶ BOA, *Y.PRK.BŞK.*, 59/53, 1316, s. 1.

3.2.11. Şefikü'l-müeyyed Bey

Şefik'ül-müeyyed, daha önce Mısır valisi olan Nasuh Paşa'nın oğlu Ahmed'ül-müeyyed Paşa'nın oğludur. Beyrut'taki Amerikan Üniversitesini bitirmiştir. Şefik Bey 1294-1302 senesine kadar Suriye'de çeşitli memuriyetlerde özellikle 2500 kuruş maaşla tapu kadastro müdürlüğünde bulundu. Sâniye sınıf-ı sânisî rütbesini kazandı. 1302 senesinde bazı konuları halletmek için babasıyla beraber İstanbul'a geldi. Şefik'ül- müeyyed Bey, gönlü hoş olsun diye geçici olarak mâbeyn-i hümâyuna tayin edildi. Göreve 1000 kuruş maaşla başladı. 1304 senesinde uygun bir memuriyete yerleşene kadar yardım edebilmek için maaşı 3000 kuruş yapıldı. Başka bir görevi yoktu²¹¹⁷. 1314 senesi mütercim Şefik Bey'in maaşından kesilen 1173 ve 25 kuruş vezneye gelir olarak kayıt olundu²¹¹⁸. Bunun dışında Reşid Bey'e borcu vardı. Şefik Bey'in maaşından 526 kuruş kesilerek Reşid Bey'in hesabına aktarıldı²¹¹⁹. 1316 senesi Mütercim Şefik Bey'in Suriye arazisi için emlak-ı hümâyun idaresi tarafından Akka şubesi hesabındaki maaşından iki yüz altmış üç kuruş kesilerek vezneye teslim edildi²¹²⁰.

3.2.12. Teodor Kasap

Teodor Kasap Kayseri'de doğmuş, İstanbul'da vefat etmiştir (1897). Üsküdar'daki Kuruçeşme Rum Okulu'nda okumuş İstanbul'a geldiğinde mizah gazetesi *Diyojen*'i sonra *Çingiraklı Tatar*, *Hayal ve İstikbal* gazetelerini çıkarmıştır. Yerli, geleneksel tiyatrolara önem verir. Oyunları *Pinti Hamit*²¹²¹, *İşkilli Memo*, *Para Mesleği*'dir. Bunları Moliere'den yararlanarak hazırlamıştır. Çeviriler de yapmıştır. Bunlardan biri Alexandre Dumas'ın "*Monte Kristo Kontu*" adlı romanıdır. Bunu *Diyojen* dergisinde tefrika halinde yayınlamıştır²¹²².

²¹¹⁷ BOA, Y.PRK.TKM., 26/11, 1310, s. 18.

²¹¹⁸ BOA, ML. EEM., 308/38, 1315, s. 1.

²¹¹⁹ BOA, ML. EEM., 313/76, 1315, s. 2.

²¹²⁰ BOA, ML. EEM., 349/1, 1316, s. 1.

²¹²¹ II. Abdülhamid Han'ın çok titiz bir şekilde harcama yapması nedeniyle "Pinti Hamit" lakabı takılmıştır. Teodor Kasap 1875 yılında, Moliere'in *Cimri* adlı oyununu "*Pinti Hamit*" adıyla uyarlamıştır.

²¹²² Dabağyan, "a.g.e.", 2014, s. 607.

3.3. Batı Dillerinden Çevrilen Eserlerden Yararlanma Şekli

Polisiye romanlar, toplumsal düzen ve suç anlayışını tahlil üzerine kurgulanmıştır. Evans'a göre polisiye romanlar hayali bir kötülük üzerine tasavvur edilmiştir. Toplumda sorunlu olan birey ortaya çıkarılmakta ve rahatlanmaktadır. Polisiye romanlarda amaç, dedektifin kurgusu zemininde tümevarım yöntemi ile sorunları çözmeye çalışmaktır²¹²³.

Polisiye romanlar genellikle cinai, casus, dedektif eserleridir. Bu romanlar, güzel vakit geçirilmesine ve zekayı geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Batı edebiyatında, ilk dönem polisiye romanlarda ilk başlarda basit görünen bir cinayet işlenir. Sonra bu cinayetlerin sayısı gittikçe artmaya başlar ve cinayetin işleniş nedeni de farklılaşır. İlk başta cinayetin kişisel olduğu düşünülür. Ancak olay örgüt bağlantılı ve siyasi yönüyle ortaya çıkmıştır. Böylece dedektif olayları çözmek için deliller toplayarak bunları değerlendirmeye çalışır. Mantığını kullanarak vardığı sonuçlarla olayı çözer²¹²⁴.

Cinayet romanlarına meraklı olan Abdülhamid okuduğu romanlardan faydalanmaya çalışmıştır. Bilginin doğruluğu da fotoğraflarla ispatlanacaktır. Açıklayıcı olay şöyledir: Birçok kitap mâbeyn dairesindeki mütercimler tarafından tercüme edilirdi. Ardından eser, II. Abdülhamid'e uyumadan önce bir paravan arkasında okunurdu. Sultan okunan romanı dinleyerek uyurdu. Bir gün yazarı İngiliz olan bir roman okunuyordu. O romanda cinayeti işleyen suçlunun başparmağının işaret parmağındaki boğumu geçtiği ve uzun olduğu anlatılmakta idi. Abdülhamid hemen kalkarak bu konuda emir verdi. Hapishanedeki katillerin ellerinin fotoğrafları çekilecek ve bu fotoğraflar kendisine getirilecekti. Fotoğraflar gelince hepsine göz gezdirmiştir. Gerçekten de hepsinin başparmağının uzun olduğunu ve hiç kimsenin elinin birbirine benzemediğini bu fotoğraflar sayesinde ortaya çıkartmıştır. Sultan

²¹²³ Selin Atalay, "Modern Toplumun Edebi Ürünü Polisiye Romanlar ve Polisiye Romanlarda Cinsiyetçilik", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:VII, S. 35, 2018, ss. 18-19.

²¹²⁴ Mecit Canatak, "Postmodern Polisiye Roman ve Pınar Kür'ün Bir Cinayet Romanı", *A. Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 49, 2013, s. 225.

böylece kriminolojinin²¹²⁵ gelişmesini sağlamıştır²¹²⁶. Dönemindeki olayların değerlendirilmesinde bu romanlardan faydalandığı anlaşılmaktadır.

3.3.1. Kitap Tercihi ile Siyasi Gelişmelerin İlişkisi

Abdülhamid'in amcası Abdülaziz'in Topkapı Sarayı'na nakledilmesi, ailesi ve kendisine öğle yemeği verilmemesi, bununla beraber Hüseyin Avni Paşa'nın emriyle bilerek amcasının III. Selim'in şehit edildiği daireye yerleştirilmesi birer tesadüf değildi. Ardında V. Murad'ı tahta çıkartmaları da cinayetin bir parçasıydı²¹²⁷. Valide sultanın ifadesine göre suikastın bir gün öncesinde planladığına dair emareler vardı. Fakat bunları o gün anlamamışlardı. Ta ki Yaver Binbaşı Necib Bey, "*Cennetmekân şehid oldu*" dediğinde anlayabilmişlerdi. Başka bir ifadede Abdülaziz'in ikinci oğlu şehzade Mahmud Efendi, bütün ailesinin odalarının önüne askerler konulduğu ve odalarından çıkmalarına izin verilmediğini söylemiştir²¹²⁸. Valide Sultan ile şehzadenin ifadeleri birbirini tamamlıyordu. Böylelikle Abdülhamid amcasına suikastın nasıl yapıldığını çözmek için polisiye romanları okutturmuş ve bu romanlara dikkat kesilmiştir²¹²⁹. Aynı zamanda II. Abdülhamid Han polisiye romanı ülkemize getirmiştir²¹³⁰.

XIX. Yüzyılda cinayet romanları Batı'da giderek artmaya başlamıştır. Bu romanlarda toplanan ipuçlarını, mantığını kullanarak değerlendirmeye çalışmıştır²¹³¹. Neticede cinayetlerdeki caniler belli davranış ve psikolojilerin sahipleridir. Tercih edilen yazarlar Ponson de Terrail ve Ksaviye dö Montepen, Pierre Zaecone ve Eugene Sue idi. Bu yazarların eserleri cinayetle ilgiliydi. Nasıl cinayetlerin tertip edileceğini ve kendisine bir şey yapılırsa ne yapacağını öğrenmişti. Cinayetlerde

²¹²⁵ Kriminoloji: Suç olayını ve suçluluğu, cinâyetlerin sebebini, çeşitlerini, yollarını sosyolojik bir olgu olarak inceleyen bilimdir.

²¹²⁶ Engin, *a.g.e.*, s. 272.

²¹²⁷ Dabağyan, *a.g.e.*, 2014, s. 23.

²¹²⁸ Dabağyan, *a.g.e.*, 2014, s. 28.

²¹²⁹ Odyan, *a.g.e.*, s. 123.

²¹³⁰ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 194.

²¹³¹ Ejder Çelik, "Batı Edebiyatında Polisiye Romanın Gelişimi Sürecinde Düşünsel ve Sosyal Etkiler", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, C. I, S. 14, 2015, s. 6.

kullanılan malzemeler de şunlardır: zehir, hançer, revolver, dinamit. II. Abdülhamid yanından revolverini ayırmazdı²¹³².

II. Abdülhamid döneminde birçok cinayet gerçekleştirilmiştir. 1904 senesinde *Sabah* gazetesinde Kandil ile Vanköy arasında olan bir evden seslerin geldiği²¹³³ ve üç kişinin şüpheli olarak öldüğü haberi verilir. Olaylar başlamıştır. Bu cinayetler devam eder. Sultanın polisleri bu olayı çözmeye çalışır ancak hiçbir sonuca ulaşmazlar. Cesetler üzerine M.A. işareti yazılarak numaralandırılmıştır. Bu olayda katillere yardım eden II. Abdülhamid'in yaveri olan Ziya Paşa'dır. Bunun dışında bir iki kişi de istemeyerek bu katillere yardım etmişlerdir. O, bu cinayetleri çözmeye çalışmıştır. Cinayet siyasi nedenlerle işlenmiştir²¹³⁴. Fakat 1904 senesindeki olayları çözmeye çalışan II. Abdülhamid'in aklına Sherlock Holmes tipi gelmiştir. Bu cinayetlerin kimler tarafından işlendiğini öğrenmek için Sherlock Holmes'in bu olayları çözmesini ister. Bu adamın gerçekte olup olmadığını araştırılmasını ister. Böylece İzzet Paşa Londra sefiri Mozoros Paşa'ya bir telgraf gönderir. Bu telgraf da şöyledir:

”Şevketmeab efendimizin irade-i şahaneleri gereğince meseleyi ifşa etmeksizin gizli bir surette tahkikat icra ederek maruf İngiliz hikâye yazarlarından Konan Davil'in bir takım romanlarında görünen Sherlock Holmes isminde bir kimsenin veya yazılan romanlardaki vakaların faili olmak üzere başka isimde diğer bir zatın vücudu olup olmadığını açığa çıkarırsanız mesele büsbütün gizli kalmak üzere bu konuda icap eden izahatı bizzat yani bir üçüncü şahsın arada olmaması sonucu doğrudan doğruya müellifin nezdine giderek kendisinden almalısınız. Padişahımızın emri budur. Öyle bir adamın varlığı ortaya çıktığı takdirde derhal yanına giderek onunla bir anlaşma ve bu adamın padişahın hizmetinde bulunması için gerekeni yapacaksınız. Anlaşılacak şartların nakdiye için size mutlak salahiyet veriliyor. Sabırsızlıkla cevabınızı bekliyoruz efendim”. II. Abdülhamid yazıyı okuduktan sonra ekleme de yapmıştır. Sultan *“Bu işi başa çıkarıp da aradığımız adamı bularak İstanbul'a gönderecek olursa fevkalâde surette padişahım taltifine*

²¹³² İrtem, *a.g.e.*, 1999, ss. 6-7.

²¹³³ Odyan, *a.g.e.*, s. 6.

²¹³⁴ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, ss. 175-176.

mazhar olacaktır... İşin tamamen gizli kalması ve Avrupa gazetelerinde dedikoduya sebep olmaması lüzumunu bir daha tenkit ve tekrar et” diyerek ilave etmiştir. Mozoros Paşa’da bu telgrafi şöyle cevaplar:

“Sherlock Holmes hakkında gizli bir surette tahkikata başladık. Konan Dö Vill’in romanlarındaki kahraman hakikaten mevcut insandır. Kanaatimce çeşitli ülkelerde ve İngiltere’de hafiyeye memuriyeti yapmış olup bugün işten el çekerek İskoçya’nın bir köyünde ikamet etmektedir. Kendisinin esas ismi “Maklayn”dır. Bu adamı buraya getirtmek üzere sefarethaneden bir memuru özel olarak yanına gönderdim. Yarın geleceklerini ümit ediyorum. O zaman kati malumat verebileceğim. Aldığım istihbarata göre Maklayn’ın hiçbir serveti olmayıp hükümetten almakta olduğu cüzi bir maaşla geçinmektedir. Binaenaleyh epey bir para vaadi ile kendisini kandırmak mümkün olabilecektir. Şevketmeab efendimizin iradelerini muvafakiyetle icra etmek bahsine nail olduğumdan dolayı kendimi fazlasıyla mesut addediyorum.” Maklayn (McClain) İstanbul’da altı ay kalmak şartıyla olayı çözeceğini ve her ay kendisine para verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Altı ayı geçerse tekrar anlaşma yapacaklarını dile getirir. II. Abdülhamid bunu kabul eder. Böylece Maklayn İstanbul’a gelir ve olayları çözmeye çalışır²¹³⁵. Maklayn tesadüf sonucu gemide bir rahiple karşılaşır. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

Maklayn: *Burası neresidir?*

Rahip: *Beşiktaş.*

Maklayn: *O halde vapur doğru Üsküdar’a gitmiyor.*

Rahip: *Gidenleri de vardır fakat bu Beşiktaş’a uğrayarak gidiyor diye cevapta bulundu.*

Bu görüşme Fransızca olduğundan Maklayn muhatabına asla İtalyan telaffuz bulunmadığına ve Fransız gibi kelimeleri söylemediğine dikkat etmiştir. Rahiple arasındaki geçen konuşmada onun yalan söylediğini anlar. Bunun bir ipucu olduğunu düşünerek rahibi takip eder. Böylece katillerin izlerine ulaşır. Rahip, Üsküdar

²¹³⁵ Odyan, *a.g.e.*, ss. 127-131.

tarafında Çamlıca tepesinde bomboş bir araziye doğru gider. Toplantı yerine beş kişi gelir. Bunlardan bir kadındır. Hepsi de toplantının olduğu yere ayrı ayrı gelirler. Bunların toplantı yeri de yerin altıdır. Beş kişi oraya geldikten sonra Maklayn da adamların nereye kaybolduğunu çözmeye çalışır. Bunlar kayaların arasına girmişlerdir. Maklayn, adamların geldiği yere gelir orada bir kilit bulur. Kilidin şifresini çözmeye çalışır. Cesetlerin üzerinde M.A. yazılmıştı. Maklayn akıl ve mantığını kullanarak M.A.’nın ne anlama geldiğini bulmaya çalışır. Böylece “Maran Ata” şifresini bulur²¹³⁶. Ancak Maklayn komitecilerin eline düşer. Tek kadın olan Saliha’nın önerisiyle Maklayn’ı affederler. Maklayn da onlara yardım etmeye karar verir. Nedeni ise “hürriyeti seven bir milletin evladı olduğundan namus-u milliye mugayir (ulusal namusa aykırı) hareket edemez”. Bu komite azaları II. Abdülhamid Han’a teslim olurlar. Böylece hürriyetin erdemlerini sultana anlatmaya çalışırlar. Hürriyetin ilanıyla roman sona erer. Maklayn sonra İstanbul’a gelerek Çamlıca tepesine çıkar ve şunu söyler: “*Ey soylu Osmanlı Ulusu! Seni hürriyetinde destekleyecek, sana yeni idarenin örgütlenmesinde yardımcı olacak yalnız bir millet vardır. İşte o da yalnız bir İngilizleriz!*” Bu eserin yazarı Odyan Efendi Abdülhamid düşmanlığı yapmaktadır. Odyan Efendi sultana en ağır kelimeleri kullanmaktan çekinmez. Odyan Efendi polisiye roman tekniği iyi bilmesine rağmen siyasi önyargıları nedeniyle eseri başarısız olmuştur²¹³⁷.

3.3.2. Polisiye Romanlar ile Darbe Teşebbüsleri, Yıldız Mahkemesi İrtibatı

Abdülhamid’in sürekli bahsettiği söz “*Şüphesiz basiretin başıdır!*”²¹³⁸. II. Abdülhamid saltanatın ilk yıllarında darbe teşebbüslerine maruz kalmıştır. Bu durum, onun çok dikkatli hareket etmesine neden olmuştur²¹³⁹.

Yabancı devletler hesabına para karşılığında kendi padişahını öldürmek isteyenleri ve devleti yıkmaya çalışan sadrazamları gördükten sonra kimseye güveni

²¹³⁶ Odyan, *a.g.e.*, ss. 183-194.

²¹³⁷ Üyepazarcı, *a.g.e.*, 1997, ss. 174-176.

²¹³⁸ Dabağyan, *a.g.e.*, 2014, s. 123.

²¹³⁹ Engin, *a.g.e.*, s. 51.

kalmamıştır. Abdülhamid Han, jurnal sistemini bunun için kurmuş ve kendisi idare etmiştir. Amacı, devletine ihanet edenleri tanımak ve bunları takip etmektir²¹⁴⁰.

3.3.2.1. Darbe Teşebbüsleri

V. Murad'ın annesi olan Şevkefza Kadın Efendi, II. Abdülhamid'in muhalifleriyle irtibata geçmiştir. Hedefi, oğlunun saltanat arzusunu gerçekleştirmektir. Bunun için V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmaya çalışır. V. Murad masonlarla da irtibattaydı. Darbe ekibi V. Murad'ı Çırağan Sarayı'ndan kaçıırıp tedavi ettirerek tekrar tahta çıkarmayı düşünüyordu. Bu faaliyetleri yapanlardan bazıları şunlardır: Maliye Evrak Odası katiplerinden Hüsnü Efendi, İcra Cemiyeti katiplerinden Mehmed Efendi, İngilizlere hizmet etmiş olan Stavridi ve sahtekârlıktan yakalanılarak on sene kürek cezasına çarptırılan, daha sonra affedilen Jüli'dir. Aynı zamanda Rus ve İngiliz sefaretleri de bu işin içinde yer alıyorlardı. Hüsnü Efendi ve Jüli kadın kıyafeti giyerek saraya girip, V. Murad'ı alıp Londra'ya kaçırmak ve iyileştiğinde tekrar başa geçirmeyi tasarlamışlardı. Ancak amaçlarına ulaşamamışlardır. Başarısız teşebbüs sahipleri olarak yakalanmışlar, gizli cemiyet kurma suçundan hepsine müebbet sürgün cezası verilmiştir. Bu dönemde hem Balkanlar'da isyanların devam etmesi hem de 1877 Osmanlı-Rus Savaşı olduğu için II. Abdülhamid hepsini affetmiştir²¹⁴¹.

Başka bir darbe girişimi mason komitesi olan Cleanti Scalieri-Aziz Bey çetesine aittir. Bu grup da V. Murad'ı kaçıırıp tekrar padişah yapmayı planlar. Ancak planı gerçekleştirememişlerdir²¹⁴².

Diğer önemli bir darbe girişimi “Sarıklı İhtilalci” namıyla tanınan Ali Suavi'ye aittir. Ali Suavi aslında fakir bir ailenin çocuğudur. İstanbul-Aksaray'da doğmuştur. Bir süre medrese eğitimi almıştır. Ardından Bursa, Filibe Rüşdiyelerinde muallimlik yapmıştır²¹⁴³. Sonra Fransızca, İngilizce öğrenmiştir. Devlet memuriyetinde bir yere gelmek için yabancı dilin olması önemlidir. Ali Suavi de hep

²¹⁴⁰ Bozdağ, *a.g.e.*, ss. 82-83.

²¹⁴¹ Engin, *a.g.e.*, ss. 51-57.

²¹⁴² Engin, *a.g.e.*, s. 57.

²¹⁴³ Balcı, *a.g.e.*, s. 29.

iyi mevkilere ulaşmak isteyen birisidir. Bir ara camilerde vaazlar verir. 1867’de *Muhbir* gazetesinde makaleler yazar. Makalelerinde ağır siyasi eleştirilere yer verir. Ele aldığı konulardan birisi ‘Mısır problemi’dir. Bu yüzden devlet onu Kastamonu’ya sürgün eder. Ali Suavi buradan kaçarak Paris’e gidip Genç Osmanlılara katılır. Abdülaziz’in öldürülmesinden sonra Genç Osmanlılar İstanbul’a gelmiştir. O, II. Abdülhamid’in gözüne girmeye çalışır ve Galatasaray Lisesi’ne müdür olarak tayin edilir. Yalnız aşırı hal ve hareketleri yüzünden görevden alınır. Bu yüzden Abdülhamid’e düşman kesilir²¹⁴⁴. Ali Suavi, Mary adında bir İngiliz ile evlidir. Mary İngiltere’nin haber alma teşkilatı “Intelligence Service” ile irtibatlı birisidir. Mary Intelligence Service’le düzenlenmiş olan antlaşmaya göre darbe teşebbüsünden sonra akıbetinden haber alamayınca kocasının evrakını yakmıştır. Yakalanmadan yurtdışına kaçmış ve Ermeni birisiyle evlenmiştir²¹⁴⁵. Bu sırada 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sona ermiş, Rusya ile Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre birçok insan İstanbul’a ve Anadolu’ya göç edecektir. Tüm bunlar olurken Ali Suavi, II. Abdülhamid’i tahttan indirip yerine V. Murad’ı tahtta çıkarma faaliyetlerine başlamıştır. İstanbul’da Rumeli göçmenleri çok olduğu için onlara yanaşır. Onları Balkan Müslümanlarına yardım edeceğine inandırır. 20 Mayıs 1878’de 500 kadar göçmenle Çırağan Sarayı’na yakın olan Mecidiye Camisi’nde toplanmışlardır. Bu durumdan şüphelenen Dilaver Ağa -sarayı korumakla görevli olan kişidir- civardaki askerlere haber salmıştır. Ali Suavi de göçmenlerle birlikte sarayı basmış, V. Murad’ın yanına girmiştir. Sultanı götürmeye çalışırken “Yaşasın Sultan Murad” sloganlarını atmaktadırlar. Beşiktaş muhafızı olan Yedi Sekiz Hasan Paşa da haber ulaştığı için olay yerine gelmiş ve sloganları duyunca oraya gidip elindeki sopayla Ali Suavi’nin başına vurmuştur. Suavi orada ölür. Bahçedeki göçmenler de askerler tarafından etkisiz hale getirilir. Ali Suavi daha sonra Jön Türkler tarafından millî bir kahraman olarak öne çıkarılmıştır. Ali Suavi, Türkçü görüşlerden bazı makalelerinde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiğine kadar farklı yönelişleri olan birisidir. Padişaha darbe teşebbüsü üzerine “Sarıklı İhtilalci” olarak tarih sahnesinde yerini almıştır²¹⁴⁶. Bir rivayete göre Ali

²¹⁴⁴ Dabağyan, “a.g.e.”, 2014, ss. 309-310.

²¹⁴⁵ Öztuna, a.g.e., ss. 60-61.

²¹⁴⁶ Engin, a.g.e., ss. 58-60.

Suavi yere serilince cüzdanı da düşmüştür. Hasan Paşa cüzdanı alır ve okuma yazma bilmediği için bu sarı evrakı okuyamamıştır. Evrakı Mahmud Paşa'ya verir. Mahmud Paşa, rengi solarak “*Bu evrak çok önemli*” diye alır ve ortadan kaldırır. Çünkü Çırağan Vakası'nı tertip edenler içinde Sadık Paşa, Damat Mahmud Paşa ve isimleri açıklanmayan kişiler de vardır. Bunlar dışında olay yerinde İngiliz sefaret tercümanı olan Sandison ve Midhat Paşa'nın adamlarından Johnston'un da görülmesi Suavi üstünden tertibin nerelere uzandığını düşündürmektedir²¹⁴⁷.

Başka bir olay 1904'de Taşnakların yapmış olduğu suikast planıdır. Ermeni terör örgütü II. Abdülhamid'i öldürmek istemektedirler. Bunun için şehrin birçok yerinde bombalar patlatırlar. Böylece kargaşa çıkartıp güvensiz ortam oluşturarak Avrupalıların müdahalesini sağlamak istemektedirler²¹⁴⁸. 1905'te bir cuma günü padişahın camiden sonra saraya gideceği vakit bomba patlatırlar. Bu olayda yirmi üç kişi vefat eder, sekiz kişi de yaralı vardır²¹⁴⁹. İstihbarat teşkilatı bunun olmasına izin vermeyecektir. Fakat atlatılır. Olay şöyle planlanmıştır: Ermeniler Belçika'dan gelen suikast ekibiyle buluşurlar. Bomba uzmanı, Charles Edward Jorris'dir. Beyoğlu'nda suikast üzerine bir ay boyunca çalışırlar. Padişahın ne zaman Cuma Selamlığı'na girip çıktığını, güvenlik durumunu, bütün ihtimalleri hesaplarlar. Bomba Bulgaristan'dan gelir. At arabasını Viyana'da yaptırmışlardı. Araba parçalara ayrılıp ülkeye sokulur. İçeride parçalarını tekrar birleştirirler²¹⁵⁰. Ermeniler, Avrupa'dan destek bulmuşlardır. Böylece Türkiye'de ayaklanmalar çıkararak hedeflerine ulaşmaya çalışacaklardır²¹⁵¹. Jorris ifadesinde Samuel Fain ve kızı Robina, Lipa Rips ve eşi Madam Sophie Rips'le İstanbul'a geldiklerini belirtir. Krocker Oteli'nde daha sonra çeşitli yerlerde kaldıklarını açıklar. Samuel ve kızı Robina'nın 1904 senesinde otelden ayrıldıktan sonra tam olarak nereye gittikleri bilinmemektedir. Ancak Bostancıbaşı'nda bir apartmanda oturan Jorris'in yanında birkaç ay kalmışlardır. Sonra Bulgaristan'a giderler. Robina, tekrar dönerek Lipa Rips'in yeğeni Eleni'nin yanında kalır. Oradan ayrılarak bir daha gelmez. Beyoğlu mutasarrıfından, Lipa Rips

²¹⁴⁷ Balcı, *a.g.e.*, s. 39.

²¹⁴⁸ Uğurluel, *a.g.e.*, s. 210.

²¹⁴⁹ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 153.

²¹⁵⁰ Uğurluel, *a.g.e.*, s. 212.

²¹⁵¹ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 154.

ve eşi Madam Sophie Rips'in 1904 senesi Tepebaşı'nda, sonra bir evde kaldıkları, 1905 senesinde tekrar Viyana'ya gidip yine döndükleri öğrenilir. 1905 senesi Beyoğlu'nda Rovayal Oteli'nde buradan da bir eve taşınmışlardır. Oradan da ayrılmışlar ve bir daha hiç gelmemişlerdir²¹⁵².

21 Temmuz 1905 Cuma günü padişahın Yıldız'daki Hamidiye Camisi'ne girmesiyle her şey başlar. Suikastın bütün hazırlıkları bitmiş, plana göre padişahın camiden çıkması beklenmektedir. Ancak padişahın camiden çıkarken çevresindekilerle ilgilenmesi, hayatının kurtulmasına neden olur²¹⁵³. Her şeyi hesaba kattıkları halde Allah'ın hesabı kulun hesabına her zaman olduğu gibi galip gelmiştir²¹⁵⁴. Olaya tanık olan Ayşe Sultan olayı şöyle anlatır: *“Atlarımız çıkartılıp arabalarımız sıraya dizilmişti. Hazır ol borusu çalınmıştı. Yaverândan Kenan Paşa binek taşında duruyordu. Tam bu sırada, saat kulesi istikametinden top gibi şiddetli bir seda ile müthiş bir patlama duyuldu. Bu ses toptan daha kuvvetli ve dehşetli idi. Bizim araba şiddetle yerinden sıçradı. Yanımda oturan abamla²¹⁵⁵ karşımda oturan Nevinur Kalfa ve ben korku ile bağırmaya başladık. “Allah, Allah!” diyorduk ama ne olduğunu anlamıyorduk. Caminin avlusu bir anda karmakarışık olmuştu. Toz duman içinde kalmıştı. Ortalığa takır takır bir şeyler yağıyor, saat kulesinin taşları düşüyordu. Gözümün önünde duran Kenan Paşa'nın başından aşağı tahtalar düştüğünü görüyordum. Şaşkına dönmüştüm. Birdenbire babam aklıma geldi. ‘Babam! Babam!’ diyerek ağlamaya başladım. Yanımdaki ağalarla Gidiş Müdürü Halim Efendi, ‘Arslanım! Şehadet getiriniz. Gökten bir şey düştü.’ diyorlardı. Bu anda merdivenin tahminen üçüncü basamağında duran babamı gördüm. Babam gür sedasıyla ve ellerini açarak ‘Korkmayınız! Korkmayınız!’ diye iki defa bağırırdı. ‘Herkes yerinde dursun.’ diyerek ağır adımlarla inmeye başladı. Onu bu hâlde görenler, dağılmış olan maiyet bölüğü, askerler, zabitler hemen yerlerine gelmeye başladılar. Arabasının önüne gelen babam, ‘Telaş edilmesin. İzdihamdan kimse incinmesin.’ diyerek arabasına bindi.”* Ayşe Sultan manzaranın çok acıklı olduğunu

²¹⁵² Sultan Abdülhamid Han'a Yapılan Suikastın Perde Arkası, Haz. Harun Tuncer, 4. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2016, ss. 68-69.

²¹⁵³ Uğurluel, a.g.e., ss. 212-213.

²¹⁵⁴ Talay, a.g.e., s. 168.

²¹⁵⁵ Aba: Sarayda sultanların mürebbiyelerine denirdi.

söyler²¹⁵⁶. Tevfik Fikret ise, saldırıyı tertip eden Ermeniler için “*Şanlı Avcı*” şiirini yazmıştır²¹⁵⁷. II. Abdülhamid, olayda kimin parmağı olduğunu anlamak ve cezalarını vermek için bir komisyon kurulmasını istemiştir. Bu komisyonda İstinaf Müdde-i Umûmîsi olan Necmettin Molla Beyefendi ile Necip Melhame Paşa da bulunmaktadır. İncelemede, İstanbul’a 1905 senesinde üç Ermeni’nin geldiği ve Beyoğlu’nda bir ev kiraladıkları, olayın nasıl olacağını önceden planladıkları ortaya çıkartılır²¹⁵⁸. Bu olaydan sonra Charles Edward Jorris tutuklanır. İfadesinde gerekçe olarak baskıcı rejime karşı olduğunu anlatır. Mahkemenin kararına göre idam edilecektir²¹⁵⁹. Sultanın hayatına kastedip ve bomba getiren Jorris idam edilecekken Abdülhamid onu affeder. Tahsin Paşa, *Yıldız Hatıraları*’nda II. Abdülhamid’in Jorris ile görüştüğünü ve Avrupa’daki Ermeniler hakkında görev verdiğini söylemiştir. Padişah tarafından kendisine beş yüz altın para verilerek Sirkeci’den gönderilir. Jorris daha sonra Osmanlı için faydalar sağlamıştır²¹⁶⁰. Bu suikastı Ermeniler yapmıştır. Fakat Osmanlı subaylarının da destek verdiği bilinmektedir²¹⁶¹.

II. Abdülhamid, dişi ağrıdığına doktora gitmez ve yabancıların kerpetenle ağzını karıştırmasını istemezdi. Nedeni, kimseye güvenmeyip ve herhangi bir suikasta karşı kendisini korumaktır. Bunun için dişi ağrınınca kerpetenle dişini çekerdi²¹⁶². Her an suikasta uğrayabilirdi. Bu dönemde çağdaşları da öldürülmüşlerdi. Rus imparatorları olan II. Aleksandr, III. Aleksandr, II. Nikola, Fransa Cumhurbaşkanı olan Carnot suikasta uğramışlardır. Bu yüzden II. Abdülhamid, kendisini saraya hapsetmiştir. Resmi törenler dışında dışarıya çıkmıyordu. Bunun için önlem almak zorundaydı²¹⁶³. Hafıye teşkilatını kurmasının başka bir nedeni de amcası Abdülaziz’in istihbaratsızlık yüzünden götürülmesi ve V. Murad’ın çok saf olması sebebiyle insanlara hemen inanması ve hiçbir şeyden

²¹⁵⁶ Ayşe Osmanoğlu, a.g.e., ss. 60-61.

²¹⁵⁷ Talay, a.g.e., s. 168.

²¹⁵⁸ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 155.

²¹⁵⁹ Uğurluel, a.g.e., ss. 219-220.

²¹⁶⁰ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 160.

²¹⁶¹ Engin, a.g.e., s. 143.

²¹⁶² Tahsin Paşa, a.g.e., s. 214.

²¹⁶³ Engin, a.g.e., ss. 62-63.

haberdar olmamasıydı. Bütün bunları düşünerek istihbaratı kurmaya karar vermiştir²¹⁶⁴.

3.3.2.2. İstihbarat Teşkilatı

İstihbarat, haber alma anlamına gelir²¹⁶⁵. Jurnal kelimesi Fransızcadan gelmektedir. Bir kimse aleyhine yüksek bir makama verilen gizli rapor veya ihbar yazısı demektir²¹⁶⁶. Bu işi yapanlara hafıye veya jurnalci denilmektedir²¹⁶⁷. 1855'te Kırım Savaşı esnasında ilk telgraf hattı kurulmuştur. Birçok yere telgraf hattı çekilip haberleşme ağı iyice geliştirildi. Fransa'ya da öğrenciler gönderildi ve telgraf makineleri getirildi²¹⁶⁸.

Bir hükümdar için jurnal çok önemlidir²¹⁶⁹. Abdülhamid için de istihbarat ve hafiyelik sistemi bir zorunluluktur. Ona, çalışma arkadaşlarına ve çevresine sürekli komplo ve entrika kurulmaktadır. Böylece “Perde arkasında oynayanları” öğrenmek “döndürülen entrikalara vakıf “ olması için “ icap edenin yapılmasını” ister. Sultan, *“Münzevi bir hayat yaşadığım için, imparatorluğun dahilinde cereyan eden hadiselerden haberdar olmadığımı söylüyorlar. Halbuki istihbarat teşkilatım o şekilde kurulmuştur ki hiçbir şey benden saklanamaz.”* “Fevkalede işleyen istihbarat teşkilatımın sayesinde, kimin ne dediğini kimin evinde ne söylediğini gayet iyi biliyorum.” der. İstihbarat teşkilatı yeni bir şey değildir. 1826'dan önce de vardır. Yeniçeri Ocağı'na bağlı “gizli polis” olarak vardı. Bunlar kılık değiştirerek çarşıları ve toplanma yerleri dolaşırdı. Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırıldıktan sonra bu görevi sarayın adamları yerine getirmiştir²¹⁷⁰.

Osmanlı Devleti'nde Abdülhamid devrinde kurulan istihbarat teşkilatı, 1880'lerde oluşturulan Yıldız İstihbarat Teşkilatı'dır. II. Abdülhamid Han'ın istihbarat şebekesini kurmasının nedeni her iş, hareket veya bir darbe ya da

²¹⁶⁴ Süleyman Kocabaş, *Sultan II. Abdülhamid: Şahsiyeti ve Politikası*, 1. Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 117.

²¹⁶⁵ Mehmet Kanar, *Örnekli Etimolojik: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 2. Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s. 668.

²¹⁶⁶ Berkes, *a.g.e.*, s. 344.

²¹⁶⁷ Kocabaş, *a.g.e.*, 1995, s. 121.

²¹⁶⁸ Berkes, *a.g.e.*, s. 344.

²¹⁶⁹ Engin, *a.g.e.*, s. 327.

²¹⁷⁰ Georgeon, *a.g.e.*, ss. 218-219.

ayaklanma hazırlığından haberdar olmaktadır²¹⁷¹. Jön Türkler döneminde hafiyeler hakkındaki bir belgede, özel bir gözetim altına yerleştirilmiş yerler ve kurumların bir listesi verilir. Bu listede askeri okullar, çeşitli şehzadelerin sarayları, medreseler, tekke ve zaviyeler yer almaktadır. II. Abdülhamid'in kardeşi şehzade Reşad, Mevlevi olduğu için özellikle Mevlevihaneler, sıkı bir gözetim altında tutulur²¹⁷².

Abdülhamid, hem kendisini korumak hem de saltanatın güvenliği için istihbarat teşkilatını kurmuştur. Hafiyeler gittikçe artar. Sayılarının 30.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu hafiyeler içinde her sınıftan insan bulunmaktaydı. Kendi ülke vatandaşları dışında Almanlar, Fransızlar, İngilizler padişaha hafiyelik yapmışlardı. Bu hafiyelerden erkek olanlardan bazılarını selamlığa, kadınlardan bazılarını da haremlige koymuştur²¹⁷³. II. Abdülhamid gelen her jurnali okurdu. Tahsin Paşa'nın ifadesine göre padişah hal' edildikten sonra binlerce açılmamış jurnal vardı²¹⁷⁴. Okunan jurnalleri Sermusahip Cevher Ağa, mutemedi hadım Cafer Ağa ile Çerkes Mehmed Paşa toplardı²¹⁷⁵. Başkitabet Dairesi'ne alınacak olan katipler dikkat edilerek seçilirdi. Mekteb-i Mülkiye'yi birincilikle bitirenler katip olarak alınırdı. Bu daire gece gündüz çalışırdı. Her gece on kadar katip kalır ve vazifelerini yaparlardı²¹⁷⁶. Bu dairede hiçbir şeyin kaybolmamasına ve gözden kaçırılmamasına dikkat edilirdi. Başkitabet Dairesi'ne giren çıkanlar II. Abdülhamid tarafından kontrol edilirdi. Her şey bir makine gibi işlerdi. Başkitabet Dairesi'nin görevi padişah ile resmi daireler arasında imza vb. evrakı getirip götürmektir. Başmâbeynci, ikinci katip, mâbeynciler ve hususi şifre kalemi aracıyla padişaha gönderilen evraklar, jurnaller önce başkitabet tarafından kontrol edilir ve bunların kaydı yapılır, sonra padişaha sunulurdu²¹⁷⁷. Başkitabet Dairesi'nde görevlendirilen valiler, sefirler ve kumandanların şifreleri vardı. Böylece sefirlerin siyasi görevli mi ajan mı oldukları anlaşılmazdı. Her gün bunlardan şifreli yazılar gelirdi. Bu şifreli yazılar çok olduğu için nöbetçi katipler bunları halletmeye çalışırdı. Ancak yine de

²¹⁷¹ Abdülhamid Han Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 179.

²¹⁷² Georgeon, *a.g.e.*, ss. 218-219.

²¹⁷³ İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 22-23.

²¹⁷⁴ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 26.

²¹⁷⁵ İrtem, *a.g.e.*, 2003, s. 75.

²¹⁷⁶ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 23.

²¹⁷⁷ Doğan, *a.g.e.*, ss. 48-50.

yetiştiremezdi. Bu şifreli yazıların bazıları siyasi ve önemli konular hakkında olurken diğerleri Türkiye hakkındadır. Bütün bunların hepsi istihbarat teşkilatı tarafından hazırlanırdı²¹⁷⁸. 1884’de hafiyelik teşkilatının ıslahı ve geliştirilmesi için çalışmalar yapıldı. Bunun için Fransa’dan Mösyö Bonin getirilmiştir. Mösyö Bonin’in çalışmasına göre hafiyelik teşkilatı içinde iki grup memur olmalıydı. İlki devletten iş için maaş almış memurlar, ikincisi de devlette olan her rütbeden memur ve vatandaşlar olmalıydı. Bu ikinci grup, gönüllü hafiyelik yapmış ve getirilen jurnaller ödüllendirildiği için iş kazanca dönüştürmüştür. Padişaha çok suikast teşebbüsü olmaya başlayınca jurnalciliği kötüye kullanmaya başlamışlardır. II. Abdülhamid kendisine bu kadar çok suikast yapıldığı halde suçluların idamından yana olmamıştır. Mahkemelerin verdiği idam cezaları birkaç tanedir. Bu cezalar da cinayetle ilgili olanlardır. II. Abdülhamid idam cezasının bir vicdan meselesi olduğunu söylemiştir. Sultan idam cezalarıyla ilgili araştırmalar yapmıştır. Bu incelemelere göre İngiltere’de idam cezalarının çok az olduğu anlaşılmıştır. Ancak orada idam cezaları elektrikle yapılmakta, suçlunun kafası kopartılarak vücudu yakılmaktadır. İtalya ise idam cezasını kaldırmış ve idamdam daha kötüsünü yapmaktadır. Mahkum hapisaneye konup hiçbir insan yüzü görmeyecek ve sesi işitmeyecek şekilde ölüme terk edilmektedir. Böylece mahkum ya delirmekte ya da kendini öldürmektedir. Avusturya ve Almanya’da mahkumun başı satırla kesilmektedir. Abdülhamid mahkumun suçsuz olabileceğini de göze alarak idam cezalarını vermemiştir. Siyasi suçluları da sürgüne çevirmiştir²¹⁷⁹.

II. Abdülhamid olaylar hakkında bilgi verenlerin milletin bir parçası olduğunu söylemiştir. İstihbaratta genelde hayran olunan yer İngiltere’dir. İngilizler, İntellicens Servis’in birer azaları durumundadırlar. Doğru bilinen jurnalleri devlete vermişlerdir. Ali Fethi Bey, Abdülhamid’e jurnalciliğin kötüye kullanıldığını söylemiştir. Abdülhamid buna cevaben hataların olabileceği gibi haksızlıkların da olabileceğini söylemiştir. Her gelen jurnalin doğruluğunu tetkik ettiğini, hiçbir jurnali atmadığını ve yakmadığını dile getirmiştir. Jurnal gönderenler olduğu gibi bunları ortadan kaldırmaya çalışanların da olduğunu söylemiştir. Abdülhamid Han,

²¹⁷⁸ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 41.

²¹⁷⁹ Engin, *a.g.e.*, ss. 63-65.

bütün jurnallerin milletin önüne serilmesi ve halkın bundan ders çıkartması gerektiğini söylemiştir²¹⁸⁰. Sultan “*Geniş bir haber alma teşkilatı kurmamış olsaydım, etrafımı saran tehlikelere karşı kendimi korumam kabil olmazdı. Diğer hükümdarlar da meselâ Çarlar da aynı şekilde hareket etmiyorlar mı?*” demiştir²¹⁸¹. II. Abdülhamid bu istihbarat teşkilatı sayesinde kimsenin haberi olmayan olayları önceden öğrenip çözüyordu. Sultana göre her şeyden haberi olan bir padişahın olması lazımdır. Bütün olup bitenleri anlamak için istihbarat teşkilatını geliştirmiştir. Bu istihbaratın masrafları Hazine-i Hassa’dan sağlanmıştır. Örneğin Avrupa diplomatlarından biri kumarda paralarını kaybedince ödeyemeyecek duruma gelir. II. Abdülhamid Han bunu öğrenince kendi cebinden borcunu öder. O diplomat da buna karşılık Sultana bilgi vermeye başlar²¹⁸². II. Abdülhamid, kendisine yapılan suikastlardan istihbarat teşkilatı sayesinde son anda kurtulduğunu söylemektedir²¹⁸³. Bu istihbarat teşkilatının gelişmesi için de eserler okutmuştur. Bunlardan birisi de “*Hafiyelik Sanatı*” idi²¹⁸⁴.

Abdülhamid Han’a kimisi kendisi ferdi olarak, kimisi de grup olarak hafiyelik yapmıştır. Zaptiye nezaretinin kadrosuna dahil sivil polis memurları haricinde saraya müntesip hafiyeler dört sınıfa ayrılır. Birinci sınıf tabaka-i bâlâ hafiyeleri, zaptiye nezareti grubundan olup bunlar jurnalleri kendileri padişaha sunarlardı. Yüksek mülkî, askerî, ilmiye ricalinden ve valilerden olan hafiyeler bu sınıfa dahildiler. Bunlardan bazıları yalnız hafiyelik yapardı. Onun dışında İstanbul’da, jurnal merkezleri vardı. Bunlar Beyoğlu, Şişli, Yıldız, Tersane, Askeri Mektepler, Beşiktaş, Feriye, Çırağan, Dolmabahçe Sarayı ve Rumeli idi. Serasker kapısı, Zaptiye kapısı, İstanbul ve hususî surette Mevlevihaneler, Bâb-ı Âli, Fatih Medreseleri, Şeyhülislam kapısı, Tekke ve zaviyeler, Liman dairesi, Üsküdar, Kadıköy, Çamlıca, Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu, Beykoz, Bakırköy, Ayastefanos, Adalar idi. İkinci sınıf hafiyeleri ise, eşkıyaların reisleri gibiydiler. Bunlar için para çok önemliydi. Kötülük yapmaktan zevk alırlardı. Ufak bahanelerle

²¹⁸⁰ Engin, *a.g.e.*, s. 328

²¹⁸¹ Kocabaş, *a.g.e.*, 1995, s. 119.

²¹⁸² Engin, *a.g.e.*, ss. 127-128.

²¹⁸³ Çolak, *a.g.e.*, s. 240.

²¹⁸⁴ Y. B., *Hafiyelik Sanatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04813, s. 1.

iftiralara kalkarlar. Evleri basarlar ve taharriyat yaparlardı. Sadece mala değil ırz ve namusa da göz dikerlerdi. Üçüncü sınıf hafiyeler, birinci ve ikinci sınıfın hususî maiyetinde olan kişilerdir. Bu hafiyeler jurnalleri efendilerine takdim ederdi. Dördüncü sınıf hafiyeleri ise sarayda kalmak için uğraşırlardı. Maltepe, Beykoz, Bakırköy merkezlerinden saraya telgraf çekmekle işe başlarlar. Daha sonra arzularını söylerler. Eğer bu arzuları makbul görünürse kabul edilirdi²¹⁸⁵. İstihbarat teşkilatının iki önemli nedeni; İlki ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamak diğeri ise iktidarı korumaktır²¹⁸⁶. İngilizler, İstanbul’da gizli teşkilatlar kurup futbol üzerinden haberleşmeler yapmaya başlamışlardır. Bu futbol takımı gayrimüslim gençlerinden oluşmaktadır. Böylece İngilizler Osmanlı Devleti’ni zarara uğratmaktaydı. Bunun üzerine II. Abdülhamid, İngiltere’de bir futbol takımı kurulmasını ve isminin “Gök Ordu” olmasını istemiştir. Bu takımın masrafları Osmanlı Devleti’nin hazinesinden karşılanacaktır. Takımın armasında Osmanlı Ay-Yıldızı’nın üstüne sekiz köşeli bir yıldız yapılacaktır. Bugün II. Abdülhamid Han’ın tasarısı ile İngiltere’de Premier Ligi’nde oynayan “Portsmouth FC” adlı kulübün Ay-Yıldızlı armasının benzerlikleri dikkat çekicidir. Bu takım hakkında birçok rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre takım Osmanlı’nın İngiliz istihbaratına karşı en büyük operasyonudur. II. Abdülhamid Han’ın türbesinin duvarlarında hilal ve sekiz köşeli yıldızın olması ve türbenin demirlerinde sekiz köşeli yıldızın olması hâlâ bizlere bir şey anlatılmakta olduğunu gösterir²¹⁸⁷.

Tahsin Paşa Başkitabet’e tayin olunca padişaha sunulan jurnaller, serhafiyelik makamına gönderilmiştir. Bu jurnallerin incelenmesi, önemli olanların getirmesi ve sorgulanması vazifesi, şifre katibi olan Boşnak Kamil Bey’e verilmiştir. Bu görev Beşiktaş’ta Hasan Paşa Karakolhanesi’nde yerine getirilirdi. Jurnaller, Adliye Nezareti memurları tarafından komisyona teslim edilirdi²¹⁸⁸. İstihbarat teşkilatı sayesinde memlekette olup biten her şeyden haber alınmaya başlanmıştır. Birinin vermediği hadiseyi diğeri verdiği için haberlerin alınması aksamamakta idi. Böylece

²¹⁸⁵ İrtem, *a.g.e.*, 1999, ss. 29-32.

²¹⁸⁶ Suçıklar, *a.g.e.*, s. 113.

²¹⁸⁷ Keleş, *a.g.e.*, ss. 18-20, (Bkz. Ek 2.).

²¹⁸⁸ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 152.

her şey vaktinde öğrenilmekte, olayları çözülmesi mümkün olmakta idi²¹⁸⁹. Gelen jurnalden bir tanesi şöyledir. Çatalca'nın köylerinin birinde birçok silah ve savaş mühimmatı saklanmıştı. İstenirse bu mahal gösterilecektir²¹⁹⁰. Yalnız gelen jurnallerin hepsi dikkate alınmıyordu. Jurnalın doğru olup olmadığının tahkikatı yaptırılıyordu²¹⁹¹. Getirilen jurnaller Abdülhamid'in dairesine verilirdi. Bu jurnali padişaha sunanlardan biri Nadir Ağa'dır. Jurnallerin üstünde hafiyenin ismi yazılı olurdu²¹⁹². II. Abdülhamid döneminde birçok devlet erkânı ve ileri gelenler jurnal verirlerdi. Bunlar; Serasker Rıza Paşa, Kabasakal Çerkes Mehmet Paşa, Mustafa Haşim Paşa, Ebülhüda'nın oğlu Hasan, Fehim Paşa, Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey, Paris sefiri Münir Paşa, Şehremini Rıdvan Paşa, Halil Rifat Paşa, Sultan Reşat, Yedi Sekiz Hasan Paşa, Beşinci Murad, Memduh Paşa ve Yusuf İzettin Efendi'dir²¹⁹³. Jurnallerde isimleri geçen saray mensupları da şunlardır: Ahmet Celâlettin Paşa, Ebulhüda Efendi, Fehim Paşa, Hasan Paşa, Mavroyeni Paşa, Sadrazam Ferit Paşa, Sadrazam Said Paşa, Sadrazam Kamil Paşa, Sadrazam Cevat Paşa, Şeyhülislam Cemalettin Efendi, Tophane müşiri ve mektepler nazırı Zeki Paşa, Memduh Paşa, Ali Efendi, Şehremini Rıdvan Paşa, Serasker Rıza Paşa, İzzet Holu Paşa, Galip Bey, Nazım Paşa, Ahmet Refik Bey, Mahmut Celalettin Paşa, Münir Paşa ve Mehmet Şerif Paşa idi. II. Meşrutiyetin ilanı ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi üzerine bazı hafiyeler halk tarafından hakarete uğramış, hapse atılmış ve sürgüne gönderilmiştir. Kabasakal Mehmet Paşa ve Fehim Paşa gibi şöhetler de yaptıklarını hayatlarıyla ödemişlerdi. Halkın hedefindeki hafiyelerden biri de Nafia Nezareti Mektupçu muavini Kanlıcalı Said Bey idi. Bir akşam köprüden boğaza giden Şirket-i Hayriyye vapuru, Said Bey'in yalısı önünde içindeki yolcular tarafından durdurulmuş, yalının camları vapurun kömürleriyle ve “Yuha!.. Kahrolsun hafiyeler!..” sesleriyle indirilmişti. Rivayete göre en kötü kişiler Sakallı Mehmed ve Fehim Paşaların gruplarında toplanmıştır. Bunlar paşaların hırslarını tatmin etmek

²¹⁸⁹ İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 25.

²¹⁹⁰ Kırımî, *a.g.e.*, s. 56.

²¹⁹¹ Engin, *a.g.e.*, s. 147.

²¹⁹² İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 26.

²¹⁹³ Faiz Demiroğlu, *Abdülhamid'e Verilen Jurnaller*, 1. Baskı, Tarih Kütüphanesi Yayınları:1, İstanbul, 1955, ss. 13-16.

için çalışan çetelerdir. Fehim Paşalıların en iğrenç siması Süreyya idi. Meşrutiyetin ilanında iznini kaybettirerek Avrupaya kaçmıştır. ²¹⁹⁴.

Yıldız İstihbarat Teşkilatı memlekette ve dünyanın her yerinde yer almaktaydılar. Abdülhamid istihbarat teşkilatını muazzam bir şekilde kurmuş ve bu teşkilattan habersiz bir kuşun bile uçurulmamasına dikkat edilmiştir²¹⁹⁵. Ancak kötüye kullanılan jurnaller vardı. Sultan, bu yalan jurnallerin iyi bir şey olmadığını ama güvenlik için jurnallerden vazgeçmeyeceğini söylemiştir²¹⁹⁶. Jurnalcilerin sadece gördüklerini değil, duyduklarını, tahmin ettiklerini, şüphelendiklerini de söylemeye izin verilmesiyle bunlar gittikçe artmaya başlanmıştır. Onun için jurnallere güven kalmamıştır. Kimisi iyi bir gelir elde etmek, kimisi de kendini korumak için önemsiz jurnaller vermiştir. Bazılarının amacı padişahı tahttan indirmektir. Jurnal verenler içinde sadrazamlar, şeyhülislam, paşalar, öğrenciler vb. yer almıştır²¹⁹⁷. Jurnalciler hem kendini düşmanlarından korumak hem de mevkiini korumak için jurnal verenler olmuştur. Kimisi de anasını, babasını, kardeşini evlatlarını jurnal ederlerdi²¹⁹⁸.

Ramazan Balcı eserinde, sultanın kurduğu hafiye teşkilatının haberleri zamanında getirmediğini ifade etmiştir. Çırağan baskınından herkesin haberi varken sadece bu hafiyelerin haberlerinin olmadığını kaydeder. Hafiye teşkilatı doğru işlemiş olsaydı, belki bunların yaşanmayacağını iddia eder. Jurnalcilerin yarışları yüzünden halkın durumundan padişahın haberinin olmaması, herkesin devlete karşı düşman kesilmesine neden olmuştur²¹⁹⁹. II. Abdülhamid hem kendisine hem de devletine suikast yapanlara karşı önlemler almaya başlamıştır. Entrikalardan önce haber almış ve ona göre tedbirler almak istemiştir²²⁰⁰. II. Abdülhamid Han sarayına çekilmiştir. Resmi işler için Başkatib, İkinci Katib ve nöbetçi mâbeynciler bulunurdu. Bunun dışında sultanın hususi hizmetine bakan kahvecibaşı,

²¹⁹⁴ Demiroğlu, a.g.e., ss. 17-21, 23-25.

²¹⁹⁵ Arvasi, a.g.e., s. 85.

²¹⁹⁶ Kocabaş, a.g.e., 1995, s. 121.

²¹⁹⁷ Berkes, a.g.e., s. 345.

²¹⁹⁸ Asaf Tuğay, *İbret: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler*, 1. Baskı, Okat Yayınevi, İstanbul, 1017, s. 20.

²¹⁹⁹ Balcı, a.g.e., ss. 189-190.

²²⁰⁰ Çolak, a.g.e., s. 15.

seccâdecibaşı, ibrikdarcıbaşı, tütüncübaşı, ikinci kilerci, esvapçıbaşı ve haremdeki kadınlar hizmet görürlerdi. Padişahın en sevdiği yakınlarından olan Fehim Paşa, Çerkes Mehmed Paşa, Tatar Şakir Paşa, İsmail Paşa; hep sarayda oldukları halde padişahı görmezlerdi. Fehim Paşa'nın babası olan İsmet Bey padişahın dairesine girerdi. İsmet Bey, her gece sultana bir paravan arkasında oturup uykusu gelinceye kadar roman okurdu. Ancak Fehim Paşa dairenin dış kapısından da geçmezdi. II. Abdülhamid gelen jurnaller nedeniyle vesveseli olmuş ve hiç kimseye güvenememiştir²²⁰¹. Bunlar dışında güvendikleri ve hizmetinde bulunan en iyi adamları bile onu öldürmeye kalkışacaktır. Bunlardan bir tanesi Sercerrah Emin Paşa'dır. Alınan habere göre kendisini zehirleyeceğini öğrenmiş ve neye uğradığını şaşırmıştır²²⁰². Tahsin Paşa, hatıralarında “*Sultan Hamid memleketi sıkı bir kontrol çemberi altında bulundurmak için tâ sarayın kapısından başlayarak her tarafta kuvvetli bir istihbar şebekesi vücade getirmiş ve bu şebekede çalışanları kesesinden bir çok nimetlere garketmişti. İsrâf diye telâkki olunan bu sarfiyat, mutlak ve müstebit bir idarenin levazımı zaruriyesinden sayılmak icabeder. Yaşadığı devri ve etrafındaki insanların ahlâk ve istidadını, hangi noktaların ne gibi şeraite karşı zayıf olduklarını iyice tetkik etmiş olan Sultan Hamid, para ve menfaat vasıtasıyla celbi kulûba muvaffak olacağını kestirdiğinden ve ilk tecrübeleri bu hususta muvaffakiyet temin ettiğinden artık saltanatının sonuna kadar bu yolda devam mecbur idi. Nimetin, ihsanın, atiyenin, hülâsa menfaatin arkası kesilirse şebekenin gevşiyeceği, hattâ dağılacağı ve sadakatten ötürü arz olunan hizmetlerin nihayet bulacağı muhakkak idi.*

Sultan Hamid'in vehmi, ister yaradılışı icabı olsun, ister bilâhare muhitinin tesiriyle husule gelmiş bulunsun, herhalde alelâde denilecek derecenin çok üstünde idi. Etrafını kuşatan insanlar, onu bu vehim yolunda tahrik ve teşvikten geri duramamışlar, ona daima vehmini kızıştıracak hâdiseler göstermişler, her tarafta onun hayat ve saltanatına mahrumiyet ve ölüm tehlikeleriyle vehme alabildiğine vüs'at vermişler, hattâ çok defalar ortada hiçbir sebep ve vesile yokken onun vehmini körükleyecek hâdiseler icat etmişlerdir. Sultan Hamid'i etrafındaki adamlar,

²²⁰¹ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, ss. 164-165.

²²⁰² İrtem, *a.g.e.*, 1999, s. 23.

sadrâzam ve nazırlarıyla, saray bendegân ve mensubini ile hülâsa bir dakika peşinden ayrılmamış olan muhiti ile muhakeme etmek elbette en doğru yoldur” demiştir²²⁰³.

II. Abdülhamid, yatak odasının nerede olduğunu veya nerede yattığını bildirmemek için bin bir türlü tedbir alırdı. Sultan yatak odasına girince hizmetçisini çağırırdı. Onlara, burayı iyi korumalarını, burada yatacağını söylerdi. Görevliler, padişahın bu odada yatacağını hayallerinde canlandırdıkları için orayı iyice korurlardı. Ancak Abdülhamid o odadan başka odaya, ondan da bir diğerine geçirdi. Geceyi yer değiştirmekle geçirirdi. Hangisinde rahat ederse orada istirahat ederdi. Sultanın kendisine ait yetmiş tane karyolası vardı. Yatacağı odalarda bir adamın sığabileceği kadar ufak kapılar bulunurdu²²⁰⁴. Sultan’ın yatak odası Hereke kumaşından yapılmıştı. Başucu ise duvara yaslanmış bir şekilde hazırlanırdı. Sultanın ayak uçlarında bir yastık bulunuyordu. Nedeni, düşmanlarının olmasıydı. Bunun için de yastıkların kendisini rahatsız etmesini istemiştir. Bu yastıklar onun rahat bir uykuya dalmasını engelleyecektir²²⁰⁵. Odalar geniş ve düzenli değildi. Bu odalar hem dar hem de birbirinin içinden geçmeydi²²⁰⁶. Odalar sanki saray değil de zihinde tasarlanmış bir bulmaca gibidir. Mesela bir mahallede yol arayıp bir türlü bulmadığınız karışık bir yerdir. Her yerinde dar ve karanlık odalar bulunmaktaydı²²⁰⁷. Odaların böyle küçük olmasının nedeni kendisine herhangi bir suikast olursa içeriye sadece bir adamın girmesi ve onunla başa çıkması içindir. II. Abdülhamid bunlar dışında odaya giren ve çıkanları görebilmek için büyük aynalar karşısında hem çalışır hem de uyurdu²²⁰⁸. II. Abdülhamid sürgüne giderken gazeteciler sultanın odasında jurnallerle dolu kağıt yığıntıları bulmuşlardır. Jurnallerin bazıları ayrılmış bazıları da yere bırakılmıştır. Birçok zarflar vardı. Bu zarfların kapanacağı yerde ise “.....kulları” diye isimler yazılmıştır. Bazı zarfları açmaya zamanı olmamıştı. Çünkü bu zarflar kapalı idi. Birkaç tanesini açtığınızda, “*Rütbe istiyorlar. Para istiyorlar! İstiyorlar, istiyorlar!!*” Milletın aç, ahlaksız,

²²⁰³ Demiroğlu, *a.g.e.*, ss. 22-23.

²²⁰⁴ Hüseyin Cahid, “Yıldız Hatıratı”, *a.g.g.*, s. 3.

²²⁰⁵ Hüseyin Cahid, “Yıldız’ı Ziyaret”, *a.g.g.*, s. 2.

²²⁰⁶ Ahmed Cevad-Giridi, *a.g.g.*, s. 6.

²²⁰⁷ Hüseyin Cahid, “Yıldız’ı Ziyaret”, *a.g.g.*, s. 2.

²²⁰⁸ Hüseyin Cahid, “Yıldız Hatıratı”, *a.g.g.*, s. 3.

hamiyetsiz vb. olanlar gelip padişah'tan bir şeyler istemiştir. Her taraf jurnal ve evraklarla doludur. Sobaların içinde, çekmecelerde bile jurnaller bulunmuştur. Bu jurnallerden bazıları yakılmış ve kül olmuştur. Aynı zamanda burası bütün hafiyelerin toplanma yerleridir²²⁰⁹.

Meşrutiyet sonrasında jurnalcılık ile ilgili bir gazeteci ve Nadir Ağa arasında bir mülakat yapılır. Bu mülakat şöyledir:

Gazeteci: *Meşrutiyetten sonra hünkâra jurnal veriliyor muydu?*

Nadir Ağa: *Evet. Fakat eskisi gibi değil. Jurnaller gizli veriliyordu.*

Gazeteci: *O halde siz nereden anladınız?*

Nadir Ağa _ *Bir gün zât-ı şâhâne bana bir kitap vererek: 'Nadir, bak aleyhimde neler yazıyorlar. Al da odanda oku.'*

Bunu söyleyerek bir kitap verdi. Bu Abdullah Cevdet Bey'in "Kahriyat"²²¹⁰ ismindeki eseri idi. Tarihine baktım, eski idi. Kitabı karıştırırken içinde iki kâğıt buldum. Bunlar, Nadri Kuzi'nin jurnalleri idi. Diğerinde, F. imzası vardı. Bunları gazetenizde aynen neşrettiniz. Bu kitabı zât-ı şâhâneye kimin verdiğini merak ettim. Ağalardan soruşturdum. Kıyıcı Mustafa'nın huzura girerek verdiğini anlattılar.

Gazeteci: *Bu Kıyıcı Mustafa kimdir, Yıldızda vazifesi ne idi?*

Nadir Ağa: *Hünkârın içececeği tütünleri kapardı. Evvelce Mustafa tütün kaparken başında bizim beklerdik. Halbuki sonraları Mustafa gizli bir yere çekilip orada tütün kapamağa, daha doğrusu jurnal yazmağa başladı. Jurnalleri tütün kutusuna koyar, tütün diye takdim ederdi. Hünkâr journalı alır, tütünü içmeğe cesaret idemez, dışarı yollardı. Biz içerdik.*

Gazeteci: *Mustafa'nın jurnalciliğini mâbeyinde başka bilen var mıydı?*

²²⁰⁹ Hüseyin Cahid, "Yıldız'ı Ziyaret", a.g.g., s. 2-3.

²²¹⁰ 1897'de İsviçre'ye kaçan Abdullah Cevdet, Jöntürklerin Cenevre'de çıkardığı Osmanlı gazetesi muharirleri arasına katılmış, aynı yıl içinde "Kahriyat" ı neşretmiştir.

Nadir Ağa: Ben işi haber alınca başkâtib Cevad Bey'e söyledim. Journaller yine verilmeğe başladı. "Kahriyat" kitabını vermişler, içinde iki jurnal buldum dedim.

Cevad Bey: Bu adam jurnale bayılır. Onun adetidir. Elbette yine bir vasıta bulmuştur, dedi.

Nadir Ağa : Vasıtası Tütüncü Mustafa! dedim. (Cevad Bey Mustafa'yı bilmiyordu.)

Cevad Ağa : Aman şu melûnu bana göster, diye rica etti.

Nadir Ağa :Mustafa'yı çağırđım. Beyefendi taze tütün istiyor, sende vardır, ver dedim.

Gazeteci: Mustafa bu kinayeden bir şey anlamadı mı?

Nadir Ağa: Anlasa da aldırmiyordu. Hatta açıktan açığa kendisinin yüzüne karşı; sen yine jurnal vermeye başlamışsın. Bu adama jurnal vereceğine bir fincan zehir versen daha iyi edersin. Çünkü onun ziyarı yalnız bir kişiye dokunacak, halbuki jurnalcilik bütün millete zarar verecek dediğim halde hiç bildiğinden şaşmadı.

Gazeteci: Mâbeynde jurnalcilere vasıta olan başka adamlar var mıydı?

Nadir Ağa: Şifre kâtibi olan İsad Bey, Ali Kemal jurnallerini bu vasıta ile takdim iderdi. Birde Halil Bey. Sık sık huzura girer, uzunca müddet kalırdı. Cevahir Ağa'yı da unutmamalı. Son zamanlara doğru jurnalcilik artık iyiden iyiye çoğalmıştı. Ben bunu mâbeyncilere de haber verdim. Journalcilik başladı. Başımıza yine bir bela gelecek, işin sonunu beğenmiyorum diye anlattım. Hatta tütüncü Mustafa benim bu yolda ihtiratta bulunduğumu görerek 'Nadir Ağa, işimizi bozuyor' diye arkadaşlarına ihbaratta bulunmuş. Onlar da Tayyar vasıtasıyla 'Nadir Ağa her şeyi burnunu sokuyor' diye Hukuk-ı Umûmîye Gazetesine²²¹¹ aleyhimde bir şey yazdırdılar idi.

²²¹¹ Hukuk-ı Umûmîye, II. Meşrutiyetin ilanıyla yurtlarına dönen sürgün ve firarilerin sorunlarına yer vermiştir. Kurucuları: Avnullah Kazimi, Esad Bey, Necip Nadir Bey, Abdülkadir Kadri vb. idi. bu kurucularıda, siyasi mağdurlardan oluşuyordu.

Gazeteci: Şimdi vakâ-i irticaiyeye gelelim. Kamil Paşa'nın oğlu, Said Paşa mâbeyne gelir miydi?

Nadir Ağa: Yaver olduğu için nöbette kalırdı. 31 Mart Vakası'ndan sonra ise huzura kabul olunmuştur. Huzura hangi saatte girdiğini, ne kadar kaldığını bilmem. Yalnız huzurdan çıkarken gördüm. Mâbeynci Emin Bey, kendisini huzurdan çıkarıyordu.

Gazeteci: Hareket Ordusu İstanbul'a yaklaşınca Yıldız'da ne yaptınız?

Nadir Ağa: İbtidâ-i ehemmiyet verilmiyordu. Fakat cuma günü hareket ordusu Kağıthane sırtlarını tutunca iş değişti. Büyük ve Küçük Tahir Paşalarla Halil Bey telaş ile hürrem kapısına geldiler. Hünkârı göreceğiz diyorlardı. Bu sırada birdenbire hünkârda kapıyı açarak göründü.

Hünkâr: Ne var, ne yok? dedi.

Büyük Tahir Paşa: Ferman idin, vuralım dedi.

(Halil Bey söze karıştı.)

Halil Bey: Nedir Efendim, neden korkacağız, gelenler hep Bulgardır, bunların elinde ölecek miyiz? Ferman edin vuralım.

Nadir Ağa: (Bunu işitince artık kendimi zabt edemedim.) Kimi vuruyorsunuz? dedim. Gelenlerin hepsi din kardeşimiz. Kim demiş Bulgar diye?

(Halil Bey kızdı.)

Halil Bey: Senin bileceğin şey değil, sus! dedi.

Nadir Ağa: (Ben de bütün bütün çoştum.) Yok sizin bileceğiniz şey! Sizin gibi cahil adamlar işe karıştıyorsa böyle oluyor, ortalığı berbat ettiniz. Her fesadı siz yapıyorsunuz! (Bunları hiddetle söyleyerek hünkârın üzerine hemen kapıyı kapadım. Daha ziyâde konuşmalarına mani oldum. Hatta doktor Nureddin Paşa da oradaydı.)

Nureddin Paşa: Aman lala ne yaptın, az kaldı eli kısılacaktı! dedi.

Nadir Ağa: *Tahir Paşalarla Halil Bey bunun üzerine gittiler. Fakat biraz sonra döndüler, geldiler. Ağalar arz etmediler. Hünkârla görüştürmediler. Ertesi sabah Tahir Paşa'nın mâbeyndeki hademeye, bahçıvanlara, şuna buna hep silah tevzi' ettirdiğini gördük. Yıldız'da bir silah patlarsa hepimiz mahv olacağımızı biz biliyorduk. Silah dağıttığını arz ettik. Hünkâr, Tahir Paşa'yı çağırttı.*

Hünkâr: *Silah istimal edilsin, diye irâde etti.*

Silahlar geri alındı.

Gazeteci: *Hürriyet Ordusunun İstanbul'a girdiği cumartesi günü Hünkâr ne halde idi?*

Nadir Ağa: *Sabahleyin ben uyuyordum. Uşak geldi. Uyandırdı. Baktım ki top tüfek sesleri geliyor. Hemen gittim. Hünkâr uyanamamıştı. Kapısına vurarak uyandırdılar. Gömlekle kapıya kadar geldi.*

Hünkâr: *Ne oluyor? Ne var? dedi.*

Nadir Ağa: *Âsi askeri te'dib ediyorlar dedik.*

Gazeteci: *Hiç telaş etmedi mi?*

Nadir Ağa: *Hayır, hiç renk vermedi. Yine hamama girdi, banyosunu yaptı. Küçük mâbeyne geçti. Yıldız'dakilerin teslim olacağını Şevket Paşa'ya tebliğ için birisini göndermek iktizâ ederdi. Kimse cesaret edip gidemiyordu. Nihayet saat beşte Yaver Mehmed Ali Bey 'Ben giderim' diyerek bir çarşafı yırttı, beyaz bayrak yapıp gitti. Muvaffak haberle avdet edince hünkâr bütün bütün müsterih oldu. Pazartesi günü sabahleyin Hürriyet Ordusu askeri Yıldız'ı işgal ettiler. Kendilerine karşı silah istimal edilmesini men için kurenâdan Rıza Bey'le beraber dışarı fırlamıştık. Bu esnada beni tuttular, bundan sonra ne ceryan ettiğini biliyorsunuz²²¹².*

II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra 330 sandık dolusu jurnal saraydan alınarak Harbiye Nezareti'nde yakılmıştır. İttihatçıların bu jurnalleri yakmasının

²²¹² Hüseyin Cahid, "Nadir Ağa ile Mülakat 2", *Tanin*, No: 264, 28 Mayıs 1909, s. 1.

sebebi kendilerinin de jurnal vermiş olmalarıdır²²¹³. II. Abdülhamid Selanik'e gönderildikten sonra Yıldız Sarayı yağmalandı. İlk önce Abdülhamid Han'ın ecnebi ülkelerine gönderdiği evrakları yaktılar, sonra mobilyalar başka yerlere gönderildi. Bu yağmadan sadece kütüphane kurtarıldı. Bu kütüphanede binlerce el yazısıyla yazılmış eser vardı. Kütüphanenin müdürü Kalkandelenli Sabri Efendi idi. Sabri Efendi, bir Arnavut ailesindendi. Bir grup asker kütüphaneye girmeye kalkışınca Sabri Efendi kapının önüne yatar. Önce kendisinin çiğnenmesini, sonra kitapların alınmasını söyler. Askerler, Sabri Efendi'yi tanıdıkları için bundan vazgeçmişlerdir. Bu nedenle kütüphane yağmalanmaktan kurtulur²²¹⁴. Yağma bitene kadar kimseyi içeriye sokmaz. Sonra bu kitapların bazıları İstanbul Üniversitesi'ne aktarılır. 3000 ciltli albümü de buradadır²²¹⁵. Yıldız Sarayı'nda kasaların olduğu odada her yerin karmakarışık ve kutular içinde revolverler bulunmaktaydı. Mücevherler, zümrütler, kahve fincanları²²¹⁶, çeşit çeşit silahlar, fişekler vb. vardı. Bunlar dışında en çok dikkat çekici olan otuz bin parça anahtar ve kilidin olmasıydı²²¹⁷.

Abdülhamid meşrutiyete karşı değildi. Ancak halkın buna hazır olmadığını düşündüğü için zamanı beklemişti²²¹⁸. II. Abdülhamid Han, ülkemiz için çalışan ve milletin mutluluğu için çabalayan bir devlet adamıydı. O bilerek ölümüne sürgüne gönderildi ve ona Alatini Köşkü'nde soğuktan üşürken köşkün perdeleriyle ısınma layık görüldü²²¹⁹.

3.4. Sürgünde Çeviri Kitap Okumanın Anlamı

Ahmet Ümit'in *Elveda Güzel Vatanım* adlı romanında başkahraman olan Şehsuvar'la II. Abdülhamid sürgüne giderken aralarında bir görüşmeye yer verir. Sultan sigarasını içmektedir. Şehsuvar'ın cebindeki romanı görür ve ister. Bu roman *Paris Sırları*, yazarı da Eugene Sue'dir. Abdülhamid bu yazarı iyi bildiğini ve on yedi eserini tercüme ettiğini söyler. Eugene Sue ile Victor Hugo'nun aynı devirde

²²¹³ Suçıkar, *a.g.e.*, ss. 120-121.

²²¹⁴ Engin, *a.g.e.*, s. 325.

²²¹⁵ Dabağyan, "*a.g.e.*", 2014, ss. 598-599.

²²¹⁶ Hüseyin Cahid, "Yıldız'ı Ziyaret", *a.g.g.*, s. 3.

²²¹⁷ Ahmed Cevad-Giridi, *a.g.g.*, s. 2.

²²¹⁸ Ahmet Ümit, *Elveda Güzel Vatanım*, 1. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 212.

²²¹⁹ Mısıroğlu, *a.g.e.*, s. 592.

yaşadığını belirtir. Şehsuvar, Victor Hugo kadar iyi yazar olmadığını ve yazdıklarının da hafiye ve cinayet hikâyeleri olduğunu söyler. II. Abdülhamid Han, en zevkli olanın hafiye romanları olduğunu ve bunları küçümsememiz gerektiğini vurgular. İnsan yaşlanınca günlerin sıkıcı olduğunu ve kendisi sürekli bir olaylarla ilgilense de yine sıkılmaya başladığını anlatır. Buna en iyi çözümün hafiye romanları okumak olduğunu söyler. Bu romanlar insanın zekasının gelişmesine, aklının çalışmasına ve hislerinin güçlenmesini sağlamaktadır²²²⁰.

Bu arada Alatini Köşkü'ne sürgün edilince, sultanın gazeteleri okumasına izin verilmemiştir²²²¹.

²²²⁰ Ümit, *a.g.e.*, ss. 210-211.

²²²¹ Talay, *a.g.e.*, s. 62.

SON SÖZ

II. Abdülhamid şehzadeliğinde elde ettiği tecrübelerden tahta geçtiğinde faydalanmaya çalışır. Başa geçtiğinde Osmanlı Devleti'nin durumu kötüdür. O da karşılaşılan her konu hakkında sağlam bir görüşe sahip olmak zorunda kalmıştır. Sultanın isabetli bir görüşünün olması, güçlü bir orduya sahip olmaktan daha önemlidir. Çünkü zeki padişah ön alma, sorun çözmede başarılı olmak zorundadır.

Sultan devleti en az zararla toparlamaya çalışır. Dış borçlar için devlet dairelerindeki masrafları kontrol altına alır. Çok israf eden memurları uyarır ve maaşlarını kısar. Bunun için kendisine "Pinti Hamid" lakabı takılır. Amcasının bir suikast sonucunda öldürülmesi, abisinin delilik buhranı geçirmesi gibi olaylar, II. Abdülhamid'in evhamlı olmasına neden olmuştur. En yakınlarındakilere bile güveni kalmamıştır. Böyle bir ortamda devleti yönetmek zordur. Ancak bütün bu durumlara rağmen, 1616 eserin çevirtilerek okunması fevkalâde bir şeydir.

II. Abdülhamid bulunduğu mevkiden dolayı çok düşman kazanmış bir şahsiyettir. Yabancı devletler II. Abdülhamid Han'ı ve Osmanlı Devleti'ni kötölemek için ellerinden geleni yapmışlardır. O, kurduğu istihbarat teşkilatı sayesinde kendisine ve devletine yapılacak herhangi bir kötülüğe karşı tedbirler alınmasına neden olunmuştur. Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanlarını bastırmaya ve diğer ülkelerin çıkarttığı kargaşalar için önlemler almaya çalışması bir hak olarak görülmemiş şekilde aleyhte değerlendirilmiştir. Eğitim için ülkede kendinden önceki dönemlerle kıyas edilmeyecek çoklukta eğitim kurumu açtığı gibi yurt dışına da öğrenciler göndermiştir. Bu takibin en önemli sonucu, Batı'da yayınlanan, tefrika edilen kitapların çevirtilerek değerlendirilmesi olmuştur.

Hasımları Abdülhamid'i karalayıp sadece kötü yönlerini öne çıkarmışlardır. Siyasi biri olarak bazı hatalarından dolayı diğer yanlarının görmezden gelinmesi doğru değildir. II. Abdülhamid birçok eseri değerlendirmiştir. Özellikle polisiye romanları çevirtirerek okumuş veya okutarak dinlemiştir. II. Abdülhamid'in çevirttiği eserler İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, İspanyolca, Arapça ve Farsça dillerden olup onlar için mütercimler görevlendirmiştir. Bunlar gece gündüz çalışmışlardır.

Birinin olmadığı zamanda diğeri nöbet tutmuştur. Böylece mütercimler belli bir maaşa bağlanmış ve görevini iyi yapanlara rütbe verilmiştir.

Mütercimler sadece kitapları çevirmekle yetinmemiş, Osmanlı Devleti hakkında yapılan olumlu ve olumsuz haberleri de yakından takip ederek bütün dünyada olup biten her şeyden haberdar olmasını sağlamışlardır. Böylece sultan kendisine, halkına ve devletine yapılan herhangi bir hainliğe ve suikasta karşı okumalar yaparak zihnen hazırlanmış, nasıl önlem alacağını düşünmüştür. Fakat bu çeviri eserlerin hepsi polisiye kitaplar değildir. İçlerinde seyahatname, coğrafya, hatırat vb. her konuda eserler bulunmaktadır. Bu kitaplar için görevlendirilen mütercimler, Batı'daki yayınları, yayın hazırlıklarını yakından takip etmiş ve bazı eserler daha yayınlanmadığı halde onlara ulaşarak çevirmişlerdir. Ulaşılan kitapların bazılarının tamamı, bazılarının ise önemli olan kısımları tercüme edilmiştir. Böylece Batı'daki yayınların ülkemize getirilmesi için önemli bir çaba sarf edilmiştir. Bunlar dışında gazete yayınları da takip edilmiştir.

KAYNAKÇA

a. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT.)*, 594/ 51, 1320.

BOA, *Fotoğraf (FTG. f.)*, 299, 1923; 325, 1923; 382, 1923; 386, 1923; 388, 1923; 491, 1923; 557, 1923; 562, 1923; 652, 1923.

BOA, *Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR.3)*, 577/72, 1907; 605/1, 1909.

BOA, *İrade Dahiliye (İ.DH.)*, 799/ 64791, 1297; 922/73157, 1301.

BOA, *İrade Taltifat (İ.TAL.)*, 15/55, 1310; 194/37, 1317.

BOA, *Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye (ML.EEM.)*, 145/82, 1307; 308/38, 1315; 313/76, 1315; 349/1, 1316.

BOA, *Şûrâ-yı Devlet (ŞD.)*, 3068/28, 1328.

BOA, *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)*, 116/76, 1309; 143/43; 143/47, 1327.

BOA, *Yıldız Esas Evrakı Defterleri (Y.EE.d.)*, 227; 237; 378-383; 386-387; 391-394; 1325; 988; 989, 1307.

BOA, *Yıldız Perakende Arzuhal ve Jurnal Kataloğu (Y.PRK. AZJ.)*, 24/79, 1310; 26/77, 1310; 30/67, 1312; 50/65, 1322; 53/91, 1325; 53/121, 1325; 55/52; 55/55; 55/90.

BOA, *Yıldız Perakende Başkanlığı Kataloğu (Y.PRK.BŞK.)*, 17/93, 1307; 59/53, 1316.

BOA, *Yaverân ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi (Y.PRK. MYD.)*, 8/59, 1306.

BOA, *Mâbeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Arızaları (Y.PRK. SGE.)*, 7/15, 1313.

BOA, *Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mâbeyn Mütercimliği (Y.PRK. TKM.)*, 4/43, 1298; 17/46, 1307; 26/11, 1310; 35/13, 1312; 51/37.

b. Kitaplar

ARIEVİ, Ertuğrul; *Neslime Not: II. Abdülhamid Han*, 1. Baskı, Sinada Yayınevi, Ankara, 2018.

ARMAĞAN, Mustafa; *Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı*, 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

ARMAOĞLU, Fahir; *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi: 1789-1914*, 13. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

ARVASI, Melik; *II. Abdülhamid'e Darbe Yapan Gizli Örgüt*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2015.

BALCI, Ramazan; *Çetelerin Hedefindeki Abdülhamid*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011.

BAYKAL, Adnan Nur; *Günü Kurtarma Sanatı: II. Abdülhamid'in Yöneticilik Sırları*, 1. Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999.

BAYTAL, Yaşar; "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *Otam (Ankara Üniversitesi Osmanlı tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S.11, 2000.

BERKES, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, 21. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

BOZDAĞ, İsmet; *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, 7. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1986.

CRAWFURD, Oswald John Frederick; *İngiliz Polis Müfettişi Morgan'ın İfşaatı*, Çev. Rıza, C. IV, KYEBM, No: 128, 1323.

ÇOLAK, İsmail; *Son İmparator: Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası*, 9. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2017.

DABAĞYAN, Levon Panos; *Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamid Han*, 5. Baskı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

DABAĞYAN, Levon Panos; *Osmanlı Ermenileri ve Bir Devrin Anatomisi: Bilinmeyen II. Abdülhamid Han I*, 1. Baskı, Yedirenk Yayıncılık, İstanbul, 2014.

DEMİROĞLU, Faiz; *Abdülhamid'e Verilen Jurnaller*, 1. Baskı, Tarih Kütüphanesi Yayınları:1, İstanbul, 1955.

DOĞAN, Osman; "On Dört Sene Sultana Başkâtiplik Yapan Tahsin Paşa Anlatıyor...: "Yıldız Sarayına Nasıl Alındım?", *Uzakları Görebilen Hükümdar Sultan İkinci Abdülhamid Han*, Edt: Osman Doğan-Selman Soydemir, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2018.

- DOYLE**, Arthur Conan; *Dört Köşeli Kutu*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 121.
- DUMAS FILES**, Alexandre; *Monte Kristo Zeyli*, Çev. Vasilaki, KYEBM, No: 145.
- EKİNCİ**, Ekrem Buğra; *Sultan Abdülhamid'in Son Zevcesi: Behice Sultan'la Altı Ay*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- ENGİN**, Vahdettin; *Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.
- GEORGEON**, François; *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktaş, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- GOSELIN**, Louis Léon Théodore; *Meşûr Haydûd Monöz'ün (Moneuse) Tercüme-i Hâli*, Çev. Fuyye, KYEBM, No:123, 1908.
- GÜZEL**, Hasan Celâl; *II. Abdülhamid (1876-1909), Osmanlı Hanedanı*, Edt. Güler Eren-Kemal Çiçek, C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999-2014.
- HERZL**, Theodor; *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, Çev. Ergun Göze, 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2017.
- HERZL**, Theodor; *Yahudi Devleti*, Çev. Hakan Başak, 2. Basım, Sümer Kitabevi, İstanbul, 2018.
- İRTEM**, Süleyman Kâni; *Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999.
- İRTEM**, Süleyman Kâni; *Bilinmeyen Abdülhamid*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, 1. Baskı, Temel Yayınları, İstanbul, 2003.
- KANAR**, Mehmet; *Örnekli Etimolojik: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 2. Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- KARACA**, Taha Niyazi; *Büyük Oyun: İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı*, 3. Baskı, Timaş Yayınevi, İstanbul, 2015.
- KARACA**, Taha Niyazi; *Sınırları Çizen Kadın: İngiliz Casus Gertrude Bell*, 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.
- KELEŞ**, Oktan; Sırdaş; *Abdülhamid Han'ın Bilinmeyen Sırları*, 3. Basım, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Kırımî-zâde Mehmed Neş'et Efendi; *Sultan İkinci Abdülhamîd Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkîk Raporları (1891-1893)*, Haz. Raşit Gündoğdu, Kemal Erkan, Ahmet Temiz, 2. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008.
- KOCABAŞ**, Süleyman; *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldı?: Hayaller... Komplolar... Kayıplar... 1890-1918*, Vatan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1991.

KOCABAŞ, Süleyman; *Sultan II. Abdülhamid: Şahsiyeti ve Politikası*, 1. Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul, 1995.

KOCABAŞ, Süleyman; *Siyonizm ve Türkiye: Kutsal Topraklarda Şer Planları*, 4. Baskı, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2018.

KOCABAŞ, Süleyman; *Osmanlı İmparatorluğu'nu Yıkanlar: Jön Türkler, Komitacılar ve Siyonistler*, 3. Baskı, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2018.

KODAMAN, Bayram; *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

KÜÇÜK, Cevdet; "Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. I, TDV Yayınları, İstanbul, 1988.

MARDİN, Şerif; *Türk Modernleşmesi*, 25. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

MİSİROĞLU, Kadir; *Bir Mazlum Padişah: Sultan II. Abdülhamid*, 7. Baskı, Sebül Yayinevi, İstanbul, 2017.

ODABAŞI, Yasin; "Sultan İkinci Abdülhamid Han Devrinde Osmanlı Matbuatı", *Uzakları Görebilen Hükümdar Sultan İkinci Abdülhamid Han*, Edt: Osman Doğan-Selman Soydemir, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2018.

ODYAN, Yervant; *Sultan Abdülhamid ve Sherlock Holmes*, Eftalya Kitap Yediveren Yayınları, İstanbul, 2018.

Osman Nuri; *Abdülhamid Sâni ve Devri Saltanatı*, C. II, İstanbul, 1327.

OSMANOĞLU, Abdülhamid Han; *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Haz. Hasan Can, 1. Basım, Tutku Yayinevi, Ankara, 2018.

OSMANOĞLU, Ayşe; *Babam Sultan Abdülhamid*, 14. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019.

OSMANOĞLU, Şadiye; *Babam Abdülhamid: Saray ve Sürgün Yılları*, 8. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

OSMANOĞLU, Yavuzhanlı; *Sultan İkinci Abdülhamîd Han Hakkında: Meşhurların İtirafı*, 6. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2015.

ÖKE, Mim Kemâl; *Saraydaki Casus: Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajanı Yahudi Wambery*, 5. Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2017.

ÖZTUNA, Yılmaz; *II. Abdülhamîd*, 5. Basım, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2017.

Salih Münir Paşa; *Geçmiş Zamanlar: II. Abdülhamid Devri Osmanlı Diplomasisi, İstanbul ve Paris Hatıraları*, Haz. Ali Birinci-Selma Günaydın, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

SIRMA, İhsan Süreyya; *Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi*, 4. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.

SUÇIKAR, Tarkan; *Sultan II. Abdülhamid: Taht ve Güç*, 1. Baskı, Panama Yayıncılık, Ankara, 2017.

Sultan Abdülhamid Han'a Yapılan Suikastin Perde Arkası, Haz. Harun Tuncer; 4. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2016.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet; *Kayı X: II. Abdülhamid Han*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019.

Tahsin Paşa; *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları: Sultan Abdülhamid*, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990.

TALAY, Aydın; *Eserleri ve Hizmetleriyle: Sultan II. Abdülhamid*, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul, 2016.

TUĞAY, Asaf; *İbret: Abdülhamid'e Verilen Journaller ve Journalciler*, 1. Baskı, Okat Yayınevi, İstanbul, 1017.

TÜRK, Ahmet; *Payitaht: Abdülhamid*, Flipper Yayıncılık, İstanbul, 2018.

UĞURLUEL, Talha; *II. Abdülhamid Han*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

ÜMİT, Ahmet; *Elveda Güzel Vatanım*, 1. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.

ÜYEPAZARCI, Erol; *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes: Türkiye'de Yayınlanmış Çeviri Ve Telif Polisiye Romanlar Üzerine Bir İnceleme 1881-1928*, 1. Baskı, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.

ÜYEPAZARCI, Erol; *Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler: Türkiye'de Popüler Romanın İlk Yüzyılının Öyküsü (1875-1975)*, 1. Baskı, C. I, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2019.

Y. B.; *Bir Câsûsun Hâtıraları*, Çev. Rıza, C. IV, KYEBM, No: 124, 1323.

Y. B.; *Cinayetlerin Zabıta ve Adliyece Tahkikat Fenniyyeleri*, Çev. Ahmed Nermi, KYEBM, No: 143, 147.

Y. B.; *Hafiyelik Sanatı*, Çev. Ahmed Nermi, İÜNEK, DN: TY 04813.

Y. B.; *Garremersi Park Cinayeti II*, Çev. Rıza, KYEBM, No: 119, 1323.

YELKENCİ, Ömer Faruk; *Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi*, 1. Baskı, İstanbul, 2010.

YILMAZ, Ömer Faruk; “Sultan İkinci Abdülhamid Han’ın Yetiştirilmesi ve Tahta Cülûsu”, Edt: Osman Doğan-Selman Soydemir, *Uzakları Görebilen Hükümdar Sultan İkinci Abdülhamid Han*, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2018.

WHITMAN, Sidney; *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Bir İngiliz Gazetecinin Türkiye Anıları*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.

c. Makaleler

Ahmed Cevad-Mehmed Kazım Giridi; “Sâir Eşya ve Melbûsât”, *Siper-i Sâika-i Hürriyet*, 24 Nisan 1325, ss. 2,6.

Ahmed İhsan; “Abdülhamid’in Rüyası”, *Servet-i Fünûn*, C. XXXVII, No: 937, 20 Mayıs 1909, s. 5.

ATALAY, Selin; “Modern Toplumun Edebi Ürünü Polisiye Romanlar ve Polisiye Romanlarda Cinsiyetçilik”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.VII, S. 35, 2018, ss. 18-19.

AYDEMİR, Mustafa; “Tarihsel Bir Polisiye Roman: İstanbul Hatırası”, *Turkish Studies*, S. 7/3, Ankara, Yaz 2012, s. 352.

BAYINDIR ULUSKAN, Seda; “II. Abdülhamid’in Sanata ve Sanatçıya Bakışı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XVIII, S. 36, Bahar-2018, s. 8.

BİRİNCİ, Ali; “Sultan Abdülhamid’in Hâtıra Defteri Meselesi”, *Dîvân İlmî Araştırmalar*, S. 19, 2005/2.

CANATAK, Mecit; “Postmodern Polisiye Roman ve Pınar Kür’ün Bir Cinayet Romanı”, *A. Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 49, 2013, s. 225.

ÇELİK, Ejder; “Batı Edebiyatında Polisiye Romanın Gelişimi Sürecinde Düşünsel ve Sosyal Etkiler”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, C.I, S. 14, 2015, s.6.

ÇELİK, Halil İbrahim; “II. Abdülhamid Döneminde Yönetimde Değişim”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S. 1, 2015, s. 9.

DEMİRARSLAN, Deniz; “19. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretiminin Gelişimi”, *Turkish Studies*, S. 12/29, 2017, s. 187.

ERSAY YÜKSEL, Ayşe; “Sultan II. Abdülhamid’in Sanat Hâmiliği”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXVI, 2017, ss. 263-282.

GENÇOĞLU, Mustafa; “Sultan II. Abdülhamid’in Yurt Dışı Eğitim Politikası”, *Dergipark*, C. IV, S. 2, Temmuz 2014, ss. 37-39.

GÜMÜŞ, Musa; “1893’ten 1923 Chester Projesi’ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler”, *Tarih Okulu*, S. 10, Mayıs-Ağustos 2011, s. 155.

Hüseyin Cahid; “Yıldız’ı Ziyaret”, *Tanin*, No: 254, 18 Mayıs 1909, ss. 2-3.

Hüseyin Cahid; “Nadir Ağa ile Mülakat 2”, *Tanin*, No: 264, 28 Mayıs 1909, s. 1.

Hüseyin Cahid; “Yıldız Hatıratı”, *Tanin*, No: 266, 30 Mayıs 1909, s. 3.

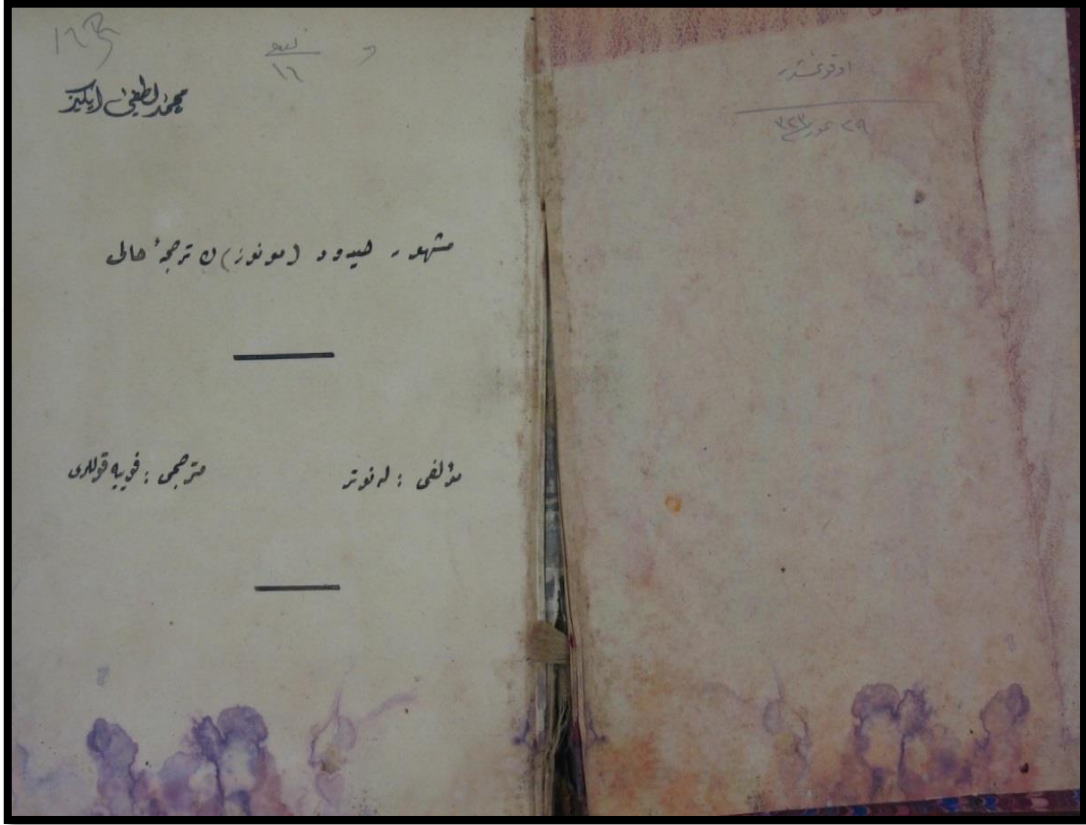
Hüseyin Cahid; “Yıldız Bahçesinde”, *Tanin*, No: 255, 19 Mayıs 1909, s. 3.

KAMİL, İbrahim; “Osmanlı-Rus Savaşı’ndan Abdülhamid Suikastına Ermeni-Bulgar İşbirliği ve Terörü (1877-1905)”, *Yeni Türkiye*, S. 2, 2014, s.14.

EKLER

EK 1. II. Abdülhamid Han'ın okuttuğu romanlar üzerinde, “Okunmuştur” yazısı bulunmaktadır²²²².

EK 2. II. Abdülhamid Han'ın tasarısı ile İngiltere’de Premier Ligi’nde oynayan “Portsmouth FC” adlı kulübün Ay-Yıldızlı armasının benzerlikleri dikkat çekicidir²²²³.

²²²² Gosselin, a.g.e., s. 1.

²²²³ Keleş, a.g.e., s. 9.

EK 3. Mâbeyn-i Hümâyün Mütercimlerinin İsimleri²²²⁴

ما بيه لى بويه ملوكا نرى مترجم قولر نيك اساسى هر وليد-

نشان	رتبه	سأه نقدرى	عبداله بك قولارى
(خارجى مانوريتى واردر)	برنجى مجيدى	٦٦٠٠	"
	بايلا	٦٠٠٠	صبا بونجى "
	اولى اولى	٥١٤٥	انجلر "
	اولى مجيدى عثمانى	٤٠١٦	ولى "
	اولى مجيدى	٤٥٠٠	تركى "
(خارجى مانوريتى واردر)	برنجى مجيدى عثمانى	٤٤٠٠	هفتى "
(خارجى مانوريتى واردر)	اولى اولى	٤٧٠٠	فوتيه "
	برنجى مجيدى	٤٥٠٠	كجورتن "
(خارجى مانوريتى واردر)	برنجى مجيدى	٤٠٠٠	محمد رح "
(خارجى مانوريتى واردر)	اولى نانبى	٤٠٠٠	مالبا قاصد "
(خارجى مانوريتى واردر)	اولى اولى	٤٠٠٠	على نانى "
	بايلا	١٦٠٠	سرى "
	نالنه	١٥٠٠	صبيد "
	ثانیه خلفه نانبى	٤٠٠٠	سائر "
در رتبه مجيدى	"	١٥٠٠	ارحمان "
	"	١٥٠٠	لورمان "
اولى مجيدى	اولى نانبى	١٥٠٠	عادل "
در رتبه "	نالنه	١٤٠٠	صبيد "
"	ثانیه خلفه نانبى	١٠٠٠	راسم "
"	"	١٠٠٠	جورجى "
(خارجى مانوريتى واردر)	بايلا	٨٠٠	شفيه "
"	اولى اولى	٨٠٠	صبيد "

٤. PRK. BŞK 59/53 1

EK 4. En çok kitap çevirenlerden mütercim Ahmed Nermi Bey²²²⁵.

²²²⁵ BOA, *FTG.f.*, 557, 1923.

EK 5. Mütercim Veli Bey²²²⁶.

²²²⁶ BOA, FTG.f., 652, 1923.

EK 6. Mütercim Veli Bey'in bir başka fotoğrafı²²²⁷

²²²⁷ BOA, *FTG.f.*, 386, 1923.

EK 7. Abdullah Sıddık Bey²²²⁸.

²²²⁸BOA, FTG.f., 299, 1923.

EK 8. Mütercim Ancelo Bey²²²⁹.

²²²⁹ BOA, *FTG.f.*, 491, 1923.

EK 9. Mütercim Hamdi Bey²²³⁰.

²²³⁰ BOA, *FTG.f.*, 382, 1923.

EK 10. Mütercim Hikmet Bey²²³¹.

²²³¹ BOA, *FTG.f.*, 388, 1923.

EK 11. Mütercim Louis Sabuncu²²³².

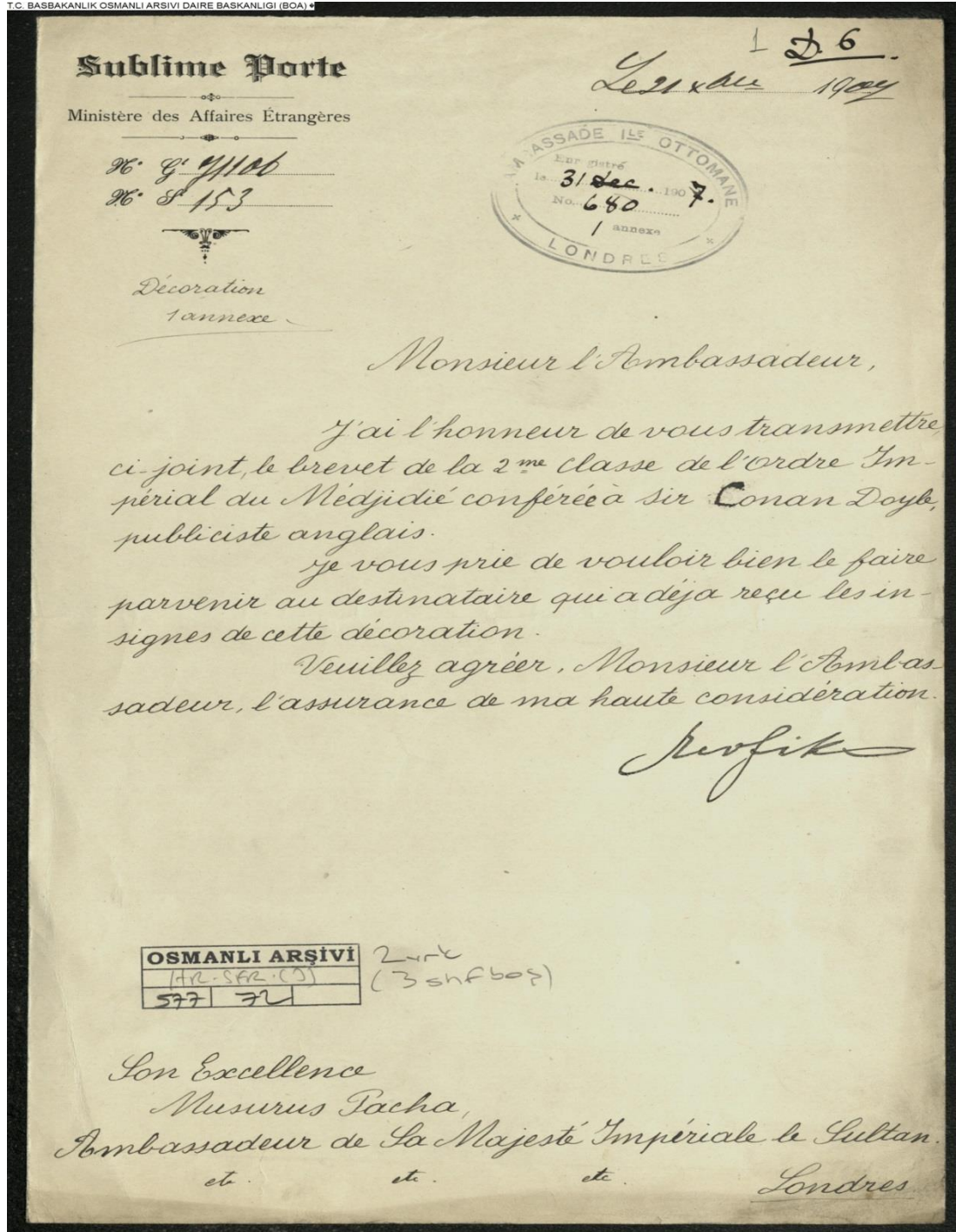

²²³² BOA, *FTG.f.*, 562, 1923.

EK 12. Mütercim Şefik Bey²²³³.

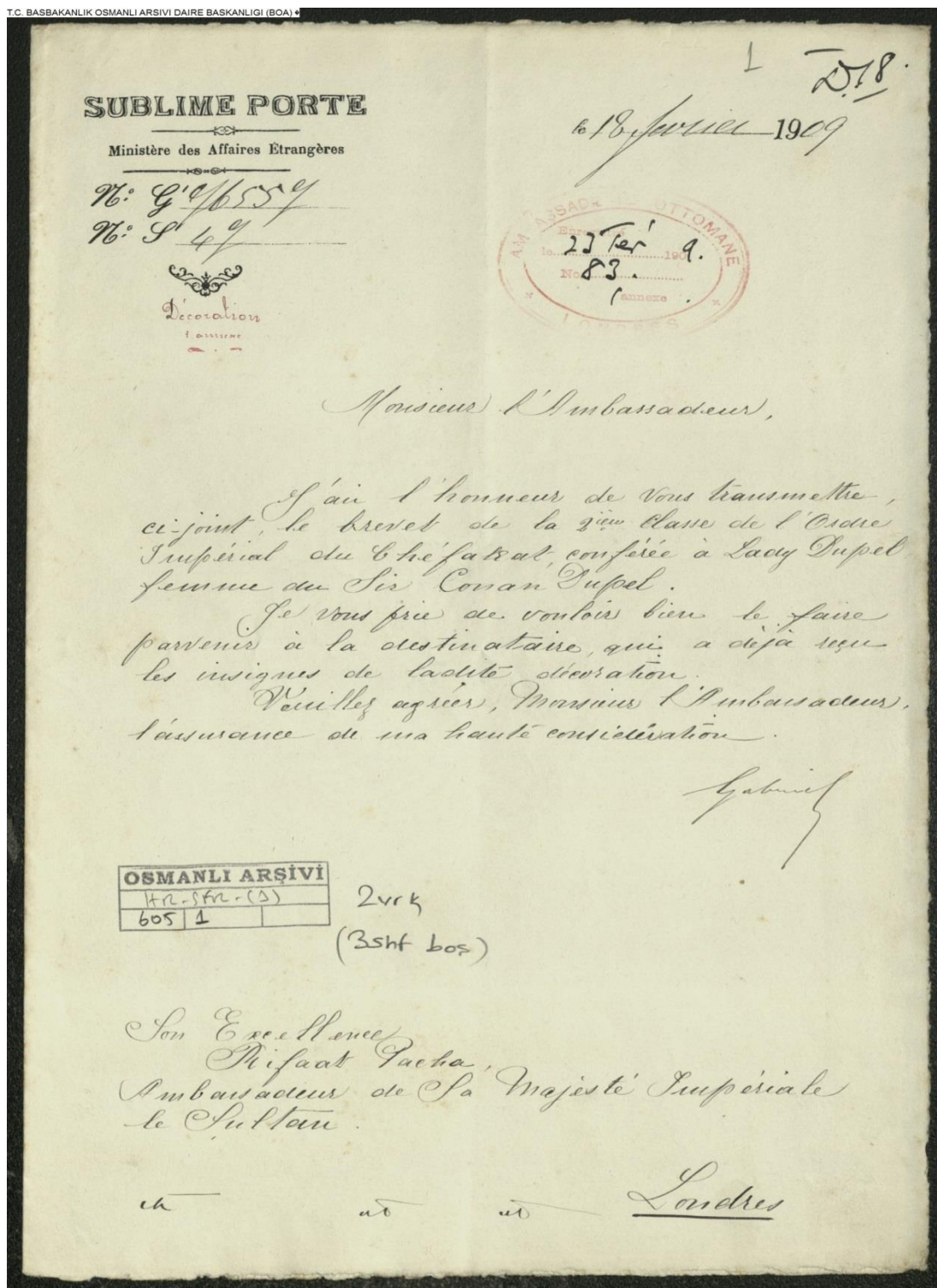
²²³³ BOA, FTG.f., 325, 1923.

EK 13. II. Abdülhamid Han'ın Arthur Conan Doyle'u mecîdiye nişanı ile taltif etme belgesi²²³⁴.

HR.SFR.3.00577.00072.001

²²³⁴ BOA, HR.SFR.3., 577/72, 1907, s. 1.

EK 14. Doyle'un karısına şefkat nişanı tevcihi belgesi²²³⁵.

HR.SFR.3.00605.00001.001

²²³⁵ BOA, HR.SFR.3., 605/1, 1909, s. 1.

EK 15. Tercüme edilen romanlar ve satın alınan risâlelerin isimleri²²³⁶.

۴

تشریفات لکھنؤ مدبری سکاٹو جی محمود افق قولدینہ ترجمہ ایڈریلم رک ویریلوہ رومانہ دہرکونہ
مبایم اولندرقہ تسلیم اولنہ رسائل و سائرہ نیک اسامیلرینہ بیہ دقترد .

ردیف	عنوان	تعداد
۱	یاد دیرلقدہ ہونہاہ جزایکی حطاط اجرفی	۸۰۰
۲	فرانسیز دہ ترجمہ ایڈریلموہ توخیرہ قزلنام رومانک ترجمہ اجرفی	۸۴۵
۳	فرانسیز برسام ترجمہ اجرفی	۲۰۰
۴	ادب عدد لوم تہہسی	۱۴۰
		۲۹۷۵
۵	لہجہ آہ عید نامہ کامل عید	۲۰
۶	فرمانہ حاتم ایلی اوکزا اولدرہ فرمانہ	۱۴
۷	ذوالبدر طالعنا علیا کرم ایلم اصلی	۸۰۰
۸	ساکمہی آرم قانودہ عتہ اورانج	۷۴۰
۹	یرالتہ سیاحت عید بوزنرا ایچنہ بنا طغ عید ہرکبہ قز عید	۱۱۰۰
۱۰	مخ ارقدا شری عید	۲۴
۱۱	دیوانہ نیک تقریری عید برقونون جنایتی عید	۴۴
۱۲	فرانواروزن ارضی عید انہماک عید	۱۷
۱۳	بیکس عید قیوداہ ہاتیر سیاحتی عید	۴۵
۱۴	شاہدات عید ایکی سواد عید بیوک والہ عید	۲۰۰
۱۵	قرطرافنہ سیاحت عید سا فرخانہ عید برقاریندہ انتقامی عید	۵۰۰
۱۶	الماس پار عید لفت علیہ وقتیہ عید جانی مشہور عید	۱۴
۱۷	منتخبہ بجاری عید	۲۰
۱۸	سیاسہ دہ برچہ عید اوقانہ رومانہ عید	۲۴
۱۹	صنعتکار ناموسی عید صوندہ قورماندی عید	۱۰۰۰
۲۰	ترجمہ ایچونہ کاغذ	۹۰
		۴۴۶۱۰

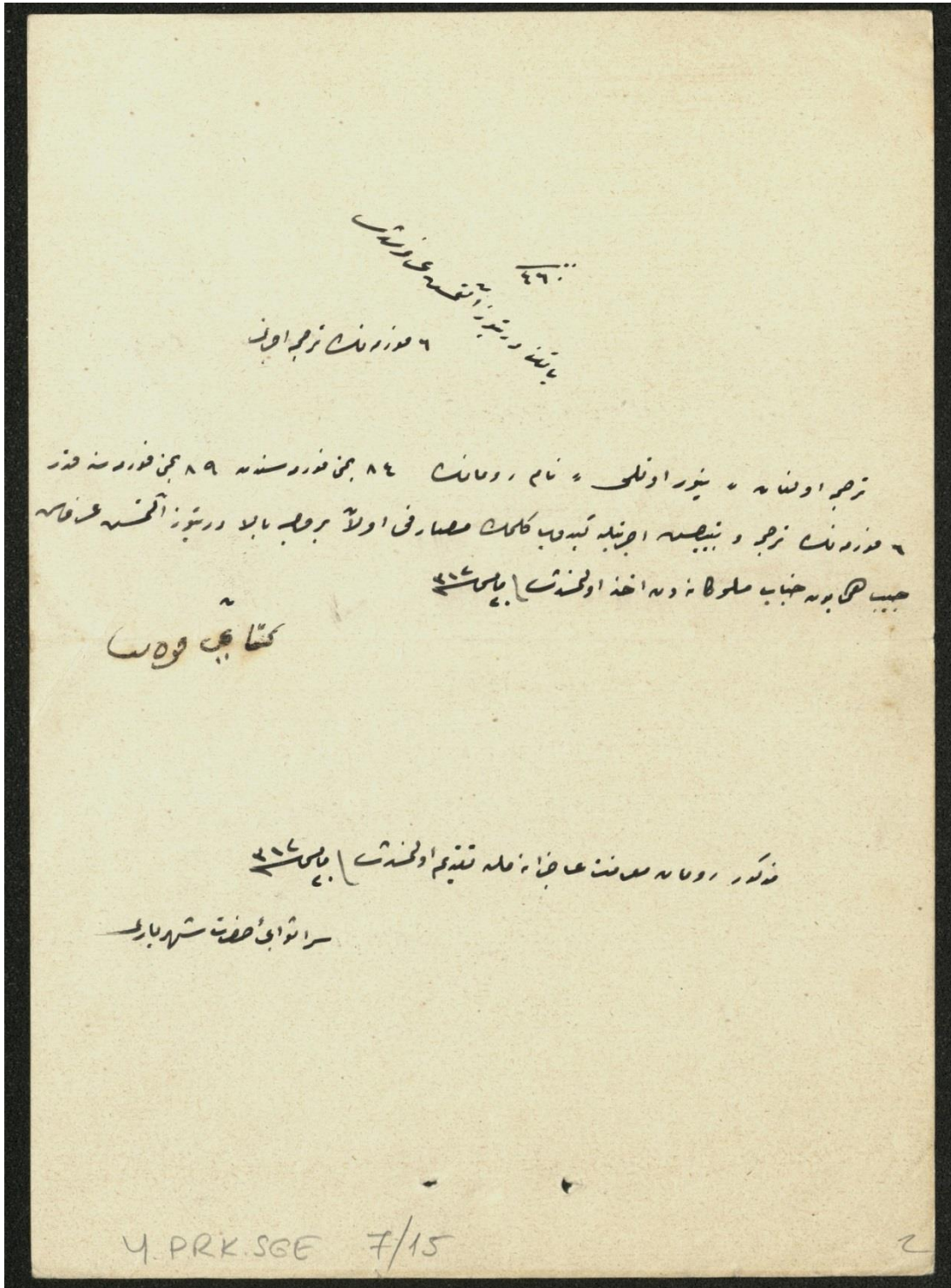
۲۱ سالی ۲۱ ۲۱ مایسی ۲۱

یا لکڑ دیتیک ادبوز اتنن بولتیک ادبوز ادبوز

Y.PRK.HH 24/42

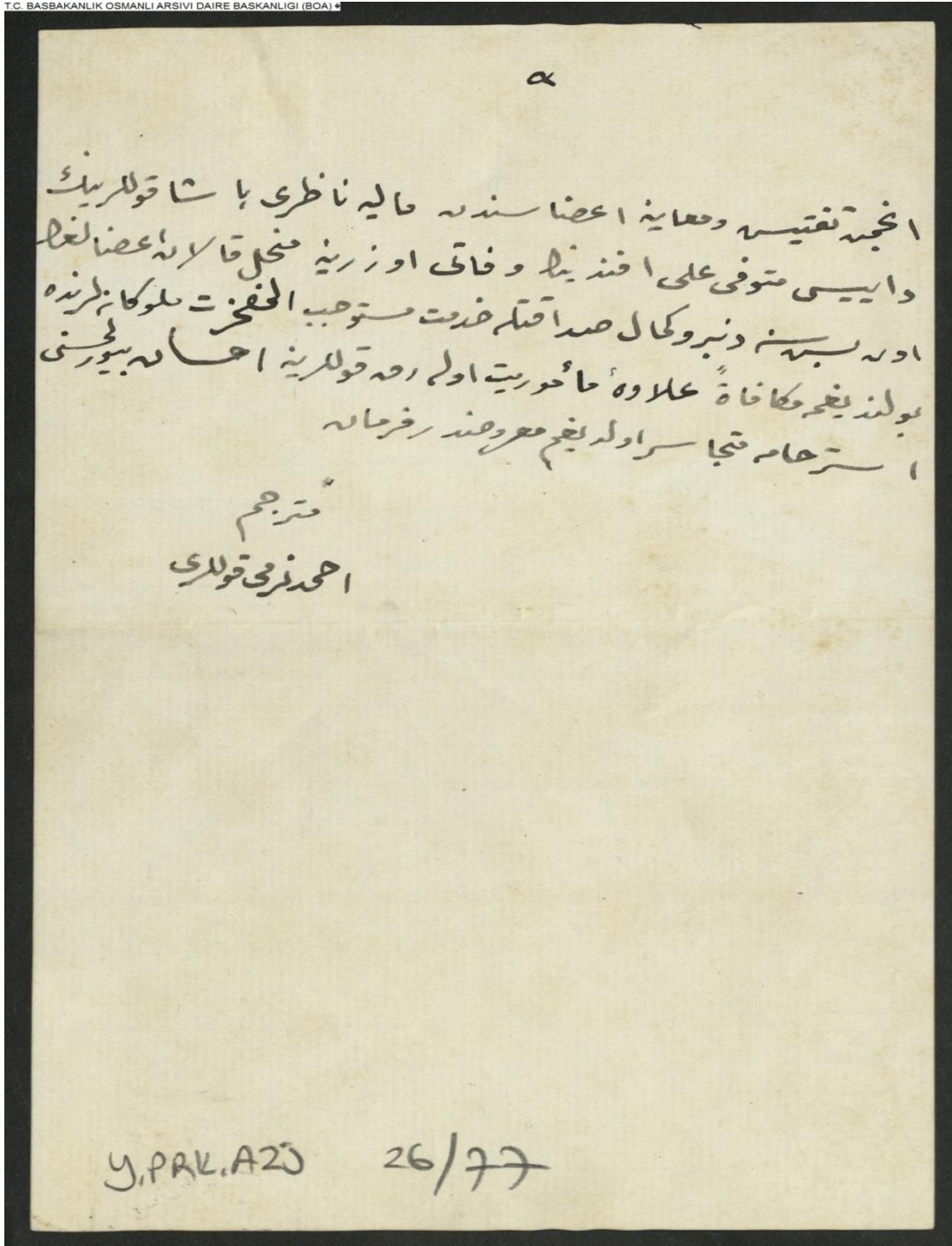
²²³⁶ BOA, Y.PRK.HH., 24/42, 1308, s. 1.

EK 16. “*Senyör Oteli*” adlı eserin tercüme edilmesinde alınan ücret²²³⁷.

²²³⁷ BOA, Y.PRK. SGE, 7/15, 1313, s. 2.

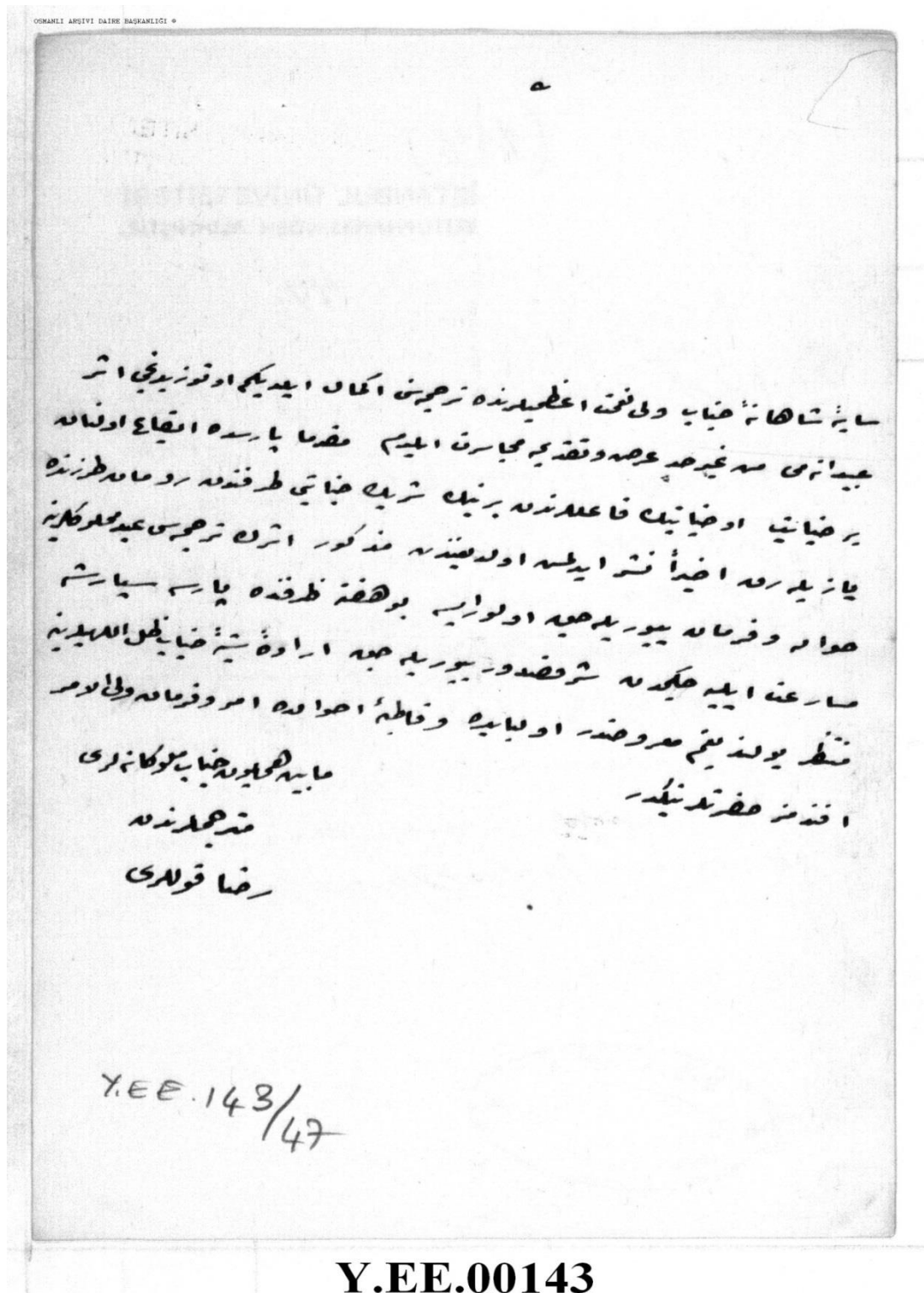
EK 17. Ahmed Nermi'nin Encümen-i Teftiş ve Muayene Azası olan dayısı Ali Efendi'nin vefat etmesiyle boş kalan azalığı istemesi²²³⁸

Y.PRK.AZJ.00026.00077.001

²²³⁸ BOA, Y.PRK.AZJ., 26/77, 1310, s. 1.

EK 18. Mütercim Rıza'nın otuz yedinci eseri takdim ederek Paris'te yeni yayınlanan bir romanı tercüme etme dilekçesi²²³⁹.

Y.EE.00143

²²³⁹ BOA, Y.EE., 143/47, 1327, s. 1.